

ISSN 2309-3935

Засновники:

Національна академія педагогічних наук України, Інститут обдарованої дитини НАПН України, Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України

Видавець:

Інститут обдарованої дитини
НАПН України
04051, вул. Артема, 52-Д, Київ;
тел./факс.: (044) 483-34-33

Свідцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 19047-7837 Р
від 08.06.2012 року

Видання включено до Переліку
наукових фахових видань України
згідно Наказу Міністерства освіти і
науки України від 04.07.2013 № 893
(додаток № 6). Серія: «Педагогіка»

Думка авторів може не співпадати
з думкою редакції.

При передрукуванні посилання
на журнал обов'язкове
Адреса редакції: вул. Артема, 52-Д,
м. Київ, 04051, Україна
Тел./факс (044) 483-34-33
E-mail: iod@iod.gov.ua

Шеф редактор:

Володимир Камишин

Головний

та науковий редактор:

Ніна Федорова

Коректор:

Люділа Суліма

Дизайнер та верстка:

Роман Бідненко

Фотокореспондент:

Олексій Нікіфоров

Рекомендовано до друку Вченою радою
Інституту обдарованої дитини НАПН
України (протокол № 11 від 25.12.2013 р.)
Свідцтво про внесення до Державного
реєстру суб'єктів видавничої справи
серія ДК № 3366 від 13.01.2009 р.
Формат 60x84 1/8. Обл.-вид. арк. 14,88
Тираж 300 прим. Замовлення № 106.
Підписано до друку 26.12.2013 року

Редакційна колегія:

Аніщенко Наталія Вікторівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач відділу діагностики Інституту обдарованої дитини НАПН України
Балл Георгій Олексійович – доктор психологічних наук, завідувач лабораторії методології і теорії психології Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України

Бурда Михайло Іванович – доктор педагогічних наук, академік, професор, головний учений секретар НАПН України

Буринська Ніна Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник Інституту обдарованої дитини НАПН України

Буркова Людмила Василівна – доктор педагогічних наук, заступник директора з науково-організаційної роботи Інституту обдарованої дитини НАПН України

Волощук Іван Степанович – доктор педагогічних наук, доцент, головний науковий співробітник ІОД НАПН України

Довгий Станіслав Олексійович – доктор фізико-математичних наук, професор, президент Малої академії наук України

Зарецька Інесса Ісааківна – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки і психології ФГАОУ «Академія підвищення кваліфікації і професійної перепідготовки работников образования», город Москва, Россия

Ігровуло Ірина Федорівна – доктор педагогічних наук, професор ФГАОУ «Северо-Кавказский Федеральный Университет», город Ставрополь, Россия

Ільїн Володимир Васильович – доктор філософських наук, професор, завідувач відділу філософсько-методологічних проблем інноваційного розвитку людини Інституту обдарованої дитини НАПН України

Камишин Володимир Вікторович – кандидат технічних наук, директор Інституту обдарованої дитини НАПН України

Киричук Валерій Олександрович – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач відділу проектування розвитку обдарованості Інституту обдарованої дитини НАПН України

Кремень Василь Григорович – доктор філософських наук, академік, професор, Президент НАПН України

Кузьменко Віра Ульянівна – доктор психологічних наук, професор кафедри теоретичної та консультативної психології НПУ імені М. П. Драгоманова

Моляко Валентин Олексійович – доктор психологічних наук, завідувач лабораторії психології творчості Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України

Остапчук Олена Євгенівна – кандидат педагогічних наук, керівник Криворізького центру обдарованої дитини Інституту обдарованої дитини НАПН України

Острерхова Надія Михайлівна – доктор педагогічних наук, головний спеціаліст Інституту педагогіки НАПН України

Панок Віталій Григорович – доктор психологічних наук, директор УНМЦПП і СР НАПН України

Синягина Наталія Юрьівна – доктор психологічних наук, директор ФГБНУ «Центр исследований проблем воспитания, формирования здорового образа жизни, профилактики наркомании и социальной поддержки детей и молодежи», город Москва, Россия

Сологуб Анатолій Іванович – кандидат педагогічних наук, член-кореспондент НАПН України, радник директора Інституту обдарованої дитини НАПН України

Тименко Володимир Петрович – доктор педагогічних наук, професор, учений-секретар президії НАПН України

Федорова Ніна Федорівна – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу моніторингу Інституту обдарованої дитини НАПН України

Чепелева Наталія Василівна – доктор психологічних наук, академік, заступник директора з науково-дослідної роботи Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України

Швалб Юрій Михайлович – доктор психологічних наук, професор, завідувач лабораторії екологічної психології Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України

Шморзун Олександр Олександрович – кандидат філософських наук, провідний науковий співробітник відділу філософсько-методологічних проблем інноваційного розвитку людини Інституту обдарованої дитини НАПН України

ISSN 2309 -3935

Founders:

National Academy of Pedagogical sciences of Ukraine,
Institute of Gifted Child of NAPS of Ukraine,
Institute of Psychology named after G.S. Kostiuk of NAPS of Ukraine

Publisher:

Institute of Gifted Child of NAPS of Ukraine
04051, Artema str., 52-D, Kyiv-c., Ukraine
Tel./fax: (044) 483-34-33

Certificate of State registration of published means of Mass information Series KB № 19047-7837 P of 08.06.2012

Edition is included to the List of professional editions of Ukraine in according to the Order of Ministry of Education and Science of Ukraine of 04.07.2013 № 893 (addition № 6). Series: Pedagogics

Meaning of the authors could not be the same with editorial staff
While reprinting, reference to this journal is obliged
Address of editorial office:
Artema str., 52-D, Kyiv-c., 04051, Ukraine
Tel./fax: (044) 483-34-33
E-mail: iod@iod.gov.ua

Editor-in-chief:

Volodymyr Kamyshyn

Sub and scientific Editor:

Nina Fedorova

Managing Editor:

Proof Reader:

Lyudmila Sulima

Designer and making-up:

Roman Bidnenko

Photo Correspondent:

Oleksiy Nikiforov

Recommended to the press by Scientific Council of the Institute of the Gifted Child of NAPS of Ukraine (Protocol № 11 of 25.12.2013)
Certificate of entry into the State list of Subjects of Publishing activity series DK № 3366 of 13.01.2009
Format 60x84 1/8. Equip.-publ. sheet 14,88.
Circulation 300 issues. Order № 106.
Signed to publishing of 26.12.2013.

Editorial Board:

Anishchenko Natalia Viktorivna – PHD in Pedagogy, lecturer, manager of the Department of Diagnostics of the Institute of Gifted Child of NAPS of Ukraine

Ball Georgiy Oleksiyovych – Doctor of Psychology, Head Laboratory of Methodology and Theory of Psychology of the Institute of Psychology named after G.S. Kostiuk of NAPS of Ukraine

Burda Mykhailo Ivanovych – Doctor of Pedagogy, academician, professor, Principal Research Secretary of NAPS of Ukraine

Buryns'ka Nina Mykolaivna – Doctor of Pedagogy, professor, Principal Research worker of the Institute of Gifted Child of NAPS of Ukraine

Burkova Lyudmila Vasylivna – Doctor of Pedagogy, vice Director on Scientific and organizational work of the Institute of Gifted Child of NAPS of Ukraine

Voloshchuk Ivan Stepanovych – Doctor of Pedagogy, lecturer, Principal Research worker of the Institute of Gifted Child of NAPS of Ukraine

Dovghy Stanislav Oleksiyovych – Doctor of Physics-Mathematics, professor, President of Junior Academy of sciences of Ukraine

Zaretskaya Inessa Isaakovna – Doctor of Pedagogy, professor of the Chair of Pedagogics and Psychology of FGAOU «Academy of improvement of professional skills and professional retraining of educational staff»; Moscow –c., Russia

Irgupolo Irina Fedorovna – Doctor of Pedagogy, professor of the Chair of Pedagogy and Psychology of FGAOU «North-Caucasus Federal University», Stavropol-c., Russia

Ilyin Volodymyr Vasyliovych – Doctor of Philosophy, professor, Head of the Department of philosophical – methodological problems of innovational development of personality of the Institute of Gifted Child of NAPS of Ukraine

Kamyshyn Volodymyr Viktorovych – PHD in Technics, Director of the Institute of Gifted child of NAPS of Ukraine

Kyrychuk Valery Oleksandrovych – PHD in Pedagogy, lecturer, Head of the Department of projecting the development of endowment of the Institute of Gifted child of NAPS of Ukraine

Kremen' Vasyli' Ghrygorovych – Doctor of Philosophy, academician, professor, President of NAPS of Ukraine

Kuzmenko Vira Uliianivna – Doctor of Psychology, professor, of the Chair of Theoretical and counseling psychology of National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov

Moliako Valentyn Oleksiyovych – Doctor of Psychology of the Institute of Psychology named after G.S. Kostiuk of NAPS of Ukraine

Ostapchuk Olena Evghenivna – PHD in Pedagogy, Manager of Kryvy Rig Center of Gifted Child of the Institute of Gifted child of NAPS of Ukraine

Ostrovkova Nadiya Mykhailivna – Doctor of Pedagogy, Principal research worker in of the Institute of Pedagogics of NAPS of Ukraine

Panok Vitaliy Ghrygorovych – Doctor of Psychology, Director of UNMCPP and CR of NAPS of Ukraine

Syniagina Natalia Yuriivna – Doctor of Psychology, Director of FGBNU «Center of Research problems of education, pharming healthy way of life, precautions of drug addiction and social treatment of children and youth», Moscow-c., Russia

Sologub Anatoliy Ivanovych – PHD in Pedagogy, Corresponding Member of NAPS of Ukraine, Consultant of Director of the Institute of Gifted Child of NAPS of Ukraine

Tymenko Volodymyr Petrovych – Doctor of Pedagogy, professor, Research worker of Presidium of NAPS of Ukraine

Fedorova Nina Fedorivna – PHD in Pedagogy, Senior Research worker of the Department of Monitoring of the Institute of Gifted Child of NAPS of Ukraine

Chepeleva Natalia Vasylivna, Doctor of Psychology, academician, vice Director on Scientific work of the Institute of Psychology named after G.S. Kostiuk of NAPS of Ukraine

Shvalb Yuriy Mykhailovych – Doctor of Psychology of the Institute of Psychology named after G.S. Kostiuk of NAPS of Ukraine

Shmorghun Oleksandr Oleksandrovych – PHD in Philosophy, Senior Research worker of the Department of philosophic - methodological problems of innovative development of Personality of the Institute of Gifted Child of NAPS of Ukraine

ЗМІСТ

1. НАУКА – ПРАКТИЦІ

- 1.1. **Онопченко Олена Василівна, Сухий Олексій Лукич, Юрченко Тетяна Анатоліївна.** Особливості створення наукових он-лайн об'єднань для обдарованих дітей 5
- 1.2. **Малиношевська Альона Василівна, Мілснін Володимир Михайлович, Онопченко Галина Василівна.** Проектування інтернет-середовища інформаційної підтримки розвитку обдарованої особистості 10
- 1.3. **Сокурченко Олена Олексіївна, Нотич Олександр Олександрович.** Нові педагогічні технології в роботі з обдарованими учнями: система очно-дистанційного навчання 15
- 1.4. **Шевенко Алла Миколаївна.** Психологічні аспекти профорієнтаційної роботи з обдарованими старшокласниками 19
- 1.5. **Литвинова Надія Іванівна.** Особливості профорієнтаційного супроводу інтелектуально обдарованих учнів 23
- 1.6. **Гоцуляк Юрій Вікторович.** Загальні засади законодавства провінції Британська Колумбія (Канада) з питань освіти обдарованих дітей 28
- 1.7. **Деменко Тетяна Ігорівна.** Стан висвітлення проблем виховання учнівської молоді у вітчизняній та зарубіжній літературі 33
- 1.8. **Меркулова Світлана Іванівна.** Модель управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників ЗНЗ із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій 38

2. ПЕДАГОГІЧНИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ ДОСВІД

- 2.1. **Якимова Ірина Олександрівна, Ахмадуліна Аліна Русланівна, Черниш Марина Олексіївна.** Дослідження взаємозв'язку психотипів особистості та інтелекту обдарованих старшокласників 44
- 2.2. **Стойко Олена Анатоліївна, Ліпанова Євгенія Іванівна.** Інформаційно-комунікативні технології – важливий чинник інтелектуального розвитку сучасної дитини дошкільного віку 48
- 2.3. **Потієнко Валентина Олександрівна.** Інформаційно-комунікаційні технології в дослідницькій діяльності обдарованих учнів 52
- 2.4. **Радул Сергій Григорович.** Експериментальне дослідження особливостей міжкультурної компетентності у майбутніх вчителів іноземної мови 56
- 2.5. **Камишин Володимир Вікторович.** Класичні критерії прийняття рішень у непараметричному встановленні групової системи переваг у дидактиці 61

- 2.6. **Ткаченко Маргарита Вікторівна.** Чинники професійного самовизначення учнів як фактор самореалізації особистості 70

3. НАУКОВІ СЕМІНАРИ-ПРАКТИКУМИ

- 3.1. **Чудакова Віра Петрівна.** Діагностично-інтерпретаційний компонент дослідження інтегральної характеристики задоволеності професійною діяльністю як критерій готовності до інноваційної діяльності й конкурентоздатної особистості 79

4. МАЙСТЕР-КЛАС

- 4.1. **Біла Ірина Миколіївна.** Самоздійснення, самоактуалізація особистості 102

5. АВТОРСЬКІ ПРОГРАМИ ТА ПРОЕКТИ

- 5.1. **Сидоренко Любов Олексіївна.** Творче навчальне заняття з української мови у 8-му класі 106

6. ПОШУКИ ОБДАРОВАНОСТІ

- 6.1. **Дейнеко Світлана Вікторівна.** Психолого-педагогічний супровід розвитку обдарованої дитини (з досвіду роботи) 110

7. Я – ОБДАРОВАНА ОСОБИСТІСТЬ

- 7.1. **Ігор, ім'я яке охороняє БОГ** 114

8. АНАЛІТИКА

- 8.1. **Жерлцін Сергій Олександрович, Грабовенко Наталія Валеріївна.** Вивчення особливостей підготовки обдарованих учнів до інтелектуальних змагань як один із напрямків підвищення якості шкільної освіти та професійної майстерності педагогів в системі післядипломної педагогічної освіти 116

9. ІНФОРМАЦІЯ

- 9.1. Фахові видання Інституту обдарованої дитини НАПН України 122
- 9.2. Правила оформлення статей до фахових видань 123
- 9.3. Доповнення до оформлення фахових статей для аспірантів, докторантів 124
- 9.4. Працює психологічна служба «Психолого-педагогічної підтримки та розвитку обдарованості» 126
- 9.5. План проведення науково-практичних масових заходів Інституту обдарованої дитини на січень 2014 року 128

CONTENTS

1. SCIENCE TO PRACTICE

- 1.1. **Onopchenko Olena Vasylivna, Sukhyy Oleksiy Lukych, Yurchenko Tetyana Anatoliyivna.** Peculiarities the creation of online scientific association for gifted children5
- 1.2. **Malynoshevs'ka Al'ona Vasulivna, Milyenin Volodymyr Mykhaylovych, Onopchenko Halyna Vasylivna.** Designing Internet environment informational support of development gifted personality 10
- 1.3. **Sokurenko Olena Oleksiyivna, Notych Oleksandr Oleksandrovych.** New pedagogical technologies in the work with gifted students: a system of part-distance learning 15
- 1.4. **Shevenko Alla Mykolayivna.** Psychological aspects of professional orientation work with gifted high school students 19
- 1.5. **Lytvynova Nalina Ivanivna.** Features of professional orientation support intellectually gifted students 23
- 1.6. **Hotsulyak Yuriy Viktorovych.** General fundamentals of British Columbia (Canada) legislation in issues of gifted children education 28
- 1.7. **Demenko Tetyana Ihorivna.** State of researching the problems of school youth education in domestic and foreign literature 33
- 1.8. **Merkulova Svitlana Ivanivna.** Model of managing the process of upper secondary school pupils pedagogical orientation using information and communication technologies 38

2. PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL EXPERIENCE

- 2.1. **Yakymova Iryna Oleksandrivna, Akhmadulina Alina Ruslanivna, Chernysh Maryna Oleksiyivna.** Study of the relationship psychotypes of personality and intelligence of gifted high school students 44
- 2.2. **Stoyko Olena Anatoliyivna, Lipanova Yevheniya Ivanivna.** Informational and communicational technology is an important factor of intellectual development of the modern child of preschool age 48
- 2.3. **Potiyenko Valentyna Oleksandrivna.** Informational and communicational technologies in research activities for gifted students 52
- 2.4. **Radul Serhii Hryhorovych.** Experimental research of cross-cultural competence peculiarities of future foreign language teachers 56
- 2.5. **Kamyshyn Volodymyr Viktorovych.** Classical criteria application of a decision making for nonparametric restitution of group system of preferences 61

- 2.6. **Tkatchenko Margarita Viktorivna.** Determinants of Professional Self-Determination of pupils as a factor of Self-fulfillment of an individual 70

3. SCIENTIFIC SEMINARS –TRAININGS

- 3.1. **Chudakova Vira Petrivna.** Diagnostic and interpretive research component of an integrated occupational characteristics of satisfaction as a criterion of readiness to innovative activity and competitive personality 79

4. MASTER-CLASS

- 4.1. **Bila Iryna Mykolayivna.** Self-actualization and self-actualization of personality 102

5. AUTHOR'S PROGRAMMES AND PROJECTS

- 5.1. **Sydorenko Lyubov Oleksiyivna.** Creative training classes with the Ukrainian language in the eighth grade 106

6. THE RESEARCH OF ENDOWMENTS

- 6.1. **Deyneko Svitlana Viktorivna.** Psychological and pedagogical support of the development of the gifted child (from experience)..... 110

7. I AM GIFTED PERSONALITY

- 7.1. Igor name that GOD protects 114

8. ANALITICS

- 8.1. **Zherlitsyn Serhiy Oleksandrovych, Hrabovenko Nataliya Valeriyivna.** Study the peculiarities of the preparation gifted students to the intellectual competitions as one of the directions of improvement of quality school education and professional skills of teachers in the system of postgraduate pedagogical education..... 116

9. INFORMATION

- 9.1. Specialized scientific editions of the Institute of gifted child of NAPS of Ukraine 122
- 9.2. Rules of papers registration for specialized scientific editions 123
- 9.3. Annex to the the articles for graduate students, Ph.D 124
- 9.4. A psychological service «psycho-pedagogical support and giftedness development» is functioning 126
- 9.5. Scientific activity of the Institute of gifted child in January 2014 128

1. НАУКА – ПРАКТИЦІ

**Олена Василівна
Онопченко,**
науковий співробітник
Інституту обдарованої дитини
НАПН України,
м. Київ, Україна

**Олексій Лукич
Сухий,**
завідувач відділу
Інституту обдарованої дитини
НАПН України
м. Київ, Україна

**Тетяна Анатоліївна
Юрченко,**
старший науковий
співробітник
Інституту обдарованої дитини
НАПН України,
м. Київ, Україна

УДК 375-056.45

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ НАУКОВИХ ОН-ЛАЙН ОБ'ЄДНАНЬ ДЛЯ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ

В статті розглядаються особливості наукових інтернет-спільнот одарених дітей, визначаються цілі, принципи та обводяться етапи створення. Пропонується модель діяльності в такому віртуальному спільноті.

Ключевые слова: модель, обдаровані діти, наукове Інтернет-спільнота.

The article considers the peculiarities of scientific Internet communities for gifted children; defines the goals, principles and outlined the history of creation; suggested model of work in this virtual community.

Key words: model, gifted children, scientific Internet community.

Інформаційні технології змінили способи людського мислення, спілкування та співпраці. Ми сподіваємося, що спілкування можливе за допомогою комп'ютерів і комп'ютерних мереж. Вони дають суспільству ці технології? З їхньою допомогою, ми отримуємо контроль над нашими знаннями. Цифрова пам'ять звільняє нас від необхідності тримати ці і зв'язки у пам'яті. Як писав Ваннавер Буш, нашій душі буде легше літати, якщо ми звільнимо її від вантажу запам'ятовування, знаючи, що завжди зможемо повернутися до своїх записів [1].

Більш актуально сьогодні це звучить для науковців і дослідників. Адже Інтернет створено вченими з метою обміну та накопичення інформації. Це потім всевітня мережа стала використовуватися для інших цілей. Тож не дивно, що у наші дні Інтернет широко

використовується вченими різних країн для обміну науковою інформацією, організацією віртуальних симпозіумів і конференцій, а також в освітніх цілях.

Інформатизація суспільства породжує нові форми освітньої діяльності, то однією з таких є наукова Інтернет-спільнота обдарованих дітей. Під науковим співтовариством розуміється професійне співтовариство вчених, що працюють в єдиних дисциплінарних рамках і пов'язані загальною науковою ідеєю. Сучасні наукові спільноти є соціальним феноменом, що дозволяє розв'язувати комплекс завдань наукової діяльності за певним напрямом в єдності і взаємозумовленості. Що стосується наукового он-лайн співтовариства обдарованих, то це може бути група дітей, схильних до дослідницької, експериментальної або пошукової діяльності, пов'язана загальною науковою

ідею, актуальні принципи якої визначатимуть відносини всередині локального наукового співтовариства, взаємодію з зовнішнім оточенням та напрямок подальшого розвитку.

Така спільнота активно використовує ресурси світової мережі, публікує переліки учасників проєктів із зазначенням тематики та результатами експертизи їх робіт. Тим самим створюються передумови, з одного боку, для аналітичних досліджень, що дозволяють оцінити науковий потенціал обдарованих дітей, з іншого боку, для взаємодії територіально роз'єднаних молодих дослідників та з науковими керівниками. Таке віртуальне наукове співтовариство може бути створено для реалізації прагнення обдарованих дітей для отримання нових знань, бажання досягати: успіхів у своїй діяльності, мрії реалізувати інтелектуальний потенціал.

Таким чином, сфера молодіжних наукових досліджень перетворюється в єдиний інформаційний простір. Подібне перетворення не може обмежуватися функціями пошуку та аналізування необхідної інформації. Діючи у цьому просторі молоді дослідники, їх наукові керівники, інші учасники освітнього процесу мають стати членами Інтернет-спільноти, що має інтегруючі цілі і специфічні способи їх досягнення, зумовлені можливостями інформаційного середовища.

Характер такого віртуального наукового співтовариства визначається трьома базовими факторами: 1) специфікою норм і відносин характерних для наукової діяльності (макрорівень); 2) особливостями наукового етносу, сформованого в суспільстві і державі в цілому (мезорівень); 3) особливостями формування та розвитку конкретного віртуального наукового співтовариства обдарованих (мікрорівень). Існує кілька обставин, що обумовлюють необхідність створення та реалізацію наукового співтовариства обдарованих і талановитих дітей у віртуальному просторі. *По-перше*, це підвищений інтерес до вивчення проблеми обдарованості у світі і проблема розробки ефективних методів допомоги у процесі навчання та розвитку обдарованих дітей. Створення методів взаємодії з дітьми та підлітками, які проявляють обдарованість у різних сферах діяльності: інтелектуальній, творчій, художній, у сфері спілкування тощо. *По-друге*, це потреби обдарованих дітей, особливо тих, які мають обмежений доступ до спілкування з авторитетними вчителями та вченими, які працюють у напрямку створення наукових груп і досягли певного прогресу в роботі з перспективними дітьми. *По-третє*, формування дисциплінованих віртуальних груп обдарованої молоді на чолі з науковим лідером, пов'язаних спільною ідеєю, що дозволить таким дітям у короткий період часу пройти етап адаптації в наукових співтовариствах і приступити до конкретної дослідницької діяльності.

Не останню роль також відіграє рівень і можливості сучасних медіа- та телекомунікаційних зв'язків, що дозволяють миттєво обмінюватись інформацією, створювати конструктивне обговорення між членами співтовариства, яке може супроводжуватись відео- та аудіо файлами. Можливість пошуку, аналізування та

користування потрібною інформацією в межах світової мережі (наприклад, попередні дослідження, відкриття, матеріали статей, наукових конгресів тощо).

Наукова Інтернет-спільнота обдарованих – це організація постійного, неформального спілкування та обміну ідеями та обговореннями результатів талановитої молоді зі вченими та вчителями. Кожне таке об'єднання може сприяти розвитку нових уявлень та гіпотез в галузі науки. Таким віртуальним співтовариствам повинні бути притаманні такі характеристики: ініціативність, самостійність, наявність внутрішнього імпульсу розвитку, цілеспрямованість, стійкість переконань, незадоволеність досягнутим, здорові амбіції майбутніх вчених. Для віртуального наукового товариства важливо наукове самовизначення, самоідентифікація, виявлення, зміцнення соціальної ролі у товаристві, проектування дослідницької діяльності кожного, як частини спільного.

Метою створення такого віртуального наукового товариства є організація он-лайн-спільноти обдарованої дітей та молоді з учителями та науковцями, обговорення актуальних проблем світової та вітчизняної науки, розміщення публікацій, обмін досвідом та пошук однодумців в своїй країні і за її межами. Інтернет дозволяє організувати ефективне спілкування та співпрацю наших співвітчизників як з різних регіонів України, так і тих, які перебувають за кордоном.

Початковим етапом для формування такої спільноти можуть стати тематичні форуми. Форуми перетворилися на реальний та ефективний інструмент для розв'язання особистих і ділових завдань у сфері спілкування. Кількість людей, які бажають і вміють спілкуватися в Інтернеті не перестає зростати.

Форуми отримали розвиток: цьому віртуальному «майданчику для дискусій» віддають перевагу прихильники будь-якої наукової та соціальної ідеї, популярної книги та комп'ютерної гри. Об'єднання людей, пов'язаних однією професією або ідеєю містить професійний форум. Це зручна форма спілкування, технічні сервіси дозволяють задавати будь-які питання, обговорювати різні теми, що цікавлять користувачів, висувати неймовірні теорії, не боячись бути смішним. Віртуальне спілкування розкріпачує і дає можливість знайти однодумців. Обдарована дитина на форумі може висловити власну точку зору, обговорити питання, відповідь на яке йому складно отримати в реальному світі. Спілкування на форумах може стати більш корисним для багатьох людей. Вони спілкуються і розвивають світогляд. Тут кожен має право підняти потрібну йому тему, порадитися з іншими про те, що йому необхідно знати і отримати слушну пораду. Так наприклад, психологи з Університету Пенсільванії довели, що мешканці віртуального світу (люди, які мають віртуальні образи в Інтернет-просторі) здатні розв'язувати складні завдання краще, ніж ті, які діють у світі реальному [4]. Принцип діяльності форуму простий: формальна реєстрація дозволяє залишити про себе мінімум інформації, а це дає можливість пошукати близьких за духом людей.

Наступним етапом становлення наукового Інтернет-об'єднання може стати виникнення тематичних груп. Такі тематичні групи створюються і наповнюються учасниками форуму, перетворюючи їх на інформаційні ресурси з тематичним контентом. У зв'язку з цим є сенс говорити про створення тематичних груп за такими основними напрямками дитячої та юнацької творчості: науково-технічної, дослідницько-експериментальної, художньо-естетичної, еколого-натуралістичної, гуманітарної і фізкультурно-спортивної тощо. Учасники таких тематичних груп систематично заходять в них не тільки для спілкування, а й відвідати об'єднання за інтересами. Одні учасники таких груп генерують контент, тобто, створюють їх інформаційне наповнення, інші – приходять у віртуальний простір, щоб цей контент прочитати.

До цілей і завдань таких тематичних груп належать:

- розвиток взаємодії між учасниками форуму,
- розвиток контактів між представниками різних регіонів країни або зарубіжжя,
- інформування та обмін досвідом між представниками різних проектів, а також іншими учасниками тематичної групи,
- обговорення спільних інтересів, розробка та проведення спільних дій для їх реалізації,
- налагодження контактів між обдарованими дітьми та представниками наукових та педагогічних організацій. Потенційними учасниками таких тематичних груп стають обдаровані користувачі форуму, які прагнуть отримати нові знання і опанувати нові види діяльності. Зміст діяльності тематичної групи визначається інтересами та пропозиціями учасників.

Для підвищення ефективності розвитку груп і залучення учасників, бажано поступово вводити в ці групи координаторів – досвідчених учителів та науковців, готових відстежувати ідеї, думки, висловлені ними, визначати більш активних учасників, допомагати розвивати їх цікаві думки і залучати до дискусій нових членів групи. Перед координаторами тематичних груп виникають завдання – допомогти у формуванні нових цілей діяльності у цікавій галузі, побудувати чіткий образ мети, здійснити аналіз поставленої задачі і з'ясування її змісту, вірно спланувати майбутні дії. Координатор не є творцем тематичного контенту, але він створює умови для його активного розвитку. Авторами контенту є учасники групи, а лідери можуть змінюватися залежно від теми, що обговорюється в групі на певний момент. Остаточна мета координатора – виділити з тематичної групи дійсно обдарованих, зацікавлених у подальшому розвитку дітей, здатних генерувати оригінальні ідеї і докласти зусиль для досягнення ними бажаних результатів. Надалі відібраний координатором обдарований може стати членом наукової Інтернет-спільноти.

Таким чином, використовуючи перші два етапи, що виконали функцію віртуального «відділу кадрів», маємо можливість говорити про створення наукового Інтернет-об'єднання для обдарованих.

У віртуальному науковому співтоваристві для обдарованих повинні існувати власні цілі, зміст, форми і методи діяльності, результати, їх оцінка. Основним завданням віртуального об'єднання має бути навчання членів співтовариства науковій творчості. У науковому Інтернет-об'єднанні повинні практикуватися дві форми діяльності: 1) індивідуальні форми організації роботи (он-лайн консультації); 2) колективні (он-лайн семінари та конференції, наукові конкурси, форуми тощо). Завданнями такого наукового Інтернет-об'єднання є:

- організація та проведення наукових конференцій, методологічних семінарів;
- організація та проведення дослідницької діяльності;
- організація та участь в інтелектуальних іграх та марафонах, творчих конкурсах, предметних олімпіадах;
- участь у міжнародних проектах та конкурсах;
- спільне написання наукових статей.

Російський вчений-педагог А. В. Хуторський у статті «Що я розумію під науковою школою» пише: «перш за все, це наукова течія. В її основі – ідея про невичерпні приховані можливості людини та освіти, як засобу реалізації цих можливостей» [2]. Це твердження відноситься і до наукових Інтернет-об'єднань.

Учасникам наукового он-лайн об'єднання надається свобода вибору тем і проблем дослідження. Вони здійснюють наукові дослідження та дослідно-експериментальну діяльність і не забувати про те, що ця діяльність повинна бути організована і координуватися досвідченим вчителями або науковими працівниками.

Наукове Інтернет-об'єднання повинно залучити до віртуального простору більше вчених, учителів, методистів, адміністраторів освіти, які поділяють заявлені цілі, принципи, напрями діяльності. У цьому випадку можна говорити про те, що наукове Інтернет-об'єднання змогло наблизитися до реалізації глобальних завдань як: створення власного банку даних талановитих і обдарованих; діагностика потенційних можливостей дітей та молоді; допомога обдарованим у самореалізації їх творчої спрямованості; залучення їх до системи додаткової освіти; контроль над розвитком пізнавальної діяльності; заохочення обдарованих дітей; публікації у відомих Інтернет-ресурсах; взаємодія з іншими структурами соціуму для створення сприятливих умов розвитку обдарованості. Прикладами діючих ефективних наукових он-лайн об'єднань можуть стати спільноти у технологічно, технічно і економічно розвинених країнах, де сучасні технології та науковий і освітній потенціал почали розповсюджуватись і використовуватись раніше ніж на пострадянському просторі.

Так, наприклад, дитячі університети в Німеччині, призначені для юних дослідників віком від 8–12 років. У рамках цих університетів організовуються он-лайн наукові спільноти для дітей, де вони можуть отримати відповіді на питання, які їх цікавлять, прослухати

лекції, а головне, прийняти участь у спільному дослідницькому проекті і відчутти потяг до академічної, дослідницької та експериментальної атмосфери. Такі проекти супроводжуються науково-педагогічними працівниками, молодими науковцями та студентами провідних німецьких університетів.

Он-лайн наукове товариство Дитячого університету при Берлінському університеті ім. Гумбольдта досліджує питання «Що спільного між печерною людиною, Гете та людиною-павуком?», товариство Дитячого університету Бохума розробляє проект «Коли земля труситься: що спричиняє землетрус?», юні дослідники Дитячого університету при Брауншвейзькому університеті шукають відповідь на питанням «Чому люди однакові і, разом з тим, різні?», он-лайн спільнота Бременського дитячого університету вивчає проблему «Яким чином сіль потрапляє в море?».

Державний дитячий фонд Польщі впроваджує програму РОКЛ (підтримка розвитку наукових товариств обдарованих у сфері математично-природничих наук). Науковий центр Польщі і один з найбільших у Східній Європі – Центр ім. Коперника. Він дає змогу відвідувачам он-лайн самостійно проводити досліди в багатьох галузях науки, випробувати на собі природні явища, пізнавати світ за допомогою гри. Завдання центру викликати зацікавлення до науки, допомогти у самостійному пізнанні та дослідженні світу, спровокувати соціальний діалог з питань науки.

Діяльність товариства Менза у Чехії полягає у організації обміну думками у формі он-лайн лекцій, дискусій, журналів, спеціальних груп за інтересами та на місцевих, регіональних, національних і міжнародних конференціях. Менза, призначена для організації дозвілля, в тому числі, віртуального, що сприяє розвитку математичного та технічного мислення. Одним з напрямків діяльності асоціації AMAVET (Чехія) є навчання та подальший розвиток молоді, яка має обдарування та схильності до науки і техніки. Асоціація AMAVET організовує для учнів середніх навчальних закладів віртуальні науково-технічні проекти та конкурси, які надають можливість розвитку та творчої діяльності в галузі науки і техніки. (Наприклад, Exproscience AMAVET, České hlavičky (Чеські голівоньки)).

На базі установ Akademie věd České republiky (Академія наук Чеської Республіки) проводиться проект «Відкрита Наука». Проект розраховано на учнів середніх навчальних закладів. Головна мета проекту дати учням можливість, використовуючи нові досягнення ІКТ, взяти участь у наукових дослідженнях з природничих та технічних напрямків під керівництвом професійних науковців. Проект допомагає їм формувати уявлення про перспективи розвитку науки та наукових досліджень, надає можливість встановити контакти з провідними експертами галузі.

TALNET – популярний освітній проект Чехії, орієнтований на розвиток обдарованих і мотивованих дітей. Він є Інтернет-середовищем, що створює сприятливі умови для ідентифікації та заохочення

обдарованих дітей до наукової діяльності. Характерною особливістю TALNET є те, що учні не залишають шкільного середовища, а мають можливість поглиблювати знання, спілкуватись з науковцями, які професійно займаються проблемами, що цікавлять учнів; контактувати з такими ж зацікавленими учнями з інших регіонів та працювати у колективі для розв'язання поставленої проблеми.

South Dakota Association for Gifted Children (Південна Дакота, США). Асоціація впроваджує літні он-лайн наукові програми для обдарованої молоді.

Що стосується нашої країни, то на жаль, якщо у нас існують он-лайн наукові товариства обдарованої молоді, то локально і маловідомі (на базі окремих ВНЗ або ЗНЗ).

Таким чином, враховуючи стан впровадження ІКТ у віддалених від потужних і великих міст України, тільки Мала академія наук сьогодні має можливість запропонувати ефективну діяльність он-лайн наукових товариств обдарованої молоді. Інститут обдарованої дитини НАПН України має два Інтернет-ресурси, на базі яких цілком можливо створення такого наукового ітернет-об'єднання обдарованих. Якщо сайт інституту www.iod.gov.ua досить молодий і у нього тільки формується команда постійних відвідувачів, то Інтернет-портал «Острів знань» один з лідерів в рейтингу найпопулярніших освітянських Інтернет-ресурсів України. Острів має до 20 тисяч відвідувань в день і стільки ж зареєстрованих користувачів. Отже цілком можливо говорити про те, що два етапи створення наукового Інтернет-об'єднання майже реалізовано. Дуже жвавий форум, у якому вже сформовані тематичні групи існує майже вже 5 років. Крім спілкування у форумі, члени наукових Інтернет-співтовариств мають змогу обмінюватись в рамках порталу «Острів знань» своїми наробками, тобто публікувати і викладати на сторінках порталу фото, відео-, аудіо- та текстові файли, які можуть містити як інформацію для плідної співпраці всього товариства в цілому, так і конкретних його учасників. Ця можливість реалізована в сервісах «Блоги», «Персональні повідомлення» і «Стіна». Також реалізована можливість отримувати регулярну розсилку наукової та освітянської інформації, що стане в нагоді, як учням, так і координаторам співтовариств.

Ще один реалізований проект Інституту обдарованої дитини – школа винахідників, яка працює вже декілька років і має досить успішний досвід проведення віртуальних уроків, залучаючи при цьому одразу декілька регіонів.

Враховуючи вищенаведене, можна зробити висновок, що на базі реалізованих проектів Інституту обдарованої дитини НАПН України створено всі передумови для розробки і успішного існування наукового Інтернет-об'єднання обдарованої молоді країни.

Використані літературні джерела

1. <http://www.computer-museum.ru> Віртуальний комп'ютерний музей
2. Хуторской А. В. «Что я понимаю под Научной школой?» - М.: ЦДО «Эйдос», 2009.
3. Криворученко В. К. Научные школы – эффективный путь проведения диссертационного исследования // Портал «Знание. Понимание. Умение», http://www.zpu-journal.ru/asp/scientific_schools/2007/.

4. Елена Пугачёва, Константин Соловьёнок «Научные социальные сети: Украина и мировой опыт». – Университетское управление. 2002. – № 2(21).

**Альона Василівна
Малиношевська,**
кандидат педагогічних наук,
провідний
науковий співробітник
Інституту обдарованої дитини
НАПН України,
м. Київ, Україна

**Володимир Михайлович
Міленін,**
старший
науковий співробітник
Інституту обдарованої дитини
НАПН України
лауреат Державної премії
України в галузі освіти
м. Київ, Україна

**Галина Василівна
Онопченко,**
старший
науковий співробітник
Інституту обдарованої дитини
НАПН України,
лауреат Державної премії
України в галузі освіти
м. Київ, Україна

УДК 004.738.5:159:922.72

ПРОЕКТУВАННЯ ІНТЕРНЕТ-СЕРЕДОВИЩА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ

В статті раскрыто свойства интернет-среды информационной поддержки развития одаренной личности. Предложена модель интернет-ресурса для поддержки развития одаренных учащихся, которая предусматривает когнитивный, мотивационный, эмоционально-волевой, организационно-архитектурный компоненты.

Когнитивный компонент отображается через контент для самообразовательной, саморазвивающейся, самопознавательной деятельности субъектов ресурса. Такими, как отмечалось выше, являются одаренные ученики, педагогические работники, психологи, родители.

Мотивационный компонент состоит из средств, которые будут способствовать тому, чтобы одаренный ученик поддерживал собственную познавательную потребность.

Эмоционально-волевой обеспечивает положительный фон открытия новой, интересной информации, что в свою очередь будет вызывать потребность в дальнейшей познавательной деятельности.

Организационно-архитектурный компонент обеспечивает сотрудничество разного рода ресурсов (группы по интересам, учебно-развивающие онлайн квесты, кабинет психологического консультирования, блоги и т.д.).

А также определены особенности его проектирования через призму психологических качеств одаренных лиц и присущих им потребностей и когнитивных стилей.

Ключевые слова: одаренная личность, Интернет-среда, развитие, информационная поддержка, проектирование.

The article reveals the properties of internet environment of informational support of gifted individuals development. A model of online resources for supporting the development of gifted pupils, which includes cognitive, motivational, emotional, volitional, organizational and architectural components is proposed. The cognitive component is displayed through content for self-education, self-developing, self-cognitive activity of the resource. These, as noted above, are: gifted students, educators, psychologists, parents.

Motivational component consists of tools that will help to support the gifted pupil his cognitive needs, which applies to receiving information, desire for self-development, self-knowledge. Emotional and volitional provides a positive backdrop for discovery new interesting information that triggers the need for further cognitive activity. Organizational and architectural component provides cooperation of various resources (interest groups, educational and developmental online quests, psychological counseling cabinet, blogs, etc.). The features of its design in the light of the psychological traits of gifted individuals and their inherent needs and cognitive styles are determined.

Key words: gifted person, internet environment, development, information support, design.

Потреба суспільства в обдарованих особистостях, які спроможні адаптуватися до сучасних умов та реалізувати наявний потенціал, є причиною особливих вимог до аналізу і дослідження умов, що ефективно сприяють розвитку обдарованості. У психологічному словнику зазначено, що рушійною силою для розвитку слугує внутрішнє протиріччя між зростаючими потребами та реальними можливостями їх задоволення [6]. Обдарованій особистості притаманна потреба у значній кількості нової інформації, що виходить за рамки навчальних програм. Задоволення цієї потреби сприяє інтелектуальному розвитку, активізує пізнавальну діяльність тощо. У рамках навчального заняття, факультативу чи гуртка, не можливо забезпечити потрібну кількість інформації обдарованого учня. Необхідно враховувати важливість його самоосвітньої діяльності, адже, вона сприяє підтримці пізнавальної активності обдарованої дитини. Ресурси шкільних бібліотек, також не задовольняють інформаційних потреб обдарованого учня. Закономірно впливає припущення що задоволення інформаційних потреб обдарованої особистості можливе завдяки використанню ресурсів Інтернету. Але певні проблеми, притаманні Інтернету, насиченість недостовірної інформації, жорстокість та інші, спонукають до створення спеціальних інтернет-середовищ, що мають наповнити цікавою, корисною, розвивальною інформацією та враховувати особливості роботи когнітивної, афективної сфер обдарованої особистості.

Отже, мета статті полягає у визначенні особливостей проектування інтернет-середовища інформаційної підтримки обдарованої особистості.

Не дивлячись на значну кількість наукових досліджень феномену «обдарованість» наукова спільнота не визначилася з єдиним підходом до його трактування.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показує, що дослідженням феномену обдарованості займалися Г. Россолімо, Г. Спенсер (трактування обдарованості як утворення, складовими якого є пам'ять, увага, мислення і сприймання); Г. Айзенк, А. Біне, В. Штерн (ототожнення обдарованості з інтелектуальними здібностями); Д. Богоявленська, Л. Виготський, Н. Лейтес, Б. Теплов (розуміння обдарованості, як якісно-своєрідного поєднання здібностей, що дозволяє досягати індивіду значних результатів у певній діяльності); О. Моляко, Дж. Рензуллі, К. Хеллер (уподібнення обдарованості системі з певними компонентами).

Серед якостей особистості, що дозволяють зробити припущення про наявність предикатів обдарованості, можна виокремити високу пізнавальну потребу. Вона є інтелектуально-особистісним чинником розвитку обдарованості [5]. Засобом задоволення пізнавальної потреби завжди є нове знання, нова інформація [9]. Серед ресурсів задоволення пізнавальної потреби, як зазначалося вище, особливе місце займає Інтернет. Тому набуває актуальності завдання створення такого інтернет-середовища, яке б забезпечувало потреби обдарованих учнів, дозволяло

працювати з інформацією у притаманним їм когнітивним стилям тощо.

Про сприяння інтернет-ресурсів розвитку особистості свідчать результати досліджень російських вчених О. Тихомирова, Ю. Бабаєвої, А. Войскунського та інших. Дослідницька група встановила, що застосування інформаційних технологій є новим, якісно особливим рівнем опосередкування розумової, комунікативної і творчої діяльності особистості і сприяє перебудові операційно-технічної, мотиваційно-особистісної, афективної, комунікативної й інших сторін її діяльності. Інформаційні технології – це зовнішні, але психологічні знаряддя, що впливають на внутрішні психологічні процеси користувачів [8]. Отже, цілком очевидна потреба у створенні інтернет-ресурсу, який би здійснював підтримку розвитку обдарованих учнів і сприяв розумінню їх батьками, вчителями, однолітками та суспільством. Модель зазначеного ресурсу (рис. 1) передбачає когнітивний, мотиваційний, емоційно-вольовий, організаційно-архітектурний компоненти.

Когнітивний компонент відображається через контент для самоосвітньої, саморозвивальної, самопізнавальної діяльності суб'єктів ресурсу. Такими, як зазначалося вище, є: обдаровані учні, педагогічні працівники, психологи, батьки.

Мотиваційний компонент складається із засобів, що сприятимуть тому, щоб обдарований учень підтримував власну пізнавальну потребу, яка поширюється на отримання інформації, бажання до саморозвитку, самопізнання тощо.

Емоційно-вольовий забезпечує позитивний фон відкриття нової, цікавої інформації, що викликати потребу у подальшій пізнавальній діяльності.

Організаційно-архітектурний компонент забезпечує співпрацю різного роду ресурсів (групи за інтересами, навчально-розвивальні онлайн-квести, кабінет психологічного консультування, блоги тощо).

При проектуванні інтернет-середовища інформаційної підтримки розвитку обдарованої особистості можна скористатися універсальним алгоритмом проектування інформаційних систем, враховуючи потреби визначеної аудиторії користувачів.

Універсальний алгоритм проектування інформаційних систем має такі складові [3]:

1. Визначення мети і завдань інтернет-середовища.
2. Визначення цільової аудиторії.
3. Окреслення рамок проекту.
4. Розробка інформаційної архітектури.
5. Визначення функціональних вимог.
6. Розробка прототипів (макетів) аркушів.
7. Визначення вимог до системи.
8. Підготовка інформаційних матеріалів (контенту).
9. Тестування та внесення змін.

Отже, мета створення інтернет-середовища для обдарованих осіб полягає у створенні такого ресурсу, який би забезпечував обдарованого учня необхідною кількістю інформації для розвитку інтелектуальних, творчих здібностей обдарованої особистості, сприяв

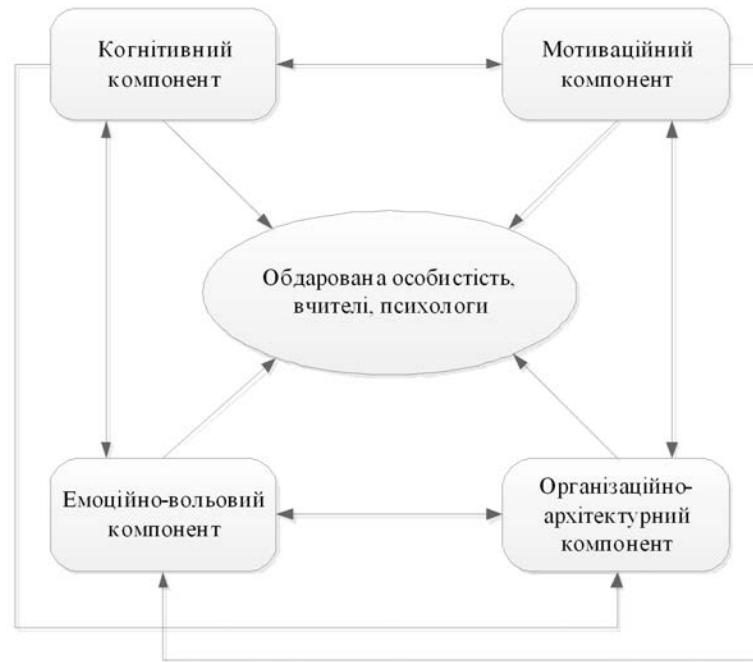

Рис.1. Модель інтернет-середовища підтримки розвитку обдарованих учнів

її соціалізації, самореалізації, професійному самовизначенню, стимулюванню особистісного саморозвитку, збереженню психологічного і фізичного здоров'я. Реалізація цієї мети можлива через виконання наступних завдань:

- визначення актуальних інформаційних потреб обдарованих осіб;
- визначення пізнавальних потреб, мотивів, інтересів, особливостей пізнавальної діяльності обдарованих осіб з метою залучення їх до діяльності у створеному ресурсі;
- підбір змісту ресурсу, який задовольняв би інформаційні потреби обдарованого учня;
- створення ресурсу, зміст якого розраховано на потреби обдарованих осіб;
- визначення організаційної структури, що забезпечить функціонування і розвиток єдиного інформаційного простору, а саме: збір, обробку, збереження, пошук і передачу інформації її користувачам.

Враховуючи особливості обдарованих особистостей, інтернет-середовище для такого типу осіб, як багатоаспектна цілісна система, побудована на основі сучасних інформаційних технологій, має бути спрямована на розв'язання завдань:

- сприяння формування позитивної Я-концепції;
- розвиток емоційної стабільності, формування навичок самореалізації, подолання стресів, поведінки в екстремальних ситуаціях;
- сприяння соціалізації, формування комунікативних навичок.

При проектуванні інтернет-середовища необхідно врахувати реалізацію наступних важливих принципів:

1. *Відкритість*. Урахування стандартних вимог по масштабованості, переносимості й стандартизованості.

2. *Системність*. Принцип полягає в реалізації інтегрованого підходу у відповідності з яким розробляються і використовуються теоретичні основи понять «обдарована дитина, обдарованість», вводиться система класифікації обдарованості.

3. *Сумісність*. Полягає в тому, що інтернет-середовище інформаційної підтримки обдарованої особистості необхідно розглядати як підсистему систем більш високого рівня.

Цільова аудиторія, на яку розраховано певне інтернет-середовище визначає як особливості його функціонування, так інформаційний зміст. У цьому випадку цільову аудиторію складають обдаровані діти, батьки, педагогічні працівники, психологи, які працюють з контингентом учнів або бажають займатися самоосвітньою діяльністю у цьому напрямі.

Різноманітність проявів обдарованості у дитячому віці не дозволяє створити єдиний профіль такого типу учнів, що ускладнює процес добору інформаційного наповнення. У свою чергу, А. Савенков відмічає особливості пізнавального розвитку: допитливість, надчутливість до проблем, надситуативна активність, високий рівень розвитку логічного мислення, підвищений інтерес до дивергентних задач, оригінальність мислення, гнучкість мислення, продуктивність мислення, легкість асоціювання, здібність до прогнозування, висока концентрація уваги, відмінна пам'ять, здібність до оцінювання. Особливості схильностей та інтересів: наполегливість при досягненні цілей. Особливості соціального розвитку: потяг до самоактуалізації, перфекціонізм, самостійність, соціальна автономність, егоцентризм [7]. Зазначені характеристики визначають особливості оформлення та представлення інформації.

Учителів і психологів загальноосвітніх навчальних закладів, які працюватимуть у визначеному інтернет-середовищі, можна поділити на кілька типів: а) мають досвід і працюють з обдарованими учнями, завдяки певним наявним характеристикам; б) бажають використовувати ресурс, як засіб підвищення компетентності у роботі з обдарованими учнями; в) випадково зайшли на ресурс.

Батьків можна поділити за такими характеристиками: зацікавлені в успішному розвитку власних дітей, хочуть для цього отримувати більше корисної інформації; мають проблеми при вихованні дітей, шукають шляхи їх розв'язання; випадково зайшли на ресурс (серед таких можливо є батьки, які через ряд об'єктивних та суб'єктивних причин, не надають особливої значущості важливості створення сприятливих умов для розвитку власної дитини) тощо.

Для ефективного розв'язання завдань проектування інтернет-середовища інформаційної підтримки обдарованої особистості необхідно здійснити структурний аналіз і декомпозицію предметної області та синтезу на його основі інформаційної архітектури ресурсу.

Інформаційна архітектура (ІА) містить інтернет-середовища і, за визначенням Матті Лангенберга, займається питаннями відбору і структурування матеріалів сайту та надання їх визначеній аудиторії [4]. Інформаційна архітектура, за трактуванням Алана К'нехта, є наукою і мистецтвом надавати інформацію у функціональному і зручному для використання форматі, завдяки чому будь-яка особистість може знаходити те, що вона шукає [1].

Сьогодні не існує стандартів, що здійснюють опис інформаційної архітектури, але ІА є одним з важливих компонентів інтернет-середовища. ІА визначає, як виглядатиме і працюватиме середовище з користувачами.

Для опису ІА необхідно створити опис високорівневих прототипів структури, або мапи інтернет-середовища. Наступним кроком, після визначення структури та встановлення зв'язків між частинами середовища є проведення робіт з опису функціональних вимог до інтернет-середовища, що разом з базовими функціями містять вимоги, що диктуються особливими потребами обдарованих дітей.

Опис функціоналу, як і розробка прототипів (макетів) сторінок проводяться в рамках опису ІА середовища, але, беручи до уваги значущість цих робіт, у цій статті вони винесені в окремі пункти алгоритму проектування та розглядаються більш детально.

На етапі визначення функціональних вимог необхідно ідентифікувати задачі та визначити дії, що має виконувати інтернет-середовище. Розробка функціональних вимог – один з ключових етапів проектування. Це стосується середовищ з великим обсягом програмних робіт: механізми роботи з базою даних, пошукові механізми, онлайн-сервіси тощо. Прикладом опису функціоналу є ДСТУ 34.602-89 [4]. Рекомендується дотримуватися стандарту при описанні функціоналу програм, що розробляються в рамках

інтернет-середовища. Необхідно описати: загальну систему і функціональність підсистем та модулів, а також взаємозв'язки підсистем та модулів і скласти перелік функцій модулів з детальним їх описом. Для кожного модуля необхідно розписати об'єкти, що створюються чи використовуються в ході його роботи.

Рамки проекту описуються у вигляді сценаріїв діяльності користувача з інтернет-середовищем, описують загальну функціональність та взаємодію з інтерфейсом. Сценарії взаємодії – це опис того, як повинні працювати функції системи і розповідати про роботу функцій у загальному вигляді і алгоритмічному. Перший варіант необхідний для розуміння того, чи потрібна і які дії виконує функціональність. Другий – відображає можливі сценарії використання продукту/продукції, що може зробити користувач і як система повинна реагувати на його дії. Сценарії взаємодії пов'язані з переліком функціональності, що є списком того, що користувач може робити в системі. Функціональність майбутнього проекту розбивається на елементарні складові. Кожна з функцій має пріоритет, що визначає її важливість для загального успіху продукту/продукції. Крім того, для кожної функції описується реакція на дії користувача, за якої робота вважається правильною.

У ході робіт зі створення прототипів сторінок інтернет-середовища необхідно виконати опис кожного пункту мапи інтернет-середовища. Опис прототипів складається з переліку шаблонів, де виявляються основні типи сторінок та описується їх використання; типового шаблону, в якому описуються основні блоки зі зменшення кількості повторів інформації; опис кожного шаблону згідно існуючого переліку. Кожний пункт структури має бути деталізованим до схеми окремої сторінки з визначеними інформаційними та функціональними областями такими як: заголовок сторінки, меню, стрічка навігації, форми авторизації і пошуку тощо.

Вимоги до інтернет-середовища та оточення:

- технічні;
- компетентність персоналу;
- надійність;
- безпека і захист від несанкціонованого доступу;
- до експлуатації, технічного обслуговування;
- до програмних і технічних засобів;
- до інформаційного забезпечення;
- до збереження даних при аваріях.

Вимоги повинні мати чіткі формулювання та, за можливістю, охоплювати всі аспекти розробки проекту.

При проектуванні ресурсу враховано певні проблеми. Серед яких:

- велика кількість розрізненої, невпорядкованої і надлишкової інформації, що збільшує час пошуку інформації та зменшує її валідність;
- проблема довіри до інформації, поданої на інтернет-ресурсах;
- відсутність стандартизації для надання даних на інформаційних ресурсах, що створює труднощі для користувачів.

Оскільки завданнями інтернет-середовища є забезпечення інтелектуального, творчого, емоційного розвитку особистості, то на етапі підготовки інформаційних матеріалів необхідно враховувати особливості розвитку зазначених сфер. Зокрема, «інтелектуальні здібності розвиваються у процесі розумової діяльності, що є цілеспрямованим процесом переробки інформації, що містить розумова переробка і класифікація досвіду, знань, навичок, умінь, нових установок, інших ціннісних орієнтації, а також їх обґрунтування. Це слугує особистості для вдосконалення її пізнавальної поведінкової програми і подальшого розвитку інтелекту, стабілізує та активізує розумові здібності для розв'язання майбутніх задач» [4].

Інформаційний зміст середовища можна поділити для кожного суб'єкта цього інтернет-середовища, а саме: обдарований учень, психологи, вчителі, батьки.

Для *обдарованих учнів* можна запропонувати наступну класифікацію інформаційного наповнення середовища: відомості, що входять до навчальних програм; цікава інформація, яка не входить до матеріалів, що стосуються навчальних планів, матеріали для самопізнання особистості; методики саморозвитку.

Для *вчителів*: навчальні матеріали; методики розвитку здібностей; методики формування дослідницьких умінь учнів; результати наукових досліджень про особливості обдарованих учнів та методи роботи з ними тощо.

Для *психологів* можна запропонувати: методи виявлення обдарованості в учнів; особливості прояву обдарованості; типові проблеми обдарованих осіб; матеріали для роботи з батьками обдарованих учнів тощо.

Батькам: інформацію про прояви обдарованості, методики розвитку здібностей для батьків, поради, як сприяти розвитку обдарованості дитини тощо.

Таким чином, Інтернет-середовище для обдарованих учнів має враховувати психологічні властивості обдарованих, зокрема, особливості сприймання та переробки інформації, а також передбачати наявність інформації для осіб, які створюють розвивальне середовище обдарованої дитини: батьків, педагогічних працівників, психологів.

Використані літературні джерела

1. *K'necht Alan*. Making Cents from Information Architecture. digital Web Magazine [Електронний ресурс] / K'necht Alan. – Режим доступу: http://www.digital-web.com/articles/making_cents_from_information_architecture/.

2. *Антонова Олена*. Інтелектуальні здібності у структурі обдарованої особистості / Олена Антонова // Особистісні інтелектуальні якості обдарованого учня у підлітковому віці: матеріали Всеукраїнського науково-методичного семінару. – К., 2011. – С.35–41.

3. *Васькова Светлана*. Информационная архитектура веб-проекта [Електронний ресурс] / Васькова Светлана. – Режим доступу: <http://www.slideshare.net>.

4. ГОСТ 34.602-89. Информационная технология. Комплекс стандартов на автоматизированные системы. Техническое задание на создание автоматизированной системы [Електронний ресурс] // Библиотека ГОСТов : [сайт] - Режим доступу: <http://vsegost.com/Catalog/11/11254.shtml>

5. Как сохранить и развить познавательную потребность у одаренных детей // Краткое руководство по работе с одаренными учащимися / Под ред. Л.В.Поповой и В.И.Панова. – Астана: «Дарын», 2006. – С. 25–30.

6. Психологический словарь / Под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.

7. *Савенков А. И.* Психология детской одаренности / А. И. Савенков. – М. : Генезис, 2010. – 440 с.

8. *Фатурова В. М.* Інтернет-середовище як фактор психологічного розвитку комунікативного потенціалу особистості : автореферат дис. ... канд. психол. наук / Фатурова Віра Миколаївна. – Київ, 2004. – 24 с.

9. *Юркевич В. С.* Одаренный ребенок: иллюзии и реальность : [кн. для учителей и родителей] / В. С. Юркевич. – М. : Просвещение, Учебная литература, 1996. – 136 с.

Олена Олексіївна Сокурєнко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач Миколаївського регіонального центру
Інституту обдарованої дитини НАПН України,
доцент кафедри психології, педагогіки
та менеджменту освіти Миколаївського
обласного інституту післядипломної
педагогічної освіти,
м. Миколаїв, Україна

Олександр Олександрович Нотич,
методист лабораторії інноваційного розвитку
та дистанційної освіти Миколаївського
обласного інституту післядипломної
педагогічної освіти,
м. Миколаїв, Україна

УДК 37.013.75

НОВІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ В РОБОТІ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ: СИСТЕМА ОЧНО-ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

В статтє освєщєютєя особєнностє организєции очно-дистєнционного обучєния одєрєнной учєщєйся молodeжєи. Опредєляютєя прєимущєствє и недостєткє дистєнционного обучєния.

Ключєвыє словє: одєрєнные учєникє, учєбный процесс, очная форма обучєния, дистєнционная форма обучєния, педагогическєе технологєи дистєнционного обучєния.

The article highlights the characteristics of the organization full-time-distance education of gifted students. Determined the advantages and disadvantages of distance learning.

Keywords: gifted students, the learning process, full-time study, distance learning, distance learning educational technology.

Інноваційні освітні процеси й розвиток інформаційно-комунікаційних технологій дозволяють модернізувати та підвищити ефективність навчально-виховного процесу, автоматизувати й технологізувати його. Завдяки інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховний процес з'явилися передумови впровадження й розвитку дистанційної освіти, яка базується на використанні інформаційних і телекомунікаційних технологій. Така форма навчання дозволяє підвищити ефективність роботи з обдарованою учнівською молоддю.

Обраний напрям відповідає тематиці науково-дослідних робіт Інституту обдарованої дитини НАПН України та входить до складу науково-дослідної

теми кафедри психології, педагогіки та менеджменту освіти Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти «Шляхи підвищення професійної компетентності педагогічних працівників у системі післядипломної педагогічної освіти» (ДР № 0112 U 007543).

Дослідженню стану та перспектив розвитку дистанційної освіти присвячені роботи зарубіжних учених (Дж. Андерсон, Е. Доунс, Т. Едвард, К. Кларк, Дж. Мюллер, А. Огур, М. Рід, Р. Філіпс, К. Хантер, Д. Якобсен та ін.). Низку досліджень російських учених присвячено вивченню теорії та практиці дистанційного навчання (О. Андрєєв, М. Бухаркіна, Б. Гершунський, В. Кашицин, В. Кінєлев, М. Моїсєєва,

В. Овсянніков, Є. Полат, В. Солдаткін, А. Хуторський, С. Щенніков та ін.). Серед вітчизняних науковців, які розробляють науково-педагогічні основи дистанційної освіти, слід відзначити В. Бикова, П. Дмитренка, Г. Козлакову, Н. Корсунську, В. Кухаренку, В. Олійника, В. Рибалку, С. Сазанова, В. Стефаненка, П. Таланчука, О. Третяка та ін.

В. Стефаненко вважає, що дистанційне навчання дозволяє забезпечувати високий рівень інтерактивності навчання, що є одним з основних показників якості цієї системи. Інтерактивність у дистанційному навчанні зумовлює необхідність індивідуального підходу до тих, хто навчається, а також технічне забезпечення інтерактивності комунікацій. Це потребує визначення таких критеріїв індивідуалізації, що сприятимуть підвищенню результативності навчання на відстані [7].

Дистанційне навчання трактується як цілеспрямований процес взаємодії між суб'єктами навчання на етапах навчання, незалежно від їх розташування у просторі й часі, що базується на використанні широкого спектра традиційних засобів та інформаційно-комунікаційних технологій і реалізується в певній дидактичній системі. На думку О. Хмель, дистанційна освіта – це система, де реалізуються процеси дистанційного навчання, виховання і, як результат, розвиток особистості з позитивними якостями з точки зору суспільства, держави та загальнолюдських цінностей [8].

Дидактика дистанційного навчання в Україні, за визначенням Д. Бодненка, є сукупність ідей, поглядів, уявлень, авторських шляхів, спрямованих на тлумачення навчального процесу в системі дистанційного навчання [3].

В. Олійником сформульовано принципи побудови дистанційної технології навчання:

- пріоритетності психолого-педагогічних, соціальних та санітарно-гігієнічних підходів;
- модульного підходу до відбору та конструювання змісту дистанційного навчання,
- програмно-методичне забезпечення та організація навчального процесу;
- максимально можливої інтеграції змісту дистанційного навчання;
- формування інформаційного середовища відповідно до цілей, завдань та моделей дистанційного навчання;
- підготовленості особистості (принцип стартового рівня) до дистанційного навчання;
- активного зворотного зв'язку [6].

Мета статті – висвітлити особливості організації очно-дистанційного навчання обдарованої учнівської молоді.

На базі Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти та Миколаївського регіонального центру Інституту обдарованої дитини Національної академії педагогічних наук України організовано діяльність обласної очно-дистанційної школи для обдарованої і здібної учнівської молоді «Інтелектуальний резерв Миколаївщини». У практичній діяльності поряд з традиційними методами

навчання ми використовуємо дистанційну підтримку навчання обдарованих дітей, що дозволяє на якісно новому рівні організувати самостійну роботу учнів (<http://obdarovanid.moippo.org.ua/>).

Дистанційне навчання реалізується за технологіями дистанційного навчання через мережу Інтернет. Технології дистанційного навчання складаються з педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій та технологій дистанційного навчання.

Педагогічні технології дистанційного навчання – це технології опосередкованого активного спілкування вчителя з учнями з використанням Інтернету та методології індивідуальної роботи учнів з структурованим навчальним матеріалом, поданим в електронному вигляді.

Характерними рисами дистанційного навчання є гнучкість, модульність, паралельність, економічність, техно-логічність, соціальна рівність, нова роль викладача.

Для організації роботи з обдарованими учнями доцільно створювати курси в умовах Інтернет-середовища на базі інтерактивних підручників, електронних книг, відео уроків тощо. В основі створення і супроводу таких курсів лежить вільно поширювана система побудови освітнього контенту Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment). Цей програмний продукт побудовано відповідно до стандартів інформаційних навчальних систем. Програмне забезпечення Moodle є:

- інтероперабельним, тобто забезпечує можливість взаємодії різних систем;
- використовується багаторазово, підтримує можливість багатократного використання компонентів системи, що підвищує її ефективність;
- адаптивним, містить інформаційні технології, що розвиваються без перепроєктування системи і має вбудовані методи для забезпечення індивідуалізованого навчання;
- довговічним, відповідає розробленим стандартам і надає можливість вносити зміни без перепроєктування;
- доступним, надає можливість працювати з системою з різних місць (локально і дистанційно, з навчальної аудиторії або вдома);
- програмні інтерфейси забезпечують можливість роботи учням різних освітніх рівнів і фізичних можливостей (включаючи інвалідів), різних культур;
- економічно доступним, оскільки Moodle поширюється безкоштовно.

Система дистанційного навчання (СДН) Moodle проектувалася до педагогіки соціального конструктивізму, що містить спільну діяльність, активне навчання, критичну рефлексію. Простий, ефективний, сумісний з більшістю браузерів інтерфейс не вимагає спеціальних навичок діяльності. Система проста в установці на будь-яку платформу, що підтримує мову PHP, також потрібно наявність СУБД MySQL або PostgreSQL. Курси можуть бути розбиті на категорії, за назвами може здійснюватися пошук, що дає

можливість використання великої кількості курсів в системі. Істотна увага приділена безпеці системи (зберігання паролів, обробці цих форм, зберігання даних). Багаторівнева підсистема тем дозволяє гнучко змінювати зовнішній вигляд системи. Інтерфейс системи має переклад більш ніж 70 різних мов. Код розроблений на PHP під ліцензією GPL, дозволяє змінювати його для власних потреб.

Підсистема управління користувачами розроблена з метою мінімального залучення адміністратора. Підтримується ряд модулів аутентифікації, що дозволяють легко інтегрувати Moodle з існуючими системами, можлива безпечна аутентифікація через https. На рівні системи користувачеві може бути призначена роль адміністратора, розробника курсів або звичайного користувача. На рівні курсів – роль учителя (з можливістю редагування курсу або без) і роль учня. Реєстрація на курси може бути автоматизована за допомогою різних модулів і засобів реєстрації (LDAP, зовнішня БД, текстовий файл, мета-курси), може керуватися безпосередньо вчителем [1, 2].

У системі Moodle існує три типи форматів курсів: форум, структура (навчальні модулі), без календаря (навчальні модулі) за календарем. Курс може містити довільну кількість ресурсів (веб-сторінки, книги, посилання на файли, каталоги) і довільну кількість інтерактивних елементів курсу. До таких елементів відносяться:

1. *Wiki*. Дозволяє створювати документ декількома людьми одночасно за допомогою простої мови розмітки прямо у вікні браузера, тобто з його допомогою учні можуть працювати разом, додаючи, розширюючи і змінюючи наповнення. Попередні версії документу не видаляються і можуть бути у будь-який момент відновлені.

2. *Анкет*. Надають декілька способів обстеження, можуть бути корисні при оцінюванні і стимулюванні навчання в дистанційних курсах.

3. *Глосарій*. Дозволяє створити основний словник понять, використовуваних програмою, а також словник основних термінів кожної лекції.

4. *Завдання*. Вимагають від учнів підготовку відповіді в електронному вигляді (у будь-якому форматі) і завантажити її на сервер.

5. *Опитування*. Дозволяє проводити голосування серед учнів, це може бути корисним в якості швидкого опитування, щоб стимулювати мислення або знайти загальну думку в процесі дослідження проблеми.

6. *Пояснення*. Цей елемент дозволяє розмішувати текст і графіку на головну сторінку курсу. За допомогою такого напису можна пояснити призначення якої-небудь теми, тижня або використаного інструменту.

7. *Тести*. Цей елемент дозволяє учителю створити набір тестових питань. Питання можуть бути у закритій формі (множинний вибір), з вибором, на відповідність, припускати коротку текстову відповідь, а також числовий або обчислюваний. Питання зберігаються в базі даних і можуть бути використані у цьому ж курсі (чи інших).

8. *Навчальне заняття (лекція)*. Подає навчальний матеріал у цікавій і гнучкій формі. Він складається з набору сторінок. Кожна сторінка закінчується питанням, на якого учня повинен відповісти. Залежно від правильності відповіді учень переходить на наступну сторінку або повертається на попередню.

В усіх ресурсах і елементах курсу для полів введення використовується зручний та інтуїтивно зрозумілий WYSIWYG HTML редактор, крім того, існує можливість введення формул у форматі TeX або Algebra. За допомогою фільтрів системи на сторінках курсу здійснюється автоматичне створення посилань на існуючі ресурси і записи глосаріїв. Для елементів курсу можливе оцінювання, у тому числі за довільними, створеними вчителем, шкалами. Оцінки можуть бути переглянуті на сторінці оцінок курсу, що має різні налаштування. Для курсу існує зручна сторінка перегляду останніх змін у курсі, де за вибраний проміжок часу викладач може побачити нових зарахованих студентів, нові повідомлення у форумах, закінчені спроби проходження тестів і інших елементів курсу. Крім того, на сторінці виконаних дій можна детально проглянути, які дії виконувалися в курсі різними учасниками.

Одним з важливих компонентів цього інформаційно-освітнього середовища є комунікаційний. Основними засобами, що дозволяють слухачам курсів спілкуватися зі своїми тьюторами, а також між собою, є такі: форум (загальний для учнів на головній сторінці програми, а також різні приватні форуми); електронна пошта; обмін вкладеними файлами з учителем (усередині кожного курсу); чат; обмін особистими повідомленнями [4, 5].

Таким чином, система Moodle дозволяє реалізувати основні механізми спілкування: перцептивний (відповідає за сприйняття один одного); інтерактивний (відповідає за організацію взаємодії); комунікативний (відповідає за обмін інформацією).

Необхідно наголосити, що процес навчання з використанням модульного об'єктно-орієнтованого динамічного навчального середовища має переваги, що дозволяють реалізувати методичні принципи: мотиваційний потенціал; конфіденційність; рівень інтерактивності навчання; відсутність страху зробити помилку; можливість багаторазового повторення матеріалу; модульність; динамічність доступу до інформації; доступність; наявність активної довідкової системи; можливість самоконтролю; відповідність принципу розвивального навчання; індивідуалізація; забезпечення наочності і багатоваріантності подання інформації.

Перераховані властивості системи допомагають розв'язати основне завдання сучасної освіти – формування в учнів ключової ІКТ-компетентності.

Таким чином, аналіз теоретичних досліджень організації роботи з обдарованою учнівською молоддю та вивчення сучасного стану порушеної проблеми дозволили зробити висновки про те, що необхідно оперативно реагувати на тенденції та перспективи розвитку галузі й досягнення педагогічної науки.

Навчальний процес повинен бути мобільним і динамічним, доцільним є використання інноваційних форм роботи з обдарованою учнівською молоддю (дистанційне навчання), що дозволить врахувати індивідуальні й фізіологічні особливості та навчально-пізнавальні можливості учнів.

Перевагами дистанційного навчання є: відсутність жорстких рамок і вимог присутності на заняттях; самостійна організація часу, призначеного на навчання; можливість навчання у довільний час; необмежений доступ до дидактичних матеріалів; зручний контакт з учителем; відсутність витрат на транспорт і проживання; можливість використовувати особистісно орієнтований підхід на етапах навчання.

Визначимо також недоліки дистанційної форми навчання: відсутність безпосереднього контакту з учителем, обмежена можливість проведення практичних занять, обов'язковість і необхідність великої самодисципліни і самоорганізації, доступ до Інтернету, необхідність розробки дидактичних матеріалів в електронному вигляді.

До проблемних питань моделі інтеграції очної і дистанційної форм навчання відносимо такі:

- Які види діяльності учнів доцільно зберегти в очній формі, а які можна перенести на дистанційну?
- Які теми доцільно перенести на дистанційну форму, а які залишити для очної форми навчання?
- Яким чином і за допомогою яких інформаційних технологій, мультимедіа доцільно структурувати зміст навчання, що виноситься на дистанційну форму? Як передбачається розв'язувати дидактичні задачі?
- Як організувати контроль та тестування видів діяльності, що виконують учні дистанційно?
- Як більш ефективно організувати поєднання очних і дистанційних видів взаємодії учнів з учителем, з іншими учнями відповідно до основних принципів концепції навчання, що використовується?

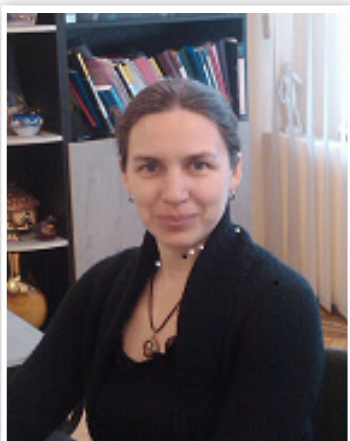
На нашу думку, інтеграція очної та дистанційної форм навчання обдарованої учнівської молоді дозволить скористатися перевагами та компенсувати недоліки дистанційного навчання.

Проблема впровадження моделі інтеграції очної та дистанційної форм навчання в систему освіти України є актуальною та зумовлює проведення певних теоретичних та практичних досліджень у цьому напрямі.

Викладені положення статті не претендують на остаточне розв'язання проблеми застосування системи очно-дистанційного навчання в роботі з обдарованими учнями. Доцільним вбачаємо вдосконалення системи цієї діяльності та розв'язання технічних, кадрових та методичних проблем якісної організації очно-дистанційного навчання.

Використані літературні джерела

1. Андреев А. В. Практика электронного обучения с использованием Moodle / А. В. Андреев, С. В. Андреева, И. Б. Доценко. – Таганрог : ТТИ ЮФУ, 2008. – 146 с.
2. Анисимов А. М. Работа в системе дистанционного обучения Moodle : [учебн. пособ.] / А. М. Анисимов. – Харьков : ХНАГХ, 2009. – 292 с.
3. Бодненко Д. М. Підготовка викладачів вищого навчального закладу до здійснення дистанційного навчання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Д. М. Бодненко. – К., 2008. – 20 с.
4. Гаевская Е. Г. Система дистанционного обучения MOODLE : методические указания для практических занятий: [учебн. пособ.] / Е. Г. Гаевская. – СПб. : Ф-т филологии и искусств СПбГУ, 2007. – 26 с.
5. Мясникова Т. С. Система дистанционного обучения MOODLE / Мясникова Т. С., Мясников С. А. – Харьков : ХНАГХ, 2008 – 232 с.
6. Олійник В. В. Організаційно-педагогічні основи дистанційної освіти і навчання : Організаційно-педагогічне дослідження / В. В. Олійник – К. : ЦППО, 2001. – 36 с.
7. Стефаненко П. В. Теоретичні і методичні засади дистанційного навчання у вищій школі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / П. В. Стефаненко. – К., 2002. – 37 с.
8. Хмель О. В. Дидактичні умови організації дистанційного навчання студентів фізико-математичних факультетів педагогічних університетів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09 «Теорія навчання» / О. В. Хмель. – К., 2006. – 20 с.
9. Moodle.org

Алла Миколаївна Шевенко,
науковий співробітник відділу профорієнтації
і психології професійного розвитку
Інституту педагогічної освіти і
освіти дорослих НАПН України
м.Київ, Україна

УДК 372.853 (075.3)

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ СТАРШОКЛАСНИКАМИ

В статті автор освітлює теоретичне поняття феномена одаренності людини; психологічні аспекти профорієнтаційної роботи з одареними старшокласниками; рекомендації для родителів одарених старшокласників з метою їх професійного самоопределення. Особливе увагу приділяється роботі учителя з одареними старшокласниками, вопросам їх професійного самоопределення.

Ключевые слова: одаренный ребенок, профориентационная работа, профессиональное самоопределение, психологические условия успешного выбора профессии.

The article highlights the theoretical concept of the phenomenon of giftedness person; psychological aspects of career-oriented work with gifted high school students; advice for parents of gifted high school students to their professional identity. Particular attention is paid to the teacher's work with gifted high school students on their professional self.

Key words: gifted child, career guidance, occupational self-psychological conditions for a successful career choices.

Могутність держави визначається інтелектуальним потенціалом нації. Обдарованість, як феномен підтримується у кожній розвиненій державі, люди, що мають своєрідну унікальність створюють творчо-інтелектуальний прошарок суспільства. Виявлення та підтримка обдарованих особистостей виступає провідною ланкою сучасної освіти. Делегування сил на підтримку обдарованої молоді, забезпечить у майбутньому розвиток та стабільність у більшості сферах нашої держави. У Законі України «Про загальну середню освіту» зазначено, що освіта, це основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави, її метою є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу тощо. Одним з основних принципів виступає рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку. Також для розвитку здібностей, обдарувань і талантів дітей створюються профільні класи (з поглибленим вивченням окремих предметів або початкової допрофесійної підготовки), спеціалізовані школи, гімназії, ліцеї, коле-

гіуми, а також різні типи навчально-виховних комплексів, об'єднань. Особливо обдарованим дітям держава надає підтримку і заохочення (стипендії, направлення на навчання і стажування до провідних вітчизняних та закордонних освітніх, культурних центрів) [1].

Про підтримку та розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті та підвищення якості освіти на інноваційній основі, йдеться і в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. Різні документи свідчать про необхідність підтримки потенційно обдарованої, талановитої, перспективної молоді на державному рівні.

На сьогодні поняття «обдарованість» тлумачать як складне і багатогранне поняття. Одні вчені обдарованість розглядають як загальні здібності, що зумовлюють широкі можливості людини для різних видів діяльності, інші, як сукупність задатків, що є своєрідними природними передумовами здібностей.

Обдарованість, як зазначено у психологічному словнику, це високий рівень розвитку загальних і спеціальних здібностей, що визначає діапазон діяльностей, у яких людина може досягнути значних успіхів, обдарованість є передумовою творчих досягнень [6].

Дж. Рензулі запропонував визначення, що стверджує, обдарованість є результатом поєднання трьох характеристик, а саме: 1) інтелектуальних здібностей,

які перевищують середній рівень; 2) творчий підхід; 3) наполегливість. Обдаровані учні рано виявляють певні здібності, у розвитку вони значно випереджують ровесників. Обдаровані учні рано виявляють певні здібності, у розвитку вони значно випереджують ровесників. Обдарованим учням властива підвищена пізнавальна активність, вони відчувають задоволення від будь-якої діяльності, захоплено займаються улюбленим їй видом.

Б. М. Теплов розглядає обдарованість як своєрідне поєднання здібностей, від яких залежить можливість досягнення успіху у виконанні тієї чи іншої діяльності. Це поняття розглядається як кількісне, а якісний підхід з'ясовує про яку обдарованість йдеться (загальну чи спеціальну) [9].

А. М. Матюшкін включає у структуру обдарованості домінуючу роль пізнавальної мотивації, дослідницьку активність, можливість досягнення оригінальних рішень, можливість прогнозування та створення ідеальних еталонів, що забезпечують високі етичні та інтелектуальні оцінки [10].

Також Дж. Рензулі виділив ранні ознаки обдарованості до яких входять: абстрактне мислення та вміння розв'язувати проблеми нестандартним способом; перспектива прогресивного розвитку; ранній та інтенсивний розвиток мовлення; раннє визнання тих, хто піклується (посмішка тощо); допитливість, задоволення та швидкість у навчанні; чудове почуття гумору; екстраординарна пам'ять; високий рівень активності та незвичайна жвавість у дитинстві; миттєва реакція на шум, біль або розчарування; довге утримування уваги та менша потреба в дитинстві у сні; чутливість, співчутливість та перфекціонізм; жвава уява (уявні партнери тощо). Він вважає можливим проявлення обдарованої поведінки при IQ 85% та вище.

У педагогічній психології виділяють наступні категорії обдарованості, а саме: інтелектуальна обдарованість (високі показники за тестами вимірювання інтелекту), спеціальна обдарованість (успіхи у певних видах діяльності), академічна обдарованість (успіхи у навчанні), творча обдарованість (потенційно обдаровані), соціальна обдарованість (лідерство).

Стосовно типів обдарованості зазначається і перелік професій, що відповідають кожному типу. Рационально-мислительний тип, що є необхідним для таких професій, як: учений, політик, економіст; художньо-образний тип, це професії, що мають значну творчу складову, а саме: дизайнер, конструктор, художник, письменник. Третій тип рационально-образний, притаманний історикам, філософам, вчителям. Останній, четвертий тип, емоційно-почуттєвий є визначальним для таких професій, як: режисер, літератор тощо. Своєчасне виявлення типу обдарованості, сприятиме ефективному професійному самовизначенню особистості, її повній професійній реалізації, розкриттю потенційних можливостей.

Серед обдарованих особистостей можна зазначити українську поетесу Лесю Українку, яка у тринадцять років друкувала свої поезії. Тараса Григо-

ровича Шевченка, який у дитинстві виявив потяг до малярської справи, а згодом і поетичний хист. Художницю Катерину Білокур, яка ціною власного здоров'я виборола можливість малювати, творити вишукані, неповторні квіткові композиції. Аналізуючи життєвий та творчий шлях обдарованих особистостей можемо зазначити, що не все в їх житті складалося вдало, навпаки, труднощі перешкождали їх творчому прагненню, багато що виявилось не втіленим, не реалізованим у житті митців. Ці труднощі визначалися не лише територіально-історичними умовами, а й деякими психологічними аспектами. Сьогодні, маючи величезний доробок знань про теорію обдарованості, можна зазначити психологічні аспекти цього феномену.

Професійне самовизначення обдарованих старшокласників у сучасних умовах є не лише вибором професії, а й процесом самопізнання, що допомагає особистості співвіднести власні можливості з інтересами та вимогами ринку праці. У профорієнтаційній діяльності з обдарованими старшокласниками необхідно враховувати такі підходи, як соціологічний, що відповідає запиту суспільства, диференційно-психологічний підхід – на особистісні якості та соціально-психологічний, що має узгоджувати перші два підходи, а саме, сприяти органічному поєднанню особистісних якостей обдарованої особистості та потреб ринку праці [2].

Сучасний навчальний заклад має докладати багато зусиль для проведення якісної профорієнтаційної діяльності з обдарованими старшокласниками. Особливої підготовки щодо роботи з обдарованими учнями потребують класні керівники, вчителі-предметники, практичний психолог та соціальний педагог навчального закладу.

Особливо важливою у процесі навчання обдарованих учнів відіграє підготовка вчителя до професійної діяльності. Його готовність працювати з обдарованими дітьми визначається двома факторами: 1) наявністю достатнього рівня теоретичних знань, 2) практичним досвідом. Учитель, який працює з обдарованими дітьми повинен мати наступні професійні вміння: будувати процес навчання у відповідності до результатів діагностичного обстеження дитини; модифікувати навчальні програми; стимулювати когнітивні здібності учнів; працювати за спеціальними навчальними планами; консультувати учнів [3].

За якісної підтримки вчителів у учнів які не виділяються серед ровесників високими успіхами у навчанні можуть розвинути спеціальні здібності, а саме: пізнавальні процеси, пам'ять, уява, спостережливість, що виступають потенційними ознаками обдарованості. Вчитель, підготовлений для професійної діяльності з потенційно обдарованими учнями здатен передбачити можливості розкриття сильних сторін особистості, застосовуючи інноваційні технології навчання розвивати аналітико-синтетичний апарат мислення учня, світогляд активного дослідника, дослідницький стиль діяльності, забезпечуючи здатність старшокласників систематично оновлювати будь-які знання, вміння та навички [8].

Діагностувати розумову обдарованість учнів можна за наявності наступних ознак: велика уважність і зібраність, постійна готовність до напруженої праці; переростання готовності до праці у нахил, любов до праці, потребу у праці; швидкість розумових процесів, підвищення здатності до аналізу і узагальнення, висока продуктивність розумової праці.

Специфіка обдарованості особистості полягає у спрямованості інтересів, подальший розвиток її здібностей відбувається у конкретній діяльності. Завданням учителів виступає раннє виявлення специфіки та спрямування учня на самовдосконалення здібностей за обраною галузю.

Важливого значення набуває процес діагностики та виявлення талановитих учнів, не лише з метою їх адаптації та подальшого розвитку геніальності, а й для попередження та усунення можливих негативних наслідків взаємодії зі звичайними дітьми.

На думку Уйтмора існують фактори, що обумовлюють психологічну ранимість обдарованих дітей, серед цих факторів учений зазначає наступні:

1. *Прагнення до досконалості.* Обдаровані діти не заспокоюються, доки не досягнуть найвищого рівня. Прагнення до досконалості проявляється рано.

2. *Відчуття невразливості.* Критично відносяться до власних досягнень, часто не задоволені, звідси формується низька самооцінка.

3. *Нереалістичні цілі.* Не маючи можливості досягти їх, вони починають переживати. Прагнення до досконалості і є та сила, що приводить до високих результатів.

4. *Надчуттєвість.* Обдарована дитина більш вразлива, вона реагує на різного плану стимули та подразники.

5. *Потреба в увазі дорослих.* Обдаровані діти монополізують увагу дорослих. Цей фактор визиває незадоволення у інших дітей, яких драгує жага такої уваги.

6. *Нетерпимість.* Обдаровані діти ставляться з нетерпимістю до учнів, що знаходяться на нижчому за них інтелектуальному рівні розвитку.

Отже, обдарованість для дитини, це не лише радість та неабиякі можливості, а й значні проблеми. Представимо деякі проблеми, що виникають у обдарованих дітей. Першою проблемою є те, що обдаровані діти потребують особливої уваги дорослих, вони задають багато запитань, їх цікавлять різноманітні речі, вчитель не завжди має час і достатню підготовку для задоволення пізнавальної потреби обдарованої дитини. Така дитина намагається монополізувати увагу вчителя, батьків та інших дорослих, що визиває незадоволення з боку тих дітей, які не отримали своєї частки уваги.

Обдаровані діти також проявляють нетерпимість по відношенню до інших дітей, які знаходяться на нижчому рівні інтелектуального розвитку. Вони дозволяють собі робити не зовсім коректні зауваження на адресу своїх однокласників, виказуючи цим зверхнє ставлення та презирство.

Також значною проблемою виступають комунікативні труднощі, схильність до індивідуалізму,

егоцентризм. Такі особливості заважають продуктивно працювати у команді, виконувати спільну діяльність, узгоджувати дії з іншими дітьми. Комунікативні труднощі сприяють порушенню соціальної адаптації обдарованої дитини.

В обдарованих дітей спостерігається певна невідповідність між фізичним, інтелектуальним та соціальним розвитком. За рівнем інтелектуального розвитку вони намагаються спілкуватися з дітьми старшого віку або дорослими, і втрачають лідерство у групі однолітків через недостатній фізичний розвиток.

Наступною проблемою є те, що обдаровані діти висувають нереалістичні, завищені цілі. Це може призвести до неможливості їх досягнення, але з іншого боку труднощі стимулюють обдарованих дітей, вони прагнуть до досконалості у вибраній справі.

Проблема саморегуляції часто виникає в обдарованих дітей, вони так захоплюються обраною справою, що незважають на інші обов'язки. А коли виникає потреба у докладанні зусиль до нецікавої для них справи, пасують перед проблемою, не виявляючи вольових зусиль для її подолання [4].

Обдаровані учні мають достатню складнощі у повсякденному житті, навчанні, спілкуванні тощо. До цього переліку проблем, додається ще, як зазначає В. В. Рибалка, загальна проблема відірваності навчання від життя, застосування знань на практиці та вибору майбутньої професії, «у сучасній системі освіти учні відчують у своєму розвитку дію надмірної педагогічної спеціалізації – у формі «предметного», значною мірою відірваного від життя та професійної діяльності, штучного типу навчання» [7].

Для того, щоб навчання було корисним з практичної точки зору у процесі профорієнтаційної діяльності з обдарованим старшокласниками відводиться значне місце профорієнтаційним заходам, а саме, профінформація, профдіагностика, профконсультація, профбесіда, тренінги, профекскурсії, і в деяких випадках, можливість професійної спроби. Можна вважати, що участь обдарованих учнів у предметних олімпіадах, змаганнях та конкурсах, це також елемент профорієнтаційної діяльності, бо він має можливість продемонструвати здібності у певній галузі (фізика, хімія, біологія, географія тощо), отримати досвід демонстрації та захисту своєї роботи, переконань, думок, ідей.

У профорієнтаційній діяльності з обдарованими старшокласниками, потрібно враховувати факт їх обдарованості. Обдаровані старшокласники зауважують на тому, що за високими оцінками, які вони можуть (на думку вчителів) і повинні (на думку батьків) отримувати, їх інтереси мають для них особистісну цінність, виявляються на другому плані [3].

На сучасному етапі покращити якість та результативність профорієнтаційної діяльності у загальноосвітньому навчальному закладі можливо за умови залучення до співпраці громадські об'єднання, укладання договорів з вищими навчальними закладами, а також впровадження у програму шкільної освіти факультативів профорієнтаційного спрямування. Серед

рекомендованих Міністерством освіти і науки України програм, зупинимося на програмах для старшокласників «Людина і праця» та «Побудова кар'єри», автором яких є Н. А. Побірченко. На її думку, оптимізувати процес професійного самовизначення обдарованих старшокласників допомагає система самопізнання, саморозвитку та самовдосконалення.

Заняття організуються та проводяться психологом і соціальним педагогом навчального закладу упродовж навчального року. Н. А. Побірченко акцентує увагу на необхідності проведення профорієнтаційної діяльності з старшокласниками. Вона надає особливої значущості самостійній роботі старшокласників, що стимулює до усвідомленого та виваженого вибору майбутньої професійної діяльності. Заняття спрямовані на створення умов для самопізнання, на формування актуального «інформаційного поля» про світ професій, формування мотивів саморозвитку, самовдосконалення та особистісного зростання [5].

Як зазначає В. В. Рибалка, складність розв'язання проблеми полягає у тому, що мета розвитку якостей творчої особистості не може механічно нав'язуватися ззовні, ігноруючи її як суб'єкта діяльності. Тобто, в психологічному відношенні зрозуміло, ставити за мету поступове і методичне втілення творчих посилів у роботу учнів, з часом вони самостійно робитимуть вибір і визначатимуть себе, як творчу особистість, використовуючи власні можливості в самостимулюванні, самопізнанні, самостійному цілепокладанні, самопрограмуванні, самовихованні, творчій самореалізації, що розвиваються з віком, а також на відповідну допомогу вчителів і психологів. Тобто, повинен поступово і безперервно розвиватися процес творчого самовизначення особистості [7].

Таким чином, урахування психологічних аспектів профорієнтаційної діяльності з обдарованими старшокласниками, створює достатню психологічну підтримку особистості щодо вибору майбутньої професії, а також сприяє запобіганню виникнення труднощів психологічного характеру, притаманних обдарованим особистостям не лише у життєдіяльності, а й у профорієнтаційній діяльності.

Використані літературні джерела

7. Закон України «Про загальну середню освіту» / станом на 1 серпня 1999 р. – К.: Парламентське вид-во, 1999. – 32 с.
8. Малиновська В. Проблеми професійного самовизначення обдарованих дітей / В. Малиновська // Професійна діагностика / Упорядник Т. Гончаренко. – К.: Ред. загальнопед. газ, 2004. – С. 64-66.
9. Одаренные дети: Пер. с англ. / Общ. ред. Г. В. Бурменской и В. М. Слущкого; Предисл. В. М. Слущкого. – М.: Прогресс, 1991. – 376 с.
10. Пасечник Л. Одаренный ребенок – особая ценность для общества. – [електронний ресурс]: Режим доступу: <<http://www.ymbabi.ru>>. – Загол. з екрану. – Мова рос.
11. Побірченко Н. А. Профільна школа. Профорієнтація. Програми. – К.: Наук. світ, 2009. – 121 с.
12. Психологический словарь / Под ред В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова. – М.: ООО «Транзиткнига», 2004. – С. 257-258.
13. Рибалка В. В. Психологія розвитку творчо обдарованої особистості: наук-метод. посіб. / В. В. Рибалка; НАПН України Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих; Інститут обдарованої дитини – К.: НАПН України; Ін-т обдарованої дитини, 2010. – 442 с.
14. Сологуб А. І. Теорія і практика навчання творчо обдарованих старшокласників: Монографія. – К.: Інфосистем, 2010. – 216 с.
15. Теплов Б. М. Проблемы индивидуальных различий. – М., 1961. – С. 9-20.
16. Что такое одаренность: выявление и развитие одаренных детей. Классические тесты / под ред. А. М. Матюшкина, А. А. Матюшкиной. – М.: МПСИ, 2008. – 368 с.

Наліна Іванівна Литвинова,
кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник
Інституту педагогічної освіти і
освіти дорослих НАПН України,
м. Київ, Україна

УДК 331.548:-056.45

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОГО СУПРОВОДУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ

В статье освещены методические и организационные принципы профориентационного сопровождения интеллектуально одаренных учащихся при подготовке их к профессиональному самоопределению; основные и специфические функции управления профориентационной работой; формы и методы профориентационного сопровождения интеллектуально одаренных учащихся при выборе профессии.

Ключевые слова: интеллектуальная одаренность, методические и организационные принципы, функции управления, профориентационное сопровождение.

This article presents a methodological and organizational principles of vocational guidance for intellectually gifted students during their preparation for the professional self-determination, as well as the main and specific functions of the career guidance management, and also forms and methods of vocational guidance for intellectually gifted students in choosing a profession.

Key words: intellectual giftedness, methodological and organizational principles, functions of management, career guidance.

Неперервний розвиток особистості є базовою цінністю нової освітньої ідеології, зауважує В. Г. Кремень, що передбачає нові підходи до проектування системи освіти, до змісту педагогічного процесу й наступності його ступенів [5]. Успішність реалізації вищезазначених завдань обумовлюється тим, наскільки в кожній особистості розвинені гнучкість та креативність мислення, жвава увага, пізнавальна активність, ініціативність, віра у власні сили, критичність, реалістична самооцінка, настирливість, творче ставлення до вибору подальшого життєвого шляху [6; 7; 12]. Тому озброєння підростаючого покоління ідеологію, методологію і технологію планування та здійснення свого професійного і кар'єрного зростання; озброєння кожного учня умінням оволодівати професією, адаптуватися в професії, змінювати професію є нагальною потребою сьогодення. [8; 12; 15].

У зв'язку з цим важливим є створення взаємопов'язаної цілісної системи профорієнтаційного супроводу, яка б надавала кожному обдарованому учню базові навички щодо перевірки власних можливостей та інтересів, задатків та здібностей, з одного боку, а з іншого – викликала розумову активність, позитивне ставлення до сприйняття відомостей про світ професій, їх суспільну цінність та значущість, розповсю-

дження та потребу на ринку праці, сприяла набуттю життєвого досвіду, креативного розв'язання проблемних ситуацій та накопиченню власного досвіду щодо усвідомленого професійного самовизначення. Висвітлення методичних і організаційних принципів профорієнтаційного супроводу інтелектуально обдарованих учнів при підготовці їх до професійного самовизначення є метою даної статті.

Виховання адекватних уявлень про світ професій, галузі виробництва, умови праці, де можна навчитися тієї або іншої спеціальності здійснюється за допомогою різних засобів профорієнтаційного супроводу особистості, а саме: профорієнтаційних навчальних занять; професіографічних зустрічей та екскурсій; професіографічних досліджень; тематичних доповідей; диспутів; підготовки творчих робіт (рефератів, щоденників, інформаційних бюлетенів та оповідань); організації конкурсів на краще знання світу професій та їх психологічної структури; самостійної пошукової дослідницької діяльності тощо.

Для більш цілеспрямованого керування засвоєнням відомостей про світ професій та їх психологічну характеристику необхідно використовувати, методичні і організаційні принципи (науковість, системність, комплексність, конкретність, ієрархічність, інтеграцію

профорієнтаційних впливів, оптимальність і ефективність) [1; 8; 15], так і основні функції управління профорієнтаційною діяльністю у закладах освіти (планування, організація, координація, контроль, інформаційне забезпечення) та специфічні (діагностичні, коригуючі, виховні, розвиваючі), а також на етапи і методи управління цією діяльністю (програмно-цільовий, метод прогнозування, моделювання) [5; 13].

Функція управління передбачає підготовку до активної участі особистості у процесі використання комплексу форм і методів профорієнтаційної діяльності. Важливою умовою ефективності використання цієї функції є застосування принципу зворотного зв'язку, що постійну взаємодію вчителя з учнем у процесі виконання різних завдань профорієнтаційного спрямування.

Функція планування профорієнтаційної діяльності має на меті формування цілей, визначення методів пізнавальної активізації учнів при використанні різних засобів профорієнтаційної діяльності, особливостей їх застосування та умов реалізації, добір наочного та ілюстративного матеріалу.

Функція організації містить визначення цілей та мети управління профорієнтаційною діяльністю при використанні форм профорієнтаційного супроводу особистості.

Функція координації передбачає регулювання, корегування, активізацію впливів форм профорієнтаційної діяльності з метою створення послідовної системи розвитку усвідомленого професійного самовизначення, спонування до самопізнання, саморозвитку та самоактуалізації особистості.

Функція контролю має на меті аналіз результатів впливу профорієнтаційного супроводу та передбачає систематичне спостереження за учнями при реалізації планів профорієнтаційної діяльності. Систематичний аналіз результатів впливу профорієнтаційних засобів на особистість учня дає можливість вчителю коригуючи виробити, виховні, розвивальні методи для ефективного управління процесом поставлених профорієнтаційних задач, а в цілому – підготовку учнів до вибору професії.

Функція інформаційного забезпечення передбачає єдність цілей і засобів профінформаційного супроводу, напрямків їх впливу, врахування зовнішніх і внутрішніх чинників, що впливають на свідомість, почуття учнів, їх власний досвід у набутті знань про світ професій, спробу сил у майбутній професійній діяльності, на формування позитивного ставлення до видів професійної діяльності, активізацію прагнень до самопізнання, самоактуалізації та саморозвитку інтелектуально обдарованої особистості.

Послідовна побудова профорієнтаційного супроводу інтелектуально обдарованих учнів згідно зазначених позицій, розуміння його цілей, змісту дозволить сформувати в них уявлення про світ професій, основні вимоги ринку праці до фахівців різного профілю, теоретично і практично навчати обдарованих дітей основам правильного обрання майбутньої професії,

систематично ознайомлювати з досягненнями в галузі сучасного виробництва, творчою працею різних фахівців, пробудити інтерес, а також залучати самостійність та ініціативність учнів при використанні профорієнтаційних заходів, що сприятимуть їх саморозвитку та самовдосконаленню [2; 4; 6; 7].

У зв'язку з цим, учитель повинен наповнювати кожний профорієнтаційний захід розвивальною профорієнтаційною функцією й виступати не в ролі «ретранслятора знань профорієнтаційного спрямування», а організатора профорієнтаційного супроводу, внаслідок чого буде змінюватися модель поведінки учня – від пасивного засвоєння знань профорієнтаційного змісту до самостійної, активної, дослідницької та самоосвітньої діяльності. За таких умов процес учіння наповнюється розвивальною профорієнтаційною функцією, що призводитиме до набуття учнівською молоддю життєво важливих компетентностей вільно й правильно орієнтуватися у житті, усвідомлено підходити до обрання майбутньої сфери діяльності та адекватно реагувати на динаміку змін ринкового середовища [5; 6; 7; 11; 12].

Однією з форм активізації пізнавальної діяльності учнів у процесі профорієнтаційного супроводу інтелектуально обдарованих учнів, є профорієнтаційне навчальне заняття, що дозволяє: а) організувати пізнавальну діяльність учнів; б) озброювати учнів систематизованими профінформаційними знаннями про світ професій, основні вимоги професії до особистості фахівця будь-якого профілю, помилки при виборі професії, про можливість засвоєння суміжних професій, терміни підготовки, шляхи успішного професійного самовизначення та працевлаштування, вимоги до прийому на роботу і навчання тощо; в) допомогти учням у виробленні вмінь співвідносити індивідуально-психологічні особливості з вимогами професії; г) пробуджувати інтерес до професії, створювати умови щодо перетворення його в стійке особистісне утворення; д) сприяти становленню та розвитку в учнів адекватних мотивів вибору професії, позитивного ставлення до різних сфер професійної діяльності; ж) викликати в учнів пізнавальну активність, самостійність, спостережливість, ініціативність у процесі оволодіння профінформаційним матеріалом про сфери діяльності, потреби ринку праці у фахівцях та вимоги ринку праці до їх підготовки та кваліфікації; е) стимулювати до самопізнання, самоосвіти, самооцінки власних потенційних можливостей та їх співставлення з вимогами професії, яку планує учень опанувати у майбутньому [3; 9; 10; 13].

Зміст і форми подачі інформаційного матеріалу профорієнтаційного спрямування повинні використовувати пізнавальні можливості учнів з врахуванням їх індивідуально-психологічних особливостей (інтересів і потреб, схильностей, мотивів, ціннісних орієнтацій, творчого потенціалу тощо) [6; 8], бути професіографічним [14], всебічним й доступними для їх розуміння різних вікових категорій [3; 4; 8; 9]. У зв'язку з цим, важливим при підготовці до профорієнтаційних

навчальних занять є ознайомлення учнів з поняттям «професіограма» професії, основними її складовими, особливостями опису [14]. Разом з тим, на профорієнтаційному навчальному занятті необхідно створювати ситуації, що заохочують учнів до самостійного набуття інформації профорієнтаційного спрямування з джерел інформації.

Ефективність впливу профорієнтаційного навчального заняття на особистість інтелектуально обдарованого учня. забезпечуватиметься за творчої взаємодії зі вчителем. Така взаємодія, де вчитель виступатиме у ролі організатора освітньої діяльності, призводитиме до зміни моделі поведінки учня – від пасивного засвоєння знань профінформаційного спрямування, до дослідницької, активної, самостійної та самоосвітньої діяльності. Тобто, процес профорієнтаційного супроводу на профорієнтаційному навчальному занятті буде наповнюватися розвивальною функцією, що призводитиме до набуття життєво важливих компетентностей вільно й правильно орієнтуватися у світі професій, оволодівати адекватними уявленнями про галузі виробництва, усвідомлено підходити до обрання майбутньої сфери діяльності, вигідно презентувати себе на ринку праці.

Разом з тим, при підготовці до проведення профорієнтаційних навчальних занять важливим є застосування наступності, послідовності, диференційованого підходу до інтелектуально обдарованого учня. Такий творчий підхід у процесі організації профорієнтаційних навчальних занять сприятиме розвитку гнучкості, мобільності, оволодінню вміннями здобувати, аналізувати інформацію, отриману з джерел, застосовувати її для особистісного креативного розвитку та самодосконалення.

Поряд з профорієнтаційними навчальними заняттями у процесі здійснення психологічного супроводу інтелектуально обдарованих учнів, доцільним є використання професіографічних зустрічей. Ця форма профорієнтаційної діяльності надає можливість учням ознайомлюватися з особливостями різних галузей виробництва, вимогами професій до психологічної сфери особистості, соціально-економічними й технологічними її аспектами. Спілкування учнів з фахівцями різного профілю у процесі професіографічних зустрічей розширює їх уявлення про зміст професійної праці, психологічну структуру конкретної професії, представниками яких вони є, надає можливість з'ясувати привабливі та не привабливі сторони певної професії, усвідомити наскільки важлива відповідність психофізіологічних якостей особистості при виборі професії та виконанні професійних завдань.

Результативність професіографічних зустрічей обумовлюється ретельною підготовкою до їх проведення як учнів, так і вчителів та представників різних професій. Вчитель забезпечує науково-методичну складову в організації професіографічної зустрічі: розробляє змістовний план її проведення; обирає перелік професій для ознайомлення з ними учнів, спираючись на спрямованість їх обдарованості, інтересів,

схильності та здібності; надає поради та здійснює спільно з ними пошук, збирання та оформлення профорієнтаційного матеріалу, що відповідає тематиці професіографічної зустрічі; контролює самостійну пошуково-дослідну діяльність учнів у цьому напрямку; визначає проблемні питання, що передбачають більш глибоке розкриття змістовної характеристики професії; розкриває особливості використання інтернет-ресурсів як довідкової системи одержання відомостей профорієнтаційного змісту тощо.

З метою формування в учнів адекватної уяви про професію, що є предметом обговорення, активізації власної самооцінки учнів щодо професійної придатності до цього виду діяльності, професіографічної зустрічі необхідно ретельно готувати представника професії, тому що ерудиції та спроможності чітко, зрозуміло й об'єктивно розкрити спектр особливостей психологічної структури професії залежить ефективність впливу форми профорієнтаційної діяльності на учнів. У зв'язку з цим, представника професії необхідно ознайомити з метою та завданнями бесіди з учнями; обговорити розповіді про професію. Крім того, вчителю по можливості необхідно надати допомогу представнику професії у підборі наочного та ілюстративного матеріалу.

Важливим є оформлення зібраного матеріалу о професії, про яку йшла мова на професіографічній зустрічі у вигляді, наприклад, стенду, або ж інформаційного бюлетеня, використовуючи професіограму професії [14]. За таких умов учні залучаються до виконання творчих завдань, набувають вміння щодо самоаналізу власної обдарованості, інтересів, схильностей, здібностей, привчаються до їх порівняння з вимогами тієї професії, про яку йшла мова на професіографічній зустрічі.

Побудова професіографічних зустрічей є вище зазначеними виховними і дидактичними принципами та забезпечення при цьому психологічного супроводу, зокрема: діагностування проблеми, знаходження інформації про шляхи її можливого розв'язання, вироблення плану, його реалізація, осмислення результатів сприятимуть оволодінню учнями узагальненим методом аналізу будь-якої професії та створюватимуть можливість оцінити власну профпридатність до того або іншого виду діяльності, з одного боку, а з іншого – викликатиме у них прагнення до самоаналізу, самооцінки власних індивідуально-психологічних особливостей та потребу до саморозвитку [1; 9; 11; 15]. Таке методичне забезпечення професіографічних зустрічей дозволяє налагодити взаємозв'язок між її учасниками, сформувати в інтелектуально обдарованій особистості психологічну готовність до активного сприйняття профінформаційного матеріалу, викликати прагнення до прояву пізнавальної активності, ініціативності, тобто, створювати оптимальні умови до усвідомленого професійного самовизначення.

При здійсненні профорієнтаційного супроводу значну роль відіграють й професіографічні екскурсії, що надають можливість наочно спостерігати за

умовами праці, виробничим процесом, основними професійними діями та операціями технологічного процесу при виконанні спеціалістом виробничих завдань. Спостереження, що супроводжуються поясненнями конкретного працівника, дозволяють учням ознайомитися з вимогами, що вимає сфера діяльності до особистості фахівця, психічними, психомоторними і фізичними властивостями, які сприяють кращому виконанню виробничих завдань, з'ясувати якості особистості, що визначають успішність його діяльності.

У процесі професіографічної екскурсії, щоб учні набували особистісні якості, необхідно ретельно готуватися. При розробці плану проведення професіографічної екскурсії учителям необхідно звернути увагу на наступне: вибрати об'єкт екскурсії, визначити мету, домовитися з підприємством та визначити умови її проведення, підготувати учнів і фахівця, який буде проводити екскурсію. Важливим при цьому є: врахування індивідуально-психологічних особливостей учнів, їх спроможності засвоювати профінформаційний матеріал, створення творчої атмосфери у процесі проведення професіографічних екскурсій. Такі завдання сприятимуть підвищенню мотивації учнів щодо досягнення позитивних результатів при зібранні відомостей про особливості професійної діяльності, викликать наполегливість, почуття відповідальності за її якість, розвиток самоконтролю й бажання краще виконати завдання [2; 3; 6; 13]. Заключним етапом професіографічної екскурсії є обговорення у формі бесіди або диспуту результатів виконання доручених школярам завдань. Їх проведення сприяє систематизації, корекції та засвоєнню здобутих знань.

При організації професіографічних екскурсій педагогічні працівники значну увагу повинні приділити підготовці екскурсорода: ознайомити його з метою, змістом, планом й методикою її проведення, надати методичну допомогу у створенні творчої атмосфери у процесі взаємодії з учнями під час екскурсії. Разом з тим, екскурсорода необхідно розповісти про психологічні основи збудження в учнів зацікавленості, ознайомити з методикою підвищення активності у процесі спостереження за технологічним процесом.

Реалізація вищезазначених організаційних принципів при проведенні професіографічних екскурсій забезпечуватиме можливість керування процесом соціального розвитку кожного обдарованого учня, цілеспрямованого керівництва становленням професійних інтересів, створюватиме умови, при яких учні набуватимуть певних вмінь та навичок щодо самооаналізу, самооцінки та саморозвитку.

У процесі профорієнтаційного супроводу інтелектуально обдарованих учнів застосовують й таку форму як професіографічне дослідження, що є ефективною розвивально-орієнтованою передумовою формування в них здатності до аналізу професій різного профілю [14]. Для формування цієї здатності

доцільно застосовувати такі прийоми: навчання вмінню виявляти сутнісні ознаки професійної діяльності; проведення порівняльного аналізу професій і складання формули професій; ознайомлення з інформацією про подібні професії, порівняння різноманітних професій; розробка спеціальних описів професій, що розкривають специфіку типу професії, стилю характеристики технологічних, психологічних параметрів діяльності професіонала тощо.

При використанні цієї форми діяльності у процесі профорієнтаційного супроводу обдарованих учнів вчителям необхідно заздалегідь продумати систему індивідуальних завдань та доручень для кожного або групи учнів, (збір даних про зміст та умови праці, технічні засоби, суттєві ознаки професійної діяльності, якості особистості, притаманних фахівцям певної галузі виробництва, індивідуально-психологічні особливості особистості, що визначають не лише успішне оволодіння професією, але й сприяють досягненню певних результатів у процесі діяльності, вимоги до стану здоров'я, фізичного розвитку фахівця тощо) [1; 4; 8; 9; 13]. Підсумовуючим етапом самостійної пошукової дослідницької діяльності учнів є колективне обговорення її результатів.

Включення учнів до самостійної пошукової діяльності надасть можливість впливати на інтелектуальну, емоційну та волюву сферу особистості, підвищити їх пізнавальну активність, спрямовуючи на аналіз сфер професійної діяльності, допомагатиме учням оволодіти методом аналізу професій, викликать прагнення до самоосвіти, самопізнання, саморозвитку та усвідомленого професійного самовизначення.

Таким чином, побудова профорієнтаційного супроводу з врахуванням зазначених положень дозволить обдарованим учням орієнтуватися у професіях та отримати як теоретичні знання, так і практичні вміння та навички щодо усвідомленого вибору професії. Результативність впливу різних форм і методів профорієнтаційного супроводу на інтелектуально обдаровану особистість залежить від їх системності, цілісності та взаємопов'язаності, що передбачають: а) створення емоційної, доброзичливої атмосфери між учасниками; б) організацію їх діяльності по збору інформації о професіях, що реалізує інтереси, потреби, потенційні можливості, здібності учнів; в) відкриття в кожній дитині спроможності щодо активної самостійно-творчої діяльності; г) пробудження в учнів дослідницької активності, вдосконалення дійовості не лише в певній галузі знань, а й поглибленні знань та інтересу до інших сфер діяльності; д) формування якості, у будь-якій ситуації, здійснювати творчий підхід щодо її розв'язання; ж) спонукання учнів до успішного розв'язання проблемних ситуацій при самостійному отриманні інформації про професійну діяльність та досягнення мети

Використані літературні джерела

1. Зеер Э. Ф. Психология профессионального развития / Э. Ф. Зеер. – К.: Академия, 2009. – 240 с.
2. Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности / Е. П. Ильин. – М. [и др.]: Питер, 2009; СПб.: Печат. двор им. А. М. Горького, 2009. – 444 с.
3. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения / Е. А. Климов. – Ростов на Дону: Феникс, 1996. – 512 с.
4. Концепція державної системи професійної орієнтації населення. Постанова Кабінету Міністрів України. 22 січня 1994 р. № 48. // Людина і праця. № 4, 1994. – С. 22–29.
5. Кремень В. Освіта в Україні: стан і перспективи розвитку // Неперервна професійна освіта: теорія і практика / В. Кремень. – К. Вип. ІУ, 2001. – с. 7–18.
6. Моляко В. А., Кульчицкая Е. И., Литвинова Н. И. Психология детской одаренности / В. А. Моляко, Е. И. Кульчицкая, Н. И. Литвинова. – К.: Знание, 1995. – 82 с.
7. Одаренные дети: Пер. с англ. / Общ. ред. Г. В. Бурменской и В. М. Слущкого: Предис. В. М. Слущкого. – М.: Прогресс, 1991. – 376 с.
8. Побірченко Н. А., Шайкова А. Л. Профорієнтація учнівської молоді: посібник / Н. А. Побірченко, А. Л. Шайкова. – К.: Наук.світ, 2009. – 226 с.
9. Пряжников Н. С. Профессиональное и личностное самоопределение / Н. С. Пряжников. – Москва-Воронеж: Изд-во Института практической психологии, 1996. – 256 с.
10. Профконсультационная работа со старшеклассниками / Под ред. Б. А. Федоришина. – К.: Радянська школа, 1980. – 160 с.
11. Рабочая концепция одаренности. – М., 2003. – 95 с.
12. Рибалка В. В. Психология розвитку творчої особистості / В. В. Рибалка. – К., 1996. – 235 с.
13. Система профинформационной работы со старшеклассниками / Б. А. Федоришин, С. Е. Карпиловская, Р. И. Мительман, В. В. Синявский и др.: Под ред. Б. А. Федоришина. – 2-е изд. перераб. и доп. – К.: Рад. школа, 1988. – 176 с.
14. Синявський В. В. Психологічні основи проф-орієнтаційної професіографії / В. В. Синявський. – К.: ПТК ДСЗЦ, 2010. – 89 с.
15. Федоришин Б. А. Психологические и методические основы профориентационной работы с учащимися / Б. А. Федоришин. – К.: КГИУУ, 1979. – 23 с.

Юрій Вікторович Гоцуляк,
молодший науковий співробітник
відділу підтримки обдарованості
та міжнародної співпраці
Інституту обдарованої дитини
НАПН України,
м. Вінниця, Україна

УДК 37:-056(71)

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАКОНОДАВСТВА ПРОВІНЦІ БРИТАНСЬКА КОЛУМБІЯ (КАНАДА) З ПИТАНЬ ОСВІТИ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ

В статті аналізуються основні положення і принципи законодавства провінції Британська Колумбія (Канада) по регулюванню питань спеціального освіти обдарованих дітей, виділяються основні компоненти системи спеціального освіти і їх значення.

Ключевые слова: одаренный ребенок, индивидуальный подход, право на образование.

The paper analyzes the fundamentals and principles of the special education law (education of gifted children) of British Columbia (Canada), highlights the main components of the system of special education and their significance.

Key words: gifted child, individual approach, the right to education.

Диференційований підхід, особистісно орієнтоване надання освітніх послуг, задоволення освітніх потреб учнів – є основними критеріями для оцінки якості освіти у розвинених країнах. Такий підхід починається з необхідності визнання того, що освітні потреби учнів різні, а тому єдині для всіх освітні програми не здатні виконати поставлені «завдань» завдання.

Таким чином, виділяються окремі категорії учнів, навчання яких потребує індивідуального підходу, в тому числі це – обдаровані учні, для яких розробляються спеціальні освітні програми і створюється система спеціальної освіти (її можна назвати підсистемою у складі системи освіти). Необхідно зауважити, що така практика впроваджена і діє протягом 30 років у західних країнах (постійно розвивається), у тому числі і в Канаді.

При впровадженні спеціальної освіти для обдарованих дітей важливе місце посідає правовий аспект, так як без належного визначення і закріплення функцій, прав, обов'язків суб'єктів, які залучені до освітнього процесу, а також необхідних процедурних питань (ідентифікація, оцінювання тощо) ні про яку системність та ефективність говорити не приходиться. Однією із показових країн з цього питання є Канада. У статті ми розглянемо загальні положення законодавства Канади, що регулює сферу спеціальної освіти на прикладі провінції Британська Колумбія.

Основне положення освітньої політики провінції Британська Колумбія полягає в тому, щоб учні мали рівний доступ і можливість до навчання, розвитку інтелектуальних, творчих та інших здібностей. У зв'язку з цим, декларується необхідність впровадження спеціальних освітніх програм та послуг [1]. Обґрунтовується це тим, що такі програми та послуги дозволяють учням з особливими освітніми потребами, мати рівний доступ до навчання та можливість для розвитку здібностей, а також досягнення особистих освітніх цілей (наприклад: загальна навчальна програма з певного предмету може для когось бути складною, а для когось із учнів занадто простою і, таким чином, не відповідати його освітнім потребам).

Таким чином, законодавство провінції відстоює положення, згідно з яким рівне право кожного на освіту немає необхідності трактувати, як право на однукову освіту, а більш точно – як право на освіту відповідно до здібностей. Таке розуміння права на освіту дає можливість переходу від колективно орієнтованої до особистісно орієнтованої моделі освіти, що є прогресивним кроком у розвитку цієї сфери.

Основні питання, що стосуються правового регулювання надання спеціальних освітніх послуг обдарованим дітям (дітям з особливими освітніми потребами) у провінції Британська Колумбія можна умовно поділити на такі групи:

– загальні положення політики держави щодо освіти обдарованих учнів [1, 2]; мається на увазі декларування, що диференційований підхід до навчання обдарованих учнів є частиною внутрішньодержавної політики провінції, а звідси, закріплюється необхідність розробки та впровадження спеціальних освітніх програм та послуг для дітей з особливими освітніми потребами;

– функції та обов'язки основних суб'єктів, задіяних у сфері спеціальної освіти; законодавство Британської Колумбії встановлює правовий статус міністерства освіти, шкільних адміністрацій, шкільного персоналу, який працює з обдарованими дітьми, батьків та самих учнів з особливими освітніми потребами, а також встановлюються вимоги щодо розробки та втілення спеціальних освітніх програм та послуг [1]; це принципово важливий момент, що представляє спеціальну освіту обдарованих дітей, як систему, тобто, необхідний чіткий поділ функцій та обов'язків між державними органами управління та іншими суб'єктами, які задіяні у системі надання спеціальних освітніх послуг, це дозволяє по-перше: не заважати суб'єктам виконувати свою частину функцій, а діяти у встановлених законом межах, і по-друге: визначити власну частину відповідальності кожного суб'єкта і здійснювати необхідний контроль за їх діяльністю;

– розробка індивідуального освітнього плану [1, 3]; це питання містить: опис процесу ідентифікації (регулювання процедурних моментів) обдарованих учнів, планування та втілення індивідуальних освітніх програм для цих учнів, а також оцінювання навчання учня та звітування про досягнуті результати;

– послуги, що надаються у навчальних закладах у зв'язку з навчанням дитини за спеціальною освітньою програмою; зокрема, це послуги з навчання обдарованих учнів, послуги пов'язані з консультуванням батьків та інших зацікавлених осіб, з приводу змісту спеціальних освітніх програм і навчально-виховного процесу обдарованих учнів в цілому, послуги психолога, фізіотерапія та необхідні медичні послуги, а також особливості фінансування спеціальних освітніх програм [2, 4]; як бачимо, особливості навчання учнів з особливими освітніми потребами є такими, що не можуть обмежуватись педагогічною підтримкою учнів, а вимагають комплексного підходу до навчально-виховного процесу;

– категорії спеціальних потреб учнів [4]; визнання того, що деякі учні мають різні освітні потреби, що відрізняються від потреб учнів, які навчаються за загальними навчальними програмами і вимагає проведення необхідної класифікації цих потреб для того, щоб вірно визначити необхідні елементи для спеціальних освітніх програм для задоволення потреб учнів; а також, більш точно визначити механізми фінансування і безпосередньо необхідні суми, а також можливу необхідність додаткового фінансування тієї чи іншої програми.

Необхідно звернути увагу на визначення термінів у законодавстві провінції Британська Колумбія, адже

навколо цих «ключових слів» і будуватиметься система спеціальної освіти, що дозволяє з'ясувати єдине тлумачення того чи іншого терміну для уникнення колізій (у правовій сфері це є важливим аспектом).

Адаптація (Adaptations) – стратегії навчання та оцінювання учнів з особливими потребами, спеціально призначені для задоволення спеціальних потреб учня, з метою досягнення необхідних результатів у навчанні з певного предмету [1]. Вважається, що адаптація є кращою практикою у навчанні. Учень з особливими освітніми потребами, який навчається на різних рівнях з того чи іншого предмету, може бути підтриманий за рахунок використання пристосування навчальної програми до освітніх потреб.

Оцінювання (Assessment) – містить систематичний збір інформації для прийняття необхідних освітніх рішень щодо учня з особливими освітніми потребами [1]. Цей процес призначено для визначення потреб учня та його сильних сторін, з метою визначення правильних цілей навчання та досягнення необхідних результатів, а також вибору та реалізації потрібної навчальної стратегії.

Спільні (взаємні) консультації (Collaborative consultation) – є процес, де працюють суб'єкти, задіяні у навчальному процесі обдарованих учнів та зацікавлені особи для розв'язання спільних проблем чи реалізації спільних інтересів. Для досягнення успіху у спільних консультаціях має бути: добровільність, взаємна довіра та відкрите спілкування між особами, які беруть участь у цьому процесі, виявлення проблеми, що необхідно розв'язати, наявність спільної мети [1, 2].

Включення (Inclusion) – це принцип, за яким, учні мають право на рівний доступ до навчання, досягнення і прагнення до досконалості в аспектах їх освіти («інклюзивна освіта») [2]. Практика включення виходить за рамки поняття «інтеграція» і не обмежується певними способами розміщення учня.

Індивідуальний освітній план (Individual Education Plan) – це документ, що розробляється для учнів з особливими освітніми потребами, де описуються індивідуальні цілі, адаптації, необхідні освітні модифікації, спеціальні освітні послуги, що мають бути надані, а також заходи з відстеження досягнень дитини [1, 3].

Інтеграція (Integration) – є однією з основних стратегій, що використовуються для досягнення включення (втілення принципу інклюзивної освіти). Ця стратегія ґрунтується на основі принципу розміщення учня у сприятливих умовах і містить розміщення учнів з особливими освітніми потребами в одних класах разом з іншими учнями (хоча б частково), з метою їх кращої соціалізації (питання про інтеграцію учня вирішується індивідуально) [1, 2].

Модифікації (Modifications) – є навчальні та оцінювальні рішення, спрямовані на пристосування учнів з освітніми потребами, що відрізняються від потреб учнів, які навчаються за загальними освітніми програмами, і потребують індивідуального підходу до навчально-виховного процесу [1] (по суті модифікації містять обґрунтовані розв'язання про необхідність

внесення змін у навчальний процес учня у зв'язку із його потребами, в тому числі, обдарованістю).

Шкільні команди (комісії) (school-based team) – це група фахівців зі спеціальної освіти на рівні навчального закладу, на яких покладаються функції з організації навчально-виховного процесу для учнів з особливими освітніми потребами, а також допомозі (консультації) у цій сфері вчителям закладу [1, 2]. Створення таких комісій дозволяє чітко визначити відповідальних осіб на рівні навчального закладу за якісне надання спеціальних освітніх послуг.

Спеціальні освітні потреби (Special educational needs) – це такі характеристики учня, що відрізняються від потреб більшості учнів і, виходячи з яких, постає необхідність навчання дитини за спеціальною (диференційованою) освітньою програмою, покликаною задовольнити потреби [2, 4]. Спеціальні освітні потреби, виявлені у ході оцінювання учня є основою для визначення відповідної освітньої програми (у тому числі необхідних ресурсів для його навчання).

Перехід (Transition) – є проходження учнем з одного середовища до іншого у ключових точках свого розвитку (від дитинства до дорослого життя) [1, 2]. Регулювання питань, пов'язаних з цим поняттям є важливим моментом для інтеграції «спеціальної освіти» у «вищу освіту» та трудову діяльність особистості, адже, досягнення, які учень здобув у ході навчання за спеціальною освітньою програмою, повинні розвиватись і надалі.

Перехідне планування (Transition planning) – це планування, що розробляється і втілюється з метою оптимального для дитини переходу від однієї точки розвитку до іншої, зокрема, з одного класу в інший, з одного рівня вивчення предмету до іншого тощо [1, 2, 3]. Таке планування є необхідним, адже у сфері спеціальної освіти завжди мають місце аспекти, що відрізняються від загального навчально-виховного процесу, зокрема, необхідність навчання обдарованого учня з деяких предметів на клас чи два вище, ніж він навчається на певний момент з решти предметів або розв'язання питання з подальшим навчанням учня, який, з деяких предметів повністю опанував шкільний курс.

Нормативно-правова база провінції Британська Колумбія крім фундаментальних освітніх законів складається з наступних актів:

– наказ (міністерства освіти) про учнів зі спеціальними потребами (Special Needs Students Order M150/89); цей наказ дає визначення учня з особливими потребами, закріплює обов'язки шкільних адміністрацій з підтримки учнів з особливими потребами, а також питання розміщення обдарованих учнів, необхідність проведення консультацій з батьками дитини та отримання письмової згоди від них на розміщення учня у спеціальних класах, у законі також описується політика по відношенню до питань інтеграції [4];

Учень з особливими потребами – це учень, в якого є інтелектуальні, фізичні, сенсорні, емоційні чи поведінкові вади і який нездатен до навчання за

загальними освітніми програмами або має спеціальну обдарованість чи таланти і навчання за загальними освітніми програмами є недостатнім для такого учня [4]. Як бачимо, обдарованих дітей об'єднують в одну категорію разом з учнями з певними вадами, таким чином, підкреслюючи демократичність підходу, декларуючи, що це діти, освітні потреби яких відрізняються від інших учнів. Таке об'єднання обумовлено, у першу чергу, недопущенням елітарного підходу в освітній сфері (шляхом окремого виділення категорії обдарованих), втім, на наш погляд, це не зовсім доречно, адже по-перше, навчання обдарованих та дітей з вадами має суттєві відмінності, по-друге, категорія обдарованих виділяється не для підкреслення їх переваги, а для задоволення їх освітніх потреб, на що вони мають право.

– наказ про індивідуальне освітнє планування (Individual Education Plan Order M638/95); цей наказ установлює вимогу до шкіл, які надають спеціальні освітні послуги учням з особливими освітніми потребами розробляти та реалізовувати індивідуальні освітні плани, які є основою індивідуального підходу до навчання [3];

– наказ звітування про результати навчання учнів з особливими потребами (Student Progress Report Order M191/94); цей наказ описує вимоги до звітування, про прогрес у навчанні учнів з особливими потребами [5]. Як бачимо, питанню звітування приділяється окрема правова увага, адже без організації належного механізму звітності, нагляд та контроль за системою освіти буде складно здійснювати, і, таким чином, звітування на всіх рівнях, незважаючи на «бюрократичність», є абсолютно виправданим.

Частиною освітньої політики провінції Британська Колумбія є запровадження інклюзивної освіти, що полягає у задоволенні освітніх потреб учнів з особливими потребами, при цьому забезпечуючи їх соціалізацію [2, 4]. Принцип інклюзивності описує, що всі учні мають рівний доступ до навчання і держава покликана відкрити цей доступ, шляхом реалізації спеціальних освітніх програм і надання спеціальних освітніх послуг. На практиці цей принцип зводиться до надання можливості обдарованому учню навчання разом з іншими дітьми з метою кращої його соціалізації. Звичайно, навчання обдарованої дитини може відбуватись і, в окремо створених спеціальних класах, проте, законодавець стоїть на положенні, що дитина не повинна бути відірвана від соціального середовища, а тому, хоча б частково, вона має навчатись разом з іншими учнями.

Основні положення освітньої політики провінції Британська Колумбія по відношенню до розміщення учнів, які навчаються за спеціальними освітніми програмами полягає у принциповій згоді батьків: по-перше на навчання учня за такою програмою, і по-друге, на розміщення його, у разі потреби, у спеціальних автономних класах, де дитина навчається разом із учнями, здібності яких схожі. Раніше було вказано, що законодавство Канади закріплює принцип, згідно

з яким розміщення обдарованих учнів у спеціальних класах повинно відбуватись у разі крайньої необхідності і бути достатньо обґрунтованим. Тому обдарована дитина якщо і має навчатись у спеціальних класах, то лише частково, з тих предметів, що входять у сферу її обдарованості, а з інших – вона має навчатись з іншими дітьми.

Звідси виникає положення, що розміщення обдарованої дитини у спеціальних класах може бути лише тоді, коли фахівці та керівництво навчального закладу, доклали зусиль, щоб учень навчався разом з іншими учнями (які навчаються за загальними освітніми програмами), але цього виявляється недостатньо і, для задоволення її потреб необхідне навчання у спеціальних класах [4, 6].

Загальні положення законодавства у сфері планування навчально-виховного процесу учнів з особливими потребами полягають в активному впровадженні індивідуальних освітніх планів. Після того як учня ідентифікували як такого, що має особливі освітні потреби (у тому числі, обдарованість), закон зобов'язує навчальний заклад, який надає спеціальні освітні послуги, у найкоротший термін встановити необхідність і розробити для учня індивідуальний освітній план відповідно до спеціальної освітньої програми за якою він буде навчатись.

Законодавством також визначені конкретні підстави, за який індивідуальний освітній план не вимагається: задоволення освітніх потреб учня не потребує змін у навчальних програмах, методах навчання та оцінювання, результати навчання учня, які від нього очікуються не відрізняються від вимог до учнів, які навчаються за загальною освітньою програмою, учню необхідно не більше 25 годин додаткових занять у навчальному році із спеціалістом у тій чи іншій сфері (крім класного керівника) [3].

За законодавством провінції Британська Колумбія, навчальний заклад, що надає спеціальні освітні послуги учням з особливими освітніми потребами, зобов'язаний впроваджувати не тільки індивідуальне освітнє планування, а і складати загальні освітні плани, що об'єднують учнів за специфікою їх потреб і, в яких прогноуються результати навчання учнів за спеціальною освітньою програмою, а також заходи для покращення сфери спеціальної освіти. По закінченні звітного періоду, про виконання такого плану адміністрація закладу звітує перед міністерством освіти [3].

Відзначимо, що особистісно орієнтована спеціальна освіта не вимагає обов'язкового індивідуального освітнього плану для всіх учнів, а лише у разі дійсної необхідності. Це пояснюється тим, що навчання за індивідуальним планом для кожного учня не завжди є доречним тому, що вони можуть бути схожими для цілої групи учнів, і, таким чином, складаючи єдиний освітній план для певної групи дітей, спеціаліст, який надає спеціальні освітні послуги, «раціоналізує» зусилля і зосереджується на практичній діяльності.

Законодавством також передбачаються загальні положення та вимоги щодо індивідуального

освітнього плану. Індивідуальний освітній план повинен містити один або кілька з наступних пунктів: мета і прогнозовані результати навчання за спеціальною освітньою програмою, що встановлюють для учня у певному навчальному році, перелік допоміжних послуг, необхідних для досягнення учнем поставленої мети, пункти, що стосуються адаптації учня до навчальних матеріалів, методи оцінювання, навчальні стратегії. Індивідуальний освітній план повинен також містити: поточний рівень успішності учня, обставини, де має бути навчання за спеціальною освітньою програмою (особливості розміщення учня), імена фахівців, які будуть надавати учню спеціальні освітні послуги протягом навчального року, плани з переходу учня на ступінний рівень навчання (у тому числі, після закінчення навчання у середній школі повністю або частково з певного предмету) [3].

Шкільна адміністрація зобов'язана забезпечити, щоб індивідуальний освітній план переглядався не менше 1-го раз на рік, а за необхідністю був змінений чи відмінений. Керівництво навчального закладу, яке надає спеціальні освітні послуги має активно долучати до планування навчального процесу батьків учня з особливими освітніми потребами, а за необхідності і самого учня, шляхом проведення необхідних консультацій і врахування зауважень та пропозицій. Закон декларує, що, якщо особливості учня настільки специфічні, що його підтримка не може втілюватись у рамках певного місцевого навчального закладу, то необхідні послуги повинні надаватись навчальними закладами на районному (більш високому) рівні, і тоді розглядається питання про повне або часткове розміщення учня у таких закладах [3].

За законодавством провінції Британська Колумбія процедура оцінювання учнів та система звітування про результати навчання учнів побудована таким чином, що до навчання учня ставляться високі, але цілком прийнятні вимоги. Таким чином, у випадку наявності особливих освітніх потреб у дитини, звітування про його результати відбувається наступним чином: якщо учень відстає від загальних програм, то звітується про необхідність окремого підходу для більш комфортних умов навчання, якщо учень показує значні успіхи у навчанні з того чи іншого предмету, то звітується про його прогрес і про необхідність підтримки, шляхом розроблення індивідуального освітнього плану тощо для розвитку його здібностей. Звітування подається з боку вчителів та адміністрацій до місцевих органів управління освітою. Якщо для підтримки учня з особливими потребами необхідно залучення, крім шкільних учителів, інших фахівців у тій чи іншій сфері (наприклад, якщо дитина обдарована у певній сфері і пройшла загальний курс середньої школи, то для її подальшого розвитку необхідно залучати викладачів з вищих навчальних закладів), то такий спеціаліст теж зобов'язаний надати окремий звіт про прогрес у навчанні учня [5].

Значну увагу законодавство провінції приділяє питанням розв'язання спорів у рамках навчального

закладу. Так, у навчальному закладі, який надає спеціальні освітні послуги учням з особливими потребами, створюються спеціальні органи (ради, трибунали) для розв'язання спорів, пов'язаних з питаннями спеціальної освіти. Це положення містить принцип, згідно якого батьки чи опікуни «мають право бути почутими», і розгляд таких спорів повинен здійснюватися на основі адміністративної справедливості. Батьки дитини мають право не погодитись з тим чи іншим рішенням адміністрації чи інших фахівців і надати власні обґрунтування та необхідну інформацію до органу для розв'язання спорів [2].

На наш погляд, запровадження таких органів є необхідним в силу специфіки сфери спеціальної освіти та залучення до навчально-виховного процесу багатьох суб'єктів (батьки, учні, інші фахівці тощо). Таким чином, очевидно, мають виникати непогодження з тим чи іншим рішенням в рамках навчального закладу, який надає спеціальні освітні послуги, а тому, з метою демократизації освітнього процесу, такі непогодження мають бути вислухані і прийняте обґрунтоване рішення.

Отже, як бачимо, нормативно-правова база, що регулює сферу спеціальної освіти, крім загальних положень, що містяться в освітніх законах, виділяє окремі питання, які потребують додаткової уваги та детальнішого регулювання, зокрема, що стосується спеціальних освітніх послуг, планування навчально-виховного процесу обдарованих учнів, звітування, контролю, нагляду за навчально-виховним процесом, розміщення обдарованих учнів, розв'язання спорів

тощо. Це пояснюється необхідністю створення і функціонування цілісної ефективної системи спеціальної освіти, де жодний важливий компонент не гальмував би освітню систему.

Таким чином, український законодавець, при впровадженні спеціальної освіти, на наших теренах, обов'язково повинен врахувати ті важливі компоненти, без належного регулювання яких, система спеціальної освіти буде неспроможною виконувати функції.

Використані літературні джерела

1. Special Education Services: A Manual of Policies, Procedures and Guidelines, March 2011 / British Columbia Ministry of Education // [електронний ресурс]: <http://www.bced.gov.bc.ca>
2. Policy Document: Special Education / Issued August 23, 2006. Effective July 1, 2006. Revised policy // [електронний ресурс]: <http://www.bced.gov.bc.ca>
3. Individual education plan order / British Columbia Ministry of Education, August 1, 2012 // [електронний ресурс]: <http://www.bced.gov.bc.ca>
4. Special needs students order / British Columbia Ministry of Education, August 1, 2012 // [електронний ресурс]: <http://www.bced.gov.bc.ca>
5. Student progress report order / British Columbia Ministry of Education, August 1, 2012 // [електронний ресурс]: <http://www.bced.gov.bc.ca>
6. Support services for schools order / British Columbia Ministry of Education, August 1, 2012 // [електронний ресурс]: <http://www.bced.gov.bc.ca>

Тетяна Ігорівна Деменко,
директор ЗНЗ № 243,
Подільської районної державної
адміністрації м. Києва,
м. Київ, Україна

УДК 37.167.1

СТАН ВИСВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ТА ЗАРУБІЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Статья посвящена изучению проблем организации воспитательной системы в общеобразовательных учебных заведениях, которые рассмотрены в работах украинских и зарубежных ученых. Автор освещает основные принципы и организационные механизмы формирования детского коллектива по системе А. С. Макаренко и рассматривает принцип при построении воспитательной системы. В статье акцентируется внимание на роли руководителя учебного заведения и его ответственность за единство воспитательных целей преподавателей. Уделено внимания гуманистической системе воспитания В. О. Сухомлинского. В статье подробно рассматриваются его методы воспитания, используемые и организационные механизмы построения воспитательной системы.

В статье автор рассматривает исследования ученых современности в ключе освещенных ими аспектов построения воспитательной системы. В частности, рассматривается возможность построения системы воспитательной работы и управления ею, раскрытые В. С. Пикельной и О. А. Удод. Акцентируется внимание на ценности модели оперативного управления воспитательной системой, поскольку она организует деятельность всего педагогического коллектива

Рассматриваются противоречия, раскрытые исследованием Н. М. Островерховой, и подчеркивается воспитательный аспект урока как его смысловая составляющая. Обосновывается недостаточность изучения и оценки только двух сторон урока, в то время как возникает необходимость восприятия урока как целостной педагогической системы, которая интегрирует его подсистемы и деятельность учителя и ученика.

Ключевые слова: воспитание, воспитательная система, организационные механизмы, анализ, управление.

Using self experience of work as director and vice educational director of comprehensive school the author of the article formed personal position on the necessity and pedagogical expediency of the attendance and analyzing lessons and educational events. The role of the above mentioned analysis in the system of pedagogical activity of the teacher, his (her) professional level, improving professional and personal qualities is underlined as possibility to get the information about pedagogical experience of the teacher, class tutor.

The article is also devoted to the recommendations of P. T. Frolov for governing beginners on the establishing of conditions for realization of organizational mechanisms of educational system management by administration. The role of director in organisation of educational system and involving participants of teaching and educational process to its managing is underlined in the article.

The article is concentrated on basic stages of building organizational activity of director researched by P. T. Frolov, N. I. Ryabukha, O. M. Luchko. The essence of the research of education from the point of view of the natural correspondence principle is uncovered and historic-pedagogical analysis of the evolution of this principle in Ukrainian and foreign pedagogies is provided in the above mentioned article; main ways of implementation the natural correspondence principle into teaching-educational process are enumerated; legal regulations forming the base of comprehensive school activity are described. Examined in the article structure of practical activities sphere introduced by G. K. Selevko is deserved to be carefully researched.

Key words: education, educational system, management, organizational mechanisms, analysis.

Сучасні темпи розвитку суспільства актуалізують проблему підвищення фізичного, духовного, інтелектуального потенціалу особистості. Дослідження вітчизняних і зарубіжних учених доводять, що якщо будь-яка діяльність вибудовується на системній основі, то вона призводить до позитивного результату. Виховний процес не є виключенням. На необхідності будувати виховну діяльність в загальноосвітньому навчальному закладі на системних засадах наголошують, зокрема, дослідники Росії. За результатами їхнього дослідження серед навчальних закладів Росії 100% респондентів підтвердили наявність системи навчальної діяльності у закладах, а про наявність системи виховної діяльності 95% не можуть стверджувати, що виховання в їхньому навчальному закладі будується на системній основі.

Дослідження причин такого явища виявило низку обставин, що впливають на формування виховної системи у навчальному закладі. Серед них: недостатня розробка механізмів реалізації системного підходу до виховання як до цілісного процесу, чітких орієнтирів управління розвитком виховних систем. Т. І. Шамова стверджує, що справа не тільки в конкретних наукових розробках, а в загальнодержавній політиці в галузі виховання. Проводячи паралель з цією думкою доходимо висновку, що офіційне ставлення до організації навчального процесу та виховної діяльності ЗНЗ потребує корекції відповідно до визначення освіти і її ролі у вихованні в Законі України «Про освіту». Зокрема, в ньому зазначено: «Освіта – основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями. Освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами» [2].

Отже, визнання пріоритетності виховання є необхідним не лише в теорії, але й в практичній діяльності навчальних закладів.

Важливою обставиною є те, що на формування виховної системи у навчальному закладі впливають виховні форми і методи, завдяки яким реалізується мета і зміст виховання, зміни в методиці виховання. Вплив на свідомість дитини здійснюється через переконання, навіювання, управління, стимуляцію, організацію колективної думки. Разом з тим, використовується опосередкований спосіб впливу на свідомість дитини, зокрема, через організацію соціальної взаємодії, встановлення комунікативних зв'язків між учасниками процесу виховання. За цих умов має місце розвиток ідей А. С. Макаренка щодо педагогіки паралельної дії у виховній діяльності.

Визначаючи мету виховання, А. С. Макаренко запитував: звідки випливає мета виховання, виховної діяльності? Відповідав, що мета виховання випливає з наших соціальних потреб, нашого суспільного життя. «Я під метою виховання розумію програму людської особистості, програму людського характеру, при цьому в поняття «характер» я вкладаю зміст особистості, тобто, характер зовнішніх проявів, внутрішньої переконливості, політичне виховання, знання – абсолютно всю картину людської особистості; я вважаю, що ми, педагоги, повинні мати таку програму людської особистості, до якої повинні прагнути» [3].

Формування колективу і виховання в колективі є найбільшим надбанням методики виховання радянського періоду завдяки працям багатьох учених в тому числі – А. С. Макаренка. Він стверджував, що виховати дитину легше, ніж перевиховувати. В його теорії і практиці у більш досконалому вигляді сформувалася методика виховної діяльності з колективом. Формування справжнього колективу вихованців – це не самоціль, а створення ефективного інструменту педагогічного впливу (форму колективного виховання) на кожного з них. Маючи такий інструмент, педагог може здійснювати виховання через нього. Цю систему А. С. Макаренко назвав «паралельною дією», а головний принцип виховання в колективі – «принципом паралельної дії». Основними чинниками формування дитячого колективу, що склалися в діяльності А. С. Макаренка та його послідовників (за матеріалами досліджень) є:

1. *Змістова діяльність учнівського колективу.* Не будь-яка суспільно корисна діяльність вихованців, а така, що створює відносини відповідальної залежності. Тобто, організаційний механізм як навчальна (продуктивна) праця.

2. *Дійове самоврядування.* Через самоврядування здійснюється процес паралельної дії. Дійове, а не формальне учнівське воно створює сприятливі умови педагогічного впливу на групу. Вимоги з боку педагога, без підтримки колективу, якими б правильними вони не були, можуть зустрічати опір і не виконуватися, а вимоги авторитетного активу – ніколи.

3. *Залучення до самоврядування якомога ширшого кола вихованців.* Формування авторитетного активу (командирів груп та ради колективу) – це важливий, початковий крок на шляху справжнього самоврядування.

4. А. С. Макаренко успішно використовував *метод рольової гри.* Однією з психологічних особливостей людини є схильність до гри. На дорослих людей справляє враження яскравий антураж: військова форма, гучні титули і звернення тощо. Гра є однією з важливих потреб дитячого віку, її можна порівняти з чарівною паличкою, за допомогою якої у дітей викликається інтерес до будь-якої діяльності.

5. Такий організаційний механізм як *позитивний приклад педагогів* додавав серйозності до їх участі у житті дитячого колективу. Учні чекають від педагогів єдності слова і справи, тобто, відповідності того, що вони пропагують, власній поведінці.

6. Важливим у методиці виховання учнів А. С. Макаренка є *метод накреслення перспективних ліній функціонування колективу*. Дитячий колектив мусить завжди бачити попереду три перспективи: 1) найближчу, 2) середню, 3) віддалену. Перспектива – це завтрашня радість, яку готують і якої чекають.

7. Чимало зусиль А. С. Макаренко *приділяв розвитку традиції колективу*, використовуючи такі організаційні механізми як: розповідь, географічна подорож, ілюстрація історичними прикладами сучасних життєвих ситуацій. Традиції зміцнюють будь-яку групу, вони створюють враження міцності, психологічно зближують її членів. Суспільство завжди турбується про створення і підтримку позитивних традицій, часто роблячи їх ритуалами. Позитивні елементи життя колективу: навички, інтереси, цікаві масові заходи – мають стати традиціями даного колективу [4].

Як бачимо, у методиці виховання А. С. Макаренка чітко визначена провідна роль керівника закладу та його відповідальність за єдність педагогічної діяльності вихователів. Вимагаючи концентрації сил педагогів на завданнях формування «виховного колективу», він підкреслював необхідність уваги до формування кожної особистості, виховного впливу на неї через колектив та безпосередньо педагогом.

Одним із перших у радянській педагогіці почав розробляти гуманістичні традиції вітчизняної та світової педагогічної думки В. О. Сухомлинський. В праці «Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості» він наголошує на тому, що «кожна людина вже в роки дитинства та особливо в підлітковому віці та ранній юності має досягнути щастя повноти свого духовного життя, радості праці та творчості» [5]. Автор не встановлював чітких меж між різними аспектами виховання. В будь-якій діяльності він визнавав за необхідне розумовий розвиток і працю, моральне, естетичне, екологічне виховання, вивчення й врахування індивідуальних та вікових особливостей учнів, стосунки сім'ї та школи, педагогічну майстерність вчителя. Вихідним положенням педагогічного світогляду В. О. Сухомлинського була задача виховання в дитини особистого ставлення до оточуючої дійсності, розуміння справи та відповідальності перед оточуючими, і голове, перед власною совістю.

Автор звертає увагу, що задача навчального закладу не просто передати знання, а «открыть перед каждым, даже перед самым заурядным, самым трудным в интеллектуальном развитии питомцем те сферы развития его духа, где он может достичь вершины, проявить себя, заявить о своем Я, черпать силы из источника человеческого достоинства, чувствовать себя не обделенным, а духовно богатым» [5]. Таким чином, він один з перших почав використовувати організаційний механізм створення ситуації успіху дитини.

За дослідженнями Н. Д. Наумова [6] у працях В. О. Сухомлинського осередком розвитку духовності є моральне виховання. Виховання гармонійно розвиненої особистості може бути засноване на комуністичній моралі, яка пронизує сторони особистості,

відкриваючи перед кожним шлях до громадянських, ідейних, творчих, трудових, естетичних чеснот. На його думку, розвиток радянської держави, на той час, забезпечував розвиток гармонійної особистості. Незважаючи на великі політичні зміни сьогодення України тезис: «вход в тот дворец, имя которому – знания, образованность, приобщение к богатствам человеческой культуры, мыслится и переживался как величайшее благо нашего строя, нашего общества...» [5] є актуальним і повинен стати обов'язковим для будь-якого представника молодого покоління нашої країни.

Особливою проблемою для теорії та практики виховання за В. О. Сухомлинським є проблема виховання потреб. Складність полягає у вихованні гармонійного співвідношення їх видів. Він наполягав на необхідності навчити розуміти, що має моральне право бажати кожна конкретна людина. Тому «воспитание культуры желаний – один из самых ярких оттенков той сложной вещи, которую мы называем нравственным смыслом школьной жизни» [5].

Проблемою навчального закладу того часу, освіти та виховання, на його думку є те, що людина, яка отримувала вищу освіту, не бажала брати участь у процесі матеріальної праці. Як бачимо, ці проблеми актуальні і сьогодні. Вихователі і вчителі повинні донести до учня, що освіта, за радянських часів, перестала бути визволенням від праці. Навпаки, сьогодні «надо воспитать не просто готовность – практическую и нравственную – к этому труду, но и стремление, желание, влечение посвятить ему всю свою жизнь» [5]. Тому видатний педагог В. О. Сухомлинський використовував метод навчальної праці та створення ситуації інтересу учня до виконуваних ним практичних дій. Він вважав, що у процесі виховання визначальну роль відіграють стосунки вчителя та учня. Вони повинні бути уважними, доброзичливими, зацікавленими. Виходячи з подібних настанов в навчальному закладі В. О. Сухомлинського стали практикуватись такі заходи колективної та групової форми як: спільні походи, складання та читання віршів, слухання «музики» лісу, річки, полів, повітря. [7], що реалізовувались методами географічних подорожей, розповідей, бесід, творів.

Основним методом виховання В. О. Сухомлинський вважав слово, але не повчальне, пригнічуюче, а доброзичливе і таке, що сприяє діалогу. Він створив власну теорію слова та його впливу на свідомість та поведінку дитини. На думку автора, воно має бути змістовним, емоційно насиченим, адресованим конкретному учню та вирізнятися правдивістю. Він називав слово «тончайшим прикосновением к сердцу», здатним зробити людину щасливою або нещасною. На його думку більшість шкільних конфліктів відбувається через невміння вчителя використовувати дар слова або через страх «закритих» тем, що можуть дати дитині моральні норми. Тому він практикував метод диспуту, метод власного прикладу, розповідь.

Новизною в теорії В. О. Сухомлинського, на той час, була ідея зближення навчального закладу та сім'ї. «Без воспитания детей, без активного участия отца и

матери в житті школи, без постійного духовного обогачення взрослых и детей невозможна сама семья как первичная ячейка общества, невозможна школа как важнейшее учебно-воспитательное учреждение и невозможен моральный прогресс общества» [8].

У своїх працях автор пропагував ідею повернення педагогічної відповідальності до родини. Він наголошував, що не тільки навчальний заклад виховує та дає освіту, а й родина, причому, з першого дня існування вона виконує ці функції. Тому сім'я та навчальний заклад повинні розвиватися разом. В. О. Сухомлинський закликав до педагогічної просвіти не тільки дітей, вчителів, а й батьків: «Совершенство, углубление общественного воспитания означает не умаление, а усиление роли семьи. Гармоническое, всестороннее развитие возможно только там, где два воспитателя – школа и семья – не только действуют заодно, ставя перед детьми одни требования, но и являются единомышленниками, разделяют одни убеждения, всегда исходят из одних и тех же принципов, не допускают никогда расхождения ни в целях, ни в процессе, ни в средствах воспитания» [5]. З батьками Василь Олександрович використовував групові, колективні та індивідуальні форми діяльності, застосовуючи метод анкетування, бесіди, розповіді, лекції, створюючи «школи батьківської педагогіки». Під час зустрічей з батьками, він використовував метод аналізу життєвих ситуацій, що мали місце у конкретному класному колективі та, застосовуючи метод перспективного моделювання, розкривав батькам імовірні шляхи подолання проблемних ситуацій. В. О. Сухомлинський прагнув досягти зв'язок навчального закладу з родиною, тому одним з організаційних механізмів такого зв'язку є вечори відпочинку, де створювалися доброзичлива атмосфера та ситуація успіху спілкування поколінь.

Гуманістичні ідеї В. О. Сухомлинського знайшли відгук у сучасників та педагогів наступних поколінь. Наприклад, ми можемо бачити їх розвиток в особистісно орієнтованому підході в освіті, який отримав розвиток у 80–90-х рр. ХХ століття. Педагоги цього напряму виступали проти авторитарної педагогіки, вони запропонували свій підхід для вдосконалення сучасного навчального закладу. Ми можемо у цьому випадку звернутися до досліджень В. О. Мазуріної [8], К. О. Журби [9], О. А. Бездверної-Хомерікі [10] та інших.

В останні роки вчені та практичні працівники системи освіти дискутують щодо проблеми уніфікації схем, алгоритмів, рекомендацій щодо аналізу виховної системи навчальних закладів. Дослідження і практика свідчать, що неможливо вкласти в обмежені рамки аналіз виховної системи і в цьому немає потреби. Разом з тим, забезпечити керівників навчальних закладів новими, науково обґрунтованими рекомендаціями щодо відвідування, спостереження та аналізу виховного заходу та системи в цілому – обов'язок учених – дослідників, творчих практичних працівників середньої ланки освіти. Тому цілком правомірно, що

окремі аспекти теорії й методології аналізу виховної системи були предметом дослідження вітчизняних і зарубіжних учених.

Зокрема, В. С. Пikelьна та О. А. Удод у науковій праці «Управління школою» [11] зазначають специфічність розробки організаційної моделі оперативного управління системою виховної діяльності. Це відбувається через незалежність шкільних позакласних заходів один від одного. Специфіка також пояснюється тим, що заходи не проводяться у суворо визначеній послідовності, хоча в цілому виховна діяльність спрямована на досягнення головної мети – всебічного гармонійного розвитку соціально-активної особистості. Виховна діяльність розглядається як цілісна система, що важко стверджувати за існуючого стану її управління. За мірою ускладнення діяльності навчальних закладів ускладнюється і така важлива ланка їх, як виховна діяльність з учнями, більш важким і відповідальним стає процес керівництва нею. Наука і практика шукають об'єктивні шляхи розв'язання цієї проблеми. У комплексних планах виховної діяльності є недоліки, зокрема:

- відсутність цілісного сприйняття системи виховної діяльності;
- немає відповідальних за кожну форму виховної діяльності, передбаченої планом;
- керівник будь-якої ланки не може бачити перспективу в близькому та віддаленому майбутньому;
- на основі такого плану важко здійснювати контроль системи виховної діяльності;
- не координуються зусилля виконавців;
- складно аналізувати систему і передбачити чітку її організацію тощо.

На думку авторів, ці недоліки можна ліквідувати, якщо впровадити у практику навчального закладу (як приклад розглядається ПТУ) організаційні моделі оперативного управління, а саме, оперативного управління системою виховної діяльності. Дослідження багатьох педагогів-учених призводять до висновку: педагогічну працю, як будь-яку іншу, можна організувати на науковій основі, при умові вдосконалення системи управління, що, у свою чергу, передбачає більш активне, сміливе використання моделей управління; суспільство зазнає суттєвих витрат при невпорядкованості педагогічної діяльності, в той час, як будь-яка модель управління передбачає впорядкування діяльності педагогічного колективу. У наукових працях часто зустрічається положення про сутність сучасного керівництва – бачити, передбачати, керувати. «Побачити» навчальний рік і «передбачити» його більш значущі етапи, дає можливість тільки модель, а не об'ємний документ найкращого змісту.

З цього дослідження можемо зробити висновок, що цінність моделі оперативного управління системою виховної діяльності полягає в тому, що вона організовує педагогічний колектив. Кожний працівник знає, де і в який час повинно відбутись певних виховних заходів і він задіяний. Тому, розглядаючи таку модель під кутом реалізації організаційних механізмів

управління виховною діяльністю, маємо наукове обґрунтування її використання для побудови концепції добору і реалізації організаційних механізмів управління системою виховної діяльності у ЗНЗ.

Аналітичний огляд літератури з проблем аналізу виховного заходу, ознайомлення зі станом його розв'язання у практичній діяльності керівників навчальних закладів сприяв виявленню основних суперечностей, що зумовили необхідність теоретико-методологічного обґрунтування аналізу якості виховної системи з принципово нових позицій. Необхідно зазначити, що скарбниця теоретичної та методичної вітчизняної літератури поповнилася фундаментальною науковою працею Н. М. Островерхової «Методологічні засади аналізу якості уроку як педагогічної системи» [12], де виховний аспект навчального заняття розглядається як сутнісна складова, що реалізується у процесі навчання та ґрунтовно висвітлюється у монографії систем.

Цей аналіз виявив суперечності між:

– існуючими теоріями аналізу якості навчального заняття, спрямованих на спостереження та оцінку однієї чи двох сторін навчального заняття (наприклад, організаційної, дидактичної) та доцільністю і можливістю його аналізу, як педагогічної системи, що інтегрує сумативні (змістовні) підсистеми (організаційну, дидактичну, психологічну, виховну, санітарно-гігієнічну) і діяльності (педагогічну діяльність учителя, навчальну діяльність учня);

– тенденцією до уніфікації аналізу якості навчального заняття з позицій домінуючої освітньої парадигми та науковою обґрунтованістю доцільності використання різних наукових підходів до його аналізу, що об'єктивно детермінує постановку мети його збереження та аналіз, вибір об'єкта домінуючого спостереження та всебічну оцінку його стану, тощо.

Значимо, що в умовах диверсифікації мережі навчальних закладів спостерігається переорієнтація поділу функцій контролю стану навчально-виховного процесу та його результативності. У багатокомплексних навчальних закладах, гімназіях, ліцеях, колежах вони покладаються на завідувачів предметними кафедрами, керівників методичних об'єднань учителів, тобто, на фахівців, які володіють змістом навчальних предметів та методикою їх викладання, в т.ч. самоконтролем і самоаналізом якості навчального заняття та його виховної складової.

Спостерігаючи й аналізуючи навчальне заняття як «міні-освітній процес», як «клітинку» процесу навчання, керівник має можливість оцінити не тільки ефективність реалізації його змісту, але якість за рівнями навчальних досягнень, вихованості та розвитку учнів. За цих умов педагогічний аналіз навчального заняття виступає як спосіб оцінки ефективності процесу навчання, якості кінцевого результату.

Таким чином, за умов правильного підходу до його організації й проведення, цей процес надає керівнику і вчителю великі можливості для: продуктивної взаємодії, розв'язку таких питань, які за інших

обставин розв'язані не можуть бути. Інших особистих взаємодій у керівника з учителем немає.

Отже, зауважимо, що ефективність виховання учнів ЗНЗ не забезпечується повною мірою лише виховною діяльністю в урочний час – необхідна гармонійна взаємодія урочної та позаурочної виховної системи. При цьому ефективним чинником виступає добір та впровадження раціональної сукупності організаційних механізмів реалізації змісту виховної діяльності.

Використані літературні джерела

1. Управление образовательными системами: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений / Под ред. Т. М. Шаповой. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. – 320 с.

2. Закон України «Про освіту». – К., 1996.

3. Макаренко А. С. О воспитании / А. С. Макаренко. – М.: Политиздат, 1990.

4. Принцип паралельної дії та шляхи його реалізації / за матеріалами інтернет-ресурсу studentam.net.ua

5. Сухомлинский В. А. Проблемы воспитания всесторонне развитой личности // История педагогики в России / В. А. Сухомлинский. – М.: Просвещение, 1999. – 485

6. Наумов Н. Д. Философско-педагогические идеи В. А. Сухомлинского и их развитие во второй половине XX столетия // София: Рукописный журнал Общества ревнителей русской философии. Макаренко А. – Выпуск 5, 2002 г.

7. Лукманова Х. Х. История образования и педагогической школьного обучения мысли: Учебное пособие для студентов / Х. Х. Лукманова. – Уфа: БГПУ, 2002. – 112 с.

8. Сухомлинский В. А. Павлышская средняя школа / В. А. Сухомлинский. – М.: Просвещение, 1979. – 390 с.

9. Мазуріна Валентина Олександрівна. Гуманізація взаємин учителів і старшокласників у позаурочній роботі загальноосвітньої школи: Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / Інститут проблем виховання. – К., 1999. – 17с.

10. Журба Катерина Олександрівна. Виховання духовності у підлітків в сучасній українській сім'ї і школі: Дис... канд. пед. наук: 13.00.07 / Інститут проблем виховання АПН України. – К., 2000. – 261л.

11. Бездверна-Хомерікі Олена Андріївна. Педагогічні умови гуманістичного виховання підлітків у сфері культурно-дозвілєвої діяльності: Дис... канд. пед. наук: 13.00.05 / Київський держ. ін-т культури. – К., 1997. – 216 л.

12. Островерхова Н. М. теоретико-методологічні засади аналізу якості уроку як педагогічної системи: дис... д. п. м. 13.00.06. / НАПН України. – К, 2008. – 471 с.

13. Пікельна В. С., Удод О. А. Управління школою. Наково-методичне об'єднання педагогічних інновацій «Альфа» / В. С. Пікельна, О. А. Удод. – К., 1998. – 284 с.

Світлана Іванівна Меркулова,
старший науково-педагогічний працівник
кафедри іноземної мови
Інституту Реклами,
м. Київ, Україна

УДК 37.091.12-057.86

МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗНЗ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

В статті розкривається суть, структура і практичне значення моделі управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників загальноосвітніх навчальних закладів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Особливу увагу приділено технологічній складовій моделі, призначеної забезпечити постійне інформаційне поле для створення позитивного іміджу, розкриття нових сучасних аспектів педагогічної професії, і розвитку інтересу старшокласників до педагогічної діяльності в сучасних умовах інформаційного суспільства шляхом моделювання управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників загальноосвітніх навчальних закладів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Ключевые слова: *управление процессом педагогической ориентации старшекласников, модель управления, информационно-коммуникационные технологии, составляющие модели.*

The article is devoted to the essence, structure and practical importance of the Model of managing the process of pedagogical orientation of senior pupils in secondary schools with the use of informative-communicative technologies. Special attention is given to technological component of the above mentioned Model, that is providing constant informative space for creating positive image and uncovering new modern aspects of teaching profession, and as a result, development of the interest among senior pupils to pedagogic activity in conditions of modern informative society by modeling managing the process of pedagogical orientation of senior pupils in secondary schools with the use of informative-communicative technologies.

Key words: *managing the process of pedagogical orientation of senior pupils, Model of management, informative-communicative technologies, components of Model.*

В сучасних умовах мультикультурного інформаційного педагогічна професія обділена увагою з боку офіційних джерел інформації, і з точки зору іміджу серед сучасних комунікаційних видів професійної діяльності. До того ж, більшість сучасних професійних заходів присвячено створенню інформації про професії, необхідні для подальшого налагодження економічної ситуації в країні. Так, відбувається потужна популяризація робітничих професій, нішу яких необхідно заповнити на цей момент. Так, з огляду на сучасні реалії суспільства управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників розглядати- мемо в системі соціальних, педагогічних та управлінських процесів, які відбуваються в діяльності ЗНЗ. У

зв'язку з цим виникла необхідність розширення наукового пошуку щодо управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників ЗНЗ із застосуванням ІКТ як певною соціально-педагогічною системою та використання моделювання як методу дослідження вищезначеного процесу.

Враховуючи поточне визначення управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників ЗНЗ як системи суб'єктно-об'єктної взаємодії учасників навчально-виховного процесу, певний інтерес для нас становили наукові дослідження, в яких розглядається система як сукупність взаємопов'язаних та взаємодіючих елементів, що має на меті досягнення певних цілей та ґрунтується на принципах системності,

цільності, синергії й розвитку, складається з ряду компонентів, передбачає багатоманітність форм і методів її реалізації [2; 3; 4].

Зауважимо недостатність наукових доробок з управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників ЗНЗ із застосуванням ІКТ як соціально-педагогічної системи з чітко визначеними структурними елементами, системо утворюючими факторами, їх взаємозв'язком, спільною метою, умовами функціонування, рівнем досягнутих результатів.

Управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників ЗНЗ із застосуванням ІКТ є соціально-педагогічною системою, із вертикальними й горизонтальними зв'язками, ієрархічно підпорядкованими елементами, що взаємодіють між собою, і в сукупності утворюють цілісний об'єкт, що має досліджуватися нами за допомогою моделі. У цьому розумінні, моделювання необхідне для упорядкування зв'язків в середині системи та для усвідомлення необхідності її пристосування до сучасних соціально-педагогічних умов та зовнішніх факторів впливу. За такого підходу педагогічне моделювання використовується нами для розробки моделі управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників ЗНЗ із застосуванням ІКТ, дослідження її складових, механізму функціонування, виявлення зв'язків між елементами та особливостей взаємодії із зовнішнім середовищем, у якому вона функціонує.

Для з'ясування сутності розробленої нами моделі обрано визначення, яке дав В. Штофф: модель – «уявна або матеріально реалізована система, яка відображаючи й відтворюючи об'єкт здатна заміщати його так, що її вивчення дає нам нову інформацію про цей об'єкт» [9]. Ми вважаємо, що таке трактування дозволяє більш повно розкрити основні характеристики вищезазначеної моделі, її структуру, зміст, властивості та зв'язки.

У процесі розроблення моделі значну увагу було зосереджено на дослідженнях учених, які присвятили свої роботи управлінню в системі освіти та розкрили його сутність, зміст, складові, особливості, а саме: В. Бондар, В. Олійник, В. Маслов, Л. Ващенко, Л. Даниленко, Г. Сльникова, Г. Дмитренко, О. Мармаза, В. Яковець, Г. Федоров, З. Рябова, Т. Сорочан, Н. Клокар, Л. Сергеева, В. Базелюк, В. Мельник, В. Саюк та ін.

Різні аспекти процесу педагогічної орієнтації старшокласників ЗНЗ із застосуванням ІКТ досліджували: В. Сластьонін, І. Ісаєв, О. Міщенко, Є. Шиянов, С. Чистякова, М. Тименко, С. Тезікова, М. Піддячий, Г. Балл, С. Крягдже, В. Семиченко, Н. Волкова. Зазначені дослідження підкреслюють важливість й особливості процесу педагогічної орієнтації учнів у рамках навчально-виховного процесу в ЗНЗ.

Для розроблення та практичної реалізації моделі важливе значення мали також дослідження В. Бикова, Є. Лодатка, В. Маслова, Л. Мішиної, Л. Калініної, Н. Морзе, А. Гуралюка, І. Захарової, К. Гораш, В. Трайнева, І. Ставицької, А. Веліховської та ін.

Дослідження вітчизняних та зарубіжних учених підкреслюють важливість й особливості процесу

управління педагогічною орієнтацією старшокласників у навчально-виховному процесі ЗНЗ з урахуванням сучасних технологій. Їх вивчення та цілеспрямоване використання в роботі дозволило створити теоретично обґрунтовану, структурно цілісну, інформаційно насичену, професійно спрямовану та практично реалізовану модель управління педагогічною орієнтацією старшокласників ЗНЗ із застосуванням ІКТ (рис. 1).

Метою нашої моделі є формування інтересу старшокласників ЗНЗ до педагогічної діяльності засобами ІКТ із урахуванням зовнішніх і внутрішніх умов, що впливають на рівень інтересу старшокласників до професії учителя і готовність керівництва й педагогічного колективу до управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників.

Об'єктом моделі є управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників ЗНЗ із застосуванням ІКТ, що, як підкреслено вище, є соціально-педагогічною системою, кінцевим результатом якої має стати формування спрямованості старшокласників на педагогічну професію.

Розроблена модель управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників ЗНЗ із застосуванням ІКТ містить п'ять складових: *теоретичну, організаційно-управлінську, змістову, технологічну, оцінно-результативну*.

На основі проведеного аналізу літературних джерел та спеціальної літератури охарактеризуємо структуру представленої моделі, що визначається сукупністю взаємозалежних і взаємообумовлених наукових, методичних підходів, складових, їх елементів, а також процедур реалізації в практичній діяльності ЗНЗ.

Теоретична складова містить теоретичні надбання з соціального управління, управління соціально-педагогічними системами та педагогічними процесами, які відбуваються в діяльності ЗНЗ. У тісному зв'язку з ними знаходяться теоретичні питання з педагогіки та виховання, дослідження яких забезпечило розуміння сутності, умов та специфіки процесу педагогічної орієнтації старшокласників ЗНЗ із застосуванням ІКТ.

Ураховуючи специфіку управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників ЗНЗ із застосуванням ІКТ, нами виокремлено такі наукові принципи: *цілеспрямованості, системності, науковості, демократизації, зворотного зв'язку, динамічної рівноваги, компетентності, гуманізації, прямого доступу до інформації*.

Вищезазначені принципи визначають співвідношення керуючої та керованої систем ЗНЗ, відображають особливості процесу управління педагогічною орієнтацією старшокласників із застосуванням ІКТ, обумовлюють функції його учасників. Так, принцип цілеспрямованості передбачає досягнення конкретної мети діяльності ЗНЗ, яка полягає у формуванні педагогічної спрямованості старшокласників на основі застосування сучасних ІКТ.

Організаційно-управлінська складова відображає специфічні функції, методи і умови управління

Рис.1. Модель управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників ЗНЗ із застосуванням ІКТ

процесом педагогічної орієнтації старшокласників ЗНЗ із застосуванням ІКТ. Ефективність управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників ЗНЗ із застосуванням ІКТ забезпечується послідовним виконанням наступних функцій: *планування, організації, координації; інформації, комунікації, мотивації, матеріально-технічного забезпечення.*

У моделі для реалізації поставленої мети використано стратегічне і поточне планування, як конкретні види діяльності ЗНЗ на різних етапах управління зазначеним процесом, до яких за принципами демократизації залучено всіх членів управлінської ланки,

діяльність яких охоплює всі напрями педагогічного, методичного, організаційного, управлінського забезпечення процесу педагогічної орієнтації старшокласників ЗНЗ. Організаційна й координаційна функції визначаються як загальні і містять упорядкування структури управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників ЗНЗ із застосуванням ІКТ, визначають повноваження посадових осіб, їх завдання та обов'язки, враховують організаційну структуру, управлінські зв'язки між учасниками навчально-виховного процесу, параметри та зміст їхньої діяльності. Важливим аспектом управління процесом педагогічної

орієнтації старшокласників ЗНЗ із застосуванням ІКТ є його регулювання та координація на всіх етапах діяльності ЗНЗ з урахуванням ресурсів і наявних можливостей.

Завдяки використанню сучасних ІКТ інформаційно-комунікаційна функція управлінської ланки є неперервною і відіграє важливу роль у взаємозв'язку всіх учасників процесу педагогічної орієнтації старшокласників, координування дій та обміну інформацією про вчительську діяльність. Функція матеріально-технічного забезпечення полягає у наданні необхідного обладнання, джерел інформації, фінансового забезпечення комунікаційної сфери процесу педагогічної орієнтації старшокласників. Мотиваційною функцією вважається заохочення матеріальне і моральне, що сприятиме подальшому розвитку взаємозв'язку між учасниками процесу педагогічної орієнтації старшокласників і забезпечити зацікавленість управлінської ланки у виконанні своїх обов'язків на високому рівні.

Як бачимо, виділені та проаналізовані нами функції є обов'язковими й важливими в управлінні процесом педагогічної орієнтації старшокласників ЗНЗ із застосуванням ІКТ, виражають його сутність, зміст, специфічний характер діяльності управлінської ланки та інших учасників цього процесу.

Вищезазначені функції передумовили використання в моделі наступних форм управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників ЗНЗ із застосуванням ІКТ: колективну, демократичну і делегуючу, які пов'язані між собою. Управлінські рішення приймаються колективно на зборах управлінської ланки або під час конференц-зв'язку, мають відкритий характер, не викликають сумнівів про правильність прийнятих рішень, оскільки приймаються прозоро шляхом брейн-штормів, дискусій, обміну інформацією.

Методи, що застосовуються у представленій моделі, розглядаються як способи і прийоми впливу керуючої системи на керовану на різних рівнях і ланках управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників із застосуванням ІКТ. Вони функціонують як цілісна система, враховують інтереси учасників навчально-виховного процесу, впорядковують їх обов'язки і права, регламентують зміст діяльності, забезпечують умови для формування системи управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників, створюють механізми зацікавлення у виконанні завдань для досягнення поставленої мети, сприяють професійному розвитку й удосконаленню професійної майстерності вчителів. При колективній діяльності управлінської ланки враховуємо соціально-психологічні і організаційно-адміністративні методи. Важливим аспектом реалізації соціально-психологічних методів є відповідальність та етика в управлінській ланці – дотримання законів, соціальна відповідальність, реакція на соціальні потреби об'єкту управління (старшокласників), етична поведінка.

Зазначене набуває особливої ваги при забезпеченні соціальних умов функціонування системи управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників

та досягнення позитивної динаміки розвитку інтересу старшокласників до професії вчителя. Другим аспектом є організаційно-виховний, що передбачає динамічне покращення організації процесу педагогічної орієнтації старшокласників за різними напрямками: введення в процес нових форм заходів, залучення представників державних та громадських організацій з питань педагогічної освіти, покращення технологічної складової, створення механізму заохочення педагогічних працівників і учнів, досягнення більшої гнучкості адміністративних заходів, розвиток демократизації управлінського процесу, створення соціально-педагогічних умов для подальшого покращення процесу педагогічної орієнтації старшокласників.

Змістова складова моделі містить: навчально-виховні, науково-практичні заходи з професійної орієнтації за участю старшокласників; Програму та методичні рекомендації «Формування педагогічної спрямованості старшокласників» для керівників та педагогічних колективів ЗНЗ; спецкурс «Управління педагогічною орієнтацією старшокласників» для керівників ЗНЗ; шість авторських спецкурсів для учнів 9–11-х класів ЗНЗ («Основи риторики», «Специфіка виховної діяльності в молодших класах», «Теоретичні основи педагогічного вчення», «Суспільна риторика», «Навчання організації та проведення виховних заходів», «Основи педагогіки і психології»).

Враховуючи те, що сучасний етап розвитку педагогічної освіти в Україні орієнтований на європейські освітні стандарти, міжкультурні зв'язки, та невирішеність питання відтворення педагогічних кадрів в Україні, головною метою програми і методичних рекомендацій «Формування педагогічної спрямованості старшокласників» є розкриття сутності управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників ЗНЗ, підготовка учасників процесу управління до організації навчально-виховних і науково-практичних заходів з формування позитивного іміджу сучасного вчителя, здійснення ранньої педагогічної спрямованості учнів 9–11-х класів із поступовим теоретичним наповненням факультативних курсів та апробацією досягнутих результатів на практиці.

Технологічна складова представлена дев'ятьма сучасними ІКТ, серед яких: *Інтернет-комунікації, комунікації в соціальних мережах, СМС-маркетинг, івент-маркетинг, сарафанний маркетинг, інтерактивні комунікації, нейрон-лінгвістичне програмування, PR (зв'язки з громадськістю), нейроменеджмент.* Всі ІКТ між собою тісно пов'язані технічно, інформаційно, тому використовуються в комплексі.

Інтернет-комунікації – спілкування в мережі Інтернет, є популярною ІКТ у молоді і спонукає старшокласників до пошуку, обробки і використання інформації, що є цінними досягненням. В управлінні процесом педагогічної орієнтації старшокласників ЗНЗ долучаємо учнівське самоврядування до організації Інтернет-прес-центрів на сайтах навчальних закладів з висвітленням інформації про заходи з педагогічної орієнтації старшокласників у вигляді прес- і

пост-релізів, розміщення привітань вчителям на сайті навчального закладу із професійним святом, календарними святами та ювілейними датами. Додатково, готуючи учнів до виступів на конференціях, або виховних заходах поступово привчаємо їх робити апробацію презентацій на знаменитому порталі «Youtube».

Використовуючи соціальні мережі в рамках процесу педагогічної орієнтації старшокласників пропонуємо створення дошки пошани, де використовуємо компліментарність тим учням, які добре навчаються, поважають дорослих, роблять корисні речі, мають активну життєву позицію тощо. Також використовуємо соціальні мережі як дошку оголошень для прискорення передачі інформації. Проте, для учасників управлінської ланки, визначаємо застосування *СМС-маркетингу* як технологію швидкої передачі інформації забезпечуємо шляхом розсилки необхідної інформації, яка потребує швидкого зворотнього зв'язку: повідомлення про організацію флеш-мобів, навчально-виховних та науково-практичних заходів тощо.

У ринкових умовах функціонування системи освіти за допомогою *івент-маркетингу* створюється система інформаційно насиченого супроводу спеціальних заходів з педагогічної орієнтації (місцевій пресі, соціальних та телефонних мережах, сайтах навчальних закладів, місцевому радію, телебаченні) у вигляді прес-релізів, *СМС-повідомлень*, оголошень напередодні проведення заходу та пост-релізів оптимістичного характеру із зазначенням позитивних моментів заходів, ілюструючи фотографіями та відео після проведення заходу. У такий спосіб, за допомогою івент-маркетингу акцентується особлива увага на різних заходах з педагогічної орієнтації старшокласників.

Ще одним елементом технологічної складової визначено *«сарафанний» маркетинг*, в якості додаткового розповсюдження позитивної інформації, що надходить від людей, задоволених заходами, подіями з педагогічної орієнтації. Одними з найкращих з розповсюдження інформації за технологією «сарафанного» маркетингу є соціальні мережі, де відбувається неупереджена демократична комунікація широкого кола користувачів Інтернету, в тому числі і учнівської молоді. Так, поєднуючи Інтернет-комунікації та «сарафанний» маркетинг, який вважається безкоштовною усною рекламою, можна не тільки донести профорієнтаційну інформацію великій аудиторії молоді, але й отримати швидко реакцію вдоволеної молоді на проведені спеціальні заходи з педагогічної орієнтації старшокласників, якій довіряють більше, ніж офіційній інформації.

Інтерактивні комунікації за моделлю пріоритетно використовуються в організації навчально-виховного процесу, науково-практичних конференцій, круглих столів тощо. Використання інтерактивних комунікацій у якості презентацій, присвячених педагогічним професіям, ділових ігор, як тренінгу для учнів 10–11-х класів, квестів, присвяченим педагогічним професіям посилює розвиток інтересу до педагогічної діяльності, як креативної, багатогранної і цікавої.

У проведенні науково-практичних заходів використання технології *НЛП* (нейролінгвістичного програмування) ставить на меті посилення створення позитивної атмосфери процесу педагогічної орієнтації старшокласників за допомогою підбору спеціальної позитивної і сильної лексики. Використовуючи передовий досвід з висловлювань, понять, термінів, шаблонів, які підсилюють ефект повідомлень, в тематиці навчально-виховних, науково-практичних заходів було закладено вислови за технологією НЛП, що сприяло емоційному наповненню і покращило комунікацію. Особливо результативним стало наповнення системи оцінювання позитивними, підбадьорюючими та перспективними висловлюваннями, що стимулювало учнівську молодь до участі в запропонованих заходах та розвитку інтересу до педагогічної діяльності. Про це свідчать відгуки про круглі столи у стінних газетах, інформаційні повідомлення на форумах, в яких не було жодного негативного вислову.

Технологію *PR (зв'язки з громадськістю)* використано в моделі для створення позитивної історії про професію вчителя та просування образу вчителя, як високопрофесійної та високоморальної особистості, кращого представника нації, просвітника передових суспільних ідей. Так, разом із учнями однієї з експериментальних шкіл створено «Легенду про вчителя-просвітника» і розміщено в шкільній стінній газеті в якості старовинної легенди, що викликало інтерес учнівської молоді до обговорення та пошуку підтвердження фактів вищезазначеного повідомлення в мережі Інтернет.

Нейроменеджмент використано в моделі як технологію управління, що забезпечують принципи демократизації та зворотного зв'язку і передбачає делегуючу форму управління, всі учасники управлінської ланки можуть визначати завдання і забезпечувати його розв'язання в процесі педагогічної орієнтації старшокласників. Використання різних форм диспутів, брейн-штормів, спільного планування, інформаційних повідомлень замість наказів сприяло налагодженню етичного спілкування між учасниками процесу педагогічної орієнтації, підвищило ініціативність і відповідальність як окремих учасників управлінської ланки, так і всіх учасників процесу педагогічної орієнтації старшокласників у цілому.

Оцінно-результативна складова містить порівняльний аналіз, систематизацію, статистично-математичну обробку та узагальнення експериментальних даних, одержаних у процесі перевірки розробленої моделі. Для оцінки рівнів готовності членів управлінської ланки до організації й управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників та виявлення рівнів сформованості інтересу учнів до педагогічної професії було обрано методи для вимірювання цих рівнів, розроблено відповідний інструментарій та проведено статистико-математичні розрахунки одержаних даних в експериментальних та контрольних групах. При здійсненні кількісного та якісного аналізу емпіричних даних констатувального та формуального

етапів експерименту проведено порівняння середніх арифметичних даних, парний кореляційний аналіз, графічне зображення результатів, що дозволило на підсумковому етапі експерименту досягти позитивної динаміки розвитку інтересу старшокласників до педагогічної діяльності та обрання навчання професії учителя у педагогічному ВНЗ.

Відбулись і інші значні зміни в плані організації процесу педагогічної орієнтації старшокласників, удосконалення форм і методів управлінської діяльності, залучення до цієї діяльності представників громадськості та педагогічних ВНЗ, оптимізації структури управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників з поділу обов'язків між членами управлінської ланки, впровадження у практику діяльності школи сучасних ІКТ. Основу вимірювання змін, що відбулись в управлінні процесом педагогічної орієнтації старшокласників ЗНЗ із застосуванням ІКТ та розвитку інтересу старшокласників до педагогічної діяльності після впровадження моделі, склали спеціально розроблені критерії які дають змогу визначити рівень готовності членів управлінської ланки до управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників ЗНЗ із застосуванням ІКТ та відобразити ступінь розвитку інтересу старшокласників до педагогічної діяльності, як очікуваного результату.

Таким чином, кожна складова моделі є невід'ємною її частиною і характеризується сукупністю відповідних елементів, які включають наукові засади, принципи, функції, методи, форми та засоби управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників ЗНЗ, що дозволяє завдяки застосуванню розробленої моделі урегулювати процес педагогічної орієнтації старшокласників та забезпечити виконання мети – розвитку інтересу старшокласників до педагогічної діяльності.

Використані літературні джерела

1. Армстронг М. Менеджмент: методы и приемы: Пер. с 3-го англ. изд. / М. Армстронг. – К.: Знання – Прес, 2006. – 876 с.
2. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація: Навч. посіб./ Н. П. Волкова – К: ВЦ «Академія», 2006. – 256 с.
3. Кузьмин О. Є., Мельник О. Г. Основи менеджменту: Підручник. Вид. 2-ге, випр., доп./ О. Є. Кузьмин, О. Г. Мельник. – К.: Академвидав., 2007. – 464 с.
4. Лодатко Є. О. Моделювання педагогічних систем і процесів [текст]: монографія / Є. О. Лодатко. – Слов'янськ: СДПУ, 2010.
5. Меркулова С. І. Складові організації процесу педагогічної орієнтації старшокласників із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій / С. І. Меркулова // Навчання і виховання обдарованої дитини : теорія та практика : зб. наук. пр. / [редкол. : І. С. Волошук (голова) та ін]. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2013. – Вип. 10. – С. 153–163.
6. Меркулова С. І. Роль соціально-педагогічної комунікації в організації та управлінні процесом педагогічної орієнтації старшокласників / С. І. Меркулова // Післядипломна освіта в Україні, – 2013. – № 1 – С. 69 – 72.
7. Офіційний сайт організації «Профосвіта». [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <http://www.profosvita.org.ua/uk/career/articles/12.html> – Заголовок з екрану.
8. Трайнев В. А. Информационные коммуникационные педагогические технологии (обобщения и рекомендации) : учеб. пособ. / В. А. Трайнев, И. В. Трайнев. – М. : Дашков и Ко, 2008. – 280 с.
9. Штофф В. А. Моделирование и философия / В. А. Штофф. – М.-Л., 1986. – 231 с.
10. Global Learning Portal. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.glp.net/home> – Заголовок з екрану.

2. ПЕДАГОГІЧНИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ ДОСВІД

Ірина Олександрівна Якимова,

науковий співробітник відділу проектування розвитку обдарованості Інституту обдарованої дитини НАПН України м. Київ Україна

Аліна Русланівна Ахмадуліна,

молодший науковий співробітник Інституту обдарованої дитини НАПН України м. Київ Україна

Марина Олексіївна Черниш,

молодший науковий співробітник відділу моніторингу обдарованості дітей та молоді Інституту обдарованої дитини НАПН України м. Київ, Україна

УДК -056.45"465*15/17"

ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ПСИХОТИПІВ ОСОБИСТОСТІ ТА ІНТЕЛЕКТУ ОБДАРОВАНИХ СТАРШОКЛАСНИКІВ

В статті представлені результати експериментального дослідження соотношення компонентів інтелекту (по Р. Амтхауеру) і типів особистості (по типології Майерс-Бриггс) учеників старших класів. Описується методика експеримента з деталізацією етапів дослідження. Представлена взаємозв'язок між компонентами інтелекту і типами особистості старшокласників.

Ключевые слова: інтелектуальна одаренність, психологічний тип особистості.

This article describes the results of components ratio of high school students' intelligence (by R. Amthauer) and personality types (according to the Myers-Briggs typology) research. The methodology of the experiment with a detailed study stages is described. The relationship between the components of high school students' intelligence and personality types is shown.

Key words: intellectual giftedness, psychological personality type.

Проблема співвідношення інтелектуального розвитку з типами особистості старшокласників є актуальною для сучасної психології і педагогіки. Своєчасне виявлення потенціалу дитини, її схильності до тієї чи іншої діяльності дозволяє оптимізувати інвестиції суспільства в її освіту та розвиток, досягти максимального соціального та економічного ефекту

від розвитку обдарованості [3]. Така оптимізація можлива за умови об'єктивної та оперативної оцінки можливостей дитини до навчання та тих чи інших видів діяльності, насамперед, розумової. Крім того, психологи та педагоги мають можливість визначитися, які типи особистості схильні до математичних знань, які до гуманітарних, тож вони можуть

допомогти учневі у виборі профілю навчання. Зрозумівши певні тенденції та особливості трансформації інтелекту учнів, викладач може відповідним чином організувати подачу необхідного навчального матеріалу. Важливо й те, що враховуючи інтелект та тип особистості учня, може бути прогнозована його успішність у тій чи іншій сфері діяльності.

Мета дослідження полягала у тому, щоб виявити особливості взаємозв'язку типів особистості та інтелектуального розвитку старшокласників.

На нашу думку, особливості інтелектуального розвитку обумовлені особливостями особистості, профілем навчання, типом особистості та самосвідомістю учнів старших класів.

Основними завданнями дослідження були:

1. Виявити наявний рівень розвитку та структуру інтелектуальних здібностей старшокласників.

2. Визначити типи особистості старшокласників.

3. Встановити, яка кількість інтелектуально обдарованих старшокласників у 9–11 класах, враховуючи гендерний аспект.

4. Дослідити взаємозв'язок між компонентами інтелекту та типами особистості учнів старших класів.

У проведеному нами дослідженні взяло участь 2142 учня старших класів (з 7 по 11 класи). Тестування проводилося у школах Києва, Дніпропетровська та Івано-Франківська.

Враховуючи зростаючу потребу суспільства у діагностичних засобах і, в той же час, обмежені можливості професійних психологів з точки зору охоплення усіх дітей, постає питання створення ефективних та надійних засобів оцінювання потенціалу дитини. Очевидно, що переваги комп'ютерної форми тестування перед іншими не потребують окремого доведення [2].

Відомо, ефективність психодіагностичних методик значно підвищується у випадку використання не окремо взятих тестів, а психодіагностичної системи. Для розв'язання цієї задачі О. Ю. Буровим розроблена комп'ютерна система моніторингу інтелектуальних особливостей дитини (МІОД).

У навчальних закладах, що взяли участь у дослідженні, ми використовуємо саме цю систему, до складу якої входять такі тести:

- Кольоро-асоціативний тест Люшера (метод парних виборів) – оцінка рівня стресу, ймовірності асоціальної поведінки, балансу психологічних якостей.

- Визначення типології (МБТІ) – тест інформаційного метаболізму (оцінка здібності до певних видів діяльності та індивідуальних властивостей комунікації).

- Тест структури інтелекту за Р. Амтхауером – оцінка здібностей у сферах гуманітарних і точних наук (ТСІ) [1].

Переваги застосування комп'ютерної системи моніторингу інтелектуальних особливостей дитини МІОД:

- можливість збору та аналізу інформації про динаміку розвитку структурних компонентів інтелекту

та типології особистості. Тому учні проходять тестування двічі на рік (восени та навесні);

- завдяки використанню комп'ютерної системи час проведення тестування скорочується до 1-ї години. Це надає можливість за короткий час тестувати велику кількість учнів (діти однієї школи можуть пройти тестування за 3 дні);

- в якості зворотного зв'язку кожна дитина отримує друкований звіт;

- отримана після тестування інформація знаходиться у зашифрованому вигляді, жодного доступу сторонніх осіб до неї немає.

- система МІОД дозволяє відбирати дітей, здатних до занять науковою діяльністю.

Етапи тестування за системою моніторингу інтелектуальних особливостей дитини МІОД:

1. *Процес тестування.* Респонденту надається можливість виконання тестів у відповідності до запропонованої послідовності (оптимальної з точки зору валідності результатів). Процес тестування супроводжується інструктивною підтримкою з наведенням прикладів розв'язування завдань. Формулювання завдань та обмеження часу в необхідних випадках наведені в інструкції до кожного окремого тесту.

3. *Оцінка та побудова прогнозу сфери оптимального використання потенціалу індивіда.* На цьому етапі забезпечується співставлення отриманих результатів тестування (після виконання необхідних тестів).

4. *Моделі прогнозу* будуються на базі порівняння визначених за результатами психологічного тестування показників інтелекту, особистісних особливостей та академічної успішності учня. Також враховуються експертні оцінки класного керівника, психолога та батьків.

5. *Формування звітів про результати тестування.* Відповідно до рівня доступу осіб до психофізіологічних даних учнів (шкільний психолог, адміністратор системи) формуються відповідні форми звітності. Для експлуатації системи пропонується визначити особу, що має виконувати функції системного адміністратора бази даних і матиме авторизований доступ до даних, що є закритими для загального використання. Отже, результати тестування є конфіденційною інформацією. За результатами дослідження кількість інтелектуально обдарованих старшокласників показана у таблиці 1.

Кількість балів, що відповідає високому IQ враховувалася, використовуючи формулу нормального поділу випадкової величини.

За показниками тесту Люшера групу інтелектуально обдарованих учнів можна назвати енергійними, діяльними, такими, що не мають яскраво виражених проявів втоми та не обтяжені особистісними проблемами і конфліктами. Такі учні переважно впевнені у собі, емоційно стабільні та врівноважені.

Таблиця 1

Результати тестування інтелектуально обдарованих старшокласників за Р. Амтхауером

Клас	Вік учнів	Кількість балів, що відповідає високому IQ	Кількість учнів	
			Чоловіки	Дівчати
11	16-17 років	167	1	Хлопчик
10	15-16 років	160	14	8 хлопчиків 6 дівчат
9	14-15 років	152	16	10 хлопчиків 6 дівчат
8	13-14 років	137	22	11 хлопчиків 11 дівчат
7	12-13 років	128	3	1 хлопчик 2 дівчинки

Щодо результатів тестування загальної кількості старшокласників, то можемо сказати, що їх інтелект зростає з кожним наступним роком навчання.

Можна також спостерігати динаміку проходження субтестів Р. Амтхауера старшокласниками загальноосвітніх навчальних закладів на рисунку 1. З якого також видно, який із компонентів інтелекту зростає або спадає у залежності від віку досліджуваних.

Так, з рисунку можна зробити такі висновки:

- інтегральний інтелект з віком зростає;
- низькі результати показали учні всіх вікових груп у ST3, ST 4, ST 7;
- високі результати учні продемонстрували у ST8 та ST1;
- максимальне зростання показників спостерігається з 7 по 8 кл. за ST8 та ST5. Зростання цих самих показників прослідковується з 8 по 9 кл. і з 9 по 10 кл., проте показник збільшення менш значний.

– у старшокласників з 10 по 11 кл. бачимо спад за ST7.

Пропонуємо детальніше розглянути, які особливості інтелектуального розвитку відображає кожен із субтестів: ST1 – логічний добір – доповнення речень; ST2 – визначення загальних рис – виключення зайвого слова; ST3 – визначення подібності, аналогії; ST4 – лічильно-математичні дії – розв’язання арифметичних задач; ST5 – вміння виявляти закономірності – продовження ряду чисел; ST6 – просторова уява – вибір фігур; ST7 – просторова уява – задачі з кубиками; ST8 – пам’ять [4].

За результатами тестування старшокласників на виявлення типу інформаційного метаболізму та індивідуальних особливостей комунікації, на базі типології Майерс-Бриггс, нами було виокремлено такі типи особистості: естравертний – орієнтація свідомості назовні, на об’єкт; інтровертний – орієнтація свідомості всередину, на суб’єкт; відчуваючий – орієнтація на конкретну інформацію, інтуїтивний – орієнтація на узагальнену інформацію; мислительний – раціональне зважування альтернатив, почуттєвий – прийняття рішень на емоційній основі; вирішувачий – надає перевагу плануванню і заздалегідь впорядковує інформацію, сприймаючий – переважно діє без детальної попередньої підготовки, більше орієнтується на обставини.

Обробивши результати методом лінійної регресії, ми отримали такі показники співвідношення інтуїтивного та відчуваючого типів особистості та компонентів інтелекту:

У 9-му класі за показником ST2 (0,016), що характеризує визначення загальних рис та здатність до абстрагування можна передбачити інтуїтивний тип особистості. А за показником ST5 (0,033), який характеризує успішне виконання логічних операцій порівняння і аналітико-синтетичну діяльність, – можна передбачити відчуваючий тип особистості.

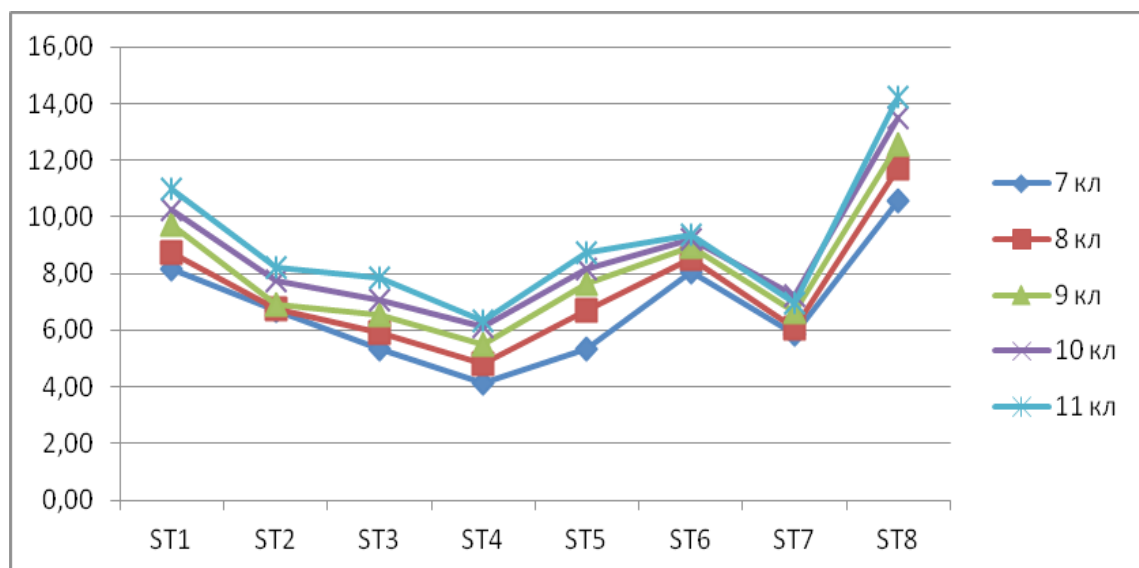

Рис. 1 Динаміка проходження субтестів тесту Амтхауера старшокласниками загальноосвітніх навчальних закладів.

У 10-му класі інтуїтивний і відчуваючий типи особистості можна передбачити, враховуючи результати ST5 (0,007; 0,001), характеристика якого показана вище.

У 11-му класі прослідковується незначний зв'язок між розвинутою просторовою уявою та цими типами. ST6 (0,010; 0,002) вказує на розвинуту просторову уяву (вибір фігур).

З вище сказаного, можна зробити висновок, що існує певна закономірність за наявністю високого показника ST5 (виконання завдань на продовження числових рядів) з 9 по 10 класи, за яким можна передбачити відчуваючий тип особистості. А от у 11 класі ця закономірність відсутня.

Щодо співвідношення сприймаючого та вирішуючого типів особистості з компонентами інтелекту, то у 9-му класі за високим показником ST3 (0,001), що відповідає комбінаторним здібностям, рухливості мислення, можна передбачити сприймаючий тип особистості.

У 10-му класі можна передбачити, що за високими показниками ST5 (0,001), можна виявити осіб сприймаючого типу. Старшокласники цього типу переважно діють без детальної попередньої підготовки, більше орієнтуючись на обставини.

За ST1 (0,08), що вказує на вміння старшокласників розв'язувати завдання актуалізуючи знання, потрібні для вирішення конкретного завдання, можна говорити про наявність в учня рішучого чого типу особистості, хоча цей показник досить незначний.

Так само, як і у 10-му класі, 11-класників з домінуючими показниками за ST5 (0,007) можна передбачити за сприймаючим типом особистості.

Після співвідношення мислительного та почуттєвого типів особистості з компонентами інтелекту, ми виявили, що у 9-му класі за показником ST8 (0,07), який передбачає наявність розвинутої пам'яті, можна передбачити мислительний тип особистості.

У 10-му класі ми спостерігаємо залежність між мислительним типом особистості і домінуючими показниками ST3 (0,04) та ST8 (0,043), які свідчать про

високий рівень розвитку операції узагальнення та об'єму оперативної пам'яті.

Щодо 11-го класу, то мислительний тип особистості можна передбачити, аналізуючи результати ST4 (0,004), що відповідає наявності лічильно-математичних здібностей.

Ми також встановили, що незалежно від віку старшокласників, за наявності низьких показників інтелекту за будь-яким із субтестів Р. Амтхауера, можемо припустити, що показники почуттєвого типу особистості будуть високими.

Таким чином, ми виявили особливості взаємозв'язку типів особистості та інтелектуального розвитку старшокласників, а саме: виявили наявний рівень розвитку та структуру інтелектуальних здібностей старшокласників, порівняли показники розвитку інтелекту з показниками типів особистості та виявили деяку залежність між окремими типами особистості та показниками інтелекту.

Ми вважаємо, що ця тема потребує подальшого дослідження для уточнення результатів, їх підтвердження або спростування.

Використані літературні джерела

1. Буров О. Ю., Русова В. В., Плаксенкова І. О., Перцев М. А., Галкін С. О. Система комп'ютерного тестування здатності до окремих видів інтелектуальної діяльності // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Обдаровані діти – інтелектуальний потенціал держави», 21–25 вересня 2011 р. – Алушта, АР Крим. – К.: ІОД. – Ч.1. – 2011. – 330 с. – С. 11.
2. Великовская Т. В. Компьютеризация входного тестирования студентов СГА: первые результаты / Т. В. Великовская <http://muh.ru/content/niipo/121.htm>
3. Линн Р. Национальный интеллект и его экономический и социальный эффект / Р. Линн // Психологическая наука и образование. – 2009, № 4. – С. 64–73.
4. Туник Е. Е. Тест интеллекта Амтхауэра: анализ и интерпретация данных / Е. Е. Туник. – СПб. : Речь, 2009. – 94 с.

Олена Анатоліївна Стойко,
завідувач ДНЗ № 33 «Ялинка»
відділу освіти Шахтарської міської ради
м.Шахтарськ, Україна

Євгенія Іванівна Ліпанова,
вихователь-методист ДНЗ № 33 «Ялинка»
відділу освіти Шахтарської міської ради
м.Шахтарськ, Україна

УДК 373.2

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ – ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Использование информационно-коммуникационных технологий значительно оптимизирует работу педагогического коллектива. Мультимедийные презентации, видео- и аудиофайлы обеспечивают яркую, интерактивную наглядность для работы как детей, так и взрослых. Отдельные игровые программы способствуют развитию у дошкольников различных психических процессов, познавательной активности. Общение через Интернет облегчает и активизирует сотрудничество с коллегами, преподавателями курсов повышения квалификации и родителями воспитанников.

Ключевые слова: *информационно-коммуникационные технологии, мультимедийная презентация, мастер-класс, электронная почта, компьютерная грамотность, компьютерные игры.*

Information and communication technologies significantly optimize the teaching staff. Multimedia presentations, video and audio files provide vivid, interactive visualization for both kids and adults. Some game programs contribute to the development of different mental processes and cognitive activity of preschool children. And communication via the Internet facilitates and activates cooperation with colleagues, teachers from training courses and pupils' parents.

Key words: *Information and communication technology, multimedia presentation, masterclass, email, computer literacy, computer games.*

Сучасні державні вимоги націлюють вихователів, вчителів на пошук ефективних шляхів використання інформаційних технологій в освітній діяльності. За останні роки сталися істотні зміни щодо ролі і місця персональних комп'ютерів та інформаційних технологій у житті суспільства. Людина, яка вміло й ефективно володіє технологіями та інформацією, мислить по-новому, інакше організовує діяльність та розв'язує проблеми, що виникають. Вітчизняний та зарубіжний досвід інформатизації освітнього середовища підтверджує підвищення ефективності педагогічного процесу [3].

З метою реалізації державних вимог, вихователі та вчителі ДНЗ № 33 «Ялинка» міста Шахтарська поставили перед собою відповідні завдання інформатизації освітнього процесу в дошкільному навчальному закладі:

- розширити використання ІКТ в освітньому процесі;
- розробити систему консультативної методичної підтримки вчителів з метою підвищення їхньої комп'ютерної компетентності;
- систематизувати, оновити й поповнити інформаційні ресурси освітнього процесу;

- розробити й апробувати технології мультимедійного супроводу освітнього процесу;

- створити банк комп'ютерних навчальних програм, дидактичних та методичних матеріалів із використання інформаційних технологій у діяльності ДНЗ;

- створити комплексну інтегровану модель інформаційно-методичного забезпечення освітнього процесу в дошкільному закладі.

Інформатизація освіти потребує зміни змісту чинної системи підготовки педагогічних кадрів, створення сприятливих умов для впровадження сучасних комп'ютерних та інформаційних технологій в освітній процес [4].

Вивчення обізнаності вихователів та вчителів здійснюємо через анкетування, співбесіди, розгляд адресних заявок, що містять індивідуальні запити з актуальних проблем освіти й управління.

Виходячи з різного рівня прийняття та розуміння педагогами значущості інформаційно-комп'ютерних технологій в освітньому процесі, виокремлюємо кілька груп вихователів і використовуємо різні форми підвищення їхньої кваліфікації: тижні педагогічної майстерності, майстер-класи, навчальні й тематичні семінари, робота в парі.

Ефективна форма поширення цікавого досвіду – перегляд педагогічної діяльності, що дає змогу наочно продемонструвати, як на практиці застосовуються цифрові освітні ресурси в роботі з дітьми (на заняттях) та їхніми батьками (під час батьківських зборів і консультацій з демонструванням відеофільмів, презентацій).

Ще одна ефективна форма – робота в парі: досвідчений колега допомагає своєму напарнику набути практичних навичок роботи з комп'ютером, відповідає на численні питання, що виникають під час такої співпраці.

На тематичних навчальних семінарах з питань інформатизації педагоги вчать працювати з комп'ютером та застосовувати мультимедійну техніку в роботі з дітьми.

Інформаційно-комунікативні технології використовуються і в методичній роботі з педагогами та батьками. Мультимедійні презентації демонструються на педагогічних радах, консультаціях, при атестації педагогів, на батьківських зборах.

Так, на заходах різного рівня у ДНЗ були проведені наступні презентації:

- Десять сходинок до Олімпу здоров'я;
- Проектуємо за технологією Тамари Піроженко;
- Педагогічні університети для батьків «Вчимося спілкуватися», «Вплив темпераменту дитини на виховання»;
- «Увага! Діти на дорозі!»;
- Використання ІКТ в освітньому просторі дошкільного навчального закладу.

Комп'ютер відкрив вихователям та вчителям доступ до сучасних джерел інформації, що сприяє підвищенню ефективності їхньої діяльності; надав абсолютно нові можливості для творчості і реалізації

принципово нових форм і методів навчання. Так, зокрема, вчителі створюють для практичної роботи з дітьми Банки малюнків і фотографій з різних тем, персональні сайти, виготовляють дидактичний матеріал, використовуючи Інтернет-ресурси, активно використовують комп'ютери, мультимедійні проектори та дошки на заняттях із дошкільниками.

Сучасний комп'ютер поєднує можливості телевізора, відеомагнітофона, книги, калькулятора. Для дитини він і захоплива іграшка, і, разом з тим, рівноправний партнер, здатний тонко реагувати на її запити, чого так бракує дитині. Важливо докласти максимум зусиль, щоб сформувати у дошкільнят правильне відношення до використання комп'ютера, пояснити, що він може допомогти знайти потрібну інформацію, виконати рутинну роботу, зробити яскраву ілюстрацію тощо [2].

З огляду на це, для навчання старших дошкільнят основ комп'ютерної грамоти у дошкільному закладі нами започатковано роботу гуртка за програмою, що враховує вікові особливості дітей та забезпечує розвиток їхніх пізнавальних здібностей та системне засвоєння ними програмових знань, сприяє підвищенню якості підготовки до шкільного навчання, формування у них мотиваційної, інтелектуальної та операційної готовності до використання комп'ютерних засобів в особистій діяльності, успішній соціалізації.

У процесі оволодіння комп'ютерними знаннями важлива увага приділяється ознайомлювально-адаптаційному етапу. На цьому етапі відбувається ознайомлення дітей з комп'ютером, його можливостями, історією виникнення та правилами безпеки; формуються початкові навички роботи з клавіатурою, «мишкою», управління елементами робочого столу, папок, файлів; закладаються основи знань, умінь та навичок, потрібних для свідомого оволодіння основами комп'ютерної грамотності на рівні початківця.

Діяльність комп'ютерного гуртка дошкільників здійснюється за двома напрямками: 1) освітньо-виховним, 2) творчим.

Освітньо-виховний напрямок містить:

- формування у дітей навичок навчальної діяльності, розвиток теоретичного мислення, здатності розмірковувати, варіювати, використовувати попередній досвід;

- створення передумови елементарного усвідомлення способів дій та розв'язання завдань за допомогою комп'ютера;

- формування елементарних математичних понять, удосконалення навичок рахунку, вміння працювати з цифрами і геометричними фігурами, орієнтування на площині і у величинах, розвиток комунікативних здібностей, розширення словникового запасу і знань про навколишній світ, формування граматичного ладу мови, звукової культури мовлення, вміння читати та сенсорних можливостей;

- формування вмінь оперувати символами (знаками), узагальненими образами, здійснювати аналіз, порівняння і узагальнення;

– розвиток емоційно-вольової сфери дитини (самостійність, зібраність, зосередженість, посидючість), співробітництва, формування естетичного смаку.

Творчий напрямок полягає у збагаченні кількісного запасу уявлень, розвитку потреби до пізнання, розвитку психічних процесів: пам'яті, уваги, уяви, стимулювання розвитку інтелектуальних процесів (якісних характеристик дитячого мислення: наочно-образного, абстрактного, логічного, творчого, теоретичного).

Діти вчать виділяти суттєве в явищах оточуючої дійсності, порівнювати, бачити схоже та відмінне, розмірковувати, знаходити причини явищ, аналізувати та робити висновки; розвивають здатність до створення малюнку, конструкції, образу, фантазії, розповіді по картинці, звукового аналізу слів тощо.

Керівник гуртка створює умови для найшвидшого, перспективного розвитку дитини, становлення її творчих здібностей; навчає дітей розв'язувати завдання конструктивної діяльності, допомагає у розвитку просторових уявлень.

Роботі з комп'ютерними ігровими програмами передують проведення різних конкурсів, зустрічей, «фантастичних подорожей». Щоб розширити освітній простір вихованців, разом зі вчителями початкових класів організуються екскурсії до комп'ютерного класу, де діти знайомляться з комп'ютерною технікою та її призначенням.

Навчити дошкільнят виконувати й розробляти елементарні алгоритми – одне з важливих завдань у навчанні їх основ комп'ютерної грамоти. Діти досить легко засвоюють і виконують алгоритми, оскільки користуються ними у повсякденному житті [2].

Заняття гуртка проводиться раз на тиждень і передбачає чергування роботи за комп'ютером з рухливими іграми, фізкультурними вправами, вправами на зняття зорового навантаження. Після кожного заняття обов'язково проводиться комплекс гімнастики для очей – профілактики зорової втоми.

Приділяється увага дотриманню санітарно-гігієнічних вимог, вивченню з дітьми основних правил техніки безпеки під час роботи з комп'ютером, формуванню в них навичок гігієни зору та профілактики порушень постави.

Формуванню навичок роботи за комп'ютером сприяє робота в текстовому (робота з клавіатурою) і графічному (робота з мишею) редакторах, заняття з калькулятором, комп'ютерні програми та ігри.

Для підтримання інтересу вихованців підібрані програми ігрового характеру з елементами казки і мультиплікації. Успішне виконання завдань заохочується бонусами, балами.

Перш ніж грати у комп'ютерні ігри, ми використовуємо ігри зі звичайними іграшками і предметами-замінниками, виконуємо з дітьми вправи з опорою на реальний предмет чи реальні дії. До гри на комп'ютері дитина залучається за умови своєчасного розвитку різних видів діяльності: предметно-продуктивної, ігрової, музичної, конструкторської, зображувальної та ін. Адже, комп'ютерним іграм дошкільників

властиві загальні, спільні з ігровою діяльністю риси. Разом з тим, вони мають правила, специфіку, обумовлену технологічними особливостями, а також особливостями психофізичного впливу комп'ютерних ігор на дітей. Правила комп'ютерних ігор схожі за правилами до традиційних ігор, проте мають відмінності:

– комп'ютерні ігри будуються за принципом поступового ускладнення ігрових та дидактичних завдань;

– «етапність», закладена у програмі, часто не дозволяє перейти на наступний рівень без виконання завдань попереднього рівня;

– в одних іграх можна за допомогою «меню» довільно дозувати рівень складності завдання. В інших «адаптивних» іграх програма підлаштовується під дитину і пропонує їй нові завдання з врахуванням попередніх відповідей: якщо складніші завдання виконуються успішно або, навпаки – простіші;

– деяким комп'ютерним іграм притаманний елемент випадковості, новизна, раптовість, несподіваність. Можуть раптово виникати нові персонажі, нові ситуації, явища і взаємозв'язки [1].

У своїй діяльності ми використовуємо комп'ютерні програми для навчання читання, рахування, математичного мислення та загального розвитку дітей (розвиток уяви, уваги, мислення, логіки). Це такі програми як: «Десять мавпочок», «Вчимося рахувати», «Пласкі фігури», «Об'ємні фігури» тощо. Вони виконані за допомогою флеш-анімації, зі зручною системою управління та ігровим сюжетом. Такі ігри формують у дітей навички з математики, логічного читання та письма, розвивають мислення, увагу, уяву та ін. Ігри на основі казкових сюжетів («Математика з Аладіном», «Баба Яга вчиться читати», «В гостині у матері Гусині») сприяють розвитку кмітливості та зорової пам'яті, уваги, пам'яті, просторового нестандартного мислення та вміння приймати рішення.

Комп'ютерні ігри дозволяють організувати навчальну діяльність у цікавій формі. Дитину постійно супроводжує гном, кролик або інший казковий герой, що спонукає її до дій. Дитина попадає в різні ситуації, сама ставить завдання, шукає засоби їх розв'язання, і при кожному успішному розв'язанні отримує вагоме емоційне заохочення. При цьому у дитини формується установка на самостійний пошук, критичне ставлення до оточення і себе, бажання дізнатися нове. Комп'ютерні ігри, що використовуємо в роботі з дітьми дошкільного віку, умовно поділили на підгрупи:

– *розвивальні комп'ютерні ігри* (спрямовані на формування загальних розумових здібностей, а також пам'яті, мислення, уваги);

– *навчальні комп'ютерні ігри* (які знайомлять дитину з початками математичних понять, дидактичних уявлень, з основами систематизації, класифікації, синтезу, аналізу понять, навчають грамоті, читанню);

– *ігри-квести* (де правила гри приховані і дитина повинна дійти до усвідомлення цілі і способу дій, тобто, знайти ключ для розв'язання завдання);

– *ігри-забави* (без завдань для розвитку, проте дають можливість дитині порозважатись, здійснити пошукові дії і побачити результат у вигляді мультика);
 – *комп'ютерні діагностуючі ігри* (допомагають виявити рівень знань, розвитку, здібностей або відхилень) [5].

Таким чином, результатом роботи з формування комп'ютерної компетентності дошкільників є інтелектуальний розвиток, а саме: розвиток символічної функції мислення, пізнавальної активності та самостійності, динамічних просторових уявлень, наочно-образного, теоретичного мислення, пам'яті, уяви.

На заняттях, де діти працюють з комп'ютером, з успіхом досягається формування моторної координації і координації спільної діяльності зорового й моторного аналізаторів.

Діти отримують елементарні уявлення про комп'ютер, як сучасний технічний засіб, можливості його використання в різних сферах життя; оволодівають початковими знаннями, вміннями та навичками самостійного використання комп'ютера для ознайомлення з довкіллям, конструювання, малювання, експериментування тощо.

Комп'ютер у дошкільному навчальному закладі є істотним чинником збагачення інтелектуального, естетичного, морального і фізичного розвитку дитини, розвитку творчих здібностей, формування особистості.

Грамотне й успішне використання комп'ютера у навчанні дітей сприяє взаємодія педагогів і батьків. У 97% родин вихованців є комп'ютери, тож використання його з навчально-розвивальною метою для дитини важливо.

Співпрацюючи з батьками, проводимо відкриті підсумково-звітні заняття; перегляд відео-презентацій традицій родинного виховання; надаємо консультативну допомогу щодо використання комп'ютера в домашніх умовах; організуємо виставки дитячого комп'ютерного малюнка тощо.

Використовуючи електронну пошту, створили інформаційну групу, до якої ввійшли фахівці нашого закладу та батьки. Тут завжди можна отримати інформацію про успіхи своєї дитини у засвоєнні основ комп'ютерної грамотності та інших розділів програми, конкретні рекомендації щодо подальшої виховної та навчальної діяльності, інформаційні буклети.

Творча група педагогів розробила електронний варіант робочого зошита для дітей старшого дошкільного віку «Мандруємо з Розвивайком містом Шахтарське». Цей електронний посібник рекомендовано батькам використовувати в домашніх умовах для закріплення отриманих знань та навичок дітей.

Таким чином, на сучасному етапі ми не зупиняємося на досягнутих результатах. Надалі плануємо знайомити вихованців з Інтернетом. Вважаємо, що дитячі сайти з іграми, казками, мультфільмами обов'язково сподобаються нашим дітям і будуть корисними для їх загального розвитку.

Пізнання комп'ютерного світу не тільки полегшить дитині входження в доросле життя, але й буде сприяти ефективності навчання та формування його світогляду.

Використані літературні джерела

1. *Дорошенко З. П.* Комп'ютерні ігри: розвивальний та навчальний потенціали // Пріоритетні напрями роботи дошкільної освіти на 2010–2011 навчальний рік: методичний аспект. Випуск дев'ятий / З. П. Дорошенко. – Запоріжжя: ТОВ «ЛПРС» ЛТД, 2010. – 198с.
2. *Лаврентьєва Г.* Комп'ютерно-ігровий комплекс у дошкільному закладі // Дошкільне виховання / Г. Лаврентьєва. – 2003. – №3. – С. 10–12.
3. *Лунячек В. Е.* Інформаційно-комунікаційні технології в управлінні загальноосвітнім навчальним закладом / В. Е. Лунячек. –Харків: Основа, 2004. – 96 с.
4. *Пархомець В. О.* Навчання впродовж життя як один із найважливіших чинників підвищення рівня оволодіння професійними компетентностями // Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Інформатизація освіти України. ІКТ у вищих навчальних закладах» / В. О. Пархомець. – Харків, 2010. – 60с.
5. *Стеценко І.* Дослідження по дорослому // Дитячий садок. – 2007. – № 25–28. – С. 3–22.

Валентина Олександрівна Потієнко,
вчитель інформатики
Київ, Україна

УДК 373.1, 373.51

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ДОСЛІДНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ

В статті розглядаються можливості використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в навчальному процесі школи, розглядаються етапи організації науково-дослідницької діяльності обдарованих учнів з подальшим їх участю в Всеукраїнському конкурсі-захисті робіт МАН України. Систематизовано програмні засоби ІКТ для використання їх на всіх етапах діяльності учнів, наведено приклади та поради для інтерпретації, оформлення результатів роботи та їх наочного представлення в час захисту.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, дослідницька робота, обдаровані учні, конкурс, презентація, захист роботи.

This article discusses the possibility of using information and communication technologies (ICT) in the educational process of the school, considered stages of organizing research activities gifted students with their subsequent participation in the National competition-protection works MAN Ukraine. Are systematized software tools of ICT for use in all phases of research activities and are named examples, tips for interpretation, registration of the results of their work and visual presentation during protection work.

Key words: information and communication technology, research, gifted students, competition, presentation, protection work.

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки та шкільної практики особливого значення набуває проблема удосконалення організації навчальної діяльності учнів, зумовлена докорінними змінами в суспільстві. «Адаптація школи до сучасних умов може здійснюватися шляхом суттєвого оновлення освітніх стандартів, створення нової системи підтримки талановитих дітей, турботи про здоров'я всіх учнів, підготовки сучасних педагогічних кадрів, а також запровадження новітніх технологій навчання на основі інформаційно-комунікаційних технологій» зазначає Кремень В. Г. [1].

Упровадження в навчальний процес засобів ІКТ впливає на зміст, організаційні форми, методи навчання та управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів. Інформаційно-комунікаційними технологіями (ІКТ) є інформаційні технології, в яких пошук, збір, опрацювання, подання та передавання форм представлення даних (текстова, числова, графічна, аудіо та відео) відбувається за допомогою комп'ютерної техніки (персональних комп'ютерів), комп'ютерних мереж і засобів зв'язку [2].

В сучасних наукових дослідженнях з аналізу використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчальному процесі [3,4] визначаються такі їх можливості:

- розширення організаційних форм навчальної діяльності учнів;
- управління навчальною діяльністю учнів з метою інтенсифікації їх пізнавальних можливостей;
- розширення і поглиблення знань предметної області завдяки можливостям моделювання, імітації процесів і явищ в середовищах програмних інструментальних засобів, які неможливо спостерігати безпосередньо;
- самостійного опанування учнем новим матеріалом з урахуванням його індивідуальних здібностей;
- розвиток здібностей учнів, прояви їх творчої ініціативи;
- формування інформаційної культури учнів як обов'язкової умови успішної діяльності в сучасному суспільстві.

Знання можливостей ІКТ та уміння їх доцільного використання відіграють в дослідницькій діяльності учнів. Метою нашої статті є розгляд етапів, з яких складається дослідницька діяльність обдарованих учнів, та систематизація програмних засобів ІКТ, особливості їх використання на кожному з етапів.

Дослідницькою є діяльність учня, що пов'язана з пошуком відповіді на творче, дослідницьке завдання, результат та спосіб розв'язання якого заздалегідь невідомі. Організація дослідницької діяльності учнів є способом формування в учнів умінь та навичок практичної самостійності, розвитку їх інтелектуальних, творчих, комунікативних здібностей, в процесі якої учні набувають досвіду і наукової роботи. До дослідницької діяльності залучаються більш здібні, обдаровані учні і пріоритетним завданням щодо роботи з обдарованими учнями є активізація і реалізація в наукових дослідженнях їх творчих ідей і створення наукових робіт і проєктів.

«Організація науково-дослідницької роботи учнів є особливим видом педагогічної діяльності, що має низку відмінностей від традиційних методів викладання загальноосвітніх дисциплін. Залучення обдарованих дітей до занять наукою сприяє розвитку їхнього інтелекту, забезпечує розуміння навколишнього світу. Дослідницька діяльність учнів – ефективний інструмент розвитку їхніх творчих здібностей, вмінь і навичок, підвищення мотивації дітей до вивчення наук, встановлення міждисциплінарних зв'язків» [3].

Як показує практика, більшість результатів науково-дослідницької роботи учнів оформляється, як учнівські наукові роботи, що беруть участь у Всеукраїнському конкурсі-захисту робіт Малої академії наук України (МАН). На сайті МАН України [4] представлено поради учням щодо організації власної діяльності, як науково-дослідницької у процесі підготовки до участі у Всеукраїнському конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук.

Основними етапами дослідницької діяльності визначено: підготовчий, експериментальний, етап оформлення роботи та заключний – захист роботи.

На першому (початковому або підготовчому) етапі з урахуванням інтересу та здібностей учня визначається напрямок дослідження: за попереднім аналізом літератури та досвіду існуючих досліджень визначається актуальність дослідження, формулюється проблема, і конкретизується тематика дослідження, визначається мета дослідження, досягнення якої з урахуванням об'єкта та предмету дослідження конкретизується в задачах дослідження.

На підготовчому етапі також здійснюється вибір методів та засобів подальшої діяльності. Цей етап може бути поділено на два, і саме на другому етапі (коригувальному) визначається методика дослідження, засоби, апробація інструментарію та їх уточнення. Оскільки вибір теми передбачає врахування актуальності проблеми, ступінь її розробленості, адже і науково-дослідницька діяльність, і відповідність

роботи вимогам до робіт, які беруть участь у конкурсі-захисту МАН, передбачає кінцевим результатом наявність новизни (вивчення маловідомих джерел, висування нової версії, нових підходів до вирішення проблеми тощо), то на коригувальному етапі у відповідності до аналізу першоджерел здійснюється уточнення формулювання обраної теми і складання детального плану дослідження.

Надалі передбачається робота учнем за складним планом, узагальнення її результатів та формулювання висновків, підготовка до презентації та захисту роботи. В процесі роботи учні отримують проміжні результати, для аналізу яких будують діаграми і графіки. За результатами аналізу уточнюється подальша робота. Опрацювання та систематизація остаточних результатів дозволяє сформулювати висновки та перейти до оформлення роботи: написання наукової роботи, її рецензування і доопрацювання, остаточне редагування та її захист на відповідній секції МАН.

Науково-дослідницька діяльність учнів є безперервним процесом, його тривалість визначається роками. Це стосується робіт учнів, які перемогли в попередніх та беруть участь в останньому етапі конкурсу-захисту робіт МАН – Всеукраїнському (в перший рік участі в конкурсі учні стають кандидатами у члени МАН, а вже на другий, як члени МАН, вони мають право подавати роботи на Всеукраїнський етап; як показує практика, перший рік – це створення реферативної роботи, у подальшому учні продовжують роботу з обраної тематики). В організації такої роботи провідна роль буде належати вчителю, адже він є координатором роботи учня, помічником, наставником, консультантом. На вчителя покладена роль навчити учня методиці дослідження, запропонувати учню список літератури, підказати засоби для ведення експерименту, разом з учнем оцінити отримані результати, проаналізувати їх та обрати шляхи вдосконалення експерименту, перевірити оформлення роботи та підготувати його до участі в конкурсі. Тобто, вчитель має бути готовим до організації дослідницької діяльності учнів, організації як процесу навчання обдарованого учня, так і самостійної науково-дослідницької діяльності. Вміле використання можливостей ІКТ значно полегшить роботу учнів на будь-якому етапі його дослідницької діяльності.

Розглянемо використання засобів ІКТ на деяких етапах дослідження (див. табл. 1). В якості інструментарію інформаційних технологій використовуються поширені види програмних засобів: текстові процесори, видавничі системи, електронні таблиці, системи управління базами даних, електронні календарі, інформаційні системи функціонального призначення, а найбільш динамічно розвиваються комп'ютерні графічно-інформаційні технології (КГІТ).

Важливим аспектом початкового етапу є формулювання актуальності дослідження, оскільки її визначення ґрунтується на виявленні цінності результату розв'язання проблеми. Якщо робота ведеться в рамках одного навчального предмету, необхідно

Таблиця 1

Класифікація програмних засобів ІКТ для використання їх на етапах дослідницької діяльності учнів.

Етап	Програмний засіб ІКТ	Мета використання	Спілкування вчитель-учень
Підготовка	Інтернет: пошукові машини та сервери	Пошук інформації та знаходження посилань на літературу визначеної тематики, пошук наявності подібних досліджень	Консультація вчителя з приводу надання допомоги для пошуку в інтернеті (визначення ключових фраз для пошуку; перелік відомих досліджень з обраної галузі, провідних вчених у визначеній тематиці)
Експеримент	Офісні програми (табличні процесори, системи управління базами даних) Комп'ютерні графічно-інформаційні технології (КГІТ) Системи програмування	Використання: електронних таблиць для автоматизованих обчислень та графічної інтерпретації взаємозалежностей величин; систем управління базами даних для опрацювання даних дослідження; КГІТ для побудови схем, діаграм та інших графічних зображень. систем програмування для створення та відлагодження програм	Консультація вчителя-предметника щодо правильності опису експерименту, складання математичної моделі, алгоритму, програми. Консультація вчителя інформатики щодо правильного використання програмних засобів ІКТ.
Оформлення	Офісні програми (текстові процесори; системи презентацій). Апаратні засоби ІКТ	Оформлення результатів роботи та доповіді на конкурс-захисті робіт МАН. Друк роботи.	Консультація вчителя предметника та вчителя з інформатики
Захист	Засоби мультимедіа	Підготовка до представлення роботи на конкурсі.	Консультація вчителя предметника та вчителя з інформатики

визначати цінність дослідження в рамках конкретної теми цього предмету. Часто робота здійснюється на стику двох шкільних предметів. Наприклад, предметом дослідження є фізичний експеримент, для опрацювання даних результатів якого використовуються засоби ІКТ. Але дані не просто обробляються за допомогою програмних засобів, учню необхідно створити програму, в яку передаються початкові дані конкретного фізичного експерименту, надалі вони опрацюються на основі створеної математичної моделі для отримання результату.

На цьому дія програми не завершується: отримані результати аналізуються в процесі роботи створеної програми та остаточним (кінцевим) результатом є поради щодо коригування початкових даних.

Якщо учень користується готовою програмою, цінність цієї роботи необхідно розглядати у фізичній галузі, але якщо учню необхідно не тільки створити модель експерименту та описати її математичними формулами з урахуванням фізичних законів, а й скласти алгоритм на основі отриманої математичної моделі, реалізувати його в конкретному програмному середовищі, то й цінність такої роботи розширюється предметом інформатики. Якщо складена учнем програма характеризується новизною, то таку роботу можна оформити і для захисту на секції інформатики.

Можна ще навести декілька напрямків роботи з використанням програмних засобів ІКТ. На секції інформатики є кілька підсекцій. На секції «експерт-

ні системи та бази даних» розглядаються роботи зі створення експертних систем опрацювання даних певної галузі або результатом яких є систематизація даних визначеної області у вигляді бази даних. Для створення таких робіт необхідно володіти глибокими знаннями певної галузі, але цінність таких робіт полягає у виявленні та реалізації методів систематизації та аналізу з використанням засобів ІКТ.

На секції «навчальні та ігрові програми» представляють розроблені програми для вивчення певного шкільного предмету (наприклад, побудова перерізів фігур для окремого розділу стереометрії, графічна імітація фізичних процесів, які не можна спостерігати безпосередньо, ігрові програми для вивчення окремої теми з шкільного предмету тощо). Використовуючи та узагальнюючи свої знання певного шкільного предмету учні здійснюють пошуково-дослідницьку діяльність з предмету інформатика, результатом якої є певний програмний засіб.

Хотілось би виокремити роботи зі створення моделей експерименту, де процеси неможливо спостерігати безпосередньо в шкільних умовах. У процесі такого моделювання необхідно створити штучну систему, що має властивості досліджуваного об'єкта. З цією метою доцільно в окремих випадках користуватись КГІТ [5], у середовищі програмних інструментальних засобів яких створюється графічне зображення схеми системи. Серед поширених прикладів отримання графічних зображень – побудова графіків

функцій, діаграм, схем, формування і відтворення імітаційних тривимірних образів віртуальної реальності в ігрових програмах тощо.

Сьогодні неможливо уявити навчальний процес без застосування мультимедійних технологій – апаратних та програмних засобів комп'ютерних технологій, що забезпечують одночасну роботу з текстом, звуком, статичними та динамічними графічними зображеннями, відео сюжетами [6]. Мультимедійна презентація – засіб, без якого не обходиться захист жодної роботи МАН. У процесі створення презентації необхідно дотримуватись певних правил: для фону слайдів необхідно обирати колір та структуру зображення, які б не заважали сприймати основний матеріал слайду, добір кольору тексту та фону повинен відповідати законам колористики, зображення на слайді, які мають інформаційне навантаження, необхідно виконувати якісно; для текстів написів доцільно користуватись шрифтом без засічок, виокремлювати деякі слова та фрази доцільно у випадку необхідності акценту на їх інформаційному навантаженні. Наповненість слайдів має бути оптимальною. Слайди не мають переважуватись ефектами анімації, адже презентація під час захисту є ілюстрацією до ділового повідомлення.

Таким чином, науково-дослідницька діяльність обдарованих учнів є тривалим процесом, що ґрунтується на суб'єкт-суб'єктному характері взаємодії вчитель – учень, на вмінні вчителя зацікавити учня до самостійної навчальної діяльності, супроводжувати його та допомагати в оформленні та підготовці до захисту своєї роботи на конкурсі. Велика роль вчителя в його обізнаності, можливостями засобів ІКТ, що стануть у пригоді учню впродовж терміну його дослідницької діяльності.

Використані літературні джерела

1. *Інформатизація освіти – провідний напрям підвищення результативності навчального процесу / Відповіді Президента Національної академії педагогічних наук України Василя Григоровича Кременя на запитання головного редактора журналу «Комп'ютер у школі та сім'ї» Руденка В. Д. // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2011. – № 1. – С. 3–6.*

2. *Англо-український тлумачний словник з обчислювальної техніки, Інтернету і програмування / [авт. уклад. Е.М. Пройдаков, Л.А. Теплицький]. – К. : СофтПрес, 2005. – 552 с.*

3. *Програми з позашкільної освіти. Дослідницько-експериментальний напрям. Основи науково-дослідницької діяльності / О. О. Артем'єва, Г. А. Литвинцова, С. О. Лихота. – К., 2013. – 40 с. – Вип. 3.*

4. *Сухович Г. А. Рекомендації щодо організації науково-дослідницької діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://man.gov.ua/ua/resource_center/workshop/to_young_researcher – Заголовок з екрану.*

5. *Потієнко В. О. Засоби інформаційних технологій та їх роль у формуванні художньо-графічної культури старшокласників / Потієнко В. О., Дорошенко Ю. О. // Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка (педагогічні науки). – Листопад 2012. – № 21 (256) . – С. 179–187.*

6. *Ротаєнко П. А. Мультимедійні засоби навчання / П. А. Ротаєнко, Н. І. Самойленко, Л. П. Семко // Інформатизація середньої освіти: програмні засоби, технології, досвід, перспективи. – К. : Педагогічна думка, 2003. – С. 14–48.*

Сергій Григорович Радул,
аспірант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
м. Кіровоград, Україна

УДК 378.091

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

В статье рассматривается значение формирования межкультурной компетентности у будущих учителей иностранного языка в процессе профессиональной подготовки. Представлены результаты экспериментального исследования, полученные на основе диагностики уровней сформированности межкультурной компетентности.

Ключевые слова: межкультурная компетентность, когнитивный, культурологический, мотивационный компоненты.

The article discusses the importance of the formation of intercultural competence of future teachers of foreign languages in the process of professional training. The experimental results are presented which were obtained on the basis of diagnostics level of intercultural competence formation.

Key words: intercultural competence, cognitive, cultural, motivational components.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що процес глобалізації, який стрімко розвивається в наш час, призводить до розширення взаємодії між різними країнами, народами та їх культурами. Спілкування з іноземцями стає реальністю, а контакти з представниками іншої культури входять в наше повсякденне життя. Тому, за таких умов великого значення набуває проблема професійної підготовки вчителя іноземної мови до участі в різних міжкультурних взаємодіях.

Сьогодні міжкультурна компетентність стає якісним атрибутом сучасного фахівця, а її формування – пріоритетним завданням освіти, що дозволяє позбавити майбутніх фахівців від застарілих етноцентричних поглядів і замінити їх на нові, більш відповідні реаліям єдиного світу, в якому ми живемо. У зв'язку з цим, нагальним питанням постає розробка комплексу підходів до формування міжкультурної компетентності у майбутніх вчителів іноземної мови.

Мета статті – проаналізувати результати експериментального дослідження, спрямованого на перевірку рівня сформованості міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови в процесі професійної підготовки.

Проведений нами констатувальний етап експерименту спрямований на вивчення динаміки сформованості міжкультурної компетентності у майбутніх вчителів іноземної мови. В експерименті взяли участь 180 студентів I–V курсів (19–22 роки, з них 126 юнок та 54 юнаків). Зокрема, це студенти факультету іноземних мов Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, напрям підготовки: Філологія. Мова і література (англійська, німецька) та Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького навчально-наукового інституту іноземних мов, напрям підготовки: Філологія (англійська).

З метою вивчення питання: наскільки майбутні вчителі іноземної мови розуміють зміст поняття «міжкультурна компетентність» та виявлення їх ставлення до означеної проблеми? Нами було проведено анкетування. Анкета складалася з 10 запитань відкритого та закритого типу.

Як показав аналіз результатів відповідей студентів на питання, що ви розумієте під поняттям «міжкультурна компетентність», 30,0% з числа опитаних, відповіді на це питання не дали, 65,0% – вважають, що між-

культурна компетентність – це «вміння спілкуватися з представниками іншої культури», «знання культури країни, мова якої вивчається», «здатність добре орієнтуватися в питаннях культури», «повага і розуміння культури», «здатність розуміти особливості культури». На думку 5,0% опитаних – це «спілкування», «можливість спілкування», «усне спілкування», «вміння вести бесіду».

Необхідно також зазначити, що 30,0% опитаних, які не дали відповіді на це питання, – це студенти I–II курсів. Ми пов'язуємо цей факт з тим, що студенти зустрічаються з поняттям «компетенція», «міжкультурна компетенція» в курсі дисциплін «Міжкультурна комунікація», «Методика навчання іноземної мови», «Теорія перекладу», які вивчаються тільки на III–IV курсах. Аналізуючи відповіді на питання, ми звернули увагу також на факт, що студенти у визначенні поняття «міжкультурна компетентність» роблять акцент на знання культури, традицій, побуту країни досліджуваної мови, її особливостей і не враховують можливості співставлення з рідною культурою.

Багатьма дослідниками доведено [2; 3; 4], що ефективна міжкультурна комунікація виходить за межі знання мови, яким спілкування аж ніяк не обмежується, тому ми визнали за необхідне дізнатися думку студентів з питання: про існуючі перешкоди при комунікації між представниками різних культур? На питання «Які перешкоди, на Ваш погляд, існують у процесі комунікації між представниками різних культур?» студенти у своїх відповідях розділилися на дві групи. Так, 53% опитуваних вважає, що ефективній комунікації перешкоджає низький рівень володіння іноземною мовою, а 47% – незнання особливостей культури.

На питання «Чи вважаєте Ви достатніми знання тільки фонетичних, граматичних і лексичних норм мови для успішної міжкультурної комунікації?» Всі студенти – 100% респондентів – вважають, що цих знань недостатньо, необхідно також знання культури.

Як видно з результатів опитування, більшість студентів вважає, що основна перешкода – це недостатнє практичне володіння іноземною мовою, а також усвідомлюють важливість знань про національні культурні особливості, визначаючи їх як основні перешкоди для комунікації, після недостатнього знання мови. Ці факти говорять про необхідність взаємопов'язаного комунікативного та соціокультурного розвитку студентів.

У ході анкетування ми запропонували студентам визначити власний рівень міжкультурних знань. За результатами дослідження встановлено, що більшість опитуваних вважає, що у них середній рівень володіння знаннями про історію, географію, літературу і мистецтво країни досліджуваної мови, про повсякденне життя країни досліджуваної мови – 52,0%. Серед опитуваних – 55% вважають, що їх знаннями про норми і правила комунікативної поведінки

(вербального і невербального), про особливості міжособистісних відносин в країні досліджуваної мови, про національні стереотипи – низькі. У досліджуваних вміння знаходити подібність і різницю між культурами та знання національних стереотипів також розвинуті на низькому рівні.

Розглядаючи спеціальні знання студентів у якості одного з важливих джерел формування міжкультурної компетентності, ми визначили систему спеціальних знань, необхідних для ефективної міжкультурної взаємодії, а також показники рівнів оволодіння даними знаннями та умови їх актуалізації.

Бесіди з викладачами та результати анкетування свідчать, про те, що у викладачів і студентів є розуміння необхідності формування міжкультурної компетентності на основі взаємного вивчення культур. Так, на запитання «Чи вважаєте Ви необхідними знання про міжкультурні відмінності?» Так – відповіло 96,0%, не знаю – 4,0%. Таким чином, необхідність у співставленні особливостей різних сфер культури рідної та іноземної у процесі вивчення іноземної мови не викликає сумніву у більшості студентів.

Також, ми вирішили за необхідне дізнатися, чи пов'язують студенти необхідність таких знань з їх майбутньою професійною діяльністю. З'ясувалося, що більшість впевнена, що виявлення подібностей і відмінностей у двох культурах у процесі вивчення іноземної мови допоможе їм в їх майбутній професії – 96%, і лише 4% – відповіли, що не знають.

Відповіді на питання «На якому рівні на практичних заняттях ви аналізуєте схожість та відмінність між культурами?» поділились наступним чином: 42% респондентів вважають, що на рівні структури мови та мовленнєвих явищ, 43% – на рівні виявлення особливостей традицій та 15% аналізують схожість та відмінність між культурами на рівні мовленнєвої поведінки.

На питання «Як часто при вивченні іноземної мови на заняттях ви порівнюєте нові знання про країну мови якої вивчається із знаннями про національну культуру?» з'ясувалося, що 77% студентів відповіли завжди або часто, і лише 23% – рідко або інколи.

Ці дані дозволяють зробити висновок, що під час професійної підготовки науково-педагогічні працівники часто використовують порівняльний аналіз структури мови та мовленнєвих явищ, виявленню національних особливостей культур, але, за необхідності на заняттях не в повному обсязі приділяється увага формуванню уявлень про комунікативну поведінку представників інших культур.

Проаналізувавши відповіді студентів, ми зробили висновок, що вже з I-го курсу у процесі вивчення іноземної мови необхідно проводити роботу з формування знань про іноземну культуру, вміння ідентифікувати себе з власною культурою, виконувати роль мінімального посередника між представниками своєї та іншомовної культур, умінь застосовувати ці знання та вміння в ситуаціях міжкультурного спілкування, що складає основу міжкультурної компетентності.

Таким чином, одержані результати анкетування в цілому підтверджують правомірність попередніх висновків, щодо існуючої практики бакалаврської підготовки та про необхідність вдосконалення психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів, спрямування базової підготовки на формування міжкультурної компетентності на засадах діалогу культур, міжособистісного спілкування та залучення майбутніх вчителів іноземної мови до науково-дослідної діяльності.

З метою визначення рівня сформованості міжкультурної компетентності у майбутніх вчителів іноземної мови у процесі професійно-педагогічної підготовки, на рівні бакалавра, ми провели діагностичних зрізи серед експертів та учасників експериментальної (напряму підготовки: Філологія. Мова і література (англійська та німецька) $n = 110$) та контрольної (напрямом підготовки: Філологія. Мова і література (німецька та англійська) $n = 105$) групи. За рівнем базової освіти та соціометричними характеристиками представники ЕГ і КГ суттєво не відрізнялися.

На основі визначених нами критеріїв та показників нами складена анкета оцінки сформованості міжкультурної компетентності у майбутніх учителів іноземної мови, що передбачала оцінку сформованості певних компетенцій і оцінку розвитку визначених компонентів та загальну оцінку рівня сформованості досліджуваного утворення [5, с. 6–11].

Результати, отримані шляхом опитування експертів, (науково-педагогічних працівників, які здійснюють професійну підготовку в експериментальній та контрольній групі), щодо рівня сформованості міжкультурної компетентності у майбутніх вчителів іноземної мови ми показали на рис. 1.

З аналізу даних представлених на рис. 1, більшість експертів оцінило рівень міжкультурної компетентності студентів експериментальної та контрольної групи, як початковий (63,5% – 62,5%). На їх думку, студенти формально приймають культурні іншомовні цінності, засвоєння знань відбувається репродуктивним способом, домінує стереотипне мислення. Вони пасивні під час інформаційної взаємодії, відсутня

мотиваційна гнучкість, що дозволяє досягти успіху в творчих видах діяльності.

Також експерти вважають, що у значній частини респондентів, як експериментальної так і контрольної групи рівень міжкультурної компетентності знаходиться на низькому рівні – (33,8% – 35,5%). Тобто, їм властива нестійка мотивація до вивчення мови та культури країни мову яких вони вивчають, такі респонденти здатні до чіткого виконання методичних вказівок та настанов. Цього виявляється недостатньо для успішної педагогічної діяльності вчителя іноземної мови.

Результати діагностики рівня сформованості міжкультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови підтвердили гіпотетичність припущення щодо необхідності вдосконалення процесу професійної підготовки у контексті формування респондента утворення та необхідність створення для цього відповідних педагогічних умов.

Враховуючи, що міжкультурна компетентність майбутнього вчителя іноземної мови має специфіку, ми застосували методи самооцінки та експертної оцінки для визначення рівня міжкультурної компетентності у майбутніх вчителів іноземної мови за визначеними нами рівнями, критеріями та їхніми показниками.

Експертам та студентам запропоновано оцінити рівень сформованості основних знань, умінь, навичок і якостей, що складають змістовну основу міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови, розглядаються у дослідженні в якості показників цього утворення. Результати оцінювання представлені у таблиці 1.

Як бачимо, в обох групах більшість студентів оцінило свій рівень міжкультурної компетентності як початковий (ЕГ – 41,4% і КГ 42,3%) та низький (ЕГ – 46,3% і КГ 44,4%). Що вказує на несформованості міжкультурної компетентності у процесі професійної підготовки майбутніх вчителів іноземної мови.

Орієнтуючись на розроблену нами структуру міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови, ми намагались з'ясувати який рівень сформованості міжкультурної компетентності

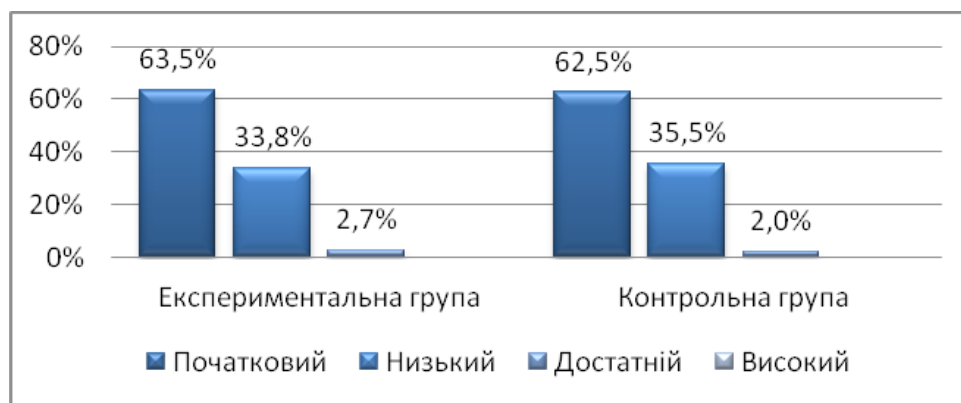

Рис. 1. Рівні сформованості міжкультурної компетентності у студентів факультету іноземних мов за експертними оцінками

Таблиця 1

Результати комплексної оцінки експертами та самооцінки рівня сформованості міжкультурної компетентності майбутніх вчителів іноземної мови (у %)

Група	Рівні							
	Початковий		Низький		Достатній		Високий	
	С	Е	С	Е	С	Е	С	Е
Експериментальна	41,4	44,4	46,3	42,4	10,1	9,9	2,2	3,3
Контрольна	42,3	46,5	44,4	40,0	12,2	10,2	1,1	3,3

Прим.: С – самооцінка, Е – оцінка експертами

як особистісного утворення або його структурних складових розвинені у студентів I–II-х курсів. З метою виявлення мотиваційної спрямованості майбутніх учителів іноземної мови та з метою визначення прогнозу успіху у процесі формування міжкультурної компетентності нами запропоновано методикку діагностики мотивації особистості «Спрямованість особистості» [1]. Ця методика дозволяє виявити готовність особистості до розширення міжкультурного професійного досвіду, потребу досягати успіху в поставлених задачах.

За результатами діагностики, встановлено, що більшість досліджуваних як ЕГ так і КГ орієнтовані на розширення міжкультурного досвіду – 51,0%. Вони готові інтенсивно виконувати передбачені навчальним планом завдання необхідні для розв'язання цієї проблеми. Такі респонденти готові вдосконалювати власну майстерність і здібності, прагнуть підвищувати освітній рівень, докладають зусилля, щоб домогтися кращих результатів, орієнтовані на досягнення певного результату. Виявлено, що 30,0% респондентів також орієнтовані на певний результат у навчальній та професійній діяльності, але за рахунок створення для них спеціальних умов. І лише 19% розуміють значення міжкультурної компетентності у процесі професійного становлення, але проявляють безініціативність, не роблять спроб для вдосконалення професійної майстерності.

Результати нашого дослідження дозволяють нам зробити висновок про те, що у більшості студентів мотиваційний компонент міжкультурної компетентності студентів знаходиться на високому рівні розвитку, але виділяється значна частина студентів, які не готові до здійснення професійної підготовки на засадах особистісно орієнтованого навчання.

З метою виявлення рівня сформованості когнітивного компоненту компетентності у студентів експериментальної та контрольної групи ми використали тест на англійській мові «A bridge from Ukraine to America», який складається з 20 питань, у змісті яких відображено політичний устрій, культурні пам'ятки, персоналії, відомі постаті, традиції, культурні цінності країни мови якої вивчається.

За даними тестування виявлено, що всі студенти справились із запропонованими завданнями. Респонденти як експериментальної, так і контрольної групи

продемонстрували достатній рівень знань про Америку та Україну. З аналізу анкет ми побачили, що вони давали правильні відповіді на ті питання, тематика яких частіше висвітлюється у засобах масової інформації: символи країни, пам'ятки культури, свята. У наших досліджуваних існують труднощі в знаннях про реалії американського суспільства, національні цінності, політичний устрій, національні постаті, спорт, географічні особливості. Тому, надалі перед нами постає задача заповнити ці культурні прогалини у процесі професійної підготовки.

Таким чином, досліджувані обох груп мають достатній обсяг знань країнознавчого характеру, проявляють здатність до порівняння двох культур, але цих знань не достатньо для здійснення міжкультурної взаємодії та для того, щоб засвідчити сформованість когнітивного компоненту міжкультурної компетентності у майбутніх вчителів іноземної мови.

З метою визначення рівня сформованості культурологічного компоненту ми запропонували студентам тест, який дозволяє виявити наскільки вони знайомі із стереотипами у поведінці американців. Тест складався із 18 пунктів. Респонденти повинні відповісти на питання: «Які прояви поведінки американців схожі з поведінкою українців в тій чи іншій ситуації. Що більш типово для українців і що більш типово для американців?».

Високий рівень розвитку культурологічного компоненту мають лише 10,0% учасників експериментальної та 12,0% контрольної групи. Вони мають ґрунтовні знання про особливості поведінки представників країни мови якої вивчається. В ході проведеної нами бесіди, ми з'ясували, що ці знання студенти здобули не лише завдяки аудиторним заняттям, але й участі у науково-дослідній діяльності, у заходах, що проводяться громадськими організаціями з метою збагачення культурного досвіду представників різних країн.

Домінуючим рівнем в обох групах є – достатній рівень сформованості навчального компоненту 37,0% та 39,0%. Їх знання про культуру поведінки американців та українців дозволяють знаходити схожість та різницю в поведінці представників двох культур, а також правильно трактувати поведінку носіїв мови яких вони вивчають.

Виявлено, що значну групу респондентів складають ті, які в результаті тестування припустилися

помилки і тому їх рівень визначено як низький або початковий (ЕГ – 53,0% та КГ – 49,0%). Тобто, у них слабо виражене прагнення до пошуку спільного та відмінного між культурами з метою встановлення ефективного діалогу, відсутні і знання про країну мову якої вивчають.

У результаті проведених досліджень, можемо зробити висновок, що міжкультурна компетентність, як особистісне утворення у більшості респондентів не сформовано. Це не означає, що студентам при гарних знаннях іноземної мови недостатньо досвіду та знань з міжкультурної взаємодії. Вони добре мотивовані, готові до розширення власного міжкультурного досвіду, націлені на вдосконалення професіоналізму.

Таким чином, вище сказане дозволяє зробити висновок, що майбутні вчителі іноземної мови володіють початковим та низьким рівнем міжкультурної компетентності, в умовах традиційної системи організації навчально-виховного процесу на рівні бакалавр-спеціаліст. Це свідчить про те, що процес професійної підготовки вчителів іноземної мови потребує вдосконалення, шляхом впровадження відповідних організаційно-педагогічних умов у контексті

оптимізації формування когнітивної, культурологічної, мотиваційної компетенцій, як важливої складової міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови.

Використані літературні джерела

1. *Елисеєв О. П.* Практикум по психологии личности. – 2.-е изд., испр. и перераб. / О. П. Елисеєв. – СПб.: Питер, 2007. – 512 с.
2. *Журавлев В. И.* Педагогика в системе наук о человеке / В. И. Журавлев. – М.: Педагогика, 1990. – 168 с.
3. *Маркова А. К.* Психология труда учителя: Книга для учителя / А. К. Маркова. – М.: Просвещение, 1993. – 192 с.
4. *Зязюн І. А.* Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За ред. І. А. Зязюна. – К.: ВПЮЛ, 2000. – 636 с.
5. *Радул В. В.* Основи професійного становлення особистості сучасного вчителя: Навчальний посібник / В. В. Радул, В. О. Кравцов, М. В. Михайліченко. – Кіровоград, «Імекс-ЛТД», 2007. – 252с.

Володимир Вікторович Камишин,

кандидат технічних наук,
лауреат Державної премії УРСР
в галузі науки і техніки,
лауреат Державної премії України
в галузі освіти,
директор Інституту обдарованої дитини
НАПН України
м. Київ, Україна

УДК 37.091.2:004.415.538:005.6

КЛАСИЧНІ КРИТЕРІЇ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ У НЕПАРАМЕТРИЧНОМУ ВСТАНОВЛЕННІ ГРУПОВОЇ СИСТЕМИ ПЕРЕВАГ У ДИДАКТИЦІ

Учитывая важность групповых решений и особенности человеческого мышления, адаптированы процедуры применения классических критериев принятия решений для непараметрического построения групповых систем предпочтений. Установлено, что критерий Вальда дает лишнюю риска систему предпочтений, критерий Севиджа – с минимизацией риска, Байеса-Лапласа – рискованную, степень которой можно количественно оценить при проверке эмпирического значения коэффициента конкордации Кендалла на статистическую достоверность. Введен и апробирован показатель неопределенности (неразличимости) альтернатив в системах предпочтений. Представлены результаты апробации предлагаемых процедур на примере построения групповых систем предпочтений студентов на множестве характерных черт недисциплинированности.

Ключевые слова: эффективность группового выбора, система предпочтений, непараметрические методы, классические критерии принятия решений, неразличимость альтернатив.

Considering the importance of group decisions and features of the human thinking, the adapted procedures of application classical criteria of decision-making for nonparametric construct of group systems of advantages. Established that the Wald criterion gives devoid of risk system of advantages, Savage criterion – with the minimizing the risk, Bayes-Laplace criterion risky, the degree of which can quantitatively estimate checking empirical meaning of coefficient of coordination Kendall on statistical probability. Introduced and tested indicator of uncertainty (indistinguishability) alternatives in the systems of advantages. The results of testing proposed procedures submitted on the example of building group systems of advantages of students on a set of characteristics of indiscipline.

Key words: effectiveness of group choice, system of advantages, nonparametric methods, classical criteria decision making, indistinguishability of alternatives.

Враховуючи важливість групових рішень та особливості людського мислення, адаптовано процедури застосування класичних критеріїв прийняття рішень для непараметричної побудови групових систем переваг. Встановлено, що критерій Вальда забезпечує позбавлену ризику систему переваг, критерій Севіджа – з мінімізацією ризику, Байєса-Лапласа – ризиковану, ступінь якої можна кількісно оцінити під час перевірки емпіричного значення коефіцієнта конкордації Кендалла на статистичну вірогідність. Уведено й апробовано показник невизначеності (нерозрізненості) альтернатив в системах переваг. Показано результати апробації пропонованих процедур на прикладі побудови групових систем переваг студентів на множині характерних рис недисциплінованості.

У діяльності будь-якого індивіда чи установи прийняття рішень – це вид інтелектуальної діяльності,

що часто повторюється [1; 2]. До того ж процедура групового прийняття рішень групової системи переваг припускає узгодження думок членів групи на відміну від групової дискусії, що розглядається як фаза, передуюча прийняттю рішень. В окремих випадках групової системи переваг використовується в умовах обмеженого обміну інформацією, де члени групи можуть повідомити про первинні рішення.

Задача прийняття рішень з урахуванням рекомендацій роботи [3; 4] може бути охарактеризована кортежем

$$\langle \tilde{T}, E, S; P \rangle \quad (1)$$

де E – середовище задач прийняття рішень;
 S – система переваг особистості, яка прийняття рішень особистості, яка приймає рішення.

З формули (1), необхідно виконати певну дію (процедуру) P на множині альтернатив \tilde{T} : знайти альтернативу, відокремити множину невідомуючих альтернатив, лінійно впорядкувати множину допустимих альтернатив тощо. Система переваг особистості, яка приймає рішення виявляється сукупністю деяких множин (критеріїв, альтернатив, наслідків та ін.) з відношеннями переваг і є деякою емпіричною системою. Структуроване уявлення системи переваг особистості, яка приймає рішення у вигляді системи з перевагами називається *структурою переваг*. Структура переваг визначає процедуру порівняння оцінок $K(x)$, а вирішальне правило чи алгоритм – принцип вибору елементів з множини \tilde{T} на основі результатів порівняння відповідно до потрібної дії P . У контексті досліджень цієї статті систему (структуру) переваг згідно з [5–7] будемо розуміти як упорядкування альтернатив, за якими здійснюється вибір, від більш до менш привабливої для особистості, яка приймає рішення.

Побудова групової системи переваг на базі індивідуальних систем переваг та встановлення її узгодженості є важливою задачею, оскільки під час узагальнення думок окремих експертів, які залучаються до спільної діяльності, можуть об'єднуватися і суперечливі думки. Більшість рекомендацій з визначення маргінальних думок базується на методах визначення погрешностей кількісних технічних вимірювань [7–11], що є методологічно невірним, оскільки людському мисленню властиві порівняльні якісні (лінгвістичні чи рангові), а не кількісні оцінки [12; 13]. Адже «елементами мислення людини є не числа, а елементи деяких нечітких множин або класів об'єктів, для яких перехід від «належності» до «неналежності» не стрибкоподібний, а повільний» [14]. Із цього видно не менш актуальне питання непараметричної побудови групової системи переваг.

Серед учених та фахівців, які займаються груповою системою переваг, необхідно вказати на М. Шоу, який в одній з фундаментальних праць, присвячених процесам групової динаміки, використовуючи аналіз наукових джерел і власні дослідження, визначив основні напрями вивчення групових задач прийняття рішень: їх опис; побудова їхніх типологій; дімensionальний аналіз; з'ясування впливу характеристик завдання на процес групового прийняття рішень [15].

Д. Хакмен і Ч. Морріс запропонували узагальнену класифікацію групових задач прийняття рішень, що охоплюють: 1) продуктивні задач прийняття рішень (їх рішення веде до отримання оригінальних творчих результатів, наприклад, до генерації нових творчих ідей); 2) дискусійні (вимагають від членів групи дискусії при виробленні узгодженого рішення з конкретного питання); 3) проблемні (потребують виявлення специфіки процесу, що розгортається з метою розв'язання деякої проблеми). Р. Хейст та Г. Хілл довели, що групова дія, якісно та кількісно переважає дії «середнього» індивіда і нерідко поступається в ефективності діям провідного фахівця. Ю. Козелецький

сформулював стратегії групового прийняття рішень та виявив зрушення в них ризику [12]. А. А. Карпов розробив рівні структурної організації процесу групового прийняття рішень [16]. О. М. Рева займається формально-обчислювальними питаннями непараметричної побудови групової системи переваг, а також дослідженнями їх узгодженості [7; 17; 18] тощо. У працях проф. О. М. Реви та його учнів можна знайти обґрунтування нагальної потреби побудови групової системи переваг непараметричними методами та певні результати з їх апробації, що потребують подальшого узагальнення.

Метою цієї статті є адаптація та розробка рекомендацій із застосування класичних критеріїв прийняття рішень, як непараметричних засобів побудови групової системи переваг та оцінки їх ризику-невизначеності.

Адаптація процедур застосування класичних критеріїв для потреб досліджень

Для застосування класичних критеріїв прийняття рішень з метою побудови групової системи переваг необхідно поєднати індивідуальної системи переваг експертів, які залучаються до опитування, у матрицю рішень (табл. 1).

Розглянемо загальний підхід до розв'язання матриці рішень, використовуючи класичні критерії прийняття рішень [7; 12; 19–21].

1. *Критерій Вальда* (А. Wald) вважають критерієм крайнього (межового, граничного) песимізму, адже при його застосуванні йдеться про гарантований результат упорядкування досліджуваних альтернатив, де про отриманні обережної групової системи переваг, такий підхід відомий як «зняття невизначеності» [7; 22]. Відповідні процедури передбачають, що у кожному рядку матриці рішень (табл. 1) в якості r_{ik} обрано найбільший за величиною (найгірший) ранг з їх сукупності, що привласнені конкретному показнику експертами. Наведене можна подати так:

$$r_{ik} = \max_j r_{ij} \quad (2)$$

Наступний крок передбачає, що ці величини буде мінімізовано:

$$Z_W = \min_i r_{ik} = \min_i \max_j r_{ij} \quad (3)$$

Так знаходиться значуща альтернатива. Потім процедура застосовується до $(n-1)$ показників, що мають зайняти наступні місця у груповій системі переваг. Виявлений важливий показник буде мати другий ранг. Процедури повторюються поки не буде впорядковано n досліджуваних альтернатив. Критерій Вальда доцільно застосовувати за таких умов:

- рішення реалізується один раз. У більшості випадків це відповідає реаліям проведення наукових досліджень. Відповідне опитування повторити (за персональним складом вибірки експертів) і будемо мати справу з іншими випробуваними: за розумовими здібностями та життєвим досвідом, і як наслідок,

Таблиця 1

Загальний вид матриці рішень

Альтернативи H_i	Респонденти, j						r_{ik}
	1	2	...	j	...	m	
1	2	3	...	$j+1$...	$m+1$	$m+2$
H_1	a_{11} r_{11}	a_{12} r_{12}	...	a_{1j} r_{1j}	...	a_{1m} r_{1m}	a_{1k} r_{1k}
\vdots	\vdots	\vdots	...	\vdots	...	\vdots	\vdots
H_2	a_{21} r_{21}	a_{22} r_{22}	...	a_{2j} r_{2j}	...	a_{2m} r_{2m}	a_{2k} r_{2k}
H_i	a_{i1} r_{i1}	a_{i2} r_{i2}	...	a_{ij} r_{ij}	...	a_{im} r_{im}	a_{ik} r_{ik}
\vdots	\vdots	\vdots	...	\vdots	...	\vdots	\vdots
H_n	a_{n1} r_{n1}	a_{n2} r_{n2}	...	a_{nj} r_{nj}	...	a_{nm} r_{nm}	a_{nk} r_{nk}

ПРИМІТКА: r_{ij} – ранг, що був привласнений j -м експертом ($j=1, 2, \dots, m$) i -тій альтернативі ($i=1, 2, \dots, n$) в індивідуальній системі переваг; a_{ij} – відхилення думок для ситуації, коли найважливішою альтернативи буде прийнята не та, якій він віддав найбільшу перевагу в особистій системі переваг

отримаємо результати, що повторюють попередні, де необхідно;

- долучити будь-який ризик (помилку);
- врахувати те, що невідомо про обізнаність респондентів щодо предмету опитування, як і про можливість залучення до експертної групи нових респондентів.

Застосування критерію Вальда може призвести до втрати оптимального рішення. Тому, враховуючи його переваги та вади потрібно спробувати застосувати інші класичні критерії прийняття рішень для побудови групової системи переваг.

2. *Критерій Севіджа* запропоновано як удосконалення критерію Вальда. Цей критерій вважається демократичним для групового прийняття рішень, тому що враховує думки більшості і меншості експертів, залучених до спільної діяльності [7; 12]. Відповідно до критерію Севіджа, в якості оптимального обирається така стратегія групової системи переваг за якої загальна величина відхилень думок експертів приймає найменше значення у більш неблагополучній ситуації. Це відхилення традиційно називається *ризиком, жалем, штрафом, сумом*.

Застосовуючи критерій Севіджа, визначають жалі (відхилення думок) кожного з експертів для ситуації, де в якості альтернативи буде прийнята не та, якій він віддав перевагу в особистій системі переваг, а послідовно будь-яка з інших. Таким чином здійснюється перехід від елементів r_{ij} (табл. 1) до наступної матриці з елементами a_{ij} , що визначаються так:

$$a_{ij} = \left| \min_j r_{ij} - r_{ij} \right| \quad (4)$$

За рядками табл. 1 (йдеться про дані, що показані у правому верхньому куточку кожної клітинки) вибирається більший жалі (більше відхилення думок), який спостерігається для кожної досліджуваної альтернативи. Відповідну процедуру можна формально показати так:

$$a_{ir} = \max_i a_{ij} = \max_i \left| \min_j r_{ij} - r_{ij} \right| \quad (5)$$

У графі $(m+2)$ табл. 1 здійснюється мінімізація максимальних відхилень, що відповідає такому формальному запису:

$$Z_S = \min_i \max_j a_{ij} = \min_i \max_j \left| \min_i r_{ij} - r_{ij} \right| \quad (6)$$

Отже, спочатку визначається важлива альтернатива, потім наступна за значущістю тощо. При цьому, з точки зору результатів матриці $\| r_{ij} \|$ (основні дані табл. 1), критерій Севіджа пов'язаний з ризиком. Однак з позицій матриці $\| a_{ij} \|$ (дані, показані у правому верхньому куточку табл. 1) він вільний від ризику. Тому до умов застосування критерію Севіджа для прийняття рішень щодо визначення групової системи переваг висуваються ті ж вимоги, що у випадку критерію Вальда.

3. *Критерій Байеса–Лангласа*. Це простий критерій зводиться до отримання величини r_{ik} шляхом усереднення рангів за рядками матриці рішень (табл. 1), а потім з їх сукупності вибирається менше значення, що й відповідає більш важливій з альтернатив. Інші $(n-1)$ показники, що залишилися після цього, впорядковуються далі в порядку зростання відповідного середнього значення привласнених експертами рангів.

Наведене відповідає застосуванню до рядків табл. 1 формули

$$\bar{r}_i = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n r_{ij} \quad (7)$$

а потім їх мінімізації:

$$Z_{BL} = \min_i \bar{r}_i = \min_i \left(\frac{1}{n} \sum_{j=1}^n r_{ij} \right). \quad (8)$$

де \bar{r}_i – ранг i -тої альтернативи, отриманий шляхом підсумовування і усереднення думок (рангів) m респондентів.

Йдеться про усереднення думок, може виникнути ситуація, що проілюстрована на рис. 1, що сприяє отриманню ризикованого результату.

Рис. 1. Небезпечність простого усереднення суперечливих думок експертів щодо важливості альтернатив

Виходячи з наведеного, критерій Байеса-Лапласа ще називають критерієм *недостатнього обґрунтування*. Його рекомендується застосовувати, де ситуація, у якій прийняття рішень, характеризується такими обставинами:

- імовірності щодо думок експертів стосовно рангів альтернатив відомі та не залежать від часу;
- рішення реалізується (теоретично) безліч разів. За достатньо великої кількості реалізацій середнє значення поступово стабілізується. Тому при повній (безкінечній) реалізації будь-який ризик практично виключений;
- для малої кількості реалізацій (чи невеликого обсягу експертної групи) допускається деякий ризик, який потрібно оцінити. Це оцінювання здійснюється за величиною рівня значущості у процесі встановлення статистичної вірогідності отриманого емпіричного значення коефіцієнту конкордації за Кендаллом, що обчислюється з метою оцінки ступеня узгодженості групової системи переваг.

Вихідна позиція особистості, яка приймає рішення, під час застосування критерію Байеса-Лапласа більш оптимістична, ніж у випадку критерію Вальда, але припускає більш високий рівень інформованості, достатньо тривалі та часті реалізації.

Застосування класичних критеріїв прийняття рішень для побудови групової системи переваг має відбуватися за алгоритмом, показаним на рис. 2 [21].

З вимог до розглянутих критеріїв витікає, що внаслідок суворих початкових позицій дані критерії можуть бути застосовані лише для ідеалізованих практичних рішень.

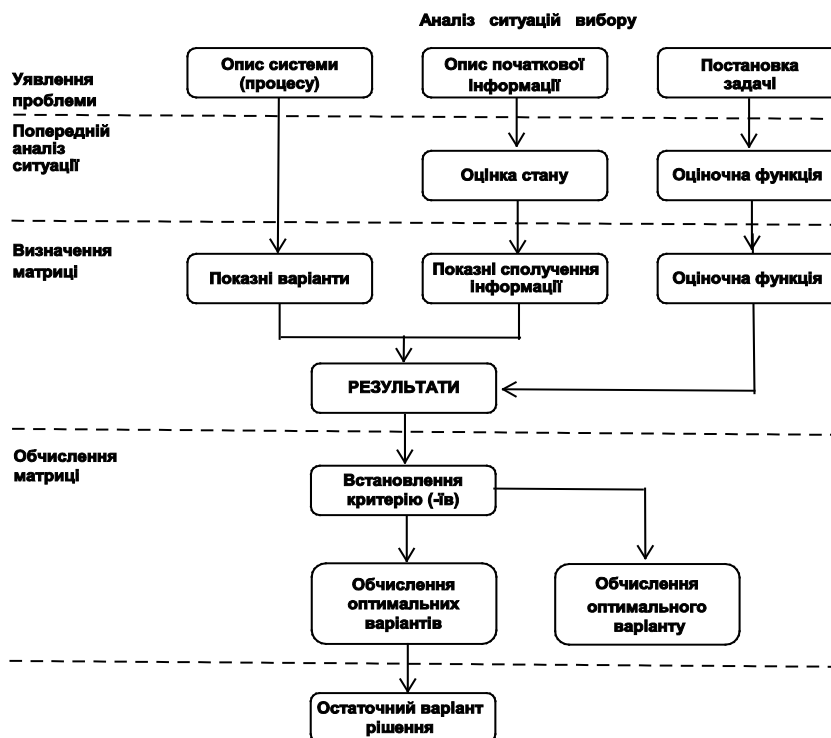

Рис. 2. Алгоритм прийняття рішень за класичними критеріями

У випадках, де потрібна ідеалізація, можна послідовно застосовувати різноманітні критерії. Після цього серед декількох варіантів, відібраних в якості оптимальних, доводиться вольовим вибором виділяти остаточне рішення [23]. Зазначений підхід дозволяє краще опанувати внутрішні зв'язки проблеми прийняття рішень і послаблює вплив суб'єктивного чинника.

Під час прийняття рішень можуть виникнути ситуації, за яких залежно від специфіки застосування критерію, кращими можуть виявитися різні рішення, або, незалежно від діючих умов і специфіки застосування критеріїв, кращим можуть бути одні і ті ж рішення.

Реалізація процедур непараметричної побудови групової системи переваг за допомогою класичних критеріїв прийняття рішень

Застосуємо класичні критерії прийняття рішень для побудови групової системи переваг студентів на множині характерних рис недисциплінованості. Такий вибір пояснюється наступним чином. *По-перше*, основним напрямом роботи автора. *По-друге*, у будь-якій навчальній аудиторії завжди знайдуться

порушники поведінки, що від загальноприйнятої у конкретному навчальному соціумі та заважає науково-педагогічному працівнику виконувати професійні обов'язки. *По-третє*, діагностика та корекція недисциплінованості серед молодих пілотів визнана ІКАО одним із проактивних заходів попередження негативного впливу людського чинника на безпеку польотів.

Тому в одному з її керівництв подано перелік більш поширених типів недисциплінованості, їхніх індикаторів та відповідних антидотів [24]. *По-четверте*, одним із очікуваних позитивів від приєднання України до Болонських домовленостей є «збільшення мотивації на навчання та відвідування занять» [25], зміст якого свідчить про державне розуміння проблем недисциплінованості.

Для проведення досліджень сформовано перелік характерних рис недисциплінованості, що характеризує хибну поведінку (табл. 2). До досліджень залучено 179 студентів-менеджерів, які, використовуючи парне порівняння та виявлення переваг, як частина сумарної інтенсивності, побудували індивідуальну систему переваг. Їх узагальнення за допомогою такої стратегії групових рішень, як підсумовування та усереднення

Таблиця 2

Перелік характерних рис недисциплінованості студентів у процесі навчання

Позначка риси, H_i	Опис прояву риси недисциплінованості
1	2
H_1	Пропускає заняття без поважних причин
H_2	Вважає, що все неправильно: критикує систему навчання, обладнання та взагалі все, що його оточує
H_3	Вороже ставиться до оточуючих, прискіпливий, завжди готовий до сварки і провокує її
H_4	Надмірно наполегливий, прагне за будь-яку ціну, навіть за рахунок товаришів, виконати доручене, найвищою мірою егоїстичний
H_5	Марнотрат часу, базіка, працює ліниво та повільно
H_6	Боязкий, боїться своїх товаришів і викладачів, працює один; як правило, не просить допомоги та не прагне до успіху
H_7	Незацікавлений, завжди неуважний та квапливий
H_8	Всезнайка, бачить мало користі від занять, сам собі викладач, «вважає, що його система підготовки краща», балакучий
H_9	Повільний, йому завжди бракує часу для завершення роботи, хоча завжди виконує те, що необхідно
H_{10}	Не визнає колективних дій
H_{11}	Ухиляється від роботи на заняттях
H_{12}	Не виконує вказівок і робить все по-своєму
H_{13}	Не робить спроб допомогти товаришам або викладачам
H_{14}	Безвідповідальний, безтурботний, недбалий у використанні устаткування, неохайний, нетактовний
H_{15}	Неуважний, такий, у якого думки завжди сконцентровані не на предметі вивчення, плутає реальне з вимислом
H_{16}	Імпульсивний, прагне якнайшвидше отримати результат, не замислюючись над його правильністю
H_{17}	Несамостійний, йде на повіді у товаришів
H_{18}	Систематично запізнюється на заняттях
H_{19}	Не виконує домашні завдання
H_{20}	Не відвідує загальноінститутські, загальнофакультетські заходи
H_{21}	Несвоєчасно повертає книги до бібліотеки

рангів, дозволило отримати відповідну групову систему переваг:

$$\begin{aligned} & H_3 \succ_g H_1 \succ_g H_4 \succ_g H_2 \succ_g H_{19} \succ_g H_{12} \succ_g H_{16} \succ_g \\ & \succ_g H_{11} \succ_g H_{18} \succ_g H_8 \succ_g H_{17} \succ_g H_{15} \succ_g H_{14} \succ_g H_{10} \succ_g \\ & \succ_g H_{13} \succ_g H_{17} \succ_g H_6 \succ_g H_5 \succ_g H_9 \succ_g H_{20} \succ_g H_{21} \end{aligned} \quad (9)$$

де \succ_g – ознака групової переваги i -тої риси над j -тою.

Обчислене значення коефіцієнта множинної рангової кореляції – коефіцієнта конкордації за Кендаллом, має абсолютну величину $W_{m=179} = 0,2247$ і за формальними ознаками є статистично вірогідним, тому що виконується умова:

$$\chi_{емп.}^2 = \frac{12 S}{(n+1) m n \frac{1}{(n-1)} \sum_j R_j} \gg \chi_{k;\alpha}^2 \quad 804,3 \gg \chi_{20;0,2\%}^2 = 45,31 \quad (10)$$

де $k=n-1$ – кількість ступенів свободи; α – рівень значущості.

Однак робити висновок про узгодженість групової системи переваг (9) було б передчасно, тому що абсолютне значення коефіцієнта конкордації не задовольняє критеріальну умову [26]:

$$W \geq 0,7 \dots, 0,8 \quad (11)$$

Тому для знаходження маргінальних думок з вихідних результатів виключено думки 7 студентів, які в індивідуальній системі переваг поставили на 1–2 місця характерні риси недисциплінованості H_{20} і H_{21} , що свідчать про недисциплінованість (табл. 2), але ж ніяким чином не заважають науково-педагогічному працівнику виконувати професійні обов'язки ні іншим студентам вчитися. Для $m=172$ студентів, які залишилися, побудовано нову групову систему переваг, для якої встановлено наступне: емпіричне значення коефіцієнта конкордації Кендалла дорівнює величині $W_{172} = 0,2379$ і дещо більше попереднього значення (на 6%), тому що $\chi_{емп.}^2 = 819,724 \gg \chi_{k=20;\alpha=0,2\%}^2 = 45,31$. Якщо умова (10) виконується, то умова (11) – ні.

Отже, враховуючи досвід досліджень [7], методи теорії пізнання образів, реалізовано покрокову процедуру збільшення однорідності думок експертів і позбавлення маргінальних результатів. Це призвело до редукції вибірки опитуваних до $m=36$ осіб (табл. 3).

Використовуючи дані табл. 3 та застосовуючи ту ж стратегію підсумовування та усереднення рангів, отримуємо таку групову систему переваг:

$$\begin{aligned} & H_3 \succ_{m=36} H_1 \succ_{m=36} H_{12} \succ_{m=36} H_2 \succ_{m=36} H_{11} \succ_{m=36} H_{19} \succ_{m=36} H_{18} \succ_{m=36} \\ & \succ_{m=36} H_8 \succ_{m=36} H_4 \succ_{m=36} H_{16} \succ_{m=36} H_{10} \succ_{m=36} H_{13} \succ_{m=36} H_7 \succ_{m=36} H_{15} \succ_{m=36} \\ & \succ_{m=36} H_5 \succ_{m=36} H_6 \succ_{m=36} H_{17} \succ_{m=36} H_9 \succ_{m=36} H_{20} \succ_{m=36} H_{14} \succ_{m=36} H_{21} \end{aligned} \quad (12)$$

де $\succ_{m=36}$ – позначка переваги однієї характерної риси недисциплінованості перед іншою на думку студентів остаточної за чисельністю групи.

Групові системи переваг (12) є статистично узгодженою, оскільки задовольняє критеріальне обмеження на абсолютне значення коефіцієнта конкордації (11): $W_m = 36 = 0,7988 > 0,7$, і критерій χ^2 статистичної перевірки гіпотези про вірогідність отриманого емпіричного значення коефіцієнта конкордації (10): $\chi_{емп.}^2 = 575,132 \gg \chi_{20;0,2\%}^2 = 45,31$.

Оскільки система переваг описується за допомогою рангів характерної риси недисциплінованості, то табл. 3 є матрицею витрат. Отже, якщо застосовувати критерій Вальда, то згідно з (2) кожен альтернативу характерної риси недисциплінованості краще характеризує найгірший ранг серед їх сукупності в індивідуальних системах переваг студентів. Мінімізуючи їх, спираючись на формулу (3), отримуємо, позиції межі обережності і прагнучи позбавитися будь-якого ризику.

За аналогією можемо впорядкувати й інші характерні риси недисциплінованості, що призвело до такої групової системи переваг:

$$\begin{aligned} & H_3 \succ_w H_{19} \succ_w H_2 \succ_w H_{18} \succ_w H_{12} \approx_w H_{16} \succ_w H_1 \succ_w \\ & \succ_w H_8 \succ_w H_7 \approx_w H_{11} \approx_w H_{13} \succ_w H_4 \succ_w H_{15} \succ_w H_{10} \succ_w \\ & \succ_w H_{17} \succ_w H_6 \succ_w H_5 \approx_w H_9 \approx_w H_{14} \approx_w H_{20} \approx_w H_{21} \end{aligned} \quad (13)$$

де \succ_w, \approx_w – позначки переваги й адекватності, визначені за допомогою критерію Вальда.

Як можна побачити з (13), 10 з 21 (61,9 %) характерних рис недисциплінованості викликають труднощі під час їх пізнання, а саме: одна діада (H_{12} і H_{16}), одна тріада (H_7, H_{11} і H_{13}) і одна пента рис (H_5, H_9, H_{14}, H_{20} і H_{21}), що мають однакові (міддл) ранги. Звідси постає питання кваліметрії невизначеності думок експертів під час побудови групової системи переваг. Його розв'язання полягає у наступному [27]. Відома формула обчислення коефіцієнта множинної рангової кореляції Кендалла [5–9; 27]

$$W = \frac{12S}{m^2(n^3 - n) - m \sum_{i=1}^m R_i} \quad (14)$$

містить показник, що оцінює ступінь невизначеності думок респондентів через кількість нерозрізнених (міддл) рангів:

$$R_j = \sum_j (r_j^3 - r_j) \quad (15)$$

Узявши його за основу, отримуємо такий нормований показник невизначеності будь-якої системи переваг:

$$R^* = \frac{R}{R_{max}} \quad (16)$$

де R_{max} – максимальна (абсолютна) невизначеність, що встановлюється за умов, що у система переваг впорядковані альтернативи є нерозрізненими, тобто,

Таблиця 3

Формування матриці рішень для застосування класичних критеріїв прийняття рішень і знаходження групових систем переваг студентів на множині рис недисциплінованості

j	Ранги характерних рис недисциплінованості в індивідуальних системах переваг студентів																				
	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	H ₆	H ₇	H ₈	H ₉	H ₁₀	H ₁₁	H ₁₂	H ₁₃	H ₁₄	H ₁₅	H ₁₆	H ₁₇	H ₁₈	H ₁₉	H ₂₀	H ₂₁
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
13	1	6	2,5	8,5	21	16,5	11	6	15	10	6	8,5	13	20	14	12	16,5	2,5	4	18,5	18,5
16	10	5	4	3	14	19,5	11	6	17,5	17,5	2	8	12	21	13	9	15,5	7	1	15,5	19,5
20	1	2,5	5,5	2,5	17	15	12,5	8	18	11	5,5	9,5	14	21	12,5	9,5	16	5,5	5,5	20	19
22	5,5	4	11	7,5	21	13	17	9,5	16	12	2	1	14,5	18,5	14,5	7,5	9,5	3	5,5	18,5	20
23	2	3,5	1	9,5	17	14,5	13	5,5	17	12	5,5	3,5	11	17	14,5	9,5	19	7	8	20	21
24	3	9,5	4	7	16	20,5	15	11	20,5	13	5,5	5,5	9,5	19	12	14	8	2	1	17	18
28	2	9,5	3,5	3,5	17,5	14,5	13	7,5	16	11	5,5	7,5	12	21	14,5	9,5	17,5	1	5,5	19	20
30	5,5	7,5	2,5	1	12	16	13,5	7,5	18	10,5	2,5	9	13,5	20,5	16	10,5	16	4	5,5	20,5	19
32	2	12,5	1	5	9,5	17	12,5	9,5	18	5	9,5	14,5	3	19	14,5	9,5	16	7	5	20,5	20,5
33	2	3	1	17,5	12	15	12	8	17,5	10	4,5	4,5	14	19	12	6,5	16	6,5	9	20,5	20,5
34	2,5	8,5	1	5,5	18	14	13	5,5	15,5	11	5,5	2,5	12	21	15,5	5,5	18	10	8,5	20	18
37	3	11,5	1,5	4	16	17	15	1,5	18	13,5	8,5	5	13,5	20	11,5	8,5	7	10	6	21	19
86	1	2	5	10	15	12,5	12,5	9	16,5	11	7,5	7,5	14	19	18	6	16,5	3,5	3,5	20,5	20,5
88	3,5	3,5	1	10	13	14,5	11	5,5	16	9	5,5	7,5	12	20,5	18	14,5	17	2	7,5	19	20,5
91	1	2	3	10,5	15,5	18	17	5,5	12	14	5,5	4	9	19	13	10,5	15,5	7,5	7,5	20	21
94	2,5	7,5	7,5	10	13	14,5	14,5	9	16	11	2,5	4	6	20,5	18	12	17	5	1	19	20,5
121	10	5	1,5	5	15	14	11,5	1,5	16,5	11,5	8,5	5	13	20	16,5	3	18	7	8,5	19	21
127	2	3	1	16	4	15	13	5,5	17,5	12	7	5,5	14	20,5	10,5	8	17,5	10,5	9	20,5	19
128	1	9,5	2	4,5	15,5	13,5	12	9,5	17,5	11	4,5	3	15,5	21	13,5	7	17,5	7	7	19,5	19,5
133	3	8	1	3	16	11,5	13,5	5	20,5	6,5	17	6,5	11,5	18,5	15	3	13,5	9,5	9,5	20,5	18,5
134	3	13	1,5	5	19	11	15	9,5	21	9,5	8	4	13	20	16	1,5	13	6,5	6,5	17	18
135	2,5	2,5	1	12,5	6,5	14	11	8,5	18,5	18,5	5	4	12,5	16,5	16,5	8,5	15	6,5	10	20	21
136	8,5	8,5	4	4	13,5	15	13,5	10	18	16	6,5	1	17	20	11,5	6,5	11,5	4	2	21	19
137	4,5	9,5	1	9,5	19	16,5	13	2	18	14	6,5	4,5	16,5	11	12	3	15	6,5	8	20	21
140	1	2,5	2,5	10	15	18	16,5	4	16,5	13	5,5	7	11	20	14	9	12	5,5	8	20	20
141	3,5	2	1	5	14	17	13	9,5	18	12	6	3,5	11	21	15,5	7	15,5	8	9,5	19	20
142	5	7,5	1	13	14	11,5	11,5	3	19	16	7,5	2	16	16	4	7,5	18	7,5	10	20	21
144	2	6,5	1	9	12,5	17	11	15,5	18	10	5	6,5	12,5	21	15,5	8	14	3	4	19,5	19,5
145	15	5	1	2,5	16	11,5	9	6	10	17,5	4	7	13	19	14	11,5	17,5	8	2,5	20	21
147	1,5	4	1,5	8	17	16	11,5	9	18	13,5	5	3	11,5	19,5	13,5	7	15	6	10	21	19,5
152	2	1	6	3,5	16	14,5	14,5	3,5	13	8	12	6	11	20,5	17	6	18	10	9	19	20,5
154	10	5	4	3	15,5	18,5	11	6,5	15,5	17	1	8	12	18,5	13	9	14	6,5	2	20	21
167	3	1	2	7	15,5	15,5	17	7	12	11	5	4	10	19,5	14	13	18	9	7	19,5	21
169	1,5	3	1,5	6	17,5	17,5	15,5	7	14	11	9,5	4	12	19,5	13	9,5	15,5	8	5	19,5	21
171	2	8	2	2	20	14,5	13	4	17	12	6	5	9,5	21	14,5	9,5	18,5	11	7	16	18,5
172	6	1	2	9,5	9,5	17	11	3	15	8	6	4	13,5	21	16	6	18,5	13,5	12	18,5	20
W	15	13	11	17,5	21	20,5	17	15,5	21	18,5	17	14,5	17	21	18	14,5	19	13,5	12	21	21
r _w	7	3	1	12	19	16	10	8	19	14	10	5,5	10	19	13	5,5	15	4	2	19	19
a _i	14	11,5	10	16,5	20	19,5	16	14,5	19,5	17,5	16	13,5	16	20	17	13,5	18	12,5	11	20	20
r _s	7	3	1	12	19,5	16,5	10	8	16,5	14	10	5,5	10	19,5	13	5,5	15	4	2	19,5	19,5
B-L	134,5	203,5	93,5	253	538,5	551	470,5	244	601	429,5	219	195,5	439	700	507	298	556,5	237	230,5	699	715,5
r _{B-L}	2	4	1	9	15	16	13	8	18	11	5	3	12	20	14	10	17	7	6	19	21

ПРИМІТКА: W – умовна позначка критерію Вальда, S – Севіджа, B-L – Байеса-Лапласа

мають однаковий усереднений ранг. У нашому випадку $n=21$ характерної риси недисциплінованості, тому маємо таке:

$$R_{max} = n^3 - n = R_{max}^{n=21} = 21^3 - 21 = 9240 \quad (17)$$

R – показник невизначеності (нерозрізненості) альтернатив, що впорядковуються, обчислюється з (15). У нашому випадку, використовуючи групову систему переваг (13), маємо:

$$R_w = (2^3 - 2)3 + (3^3 - 3) + (5^3 - 5) = 150 \quad (18)$$

Тоді згідно з формулою (16) отримуємо:

$$R_w^* = \frac{R_w}{R_{max}} = \frac{150}{9240} = 0,0162 \quad (19)$$

Зрозуміло, що показник невизначеності альтернатив (16) змінюється у межах $R^* = [0,1]$

Чим більше його значення, тим гірша розрізненість альтернатив у системі переваг. Емпіричне значення показника невизначеності становить менше 2% від його абсолютної величини.

У табл. 4 показано оцінки показників невизначеності (нерозрізненості) характерної риси недисциплінованості за умов, що критерій Вальда застосовано для формування групової системи переваг і вихідної вибірки $m=179$ студентів. З аналізу видно, що невизначеність альтернатив-характерної риси недисциплінованості в груповій системі переваг (9), оцінювана за показником (16), зменшилася у (13) майже в 53,3 разів, що свідчить про ефективність застосованої покрокової процедури виявлення та відкидання маргінальних думок респондентів.

Таблиця 4.

Порівняні показники невизначеності групових систем переваг при застосуванні класичних критеріїв прийняття рішень

Характеристика вибірки	Показник невизначеності групової системи переваг, визначеної за допомогою критерію		
	Вальда	Севіджа	Байєса-Лапласа
1	2	3	4
Вихідна, $m=179$	0,8636	0,7403	0
Остаточна, $m=35$	0,0162	0,0104	0

Як зазначено вище, при застосуванні критерію Севіджа отримується така групова система переваг, де мінімізуються відхилення в думках респондентів. Для цього за формулою (4) обчислюються елементи матриці ризику, де для кожної альтернативи характерної риси недисциплінованості за формулою (5) вибирається найбільший ризик (див. рядок табл. 3, що позначено літерою a), мінімізація якого дозволяє визначити більш значущу характерну рису недисциплінованості – H_3 . Повторюючи такі процедури $n-2$ разів, отримуємо відповідну групову систему переваг:

$$\begin{aligned}
 & H_3 \succ_S H_{19} \succ_S H_2 \succ_S H_{18} \succ_S H_{12} \approx_S H_{16} \succ_S H_1 \succ_S \\
 & \succ_S H_8 \succ_S H_7 \approx_S H_{11} \approx_S H_{13} \succ_S H_4 \succ_S H_{15} \succ_S H_{10} \succ_S \\
 & \succ_S H_{17} \succ_S H_6 \approx_S H_9 \succ_S H_5 \approx_S H_{14} \approx_S H_{20} \approx_S H_{21}
 \end{aligned} \quad (20)$$

де \succ_S, \approx_S – позначки переваги й адекватності характерної риси недисциплінованості у груповій системі переваг, що визначена за допомогою критерію Севіджа.

Вона (20) у 1,56 разів є більш визначеною за показником (16), ніж система переваг (13), отримана за допомогою критерію Вальда (табл. 4). При цьому показник невизначеності, отриманий для вихідної вибірки обстежених студентів ($m=179$) покращився у

71,2 рази. Причому порівняння системи переваг (13) і (20) за допомогою коефіцієнту рангової кореляції Спірмена ($R_S^{W-S} = 0,9951$) вказує на їх близькість.

Для застосування критерію Байєса-Лапласа необхідно знайти сумарну рангову цінність кожної альтернативи-характерної риси недисциплінованості за стовпчиками табл. 3 (див. рядок, позначений $B-L$), а потім усереднити ці суми чи спираючись на них, привласнити характерній рисі недисциплінованості відповідні ранги (див. рядок, позначений r_{B-L}). Нескладно перекоонатися, що відповідна групова система переваг повторює ту, що отримано за допомогою стратегії підсумовування та усереднення рангів. При цьому встановлено високий збіг групової системи переваг (12) з тими, що отримані за допомогою критерію Вальда ($R_S^{W/B-L} = 0,8958$) та Севіджа ($R_S^{S/B-L} = 0,8935$). Це дозволяє зробити висновок, що системи переваг (13) та (20) є статистично вірогідними.

Таким чином, узагальнюючи отримані нові наукові результати, необхідно констатувати факт розширення методології експертної процедури шляхом застосування класичних критеріїв прийняття рішень для непараметричної побудови групової системи переваг, що відкриває можливість оцінки їх ризику-невизначеності. До окремих частинних результатів потрібно віднести наступні.

1. Групові системи переваг, побудовані за допомогою класичних критеріїв прийняття рішень, мають якісну характеристику ризикованості за допомогою:

- критерію Вальда – позбавлені ризику;
- критерію Севіджа – мають мінімізований ризик;

• критерію Байєса-Лапласа – ризиковані. У цьому випадку є можливість оцінити ступінь узгодженості групової системи переваг шляхом обчислення коефіцієнта конкордації за Кендаллом та виявлення його статистичної вірогідності на заданому рівні значущості.

Обчислені значення коефіцієнтів рангової кореляції Спірмена свідчать, що групова система переваг, побудована за допомогою критерію Вальда та Севіджа, мають високий ступінь збігу, так і з груповою системою переваг, побудованою за допомогою критерію Байєса-Лапласа, що дозволяє розповсюдити висновок про узгодженість групової системи переваг.

2. Введено нормований показник оцінки ступеня невизначеності (нерозрізненості) альтернатив у груповій системі переваг. Показники зменшилися в десятки разів унаслідок реалізації покрокової процедури виявлення та позбавлення від маргінальних думок.

3. Попередні висновки базуються на результатах досліджень з виявлення групової системи переваг студентів і підтверджуються ними.

4. Подальші дослідження з непараметричного визначення групової системи переваг експертів необхідно провести в напрямі застосування з відповідною метою медіани Кемені.

Використані літературні джерела

1. *Эдвардс У.* Принятие решений / У. Эдвардс // Человеческий фактор: В 6-и т. – Т. 3: Моделирование деятельности, профессиональное обучение и отбор операторов. – Ч. I: Модели психической деятельности. – М.: Мир, 1991. – С. 5–89.
2. *Ходаков В. Є.* Вступ до комп'ютерних наук: Навч. посібн. / В. Є. Ходаков, Н. В. Пилипенко, Н. А. Соколова; За ред. В. Є. Ходакова. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 496 с.
3. *Шапиро Д. И.* Принятие решений в системах организационного управления: Использование расплывчатых категорий / Д. И. Шапиро. – М.: Энергоатомиздат, 1983. – 184 с.
4. *Борисов А. Н.* Обработка нечеткой информации в системах принятия решений / А. Н. Борисов, А. В. Алексеев, Г. В. Меркурьева и др. – М.: Радио и связь, 1989. – 304 с.
5. Надежность и эффективность в технике: Справочник в 10 т. / Под общ. ред. В. Ф. Уткина, Ю. В. Крючкова // Эффективность технических систем. – М.: Машиностроение, 1988. – Т. 3. – 328 с.
6. *Рева О. М.* Прийняття рішень шляхом виявлення системи пріоритетів (переваг) авіаспеціаліста: Методичні вказівки з курсу «Основи теорії прийняття рішень» / О. М. Рева. – Кіровоград: ДЛАУ, 1996. – 18 с.
7. *Камишин В. В.* Методи системного аналізу у кваліметрії навчально-виховного процесу: Монографія / В. В. Камишин, О. М. Рева. – К.: ІОД НАПН України, 2012. – 270 с.
8. *Бешелев С. Д.* Математико-статистические методы экспертных оценок / С. Д. Бешелев, Ф. Г. Гурвич. – М.: Статистика, 1980. – 263 с.
9. *Блумберг В. А.* Какое решение лучше? Метод расстановки приоритетов / В. А. Блумберг, В. Ф. Глущенко. – Л.: Лениздат, 1982. – 160 с.
10. *Тейлор Дж.* Введение в теорию ошибок: Пер. с англ. / Дж. Тейлор. – М.: Мир, 1985. – 272 с.
11. *Львовский Б. Н.* Статистические методы построения эмпирических формул / Б. Н. Львовский. – М.: Высшая школа, 1988. – 239 с.
12. *Козелецкий Ю.* Психологическая теория решений / Ю. Козелецкий; Под ред. Б. В. Бирюкова; Пер. с польск. Г. Е. Минца, В. Н. Поруса. – М.: Прогресс, 1979. – 504 с.
13. *Трофімов Ю. Л.* Психологія: Підручн. / Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук та ін.; За ред. чл.-кор. АПН України Ю. Л. Трофімова. – К.: Либідь, 2005. – 560 с.
14. *Заде Л.* Понятие лингвистической перемной и его применение к принятию приближенных решений / Л. Заде; Под ред. Н. Н. Моисеева, С. А. Орловского; Пер. с англ. Н. И. Ринго. – М.: Мир, 1976. – 165 с.
15. *Shaw M.* Group dynamics: the psychology of small group behavior / M. Shaw. – New York: McGraw-Hill, 1981.
16. *Карпов А. В.* Методологические основы психологии принятия решений: Монография / А. В. Карпов. – М.: ИП РАН, 1999. – 210 с.
17. *Рева О. М.* Комплексна оцінка узгодженості групової системи переваг викладачів на множині характерних рис недисциплінованої поведінки студентів-юристів / О. М. Рева, І. А. Добрянський, А. А. Чабак // Наук. записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. Володимира Винниченка. – Кіровоград: КДПУ, 2004. – Вип. 55. – С. 315–325.
18. *Рева А. Н.* Теоретические модели групповых систем предпочтений авиадиспетчеров, базирующиеся на классических критериях принятия решений / А. Н. Рева, В. В. Камышин, Ш. Ш. Насиров, Д. С. Алексеев // Elmi məstuaələr: Jurnal Milli Aviasiya Akademi-yasinin, – Bakı, iyul–sentyabr 2012. – Cild. 14. – № 3. – С. 37–45.
19. *Льюис Р. Д.* Игры и решения: Введение и критический обзор: Пер. с англ. / Р. Д. Льюис, Х. Райфа; Под ред. Д. Б. Юдина. – М.: И-Л., 1961. – 642 с.
20. *Вентцель Е. С.* Исследование операций: задачи, принципы, методология / Е. С. Вентцель. – М.: Наука, 1988. – 208 с.
21. *Мушик Э.* Методы принятия технических решений / Э. Мушик, П. Мюллер; Пер. с нем. В. М. Ивановой. – М.: Мир, 1990. – 208 с.
22. *Губанов А. А.* Введение в системный анализ: Учеб. пособ. / А. А. Губанов, В. В. Захаров, А. Н. Коваленко; Науч. ред. Л. А. Петросян. – Л.: ЛГУ, 1988. – 288 с.
23. *Беляев Л. С.* Решение сложных оптимизационных задач в условиях неопределенности / Л. С. Беляев. – Новосибирск: Наука, 1978. – 126 с.
24. Training Manual. Doc. ICAO 7192-AN/857. Part A-1. General Considerations. – Montreal, Canada, 1975. – 58 p.
25. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес / Уклад. М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, К. М. Левківський, Ю. В. Сухарніков; Відп. ред. М. Ф. Степко. – К.: Освіта України, 2004. – 60 с.
26. *Тарасов В. А.* Интеллектуальные системы поддержки принятия решений: Теория, синтез, эффективность / В. А. Тарасов, Б. М. Герасимов, И. А. Левин, В. А. Корнейчук. – К.: МАКИС, 2007. – 336 с.
27. *Рева А. Н.* Эмпирические модели оценки риска–неопределенности групповых систем предпочтений авиадиспетчеров / А. Н. Рева, Б. М. Мирзоев, Ш. Ш. Насиров, С. В. Недбай // Elmi məstuaələr: Jurnal Milli Aviasiya Akademi-yasinin, – Bakı, iyul–sentyabr 2012. – Cild. 14. – № 3. – С. 46–60.

Маргарита Вікторівна Ткаченко,
член Київського відділення МАН України,
учениця 11 класу,
м. Київ, Україна

УДК 316.61:371.11:159.21

ЧИННИКИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ УЧНІВ ЯК ФАКТОР САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

В статті розглянуто проблему факторів професійного самоопределення учасників. Определены факторы професійного самоопределення, представлена их систематизация. Выяснено, какие факторы оказывают влияние на самоопределение в наибольшей степени. Обобщены результаты эмпирического исследования факторов професійного самоопределення учащихся как условия самореализации.

Ключевые слова: професійное самоопределение, самореализация, факторы професійного самоопределення, эмпирическое исследование.

In this article reviewed the problem of factors of professional self-determination of pupils. Marked factors of professional self-determination, made its systematization. It was found, what factors has most influence on professional self-determination of students. There were generalized results of empirical research determinants of professional self-determination as a factor of self-fulfillment of an individual.

Key words: professional self-determination, self-fulfillment, factors of professional self-determinants, empirical research.

Розвиток суспільства обумовлено практичною діяльністю людини. Суспільно-історична практична дія (практика) особистостей і груп забезпечує рух суспільства, його прогресивний розвиток. Це матеріально-виробнича практика, що утворює фундамент суспільного життя, соціальна практика, що формує суспільні відносини, й експериментальна (наукова) практика. Тому поступ суспільства залежить від ступеня розвитку кожного з його членів – рівня кваліфікації працівників-професіоналів і сформованості свідомості, як громадян. Одночасно людина як суспільна істота може реалізувати себе лише у суспільних відносинах, професійній діяльності. Таким чином, вибір виду діяльності й кваліфікації для людини (як і для суспільства в цілому) – її професійне самовизначення – є важливим і актуальним.

Питання, пов'язані з вибором професії, розглядалися вченими різних наукових галузей. Їх відображено у контексті проблем соціального аналізу ситуації професійного вибору (Є. В. Лобова), професійного самовизначення, як однієї зі складових самовизначення особистості у психологічній (Л. І. Божович, Е. Ф. Зеєр, Л. М. Мітіна, П. А. Шавір та ін.) та соціальній психології (Л. Є. Субботіна, Д. І. Фельдштейн), мотиваційно-ціннісної сфери особистості (К. О. Абульханова-Славська, Є. О. Клімов, М. С. Пряхніков та ін.),

планування життєвих перспектив особистості та її майбутнього (В. І. Журавльов, М. Р. Гінзбург, Є. І. Головаха), теорії та методики виховання (Т. П. Колісник, Г. О. Корсун) тощо. Проте аспект чинників професійного самовизначення як фактору самореалізації особистості залишається недостатньо вивченим, що зумовлює його опрацювання. Тому актуальним видається дослідження чинників професійного самовизначення учнів – випускників шкіл.

Метою цієї статті є з'ясувати, які чинники професійного самовизначення учнів виступають факторами самореалізації особистості.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання: розкрити сутність поняття «професійне самовизначення»; довести значення професійного самовизначення, як фактору самореалізації особистості у суспільстві; визначити чинники професійного самовизначення особистості; провести дослідження цільової аудиторії на прикладі учнів випускних класів загальноосвітнього навчального закладу, проаналізувати та узагальнити дані емпіричного дослідження.

Професійне самовизначення є однією з центральних проблем соціального самовизначення особистості, тому привертає увагу і є предметом вивчення різних антропологічних наук – соціології, педагогіки, психології, соціальної педагогіки тощо. У науковій

думці зустрічаємо різні підходи до проблеми професійного самовизначення й формулювання поняття.

Так, на думку І. В. Дубровіної та В. О. Моляко [5, 10], професійне самовизначення це не лише обрання майбутньої професії, а також його реалізація – отримання професії та адаптація на робочому місці. Як процес інтеграції особистості в соціально-професійну структуру суспільства, що реалізується на особистісному рівні через ціннісний вибір варіантів професійного розвитку в об'єктивних обставинах розглядає проблему Я. В. Дидківська [4].

Професійне самовизначення, як включення людини до певної соціальної групи розуміє Є. О. Клімов. Особистість обирає групу, приймаючи й засвоюючи її цінності – мету, норми, стиль життя тощо [6]. На думку Є. І. Головахи професійне самовизначення означає входження молодого покоління у соціальні сфери й структури життя [3].

Психологічний підхід К. О. Абульханової-Славської виділяє у професійному самовизначенні самодетермінацію, усвідомлення нею власної позиції [1]. Л. І. Божович розглядає проблему як появу психічного новоутворення старшого шкільного віку, що пов'язано з усвідомленням молодою людиною себе, як члена суспільства і необхідністю самостійного розв'язання питань щодо свого майбутнього [2]. У дослідженнях М. В. Мельник [9] окреслений підхід, що полягає у поєднанні професійного самовизначення з обдарованістю: аналіз внутрішніх можливостей, у тому числі інтересів і здібностей, та співвіднесення їх з вимогами обраної професії.

Педагогічний підхід до розв'язання проблеми окреслено дослідником Я. В. Цехмістером [15]. Він вбачає необхідними складовими професійного самовизначення професійну орієнтацію, діагностику, відбір дітей за спеціальними програмами, допрофесійну підготовку, що мають здійснюватися як середніми, так і вищими навчальними закладами.

Технологізація складного процесу визначення у професії і врахування максимальної кількості факторів запропоновано американським дослідником Дж. Голландом і японським – С. Фукуямою. Дж. Голланд запропонував підходи пов'язані з можливістю самореалізації людини, що базуються, з одного боку, на класифікації професій, з іншого, – відповідності людини певній професії [16]. Отже професійне середовище, соціум сприяє самореалізації людини. С. Фукуяма передбачив комплексні заходи до розв'язання проблеми: самоаналіз молодої людини, ознайомлення зі світом професій та професійні проби (за шістнадцятьма напрямками професійної діяльності) [14].

Сучасне поняття професійного самовизначення, більш близьке нашому розумінню, дає російський педагогічний енциклопедичний словник (2003). Професійне самовизначення постає, як процес формування особистістю ставлення до професійної діяльності та способів реалізації через узгодження особистісних та соціально-професійних потреб і є частиною життєвого

самовизначення – входження в ту чи іншу соціальну групу, вибору способу життя [13].

Спільним для наведених визначень є думка, що професійне самовизначення є актом вибору, здійснюваного на основі порівняння власних домагань суб'єкта з вимогами професії, що обирається. Тому професійне самовизначення розглядається як процес, що відбиває становлення особистості та пізнання нею об'єктивної реальності – світу професій, соціально-економічних умов життя тощо.

Соціальне самовизначення людини задається низкою об'єктивних обставин, до яких належать соціально-демографічні, етнічні, територіальні, що визначають сталі характеристики людини. Разом з тим, воно, здійснюване особистістю, належить до її духовного світу, несе відбиток індивідуальних рис – інтелектуальних, фізичних, психоемоційних тощо. Виявляється через систему поглядів, орієнтацій на певні цінності – матеріальні та духовні, серед яких основні життєві вибори – види діяльності, професії, рівня освіти, кваліфікації тощо.

Ми дотримуємось думки, що професійне самовизначення – це процес і результат вибору професії, що полягає у визначенні особистості щодо виду діяльності, якою вона хотіла б займатися протягом життя, професії в буквальному розумінні слова, а також реалізації смисложиттєвих цінностей у процесі діяльності.

Сутність професійного самовизначення, пише Г. О. Корсун, полягає у самостійному та свідомому віднайденні особистістю змісту обраної або набутої роботи, а також життєдіяльності в конкретній культурно-історичній та соціально-економічній ситуації і встановленню змісту в процесі професійного самовизначення [7]. Іншими словами, це віднайдення умов, за яких особистість реалізує смисли життєдіяльності.

Про самореалізацію особистості у професійній діяльності і завдяки професійній діяльності говорить Г. С. Костюк. Він підкреслює, що молода людина, визначаючись зі власним майбутнім, «долучається до певного виду професійної діяльності, в якій, створюючи матеріальні чи духовні цінності і творитиме саму себе» [8].

Пошуки й визначення сенсу життя зумовлюють актуалізацію задатків і обдарувань людини, можливість їх реалізації у професійній діяльності. Ці два процеси – професійне самовизначення й пошук сенсу – тісно переплетені й взаємно обумовлені, що сприяє самореалізації особистості.

Отже, приходимо до висновку, що професійне самовизначення особистості сприяє актуалізації її обдарувань і самореалізації. Здійснення особистості можливе лише у соціумі, суспільних відносинах, і самореалізація у професійній діяльності сприяє розвитку суспільства.

Розглядаючи чинники професійного самовизначення, зазначимо, що слово «чинник» тлумачиться як «умова, рушійна сила, причина будь-якого процесу, що визначає його характер або одну з основних рис; фактор» [21]. Мікросвіт людини, як зазначалося, формується під впливом зовнішніх (суспільних)

обставин, відповідно до яких коригуються внутрішні потенції. Отже, серед факторів професійного самовизначення можна виокремити внутрішні та зовнішні чинники. Точкою відліку для систематизації є особистість. Чинники, пов'язані з фізичними, психічними, інтелектуальними можливостями особистості, її ціннісно-сисловою сферою є внутрішніми. Пов'язані з суспільними умовами й обставинами – зовнішніми.

Наведені умовиводи покладено в основу практичного опрацювання питання шляхом емпіричного соціологічного дослідження. У дослідженні використано опитування як метод збору інформації. У процесі обробки отриманої інформації нами застосовано структурування даних, їх кодування (стандартизація). Автоматизовану обробку даних, а також специфічний аналіз масиву здійснено за допомогою програмного забезпечення SPSS. У процесі інтерпретації даних використано кількісну методологію.

Для дослідження нами обрано учнів двох типів шкіл – спеціалізованого загальноосвітнього навчального закладу з поглибленим вивченням англійської мови і звичайного загальноосвітнього навчального закладу мікрорайону. Як відомо, спеціалізований заклад приймає на навчання дітей без урахування їхнього місця проживання. Звичайний заклад мікрорайону – лише за місцем проживання. Це означає, що до спеціалізованого закладу діти зараховуються за волі батьків, що є опосередкованим чинником у виборі професії. Зрозуміло, що володіння іноземною мовою й культурою не лише розширює інтелектуальний і культурний горизонт особистості, але й дозволяє їй опанувати більш престижною (або елітною) професією. За нашим припущенням має різнитися перелік обраних респондентами професій, внутрішні чинники в аспекті цінностей і смислів тощо.

Респонденти – учні 9-х та 11-х класів, оскільки вони мають визначитися із продовженням навчання (загальноосвітній навчальний заклад, професійне училище, технікум тощо). Вікові групи (відповідно 14–15 та 16–17 років) цікаві в аспекті порівняння сформованості самосвідомості, зрілості особистості тощо, пов'язаних із віковими особливостями.

Анкета, запропонована респондентам (не наводить за браком місця) – учням ЗНЗ м. Ізмаїла Одеської області – містить паспортну частину, питання щодо освітнього рівня батьків учнів, особистого вибору майбутньої професії та чинників імовірного вибору. Частина щодо чинників містить питання про очікування респондентів від професії, готовності до трудових затрат, смислу, який вони вкладають в обрання професії тощо.

У результаті опитування нами відібрано 174 анкети. У спеціалізованому ЗНЗ заповнено 106 анкет, що складає 60,9% загального масиву. У ЗНЗ мікрорайону – 68 анкет, що відповідно 39,1%. Кількість опитуваних по класах представлено наступним чином. У спеціалізованому шкільному закладі: анкет учнів 9-х класів (вік 14–15 років) 54 од. (31%), 11-х класів (вік 16–17 років) – 52 од. (29,9%). У ЗНЗ мікрорайону – відповідно 37 (21,3%) і 31 (17,8%). За статтю: хлопчики –

86 (49,4%), дівчата 87 (50,0%). В одній з анкет не було вказано статі; вирішено врахувати анкету без змін, аби дотримати максимальної об'єктивності. Кількісні дані щодо анкет в обох навчальних закладах співмірні, що забезпечує об'єктивність отриманих даних.

Центральний блок питань присвячено обранню професії. Дані про готовність до професійного самовизначення продемонстрували 156 (89,7%) зі 174 респондентів, яким запропоновано зазначити професію, яку вони хотіли б обрати або назвати обрану. Цікаво, що вони вказали 46 професій. (Для порівняння: в інформаційному бюлетені [11] наведено 112 професій.) Серед зазначених учнями найбільший вибір отримала професія «моряк» – 22 (14,2%), далі в порядку зменшення «програміст» – 12 (7,9%), «юрист» – 11 (7,1%), «інженер» – 9 (5,9%), «лікар» – 8 (5,3%), «економіст» – 7 (4,5%), «військовий» та «психолог» – по 6 (3,8%), по 5 виборів (3,2%) отримали «менеджер», «перекладач». Професія моряка для цього регіону є традиційною, вона добре оплачується, має імідж елітної, тому має найвищий рейтинг. Кількість виборів по відношенню до загальної кількості професій, показано у табл. 1.

Таблиця 1

Вибір професії (загальна)

№	Назва професії	Частота	%
1	2	3	4
1	автоелектрик	1	0,64
2	актор	1	0,64
3	архітектор	6	3,85
4	бортпровідник	1	0,64
5	ветеринар	2	1,28
6	військовий	7	4,49
7	водій	1	0,64
8	вчитель	4	2,56
9	дизайнер	3	1,92
10	диктор	1	0,64
11	докер	1	0,64
12	еколог	1	0,64
13	економіст	7	4,49
14	електрик	2	1,28
15	електромеханік	2	1,28
16	інженер	9	5,77
17	кондитер	1	0,64
18	лікар	8	5,13
19	логопед	1	0,64
20	маркетолог	2	1,28
21	менеджер	5	3,21
22	механік	1	0,64
23	мистецтвознавець	1	0,64

Продовження таблиці 1

1	2	3	4
24	моряк	22	14,10
25	музикант	1	0,64
26	патологоанатом	1	0,64
27	перекладач	5	3,21
28	перукар	3	1,92
29	письменник	3	1,92
30	підприємець	1	0,64
31	повар	4	2,56
32	програміст	12	7,69
33	продавець-консультант	1	0,64
34	психолог	6	3,85
35	соціолог	2	1,28
36	спортсмен	1	0,64
37	митник	1	0,64
38	танцюрист	1	0,64
39	фармацевт	1	0,64
40	фахівець готельно-ресторанного бізнесу	3	1,92
41	фахівець турбізнесу	1	0,64
42	фахівець-міжнародник	4	2,56
43	хімік-парфюмер	1	0,64
44	хореограф	2	1,28
45	художник	1	0,64
46	юрист	11	7,05
	Усього	156	100

Наступна вибірка демонструє ставлення щодо ціннісних характеристик професій. У табл. 2 найвищий показник цінності – добре оплачувана робота – 108 виборів (62,1%). Друге місце посідає цінність корисності для суспільства – 86 (49,4%). Третє – комфортних умов роботи – 65 (37,4%). Четверте місце за цінністю – можливості мати великі професійні досягнення – 62 (35,6%) та затребуваності у світі – 61 (35,1%).

Таблиця 2

Врахування ціннісних характеристик професій

Ціннісні характеристики професій	Частота	%
1	2	3
потребує непересічних здібностей	33	19,0
приносить славу, дає змогу стати відомим	19	10,9
дає можливість впливати на думки і погляди багатьох людей	35	20,1

Продовження таблиці 2

1	2	3
пов'язана з прийняттям рішень, які мають надзвичайно важливі наслідки для багатьох людей	53	30,5
дає змогу мати привілеї, пільги	18	10,3
дає владу над іншими людьми	15	8,6
дає змогу ні від кого не залежати	53	30,5
корисна для суспільства	86	49,4
тому що на неї завжди буде попит	50	28,7
дає змогу допомагати конкретним людям, розв'язувати їхні проблеми	34	19,5
є ризикованою, дає змогу відчутти себе переможцем (справжнім чоловіком)	16	9,2
потребує важкої праці, через що відчуваєш задоволення	47	27,0
дає змогу працювати в комфортних умовах	65	37,4
гарно оплачується	108	62,1
не потребує великих зусиль	15	8,6
дає багато вільного часу	17	9,8
дає змогу реалізувати творчі здібності	47	27,0
є професією майбутнього	33	19,0
професія затребувана у світі	61	35,1
потребує високих моральних якостей	26	14,9
дає змогу мати великі професійні досягнення	62	35,6

Цікавим є факт, що найменшу кількість виборів отримали цінності влади над іншими людьми та незатратності зусиль – по 15 (8,6%). В цілому отримані показники свідчать про високий рівень домагань випускників (високооплачувана робота, комфортні для цього умови, можливість мати професійні досягнення, можливість не від кого не залежати), який сполучається з показником достатнього духовного розвитку (прагнення професійних досягнень, готовність до важкої праці, готовність брати відповідальність за рішення, реалізації творчих здібностей).

Чинники вибору професії представлено у табл. 3. Найбільша кількість респондентів вказала чинник власних здібностей – 121 (69,5% опитаних). На третину менше – чинник поради батьків, рідних – 86 (49,4%). Майже таку кількість – чинник високого доходу – 82 (47,1%). Наступний – престижності професії – 61 (35,1%). Чинник затребуваності професії («завжди можна знайти роботу») визначив практично кожен третій з респондентів – 53 (30,5%). Отже, переважна більшість респондентів зважає на власні здібності й розраховує на власні сили. Більша частина дослухається порад батьків, що підтверджує зв'язок

між поколіннями. Респонденти готові проявляти самостійність та нести відповідальність за свої вчинки.

Таблиця 3

Чинники вибору професії (загальна)

Чинники вибору професії	Частота	%
маю до цього здібності	121	69,5
невеликий конкурс у навчальний заклад	6	3,4
можливість не розлучатися з друзями	21	12,1
порада батьків, рідних	86	49,4
порада друзів, знайомих	23	13,2
реклама в мас-медіа	2	1,1
престижність професії	61	35,1
сімейна традиція	18	10,3
високий дохід	82	47,1
зручне (близьке) розташування навчального закладу	12	6,9
завжди можна знайти роботу	53	30,5
у цій сфері є знайомі, які допоможуть добре влаштуватися	26	14,9
інше	12	6,9
важко відповісти	8	4,6

Визначення вагомих чинників при виборі професії показало наступне. Для 14–15-річних респондентів (9-й клас) і 16–17-річних (11-й клас) найвагомішими є власні здібності до професії – відповідно 65 (71,4%)

і 56 (67,5%). На другому й третьому місцях для 14–15-річних – відповідно високий дохід 50 (54,9%) та порада батьків, рідних – 45 (49,5%), затребуваність професії 29 (31,9%). Серед представників старшої вікової категорії (16–17 років, 11-й клас) друге й третє місце посіли ті ж чинники, лише у зворотному порядку: порада батьків, рідних – 41 (49,4%), високий дохід – 32 (38,6%). Цікаво, що для старших учнів чинник «порада батьків, рідних» важливіший за високий дохід (табл. 4). Примітною є розбіжність в індикаторі «можливість не розлучатися з друзями». Для 14–15-річних він має показник 18 (19,8%), тоді як для 16–17-річних усього лише 3 (3,6%). Це пояснюється зміною провідної діяльності: для 14–15-річних – це ще спілкування з друзями, для 16–17-річних – усвідомлення власної неповторності, відокремлення й визначення шляху.

Для учнів обох типів ЗНЗ на першому місці, хоч і з суттєвою різницею на користь спеціалізованого закладу, мають чинники здібностей до професії – 79 (74,5%) і 42 (61,8%); поради батьків, рідних відповідно 53 (50,0%) і 33 (48,5%) – (друге); таку ж вагомість для учнів спецшколи має чинник високого доходу 53 (50,0%). На третьому місці престижність професії – 43 (40,6%) для спеціалізованого закладу і високий дохід 29 (42,6%) – для ЗНЗ мікрорайону (табл. 5). Велику різницю складають показники індикатора «престижність» професії. Учні спеціалізованого закладу відмітили це 43 рази (у 40,6% випадків) проти 18 (26,5%) учнів ЗНЗ мікрорайону. Суттєвою є різниця й врахуванні сімейної традиції: для спеціалізованої загальноосвітнього навчального закладу це 14 (13,2%), а для ЗНЗ мікрорайону – 4 (5,9%). Цей

Таблиця 4

Чинники вибору професії (по класах)

Чинники вибору професії	9 клас		11 клас	
	Частота	%	Частота	%
маю до цього здібності	65	71,4	56	67,5
невеликий конкурс у навчальний заклад	3	3,3	3	3,6
можливість не розлучатися з друзями	18	19,8	3	3,6
порада батьків, рідних	45	49,5	41	49,4
порада друзів, знайомих	18	19,8	5	6,0
реклама в мас-медіа	0	0	2	2,4
престижність професії	34	37,4	27	32,5
сімейна традиція	5	5,5	13	15,7
високий дохід	50	54,9	32	38,6
зручне (близьке) розташування навчального закладу	5	5,5	7	8,4
завжди можна знайти роботу	29	31,9	24	28,9
у цій сфері є знайомі, які допоможуть добре влаштуватися	13	14,3	13	15,7
інше	6	6,6	6	7,2
важко відповісти	3	3,3	5	6,0

останній індикатор свідчить про більшу успішність батьків учнів спеціалізованих ЗНЗ, які, за даними дослідження, мають значно вищий показник освітнього цензу, а в цілому – про втрату сімейних професійних традицій.

Наступна вибірка зроблена за індикатором міри впливу чинників при виборі професії (табл. 6). Найбільшою мірою враховуються (за зменшенням): власні здібності – 93 (53,4%), очікуване задоволення від праці та затребуваність професії – 77 (44,3%), знання про професію – 76 (43,7%), поради батьків, рідних –

56 (32,2%), узгодженість обраної професії із традиційними життєвими планами – 43 (24,7%). Скоріше враховували, ніж не враховували респонденти (за зменшенням): поради батьків, рідних – 43 (28,1%), затребуваність професії – 35 (24,8%), очікуване задоволення від праці – 37 (24,2%), власні домагання – 30 (24,0%), власні здібності – 36 (23,7%). Найменшою мірою враховуються та скоріше не враховуються, ніж враховуються думки однолітків – відповідно 36 (20,7%) та 23 (13,2%).

Таблиця 5

Чинники вибору професії (по школах)

Чинники вибору професії	Спеціалізована загальноосвітня школа		Загальноосвітня школа мікрорайону	
	Частота	%	Частота	%
маю до цього здібності	79	74,5	42	61,8
невеликий конкурс у навчальний заклад	6	5,7	0	,0
можливість не розлучатися з друзями	11	10,4	10	14,7
порада батьків, рідних	53	50,0	33	48,5
порада друзів, знайомих	11	10,4	12	17,6
реклама в мас-медіа	2	1,9	0	,0
престижність професії	43	40,6	18	26,5
сімейна традиція	14	13,2	4	5,9
високий дохід	53	50,0	29	42,6
зручне (близьке) розташування навчального закладу	5	4,7	7	10,3
завжди можна знайти роботу	30	28,3	23	33,8
у цій сфері є знайомі, які допоможуть добре влаштуватися	18	17,0	8	11,8
інше	4	3,8	8	11,8
важко відповісти	4	3,8	4	5,9

Соціально-філософські погляди – розуміння соціальних можливостей, нових напрямів у розвитку суспільства, значущості самореалізації тощо, пов'язаних із професійним самовизначенням, – демонструє таблиця «Судження самовизначення» (табл. 7). Розуміння важливості правильного вибору професії демонструє 68 (39,1%) опитаних. Майже така ж кількість – розуміння особливостей сучасного цивілізаційного (суспільного) розвитку: 66 (37,9%) зазначають про необхідність постійного саморозвитку й самоосвіти, 58 (33,3%) респондентів вказують на важливість духовного розвитку особистості («потрібно обирати яким бути»). Тільки 38 (20,7%) віддають перевагу рівню споживання перед іншими смислами. Лише 18 (10,3%) звернули увагу на те,

що професійне самовизначення в соціальному плані означає обрання духовно-моральних орієнтирів. На жаль, мало – 8 (4,6%) опитуваних розуміють важливість допомоги консультантів-професіоналів в обранні професії.

Процес становлення особистості демонструють дані табл. 8. Випускники 11-го класу (16–17-річні) в більшій мірі, ніж 9-го (14–15-річні), розуміють важливість власного духовно-морального розвитку (36,1% проти 30,8%), значення морального вибору і статусу соціальної групи («з ким бути») – 12% проти 8,8%, необхідності особистісного і професійного зростання – 42,2% проти 34,1%, професіоналізму як вищого ступеня розвитку – («потрібно звернутися до консультанта») – 6,0% проти 3,3%.

Таблиця 6

Міра впливу чинників при виборі професії (загальна)

Міра врахування чинників	Чинники															
	Очікуване задоволення від праці		Власні здібності		Власні домагання		Поради старших (батьків, членів родини)		Думки однолітків (однокурсників, друзів)		Узгодженість обраної професії із градиційними і життєвими планами		Мої знання про цю та інші професії		Загребувальність цієї професії	
	Частота	%	Частота	%	Частота	%	Частота	%	Частота	%	Частота	%	Частота	%	Частота	%
Найменшою мірою	8	4,6	3	1,7	8	4,6	21	12,1	36	20,7	15	8,6	6	3,4	3	1,7
Скоріше не враховували, ніж враховували	7	4,0	8	4,6	13	7,5	7	4,0	23	13,2	21	12,1	7	4,0	9	5,2
Наскільки враховували, настільки й не враховували	21	12,1	9	5,2	33	19,0	18	10,3	21	12,1	18	10,3	17	9,8	5	2,9
Скоріше враховували, ніж не враховували	37	24,2	36	23,7	30	24,0	43	28,1	17	11,8	27	19,6	32	22,4	35	24,8
Враховували найбільшою мірою	77	44,3	93	53,4	31	17,8	56	32,2	9	5,2	43	24,7	76	43,7	77	44,3
Не враховували	3	1,7	3	1,7	10	5,7	8	4,6	38	21,8	14	8,0	5	2,9	12	6,9
Усього	153	87,9	152	87,4	125	71,8	153	87,9	144	82,8	138	79,3	143	82,2	141	81,0
Не відповіли	21	12,1	22	12,6	49	28,2	21	12,1	30	17,2	36	20,7	31	17,8	33	19,0
Усього	174	100	174	100	174	100	174	100	174	100	174	100	174	100	174	100

Таблиця 7
Судження самовизначення (загальна)

Судження	Частота	%
1	2	3
професія обирається один раз і на все життя	68	39,1
треба обирати не те, ким бути, а те, яким бути	58	33,3
найважливіше – вибрати з ким бути	18	10,3
сьогодні обирають не професію, а рівень споживання, який вона може забезпечити	36	20,7
не має значення, яку професію обираєш – будеш працювати там, де вдасться влаштуватися	10	5,7
професії сьогодні швидко змінюються, головне – навчитись постійно самовдосконалюватися	66	37,9
професія має бути такою, щоб давала все і відразу	27	15,5
щоб правильно обрати професію, треба звернутися до консультанта	8	4,6

У цілому результати емпіричного дослідження довели наші висновки з теоретичних міркувань: на професійне самовизначення особистості впливають як внутрішні, так і зовнішні чинники. Більшою мірою на професійне самовизначення впливають внутрішні чинники.

Внутрішні чинники професійного самовизначення особистості, що переважають і визначають самореалізацію особистості, є: врахування власних здібностей (понад 75%), очікуване задоволення від праці – майже 68%. Значні показники має також індекс особистісних домагань (прагнення високого рівня забезпеченості, незалежного існування, можливості самореалізації, снаги до високих професійних досягнень та очікуване задоволення від праці), ціннісно-смилові орієнтації особистості. Найменш впливовими із внутрішніх чинників є прагнення самоствердження за рахунок інших (влади над іншими людьми) та економії власних ресурсів (професія не потребує великих зусиль).

Із зовнішніх чинників найбільш вагомими для самореалізації особистості є: вплив ринку праці (врахування затребуваності професії в суспільстві) – майже 69%, думка найближчого оточення, якому довіряють (поради батьків і найближчих родичів) – близько 60%. Має велике значення соціальний статус професії (престижність у суспільній думці та високий рівень оплати праці за професією). Зовнішні чинники, які мали б відігравати найбільшу роль при професійному самовизначенні, що дозволило б гармонізувати

Таблиця 8
Судження самовизначення (по класах)

Судження	9 клас		11 клас	
	Частота	%	Частота	%
професія обирається один раз і на все життя	40	44,0	28	33,7
треба обирати не те, ким бути, а те, яким бути	28	30,8	30	36,1
найважливіше – вибрати з ким бути	8	8,8	10	12,0
сьогодні обирають не професію, а рівень споживання, який вона може забезпечити	19	20,9	17	20,5
не має значення, яку професію обираєш – будеш працювати там, де вдасться влаштуватися	5	5,5	5	6,0
професії сьогодні швидко змінюються, головне – навчитись постійно самовдосконалюватися	31	34,1	35	42,2
професія має бути такою, щоб давала все і відразу	15	16,5	12	14,5
щоб правильно обрати професію, треба звернутися до консультанта	3	3,3	5	6,0

інтереси особистості і суспільства, а саме – професійне консультування психологів та консультантів служби зайнятості, практично не впливають на особистісний вибір молоді.

Різниця у показниках, які ми отримали через опитування учнів різних типів навчальних закладів, пояснюється соціальними обставинами життя учнів.

Чинники найбільшого впливу та міра їх врахування учнями у професійному самовизначенні свідчать про достатню соціальну зрілість, духовний розвиток учнів випускних класів загальноосвітніх навчальних закладів. Покоління сучасних випускників прагматичне й готове робити інвестиції в професію важкою працею, сподіваючись на власну творчу реалізацію.

Результати дослідження можуть бути використаними для розгортання подальших наукових розвідок і теоретичних узагальнень з проблеми професійного самовизначення та професійної орієнтації молоді у філософії освіти, педагогіці, соціальній роботі, професійному консультуванні тощо.

Наше дослідження не вичерпує аспектів розглянутої проблеми й окреслює необхідність пошуку за напрямками інноваційних методів професійної орієнтації молоді з урахуванням міжгалузевої інтеграції знань, фіксації та інтерпретації отриманих даних за окресленим напрямом соціологічних досліджень.

Використані літературні джерела

1. *Абульханова-Славская К. А.* Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. – М.: Мысль, – 1991. – 299 с.
2. *Божович Л. И.* Личность и ее формирование в детском возрасте: Психологические исследования / Л. И. Божович. – М.: Просвещение, – 1968. – 252 с.
3. *Головаха Е. И.* Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи / Е. И. Головаха. – К.: Наукова думка, – 1988. – 144 с.
4. *Дидковская Я. В.* Динамика профессионального самоопределения студентов // Социс. – 2001. – № 7. 132–135.
5. *Дубровина И. В.* Формирование личности старшеклассника / И. В. Дубровина. – М.: Педагогика, 1989. – 169 с.
6. *Климов Е. А.* Психология профессионального самоопределения / Е. А. Климов. – М., Академия, 2004. – 304с.
7. *Корсун Г. О.* Професійне самовизначення старшокласників як проблема теорії та методики виховання в роботах вітчизняних та зарубіжних вчених // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка, – 2007. – № 2. – Ч. 1. – С. 120–123.
8. *Костюк Г. С.* Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк / За ред. Л. М. Проколієнко. – К.: Рад. школа, 1989. – 340с.
9. *Мельник М.* Психологічні особливості професійного самовизначення обдарованих старшокласників // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика: зб. наук. праць. – К.: Інститут обдарованої дитини АПН України, 2010. – Вип. 4. – С. 32–38.
10. *Моляко В. О.* Психологічна готовність до творчої праці / В. О. Моляко – К.: Т-во «Знання» УРСР. – 46 с. – (Сер.7 «Педагогічна»; № 9).
11. *Найдьонов М. І.* Динаміка оцінок престижності професій, що користуються попитом на ринку праці. Чинники, умови та особливості вибору професії: інформаційний бюлетень. Листопад, 2010 / М. І. Найдьонов, Л. В. Григоровська; упоряд. О. М. Лисенко; Інститут соціальної та політичної психології НАПН України. – К., 2010. – 128 с.
12. *Новий тлумачний словник української мови: У 3-х т. / Уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпущко. – Вид. 2-е, випр. – Т. 3. – К.: Аконті, 2006. – 862 с.*
13. *Педагогический энциклопедический словарь /* Гл. ред. Б. М. Бим-Бад; Редкол.: М. М. Безруких, В. А. Болотов, Л. С. Глебова и др. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2003. – 528 с.: ил.
14. *Фукуяма С.* Теоретические основы профессиональной ориентации / С. Фукуяма. – М.: Изд-во МГУ, 1989, – 108 с
15. *Цехмістер Я. В.* До проблеми допрофесійної підготовки учнівської молоді // Психологія і педагогіка, – 2000. – № 1. – С. 59–66.
16. *Holland J. L.* Self-Directed Search: Occupational Finder. – Odessa, FL: Psychological Assessment Resources, Inc., 1994. – 42 p.

3. НАУКОВІ СЕМІНАРИ-ПРАКТИКУМИ

Віра Петрівна Чудакова,
науковий співробітник лабораторії
профільного навчання і профорієнтації
Інституту педагогіки НАПН України,
науковий кореспондент Інституту психології
імені Г. С. Костюка НАПН України;
психолог, тренер, ст. викладач, консультант, коуч
м. Київ, Україна

УДК 159.9:37.07:005.95]:001.895

*Продовження публікації,
початок у №№ 3–4; 5; 6; 7 за 2012 р.; у №№ 1(8); 2(9); 3(10);
6(13); 7(14); 8–9 (15–16); 10 (17); 11(18) за 2013 р*

ДІАГНОСТИЧНО - ІНТЕРПРЕТАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТЕГРАЛЬНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗАДОВОЛЕНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ЯК КРИТЕРІЙ ГОТОВНОСТІ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Й КОНКУРЕНТОЗДАТНОЇ ОСОБИСТОСТІ 2 частина. Продовження, початок №11 за 2013 р.

В статті представлений об'єднаний дизайн, алгоритм проведення та обробки результатів дослідження інтегральної характеристики «удовлетвореності професійною діяльністю» як критерію психологічної готовності до інноваційної діяльності.

Ключевые слова: *інноваційна діяльність, психологічна готовність до інноваційної діяльності, критерії, інтегральна характеристика «удовлетвореності професійною діяльністю».*

The paper presents the overall design of the algorithm and processing results of the study of the integral characteristics of the «satisfaction of professional activity» as a criterion of psychological readiness for innovation.

Keywords: *innovation, psychological readiness for innovation, criteria integral characteristic «Satisfaction professional activity».*

У попередньому номері опубліковано тема «Інформаційно-смісловий компонент вивчення проблеми задоволеності професійною діяльністю».

У цьому номері продовжено публікацію наступних тем наукового семінару: «Діагностично-інтерпретаційний компонент дослідження задоволеності професійною діяльністю»:

- *Алгоритм та опис методів дослідження ставлення особистості до своєї професійної діяльності;*
- *Аналіз, обробка та інтерпретація результатів дослідження:*
 - *ступеня задоволеності своєю професією («Лк»);*

- *ставлення до службової перспективи («Сп»);*
- *ставлення до роботи у нинішній час («Нч»);*
- *ступеня задоволеності потреб особистості у процесі професійної діяльності («Зп»).*

- *Визначення сильних і слабких сторін мотиваційного середовища освітньої організації;*
- *Визначення загальної оцінки інтегральної характеристики задоволеності своєю професійною діяльністю («Знд»).*

Одним із критеріїв сформованості внутрішньої психологічної готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності, та конкурентоздатності особистості в швидкозмінних умовах, є

інтегральна характеристика задоволеності професійною діяльністю («Зп»).

У попередньому номері № 11 за 2013 р. розкрито інформаційно-смісловий компонент вивчення проблеми задоволеності професійною діяльністю, а саме:

- поняття задоволеності професійною діяльністю;
- вплив мотивації професійної діяльності на її задоволеність;
- алгоритм дослідження загальної оцінки інтегральної характеристики задоволеності своєю професійною діяльністю.

Продовжуємо висвітлення досвіду впровадження в практику діяльності освітніх організацій різних типів моделей і технологію формування готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності. У попередніх випусках журналу «Освіта та розвиток обдарованої особистості» представлена [18–22]:

1) у № 3–4, 2012 р. – загальна характеристика науково-методичного забезпечення психолого-організаційної технології формування готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності;

2) у № 5;6;7, 2012 р. – описано покроковий алгоритм дослідження експертизи рівня розвитку педагогічного колективу та його вплив на організаційно-інноваційне середовище освітньої організації; описано структуру, особливості та критерії оцінювання соціально-психологічних характеристик рівня розвитку колективу та його інтегральні і первинні характеристики: ціннісно-орієнтаційна зрілість колективу (A) – рівень орієнтованості колективу на поточні досягнення (a_1), на розвиток способів діяльності (a_2), на саморозвиток членів педагогічного колективу (a_3); організованість колективу (B) – рівень відповідальності (b_1); спрацьованості (b_2), включення членів педагогічного колективу в управління (b_3); згуртованість (об'єднаність) колективу (B) – рівень єдності (спільності) орієнтацій (b_4), сумісності членів педагогічного колективу (b_5), потенційної стабільності (b_6);

3) у № 1 (8), 2013 р. – загальна характеристика експертизи організаційно-інноваційного середовища освітньої організації; описано алгоритм проведення та інтерпретація результатів експертизи за методикою «Оцінювання характеристик колективу»;

4) у № 2 (9), 2013 р. – описаний алгоритм проведення та інтерпретація результатів експертизи організаційно-інноваційного середовища за методикою «Оцінювання мотиваційного середовища»;

5) у № 3 (10), 2013 р. – описано алгоритм проведення та інтерпретація результатів експертизи організаційно-інноваційного середовища, за методикою «Оцінювання функцій керівництва»;

6) у № 4 (11), 2013 р. – програма спецкурсу (семінару–тренінгу) «Управлінська компетентність керівника з формування готовності педагогів до інноваційної діяльності в умовах освітнього середовища профільної школи»;

7) у № 6 (13), 2013 р. – представлено узагальнені результати експертизи організаційно-інноваційного середовища освітньої організації (діагностичного

етапу) запропоновано опис і приклади оформлення експертної документації для ефективного проведення корекційного етапу дослідження.

8) у № 7 (14), 2013 р. – представлено загальний дизайн моделей і технології формування психологічної готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності, та розробки науково-методичного забезпечення її впровадження в практику роботи освітніх організацій різних типів; розкрито і ретельно описано методи і етапи організації проведення дослідження, інтерпретацію обробки результатів емпіричних даних і алгоритм впровадження «1.2. Корекційної моделі створення сприятливого організаційно-інноваційного середовища освітньої організації».

9) у № 8–9 (15–16), 2013 р. детально представлено: алгоритм організації, проведення, обробки, інтерпретації результатів емпіричних даних дослідження «інноваційності» персоналу освітніх організацій, як показника формування готовності до інноваційної діяльності та чинника формування конкурентоздатності особистості в швидкозмінних умовах; вперше опубліковано діагностичний інструментарій для оцінювання «інноваційності» – авторська методика «Експрес діагностика інтегрального показника «інноваційність» (Чудакової В.П.); наведено приклади оформлення експериментальної документації – протоколи індивідуальних показників і профіль оцінки (граф-схеми) рівня інноваційності (позитивна, нульовий рівень, негативна) та тенденції інноваційності (направленості): (емоційна-практична та теоретико-інтелектуальна тенденція) за результатами факторного аналізу.

Результати дослідження «інноваційності» надали можливість визначити інноваційний потенціал персоналу освітніх організацій та з'ясувати кого із них, в першу чергу, необхідно залучати до інноваційної діяльності для досягнення найкращих результатів.

10) у № 10 (17), 2013 р. представлено покроковий алгоритм і загальний дизайн моделі експертизи і корекції психологічної готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності, як чинника формування конкурентоздатності особистості.

Мета цієї публікації: показати алгоритм, опис методів, аналіз, обробки та інтерпретації результатів дослідження ставлення особистості до своєї професійної діяльності, що дає можливість з'ясувати складові інтегральної характеристики задоволеності своєю професійною діяльністю, як критерію сформованості психологічної готовності до інноваційної діяльності й конкурентоздатної особистості.

Впровадження психолого-організаційної технології формування готовності до інноваційної діяльності в освітню практику

Для розв'язання проблеми формування готовності персоналу організацій до інноваційної діяльності та розробки науково-методичного забезпечення її впровадження у практику діяльності освітніх організацій різних типів, за основу взято технологічний підхід, головне призначення якого полягає у розробці

(проектуванні) та впровадженні спеціальних гуманітарних (людинознавчих) технологій, різновидом якої є психолого-організаційна технологія, спрямована на розв’язання конкретних проблем в організації та запропонована Л. М. Карамушкою [6].

Розроблена «Психолого-організаційна технологія формування готовності персоналу організацій до інноваційної діяльності» (далі «Технологія») є комплексною системою науково-методичного забезпечення упровадження в освітню практику освітніх інновацій, що створює можливість надавати психологічну допомогу психологам, педагогам, управлінцям всіх рівнів, спрямовану на розв’язання певних психологічних і організаційних проблем, пов’язаних з інноваційними змінами, діяльністю й розвитком організації і функціонуванням управлінців і персоналу організації [18–22].

«Технологія» є професійно містким, універсальним інструментом, що призначається для психологів, які мають фундаментальну базу підготовки, але з економічних причин не всі освітні організації змогли ввести у штатний розпис психологів. З’ясовано, що за певних причин не всі психологи готові до роботи з керівниками і персоналом організацій. Враховуючи такі обставини, нами розроблена «Технологія», якою можуть скористатись та успішно засвоїти в умовах спеціальної підготовки і консультацій (тренінгів-семинарів, коучингів) при допомозі та підтримці фахівців управлінці та спеціалісти по роботі з персоналом організацій, менеджери, педагоги, методисти, викладачі, консультанти і всі, хто цікавиться питаннями

організаційного розвитку і особистої ефективності, а також ті, у діяльності яких зміни і розвиток окремих людей і груп відіграють суттєву роль.

Зазначимо, що перспективність і можливість масової реалізації технології, є придатною для відтворення не тільки автором, але й іншими фахівцями з гарантією досягнення запланованих результатів (психологами, а також при спеціальній підготовці у сфері контрольної-оцінної, та корекційно-розвивальної діяльності), викладачами, методистами, управлінцями, науковцями тощо). Для цього можна використати розроблену автором програму семінару-тренінгу «Управлінська компетентність керівника з формування готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності в умовах освітнього середовища [20]. Перспективність подальшої розробки і можливостей масової реалізації технології полягає у гарантії досягнення запланованих результатів якісної освіти, професійного і морального задоволення від творчого процесу, самодостатності реалізації особистісного потенціалу у освітньому процесі.

«Технологія» складається з двох взаємопов’язаних і взаємодоповнюючих частин (що відповідають дослідженню внутрішніх і зовнішніх умов упровадження інновацій), кожна з яких містить такі основні компоненти: інформаційно-смісловий, діагностично-інтерпретаційний, прогностичний, корекційно-розвивальний. Зміст і структура основних складових і компонентів моделей і технології (див. рис. 1):

Рис 1. Модель структури складових «Психолого-організаційна технологія формування готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності»

1. Модель експертизи та корекції організаційно-інноваційного середовища освітніх організацій (зовнішні умови) [18–22]: 1.1. Модель експертизи організаційно-інноваційного середовища освітніх організацій; 1.2. Модель створення сприятливого організаційно-інноваційного середовища освітніх організацій.

2. Модель експертизи й корекції психологічної готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності (внутрішні умови): 2.1. Модель експертизи психологічної готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності; 2.2. Модель багаторівневого рефлексивно-інноваційного тренінгу, коучингу «Психологічні засоби самовдосконалення і розвитку творчого потенціалу особистості».

Упровадження «Технології» в освітню практику передбачало взаємопов'язану діяльність наукового керівника експерименту (автора розробки) з керівниками та педагогічними колективами освітніх організацій з урахуванням принципів спільної діяльності (індивідуалізації, диференціації, оптимальної реалізації людських ресурсів, конструктивного спілкування тощо). «Технологія» пройшла апробацію і

впроваджена у практику діяльності освітніх організацій різних типів України: м. Києва (гімназія № 153), Київської області (школи Броварського районну), м. Одеси (ЗОШ №№ 52; 53; 118; НВК «Гімназія № 7»; НВК № 49; Приватна школа «Гармонія»; Школа-інтернат № 2), м. Херсону (ЗОШ №№ 12; 53, 54; 41), м. Нової Каховки (Новокаховська гімназія) і Херсонської області (Скадовського і Голопристанського районів), м. Сімферополя (НВК «Школа-колегіум» № 14).

Завдяки творчій співпраці з вищезазначеними керівниками і педагогічними колективами освітніх організацій на різних етапах розробки і впровадження «Технології» відпрацьовувались психолого-педагогічний діагностичний інструментарій, інтерпретаційний та корекційно-розвивальний блоки, відшліфовувались окремі аспекти і компоненти модулів «Технології», при цьому кожна школа зробила важливий внесок.

Розглянемо одну із складових «Технології» «Модель експертизи психологічної готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності». На рис. 2. представлено оцінні параметри, алгоритм реалізації і послідовність проведення етапів експертизи психологічної готовності до інноваційної діяльності (див. рис 2).

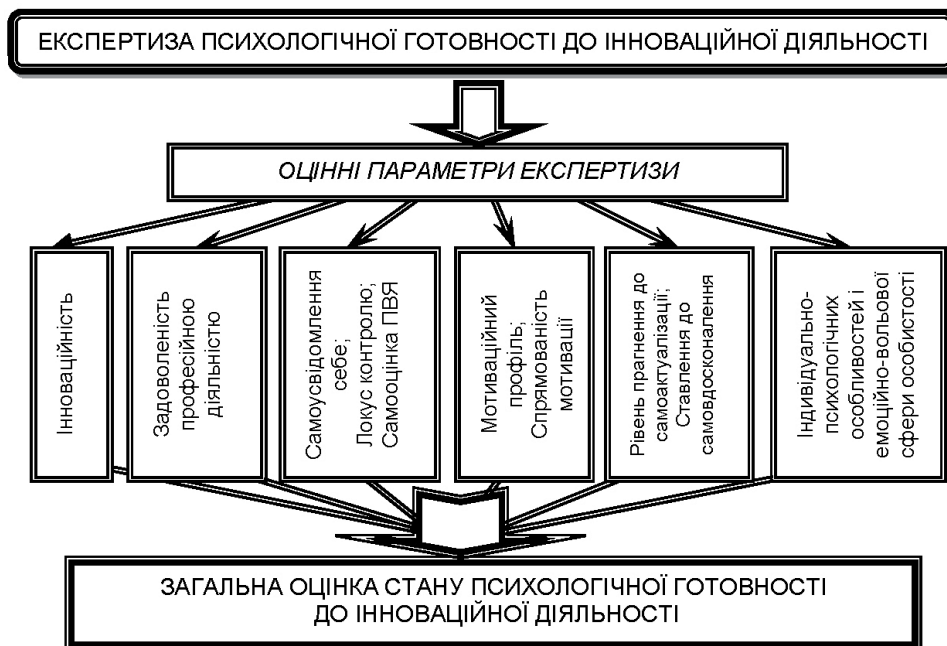

Рис.2. Модель експертизи психологічної готовності педагогів до інноваційної діяльності

Для проведення експертизи психологічної готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності використовуємо валідний і надійний психолого-діагностичний інструментарій, що дає змогу дослідити наступні оцінні показники і параметри:

• інтегральний показник «Інноваційність», що дає змогу визначити і оцінити стан рівня інноваційності (позитивний, нульовий, негативний) та рівень тенденції педагогів до здійснення інновацій (стереотипно-інтелектуальний і емоційно-практичний);

• задоволеність професійною діяльністю (задоволеність професією, ставлення до діяльності в нинішній час і перспективі, задоволеність життєвих потреб у процесі професійної діяльності);

• самоусвідомлення себе, як фахівця (локус контролю, самооцінка професійно важливих якостей);

• мотиваційні характеристики (мотиваційний профіль, мотиваційна тенденція особистості: споживча, особистісно-розвиваюча, направленість мотивації);

- самоактуалізація і ставлення до самовдосконалення;
- індивідуально-психологічні особливості та емоційно-вольовий контроль.

Нижче розглянемо алгоритм дослідження інтегральної характеристики задоволеності професійною діяльністю, як критерію психологічної готовності до інноваційної діяльності й конкурентоздатної особистості у швидкозмінних умовах.

Алгоритм дослідження інтегральної характеристики задоволеності своєю професійною діяльністю.

Предметом обговорення у цій публікації є загальний дизайн, алгоритм, опис методів, аналізу, обробки та інтерпретації результатів дослідження ставлення особистості до своєї професійної діяльності, що дає можливість з'ясувати складові інтегральної характеристики задоволеності своєю професійною діяльністю, як критерію сформованості психологічної готовності до інноваційної діяльності й конкурентоздатної особистості.

Самовдосконалення, саморозвиток, творча активність, можуть стати стійким мотивом до продуктивної професійної діяльності й готовності до інноваційної діяльності, якщо особистість переживає активно-позитивне ставлення до обраної професії та професійної діяльності в цілому. Приваблива робота (творча, цікава, яка дозволяє проявити себе) дає почуття задоволеності та може бути дієвим стимулом до самовдосконалення, що містить вищі мотиви – самореалізацію і саморозвиток.

Непривабливість змісту професійної діяльності, монотонність, недостатня або зайва складність, нас не цікавить, відсутність або низький рівень «гігієнічних факторів» (умови праці, заробітна плата, можливість повноцінного відпочинку тощо) є джерелом незадоволеності, стресів, професійного вигорання і здатні підірвати ефективність дії мотиваційних факторів.

Незадоволеність накладає відбиток на сприйняття трудової атмосфери, роблячи її негативною. Працівнику здається, що оплата не справедлива, керівництво не компетентне, порядку немає, взаємовідносини у колективі погані. Це відгуки роздратованого стану, що пов'язано з «гігієнічними факторами» («мотиваційно-гігієнічна» теорія мотивації за Ф. Герцбергом [6; 8]). У своїй теорії Ф. Герцберг дав керівникам будь-якої сфери діяльності, важливе розуміння того, що забезпечення високого рівня «гігієнічних факторів» не є для людей стимулом для хорошої роботи. Це ними сприймається як норма. Але їх відсутність викликає негативну реакцію, незадоволеність.

Тому важливо починати зі створення своєрідної бази – необхідної у конкретному випадку рівня «гігієнічних факторів», а потім можна і необхідно спиратися на мотивуючі фактори, що за Ф. Герцбергом, складають фактори, пов'язані зі сутністю та характером професійної діяльності, і, які дозволяють задовольнити вищі потреби людини. Вони, на думку Ф. Герцберга, можуть

виступати в якості мотиваторів (стимуляторів), що спонукають людину до продуктивної діяльності.

До *мотивуючих факторів* можуть бути віднесені, наприклад: шанси до службового зростання; оплата, що пов'язана з результатами діяльності; творча діяльність; висока відповідальність; визнання і схвалення виконаної роботи. Перераховані фактори виступають визначальними стимулами до інноваційної діяльності та самовдосконалення особистості та здатні змінити ситуацію в організації, створюючи сприятливе мотиваційне середовище [8].

Інтегративний показник, що відображає благополуччя/неблагополуччя особистості у трудовому колективі в умовах здійснення інновацій, є задоволеність своєю професійною діяльністю. Це доводить про необхідність попереднього з'ясування і структурування інтегральної характеристики задоволеності власною професійною діяльністю, а також вивчення показників і стану мотиваційних умов, що спонукають персонал освітніх організацій до ефективної інноваційної діяльності. Для розв'язання цього аспекту проблеми, нами визначено параметри та критерії оцінювання «задоволеності своєю професійною діяльністю», розроблено і описано у цій публікації загальний дизайн і алгоритм дослідження ставлення особистості до власної професійної діяльності, що можна подати у вигляді моделі на рис. 3.

Запропоновані та описані нижче психолого-діагностичні методи дозволяють оцінити не тільки загальну інтегральну характеристику задоволеності своєю професійною діяльністю, але й оцінити її складові: оцінні параметри, за визначеним алгоритмом:

- оцінювання ступеня задоволеності власною професією;
- з'ясування ступеня задоволеності життєвих потреб особистості у процесі професійної діяльності;
- оцінювання ставлення до власної професійної діяльності у «нинішній час», і ставлення до «службової перспективи»;
- оцінювання інтересу до виконуваної роботи, задоволеності взаєминами зі співробітниками і керівництвом; задоволеність умовами, організацією діяльності;
- виявлення сильних та слабких сторін у мотиваційному середовищі освітньої організації, що спонукають до ефективної інноваційної діяльності, а які призупиняють або блокують її, що дасть можливість зрозуміти за рахунок чого створюється несприятливе середовище, які з мотиваційних умов необхідно змінити.

Діагностично - інтерпретаційний компонент дослідження інтегральної характеристики задоволеності професійною діяльністю

Опис методів і алгоритму дослідження ставлення особистості до своєї професійної діяльності.

Дослідження ставлення особистості (персоналу освітніх організацій) до власної професійної діяльності проводиться за допомогою складових методик

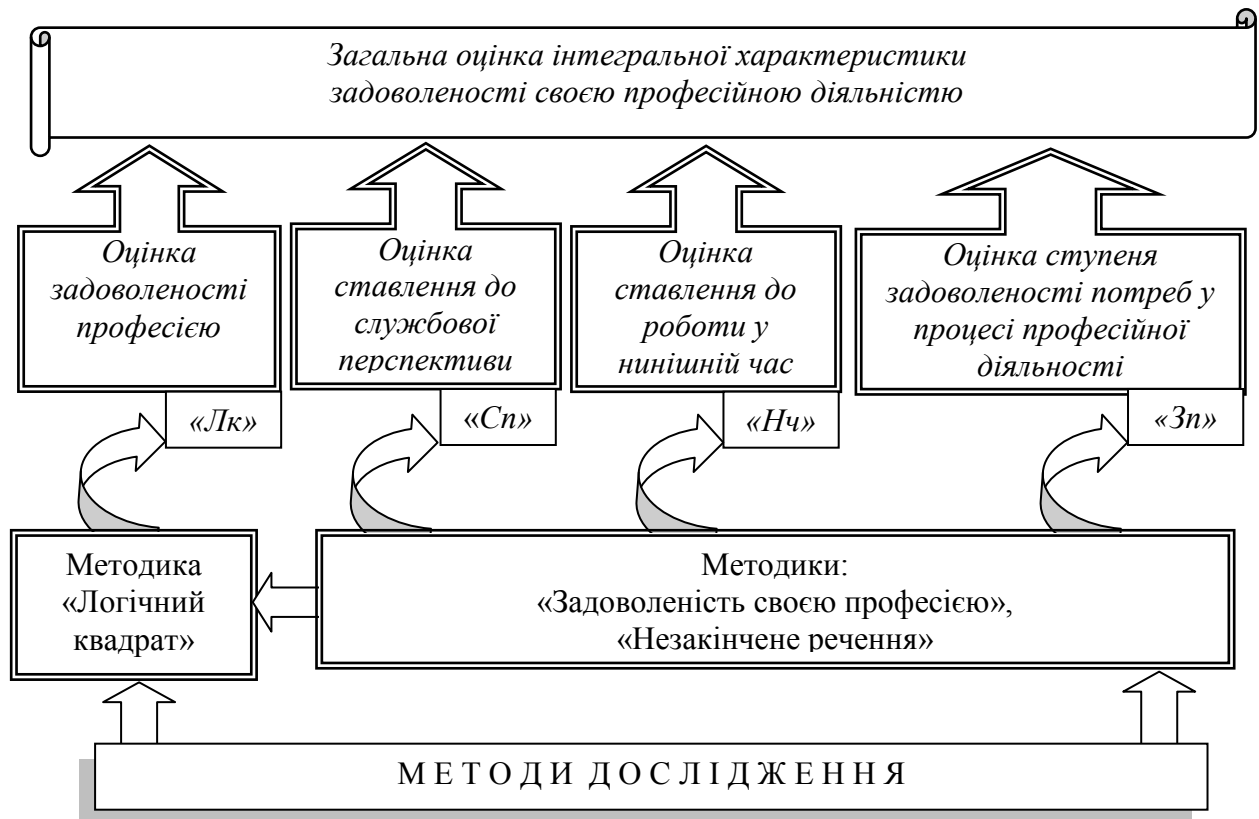

Рис. 3. Модель дослідження ставлення особистості до своєї професійної діяльності та алгоритм визначення інтегральної характеристики задоволеності професійною діяльністю

«Задоволеність своєю професією» (адаптованого варіанту Н. В. Кузьміної), «Логічний квадрат» і «Незакінчені речення».

Методика «Задоволеність своєю професією» [15] збирає інформацію соціально-демографічного, професійного та соціально-психологічного характеру у формі опитування з вибором варіантів, розгорнутого вербального оприлюднення особистої точки зору та шкалювання за стобальною шкалою рівнів задоволеності у педагогічній діяльності груп життєвих потреб особистості. Останній тип даних дозволяє використання статистичного аналізу для вивчення структури й конфігурації потреб персоналу освітніх організацій, що надає значний обсяг матеріалу для корекційної та психотерапевтичної роботи з ними в ході спеціальної психологічної підготовки до інноваційної діяльності.

Методика «Логічний квадрат» [15] спрямована на оцінку задоволеності персоналу освітніх організацій власною професією у формі окремого показника.

Інструктивно-методичні матеріали для дослідження ставлення особистості до своєї професійної діяльності

Текст методів дослідження:

Методика «Задоволеність своєю професією»

(Методика «Зп»)

Інструкція. Запрошуємо Вас прийняти участь у дослідженні готовності педагогів до інноваційної діяльності. Від Вашої щирої відповіді на питання анкети залежать достовірність результатів дослідження. На їх основі готуються рекомендації для розв’язання цієї актуальної проблеми. Відповідаючи на питання, уважно прочитайте запропоновані варіанти відповідей та занесіть у протокол дослідження.

1. Ваша освіта:

1.1. Закінчив вищій навчальний заклад (III-IV рівня)	1.2. Закінчив технікум, коледж	1.3. Закінчив середню школу, ПТУ
--	--------------------------------	----------------------------------

2. Яку займаєте посаду: (якщо вчитель, який викладає предмет).

3. Професія (згідно з освітою):

4. Чи подобається Вам Ваша професія?

- 4.1. Так, дуже подобається.
- 4.2. Скоріше подобається, ніж не подобається.
- 4.3. До професії відношення байдуже.
- 4.4. Затрудняюсь відповісти.
- 4.5. Професія скоріше не подобається.
- 4.6. Професія зовсім не подобається.

5. Хотіли би Ви зараз працювати за іншою спеціальністю, не пов’язаною із нинішньою професією?

5.1. Так, хотів би перейти	5.2. Ні	5.3. Не знаю
----------------------------	---------	--------------

6. Вибрали б Ви знову свою професію?

6.1. Так, вибрав би	6.2. Ні, не вибрав би	6.3. Не знаю би
---------------------	-----------------------	-----------------

7. Як Ви уявляєте свою трудову перспективу через декілька років? (ваш варіант відповіді)

8. Що спонукає Вас працювати за вибраною професією у нинішній час? (ваш варіант відповіді)

9. Оцініть, будь ласка, в якому ступені Ваша професійна діяльність дає Вам можливість задовольнити перераховані нижче потреби (повна задоволеність приймається за 100%):

№	Задоволені потреби	Ступінь задоволеності потреб в процесі професійної діяльності (%)													
		10	20	30	40	50	60	70	80	90	100				
1	Моя робота дає мені можливість проявляти творчість														
2	Моя робота дає можливість росту професійного														
3	Моя робота дає можливість росту інтелектуального														
4	Моя робота дає можливість росту культурного														
5	Моя робота дає можливість росту фізичного														
6	Моя робота дає можливість росту організаторського														
7	Моя робота дає можливість бути самостійним, незалежним у роботі														
8	Задовольняє мою потребу в новій, цікавій роботі														
9	Дає можливість просування по службі														
10	Задовольняє потребу в заробітній платі														
11	Задовольняє потребу спілкування з товаришами по роботі														
12	Моя робота користується повагою у відомому мені оточенні														
13	Моя робота дуже необхідна і важлива														
14	Моя робота достатньо об'єктивно оцінюється														
15	Мене задовольняє можливість отримання зарплати, яка відповідає результатам праці														

Бланки збору експертної інформації:

Форма 1. Індивідуальний протокол респондента № _____ дослідження інтегральної характеристики задоволеності своєю професійною діяльністю

Методика «Зп»

Відповіді на запитання № 1-6

1	2	3	4	5	6

Відповіді на запитання № 7-8

7	8

Відповіді на запитання № 9

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	

Аналіз, обробка та інтерпретація результатів дослідження ставлення особистості до своєї професійної діяльності

1. Визначення оцінки ступеня задоволеності своєю професією («Лк»).
2. Визначення оцінки ставлення до службової перспективи («Сп»).
3. Визначення оцінки ставлення до діяльності у нинішній час («Нч»).
4. Визначення оцінки ступеня задоволеності потреб особистості у процесі професійної діяльності (Сзп).
5. Визначення сильних і слабких сторін мотиваційного середовища освітньої організації за показниками ступеня задоволеності потреб у процесі професійної діяльності.
6. Визначення загальної оцінки інтегральної характеристики задоволеності своєю професійною діяльністю. («Зпд»)

1. Визначення оцінки ступеня задоволеності власною професією («Лк»).

Опишемо методи, процедуру проведення і обробки результатів дослідження ступеня задоволеності персоналу освітніх організацій власної професією за допомогою складових методики «Задоволеності своєю професією» і методики «Логічний квадрат».

Опис методики «Логічний квадрат» – суть цієї методики у співставленні та аналізі відповідей респондента на логічно взаємопов'язані та взаємовиключні відповіді, зведенні у «Логічний квадрат».

Для визначення оцінки ступеня задоволеності власною професією порівнюються, за допомогою логічного квадрату, відповіді на питання 5, 7, 9 методики

«Задоволеність своєю професією» (див. методика «Зп»), а саме:

- 4? – «Чи подобається Вам Ваша професія?»
 - 5? – «Хотіли б Ви зараз перейти на іншу посаду, не пов'язану з нинішньою професією?»
 - 6? – «Вибрали б Ви знову свою професію?»
- ці питання зведенні у таблицю (дивіться таблицю 2), цифри у ній показують ступінь задоволеності професією.

У таблиці 1 приведено критерії оцінки ступеня задоволеності власною професією, а також дані перекладу «оцінки ступеня задоволеності професією» у «бал алгоритму дослідження психологічної готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності» (бал АДГІД).

Таблиця 1.

Критерії шкали задоволеність своєю професією: ключ перекладу оцінки ступеня задоволеності професією у бал АДГІД

Оцінка	Ступінь задоволеності професією	Бал АДГІД
1	Явно задоволений своєю професією	5
2	Скоріше задоволений, ніж незадоволений	4
3	Невизначене ставлення до своєї професії	3
4	Суперечливе ставлення до своєї професії	3
5	Скоріше незадоволений, ніж задоволений	2
6	Явно незадоволений професією	1

Таблиця 2

«Логічний квадрат», дослідження ставлення особистості до власної професії за методиками «Лк» і «Зп»

1 КРОК:		2 КРОК: 5. Чи хотілось би Вам зараз перейти на іншу роботу, непов'язану з нинішньою професією?									5?
4. Чи подобається Вам Ваша професія?		5.1. Так			5.2. Ні			5.3. Не знаю			6?
		3 КРОК: 6. Чи вибрали би Ви знов свою професію?									
		Так	Ні	Не знаю	Так	Ні	Не знаю	Так	Ні	Не знаю	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
4.1.	Так, дуже подобається	4	4	4	1	6	2	2	4	2	Оцінка Бал АДГІД
		2	2	2	5	3	4	4	2	4	
4.2.	Скоріше подобається, ніж не подобається	6	6	3	2	3	2	2	3	3	Оцінка Бал АДГІД
		3	3	3	4	3	4	4	3	3	
4.3.	До професії ставлення байдуже	3	3	3	3	3	3	3	3	3	Оцінка Бал АДГІД
		3	3	3	3	3	3	3	3	3	

Продовження таблиці 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
4.4.	Затрудняюсь відповісти	6 3	4 2	3 3	2 4	6 3	3 3	3 3	3 3	3 3	Оцінка Бал АДГІД
4.5.	Професія скоріше не подобається	3 3	4 2	4 2	6 3	4 2	3 3	6 3	4 2	4 2	Оцінка Бал АДГІД
4.6.	Професія зовсім не подобається	6 3	5 1	4 2	X	6 3	6 3	6 3	4 2	4 2	Оцінка Бал АДГІД

Аналіз та інтерпретація результатів дослідження визначення оцінки ступеня задоволеності своєю професією

1. Результати індивідуальних показників респондентів вносимо у колективні (загальні) протоколи дослідження задоволеності своєю професією. При цьому, для дотримання етичних норм і конфіденційності інформації, у загальні протоколи не вносимо прізвища респондентів, а ставимо лише номер (під яким зареєстрований респондент).

2. Для оформлення «загального (колективного) протоколу індивідуальних показники і результатів оцінювання ступеню задоволеності своєю професією (за допомогою «Логічного квадрату») переносимо емпіричні дані із індивідуальних протоколів респондентів (див. форму 1, бланків збору емпіричної інформації) цього дослідження. А потім зіставляємо відповіді кожного респондента на питання 4, 5, 6 анкети «Зп» за допомогою таблиці «Логічний квадрат» (див. таблицю 2).

Наприклад: у загальний протокол дослідження внесли дані вибору респондентом відповіді на питання 4; 5; 6 методики «Зп» з індивідуального протоколу дослідження респондента № 1.

№ респондента	Вибір відповіді на запитання №			Оцінка (бал АДГІД) «Лк»
	4?	5?	6?	
1	1	3	3	4

КРОК 1: респондент № 1 вибрав відповідь (на питання № 4. «Чи подобається Вам Ваша професія?») під номером 4.1 – «Так, дуже подобається професія». У таблиці «Логічний квадрат» (табл. 2.) обираємо рядок, що відповідає рядку де розміщено запитання «№ 4.1.», і для подальшого дослідження розглядаємо тільки цей рядок.

1	Так, дуже подобається	4 2	4 2	4 2	1 5	6 3	2 4	2 4	4 2	2 4	Оцінка Бал АДГІД
---	-----------------------	--------	--------	--------	--------	--------	--------	--------	--------	--------	---------------------

КРОК 2: респондент № 1 вибрав відповідь (на питання № 5 «Хотіли б Ви зараз перейти на іншу посаду, не пов'язану з нинішньою професією?») під номером 5.3. – «Не знаю». У таблиці «Логічний квадрат» (табл. 2.) обираємо відповідний стовбець де

розміщено відповідь «№ 5.3.» і після цього для подальшого дослідження розглядаємо тільки сегмент перетину рядку де розміщено відповідь «№ 4.1.» і стовбця де розміщено відповідь «№ 5.3.».

1 КРОК:		2 КРОК: 5. Чи хотілось би Вам зараз перейти на іншу роботу, не пов'язану з нинішньою професією?									5?
4. Чи подобається Вам Ваша професія ?		5.1. Так			5.2. Ні			5.3. Не знаю			6?
		3 КРОК:									
4?		6. Чи вибрали би Ви знов свою професією?									6?
		Так	Ні	Не знаю	Так	Ні	Не знаю	Так	Ні	Не знаю	
1	Так, дуже подобається	4 2	4 2	4 2	1 5	6 3	2 4	2 4	4 2	2 4	Оцінка Бал АДГІД

КРОК 3: респондент №1 вибрав відповідь (на запитання № 6. «Вибрали б Ви знову свою професію?») під номером 6.3. – «Не знаю». У таблиці «Логічний квадрат» (табл. 2.) обираємо відповідний стовбець де

розміщено відповідь «№ 6.3.» і розглядаємо сегмент перетину рядку де розміщено відповідь «№ 4.1.», стовбця де розміщено відповідь «№ 5.3.» і відповідно стовбця де розміщено відповідь «№ 6.3.».

1 КРОК: 4. Чи подобається Вам Ваша професія? 4?		2 КРОК: 5. Чи хотілось би Вам зараз перейти на іншу роботу, не пов'язану з нинішньою професією?									5?
		Так			Ні			Не знаю			
3 КРОК: 6. Чи вибрали би Ви знов свою професію? 4?		6. Чи вибрали би Ви знов свою професію?									6?
		Так	Ні	Не знаю	Так	Ні	Не знаю	6.1. Так	6.2. Ні	6.3. Не знаю	
1	Так, дуже подобається	4	4	4	1	6	2	2	4	2	Оцінка Бал АД-ГІД
		2	2	2	5	3	4	4	2	4	

Для визначення оцінки ступеня задоволеності своєю професією розглядаємо сегмент (у табл. 2.) перетину рядка «№ 4.1.» і стовбців «№ 5.3.» й «№ 6.3.», при цьому з'ясуємо, що оцінка задоволеності своєю професією відповідає 2, а бал АДГІД відповідає 4.

задоволеності своєю професією, за допомогою методик «Логічний квадрат» і «Задоволеності своєю професією».

6. Чи вибрали би Ви знов свою професію?	
6.3. Не знаю	
2	Оцінка 4 Бал АДГІД

6. Для наочного висвітлення результатів дослідження побудуємо граф-схему 1 (рис. 2). Індивідуальні показники і результати оцінювання ступеня задоволеності своєю професією, де на осі ординат (Y) відмітимо номери респондентів, а на осі абсцис (X) – бал оцінки задоволеності професією.

3. Для визначення оцінки ступеня задоволеності своєю професією користуємося **ключем переводу** оцінки задоволеності професією у бал АДГІД (бал алгоритму дослідження психологічної готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності), представленого у таблиці 1. Отримаємо бал оцінки ступеню задоволеності своєю професією конкретного респондента і результат занесемо у загальний протокол № 1 дослідження, у рядок – Оцінка (бал АДГІД) «Лк».

4.

Таким чином, можна визначити, хто з респондентів задоволений своєю професією і в якій мірі:

Оцінка	Ступінь задоволеності професією	Бал АД-ГІД
1	Явно задоволений своєю професією	5
2	Скоріше задоволений, ніж незадоволений	4

- явно задоволений своєю професією (5 балів);
- скоріше задоволений, ніж незадоволений (4 бали);
- невизначене ставлення до своєї професії (3 бали);
- суперечливе ставлення до своєї професії (2 бали);
- скоріше незадоволений, ніж задоволений (1 бал).

Відповідно до описаного вище прикладу, можна констатувати, що бал оцінки «ступеня задоволеності своєю професією» у респондента № 1 (див. табл. 2.), відповідно даним дорівнює 4, що говорить про те, що респондент № 1 «Скоріше задоволений, ніж незадоволений своєю професією».

7. Для покращення інтерпретації результатів дослідження доцільно, розмішувати протокол № 1 (таблицю 3) і граф-схему № 1 (рис. 4.) паралельно один до одного, щоб номер конкретного респондента знаходився в одному рядку, як показано у прикладі нижче).

5. У таблиці 3 представлено форму Протоколу № 1 індивідуальних показників респондентів (персоналу освітніх організацій) оцінювання ступеня

За результатами описаного дослідження, аналізуючи граф-схему № 1 (рис. 2) «Індивідуальні показники і результати оцінювання ступеня задоволеності своєю професією», можна говорити, що до критеріїв оцінки (див. табл. 1), «ступінь задоволеності своєю професією» у респондентів:

- № 1; № 5 – скоріше задоволені, ніж незадоволені професією (4 бали);
- № 2 – суперечливе ставлення до своєї професії (2 бали);
- № 3; № 7 – явно задоволені своєю професією (5 балів);
- № 4; № 6 – невизначене ставлення до своєї професії (3 бали).

Протокол № 1. Загальний протокол результатів оцінювання ступеню задоволеності своєю професією за допомогою «Логічного квадрату».

Протокол 1 «Лк»		Вибір відповіді на питання анкети «Зп-1» та їх оцінка			Оцінка (бал АДГІД) «Лк»	№ п/п	Критерії оцінки задоволеності професією				
							Явно незадоволений	Скоріше незадоволений, ніж задоволений	Не визначене, суперечливе відношення	Скоріше задоволений, ніж незадоволений	Явно задоволений своєю професією
№ респондента	№ питання			№ п/п	y	x					
	5?	7?	9?								
1	1	3	3	4	1					1	
2	1	1	1	2	2						
3	1	2	1	5	3					3	
4	2	3	1	3	4						
5	2	2	1	4	5					5	
6	2	2	2	3	6						
7	1	2	1	5	7					7	
n					n						

Бал оцінки задоволеності професією

Рис.4. Граф-схема №1 Індивідуальні показники і результати оцінювання ступеню задоволеності своєю професією

2. –3. визначення оцінки ставлення до службової перспективи («сп») і до професійної діяльності у нинішній час («нч»)

Однією зі складових інтегральної характеристики задоволеності професійною діяльністю є оцінка ставлення особистості до своєї професійної діяльності у «нинішній час», і ставлення до «службової перспективи». Діагностику і визначення названих оцінних параметрів здійснюємо, виходячи з варіантів відповідей на інші питання методики «Задоволеності своєю професією» (див. методика «Зп»). Ці питання можуть бути поділено на дві групи, що характеризують ступінь ставлення персоналу освітніх організацій до «службової перспективи» і до роботи у нинішній час.

Для кожної групи відповідей виводиться характеристика, що визначає цю систему ставлення, як задовільну (4,5 балів), негативну (2,1 бала) або байдужу (3 бали), аналогічно методиці «Незакінчених речень», алгоритм якої описано нижче.

Опис методів, процедура проведення і обробки результатів дослідження оцінки ставлення персоналу особистості до службової перспективи і до професійної діяльності у нинішній час.

Оцінку «ставлення до службової перспективи» («Сп») визначаємо за результатами відповідей на

запитання № 7, а оцінку «ставлення до професійної діяльності у нинішній час» за результатами відповідей на питання № 8 методики «Задоволеності своєю професією» (див. методика «Зп»):

7. Як Ви уявляєте свою трудову перспективу через декілька років?(ваш варіант відповіді).

8. Що спонукає Вас працювати за вибраною професією у нинішній час?(ваш варіант відповіді)

Результати оцінювання ставлення персоналу освітніх організацій до своєї професійної діяльності у «нинішній час», і ставлення до «службової перспективи» визначаємо за аналогією тесту «Незакінчених речень».

Коли я думаю про майбутнє – _____. Я хочу – _____.

Тест «Незакінчених речень» розроблено Джозефом М. Саксом і С. Леві у 1950 роках (Sacks sentence completion test, SSCT [7].), відноситься до проєктивної діагностики, є варіацією техніки словесних асоціацій. Методика апробована Г. Румянцевим (1969), який показав її ефективність для проведення реабілітаційних заходів. Проєктивна психологічна методика, відноситься до методик доповнення, і саме – адитивним методикам, одному з видів проєктивних методик [1; 4; 7].

Для кожної групи пропозицій виводиться характеристика, що визначає цю систему відносин, як

позитивну, негативну або байдужу. Така кількісна оцінка полегшує виявлення в обстежуваного дисгармонійною системи ставлення. Але більш важливим є якісне вивчення додаткових пропозицій.

Методика містить 60 незакінчених пропозицій, що поділяються на 15 груп, що характеризують систему відносин обстежуваного до: сім'ї; представників своєї або протилежної статі; сексуальних відносин; вищестоящих за службовим становищем та підлеглим. Деякі групи пропозицій мають відношення до випробовуваною людиною страхів і побоювань, наявного у неї почуття усвідомлення власної провини, свідчать про його ставлення до минулого і майбутнього, зачіпають взаємини з батьками і друзями, власні життєві цілі.

Кількісний аналіз результатів дослідження за методикою «Незакінчених речень» передбачає попередню експертну оцінку емоційної насиченості кожної пропозиції. Для оцінки відповідей респондента пропонується наступна шкала:

«+2» – максимальне, чітко виражене, позитивне ставлення до об'єкта чи суб'єкта, про якого йдеться;

«+1» – позитивне ставлення;

«0» – нейтральне ставлення до того, про що йде мова, відсутність вираженості будь-яких емоцій;

«-1» – негативне ставлення;

«-2» – максимальне, чітко виражене, сильно негативне ставлення до об'єкта чи суб'єкта, про якого йдеться в пропозиції.

Кількісний показник підраховується для кожної сфери окремо у вигляді загальної сумарної оцінки кожного з 4-х вхідних в неї пропозицій. Його величина розташовується в межах від «+8» до «-8», може бути нульовою. Таких показників 15, відповідно до кількості сфер.

Для дослідження *ступеня задоволеності своєю професійною діяльністю у «нинішній час»* і відносно *«службової перспективи»*, ми використовуємо методику «незакінчені речення, як приклад кількісного аналізу за аналогію оцінки відповідей респондентів на запитання № 7; 8 методики «Зп». Нижче у таблиці № 4 наведемо приклади варіантів оцінки відповідей персоналу освітніх організацій і шкалу критеріїв оцінювання дослідження оцінки ставлення персоналу особистості до службової перспективи і до професійної діяльності у нинішній час, за методикою «Незавершене речення»

Таблиця 4

Приклади відповідей і шкала критеріїв оцінювання за методикою «Незавершене речення»

Приклади відповідей	Оцінка	Бал АДГІД
• Прекрасно, відмінно, з радістю, мрію (при чому вищій бал ставиться, якщо відмінна перспектива пов'язана із своєю провідною професійною діяльністю)	+2	5 балів
• Добре, надіюсь на краще ...;	+1	4 бали
• Все рівно, не думаю, невідомо.....;	0	3 бали
• Смутно, погано.....;	- 1	2 бали
• Жахливо, мрячно ...	- 2	1 бал

У таблиці 5 надано **критерії оцінювання шкали задоволеності** своєю професійною діяльністю у «*нинішній час*» і відносно «*службової перспективи*», а також **ключ переводу** цих оцінок у бал АДГІД (бал алгоритму дослідження психологічної готовності

персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності) для того, щоб можна було порівнювати оцінки різного психолого-діагностичного інструментарію (методів) нашого дослідження.

Таблиця 5

Критерії оцінювання шкали задоволеності своєю професійною діяльністю у «нинішній час» і відносно «службової перспективи»: ключ переводу їх оцінок у бал АДГІД

Оцінка	Ступінь задоволеності своєю професійною діяльністю у «нинішній час» і відносно «службової перспективи»	Бал АДГІД
+2	Явно задоволений	5
+1	Скоріше задоволений, ніж незадоволений	4
0	Невизначене ставлення, байдуже ставлення	3
-1	Скоріше незадоволений, ніж задоволений	2
-2	Явно незадоволений, крайнє негативне ставлення	1

Аналіз та інтерпретація результатів дослідження ставлення особистості до «службової перспективи» і до професійної діяльності у «нинішній час».

У таблиці 6 представлена форма протоколу дослідження задоволеності своєю професійною діяльністю

за допомогою оцінних параметрів ступеню задоволеності «службової перспективою» («СП») і ступенем задоволеності професійної діяльності «у нинішній час» («НЧ»).

Таблиця 6

Протокол № 2–3 Індивідуальні показники респондентів _____ дослідження задоволеності своєю професійною діяльністю за оцінними параметрами ступеню задоволеності «службової перспективою» («СП») і ступенем задоволеності професійної діяльності «у нинішній час» («НЧ»)

Відповіді на запитання методики «Задоволеності своєю професією» («Зп»)				
№	7. Як Ви уявляєте свою трудову перспективу через декілька років?	Оцінка «СП»	8. Що спонукає Вас працювати за вибраною професією у нинішній час?	Оцінка «НЧ»
1.	Працювати ефективно директором поки буде здоров'я	5	Багато зроблено, без роботи не можу.	5
2.	Отримати вище вчительське звання	5	Подобається спілкування з людьми, люблю професію	5
3.	Не знаю	3	Обставини, все рівно	3
4.	Смутно, залишити працювати вчителем	1	Відчуття обов'язку перед близькими, шукаю іншу роботу	1
5.	Залишусь, люблю свою роботу	5	Любов до дітей, предмету, навчити їх мислити	5
6.	Навчати своїх внуків	5	Зацікавленість, життєве призначення	5
7.	Можливість кар'єрного зростання	5	Професіоналізм	5
8.	Не уявляю	3	Мені комфортно у цій професії	4
9.	Самий-самий кращий учитель фізики, з радістю виконання улюблену справу	5	Інтерес і любов до справи	5
10.	Пенсія	2	Звичка	2
11.	Жахливо	1	Нічого, хочу піди із школи	1
12.	Невідомо	3	Життєва необхідність	3
13.	Важко уявити	2	Відсутність іншої професії	2
14.	Буду продовжувати працювати з радістю	5	Любов до професії до дітей, можливість самовдосконалення	5
15.	<i>СЕРЕДНЯ ОЦІНКА «СП»</i>	3,64	<i>СЕРЕДНЯ ОЦІНКА «НЧ»</i>	3,57

За даними протоколу 2–3 (див. табл. 6) аналогічно вище описаному, дослідженню оцінки ступеня задоволеності своєю професією, побудуємо граф-схему. Це дасть можливість наочно показати результати оцінювання ступеня задоволеності професійної діяльності за оцінними параметрами «службової перспективи» і «нинішнього часу», де на осі ординат (X) відкладемо значення балу оцінки, а на осі абсцис (Y) номер респондентів.

За результатами описаного дослідження, аналізуючи граф-схему № 2–3 (рис. 5) стан задоволеності професійною діяльністю у «нинішній час» і відносно «службової перспективи» можна говорити про те, що відповідно до критеріїв оцінки (див. табл. 4; 5):

2) «ступінь задоволеності своєю професійною діяльністю у нинішній час у респондентів представлений у таблиці № 7:

Таблиця 7

Стан і критерії оцінки у респондентів «ступеня задоволеності своєю професійною діяльністю у нинішній час»	Оцінка «СП»
№ 1; 2; 5; 6; 7; 9; 14 – Явно задоволений	5
№ 8 – Скоріше задоволений, ніж незадоволений	4
№ 3; 12 – Невизначене ставлення, байдуже ставлення	3
№ 10; 13 – Скоріше незадоволений, ніж задоволений	2
№ 4; 11 – Явно незадоволений, крайнє негативне ставлення	1
<i>Середня оцінка «НЧ»</i> – Скоріше задоволений, ніж незадоволений	3,64

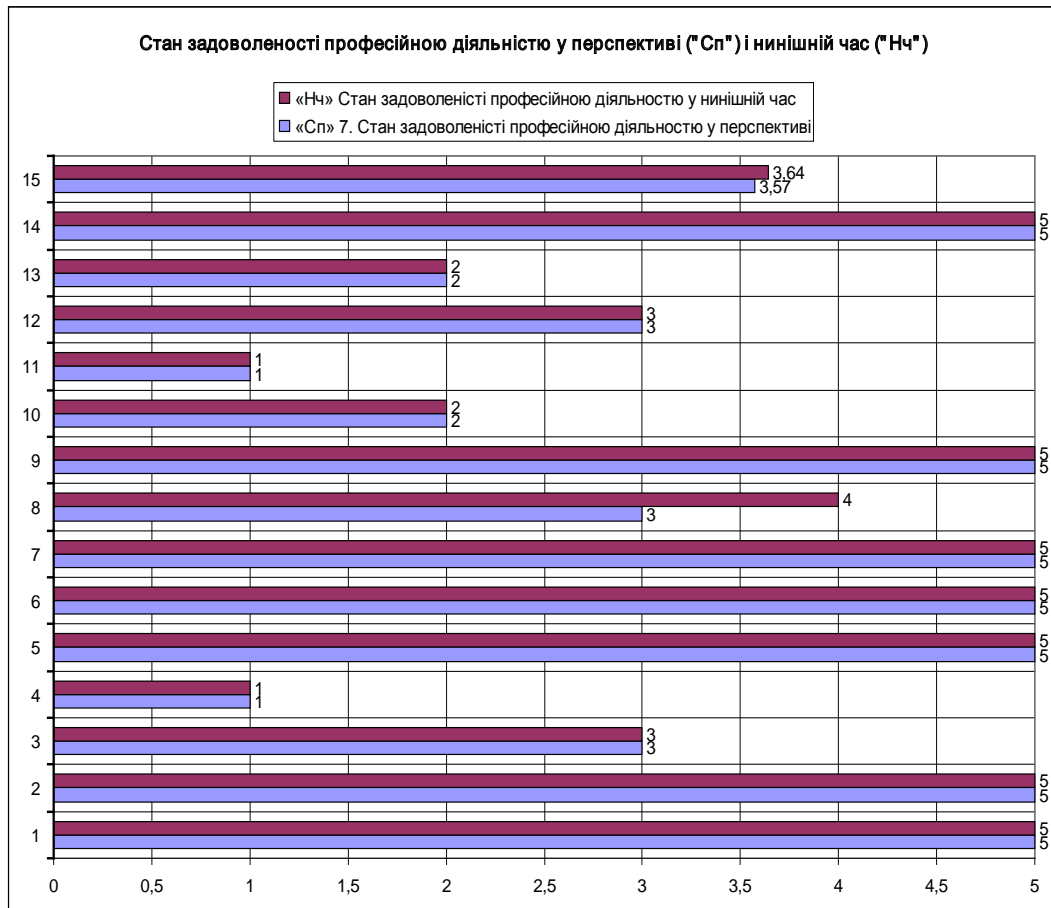

Рис. 5. Граф-схема 2-3. Стан задоволеності професійною діяльністю у «нинішній час» і відносно «службової перспективи»

3) «ступінь задоволеності своєю професійною діяльністю відносно «службової перспективи» у респондентів представлений у таблиці № 8:

Таблиця 8

Стан і критерії оцінки у респондентів «ступеня задоволеності своєю професійною діяльністю відносно «службової перспективи»	Оцінка «Нч»
№ 1; 2; 5; 6; 7; 9; 14 – Явно задоволені	5
№ 8 – Невизначене ставлення, байдуже ставлення	3
№ 3; 12 – Невизначене ставлення, байдуже ставлення	3
№ 10; 13 – Скоріше незадоволений, ніж задоволений	2
№ 4; 11 – Явно незадоволений, крайнє негативне ставлення	1
Середня оцінка «Сп» – Скоріше задоволений, ніж незадоволений	3,57

4. Визначення ступеня задоволеності життєвих потреб особистості у процесі професійної діяльності («сзп»)

Однією зі складових інтегральної характеристики задоволеності своєю професійною діяльністю є «ступінь задоволеності життєвих потреб особис-

тості (персоналу освітніх організацій) у процесі професійної діяльності» («Сзп»). Провести дослідження стану і ступеня задоволеності «Сзп» можна за допомогою аналізу відповідей на запитання № 9 методики «Задоволеності своєю професією» («Зп»), що дасть змогу визначити:

- ступінь задоволеності потреб в процесі професійної діяльності;
- сильні та слабкі сторони у мотиваційного середовищі освітньої організації.

Процедура обробки результатів дослідження визначення ступеню задоволеності потреб у процесі професійної діяльності.

У питанні 9 методики «Задоволеності своєю професією» («Зп») перераховано життєві потреби персоналу освітніх організацій (див. табл. 9), які виникають у процесі професійної діяльності:

Респондентам запропоновано визначити як професійна діяльність дає можливість задовольнити перераховані вище потреби, тобто, оцінити ступінь задоволеності власних потреб у процесі професійної діяльності (повна задоволеність приймається за 100 %.) Для дослідження цього пропонується наступна система оцінки (див. табл. 10.), якщо відповідь знаходиться у межах відмітки (%).

Таблиця 9

№	Перелік життєвих потреб персоналу освітніх організацій задоволених у процесі професійної діяльності
1	Моя робота дає мені можливість проявляти творчість
2	Моя робота дає можливість росту професійного
3	Моя робота дає можливість росту інтелектуального
4	Моя робота дає можливість росту культурного
5	Моя робота дає можливість росту фізичного
6	Моя робота дає можливість росту організаторського
7	Моя робота дає можливість бути самостійним, незалежним у роботі
8	Задовольняє мою потребу в новій, цікавій роботі
9	Дає можливість просування по службі
10	Задовольняє потребу в заробітній платі
11	Задовольняє потребу спілкування з товаришами по роботі
12	Моя робота користується повагою у відомому мені оточенні
13	Моя робота дуже необхідна і важлива
14	Моя робота достатньо об'єктивно оцінюється
15	Мене задовольняє можливість отримання зарплати, яка відповідає результатам праці

Таблиця 10

Критерії шкали оцінювання задоволеності життєвих потреб у процесі професійної діяльності, ключ переводу критеріїв оцінки «Сзп» у бал АДГІД

Відмітка	Критерії оцінки	Бал АДГІД	Критерії оцінювання АДГІД
10–20%	Не задоволені	1	Явно, незадоволені потреби
30–40%	Частково задоволені	2	Скоріше незадоволені, ніж задоволені
50%	Середній проказник задоволеності	3	Середній показник задоволеності
60–80%	Частково незадоволені	4	Скоріше задоволені, ніж незадоволені
80–100%	Задоволені	5	Явно задоволені потреби

Визначення загальної оцінки ступеня задоволеності потреб у процесі професійної діяльності (Сзп).

Для одержання загальної оцінки ступеня задоволеності життєвих потреб у процесі професійної діяльності (Сзп), оцінимо кожну з представлених (у дослідженні) потреб, визначаємо середній бал за формулою:

$$C_{зп} = \frac{C_{зп1} + C_{зп2} + \dots + C_{зп15}}{15}$$

Де $C_{зп1}, C_{зп2}, \dots, C_{зп15}$ – бал оцінки ступеня задоволеності, конкретної потреби у процесі професійної діяльності;

15 – загальна кількість потреб, представлених у дослідженні.

Аналіз та інтерпретація результатів оцінки ступеню задоволеності потреб у процесі професійної діяльності.

Для визначення оцінки ступеня задоволеності життєвих потреб у процесі професійної діяльності у

протоколи 4 (див. табл. 11) вносимо дані: які потреби (номер потреби, відповідно питанню № 9 методики «Зп») і як задоволені (процент задоволеності). За представленими критеріями оцінки (див. табл.10) оцінюємо ступінь задоволеності потреб: загальний ступінь і загальну оцінку «Сзп».

Приклад аналізу та інтерпретації результатів дослідження: для прикладу розглянемо результати дослідження, визначення ступеня задоволеності потреб у процесі професійної діяльності, респондента № 1 (див. табл. 11).

Аналізуючи дані респондента № 1, можна сказати, що у нього є потреби що:

- не задоволені № 8; 15; 5; 6; 7; 9 (та з'ясувати в якій мірі),
- є потреби № 4; 12; 14, що мають середній показник задоволеності,
- потреба № 11 скоріше задоволена ніж не задоволена,
- а також зрозуміти, що потреби № 2; 3; 13 задоволені,

Таблиця 11

Протокол 4. Визначення ступеня задоволеності потреб персоналу освітніх організацій у процесі професійної діяльності

№ респондента	Критерії оцінки															Заг. ступінь задов. потреб	Заг. оцінка АДГІД «Сзіп»		
	Не задоволені				Частково задоволені			Середній показник		Частково незадоволені			Задоволені						
	1				Бал	2		Бал	3	Бал	4			Бал	5				
	%	0 %	10 %	20 %		30 %	40 %				Оцінка	50 %	Оцінка		60 %			70 %	80 %
1		8, 15	5, 6, 7, 9	-	6	-	-	-	4, 12, 14	9	11	-	-	4	2, 3, 13	1, 10	25	44	2
2		9	5, 10	-	3	-	-	-	-	-	-	-	3, 4, 6	12	1, 2, 7, 8, 11, 12, 13	14, 15	45	60	4
3		5, 9	10, 15, 2, 3, 7	12	8	1, 6	4, 11	8	8, 14	6	-	-	-	-	-	-	-	22	1
4		9, 15	5, 8	12, 10	6	-	-	-	2	3	7	3, 4, 13	-	16	4, 14	1, 6	20	45	3
5																			
...																			
n																			

Цифри у таблиці 11 показують номер потреби у залежності від їх місця розміщення відповідно критеріям оцінки показано, настільки процентів задоволені ті чи інші потреби для конкретного респондента.

№ респондента	Критерії оцінки															Заг. ст. задов. потреб	Заг. оцінка АДГІД «Сзіп»		
	Не задоволені				Частково задоволені			Середній показник		Частково незадоволені			Задоволені						
	1				Бал	2		Бал	3	Бал	4			Бал	5				
	%	0 %	10 %	20 %		30 %	40 %				Оцінка	50 %	Оцінка		60 %			70 %	80 %
1		8, 15	5, 6, 7, 9	-	6	-	-	2	4, 12, 14	9	11	-	-	4	2, 3, 13	1, 10	25	44	2,9

– *максимально задоволені* потреби № 1; 10, детальніше розглянемо та проінтерпретуємо результати дослідження, респондента № 1:
Явно, незадоволені 6-ть потреб, а саме:

- *на 0 %* – № 8 – потреба у новій, цікавій роботі.
- *на 0 %* – № 15 – можливість отримання зарплати, яка відповідає результатам праці.
- *на 10 %* – № 5 – моя діяльність дає можливість зростанню фізичному.
- *на 10 %* – № 6 – моя діяльність дає можливість зростанню організаторському.
- *на 10 %* – № 7 – моя діяльність дає можливість бути самостійним, незалежним у діяльності.

- *на 10 %* – № 9 – дає можливість просування по службим сходинкам.
Середній показник задоволеності у 3-х потреб, а саме:
- *на 50 %* – № 4 – моя діяльність дає можливість зростанню культурному.
- *на 50 %* – № 12 – моя діяльність користується повагою у моєму оточенні.
- *на 50 %* – № 14 – моя діяльність достатньо об’єктивно оцінюється.
Скоріше задоволені, ніж незадоволені 1-на потреба, а саме:
- *на 60 %* – № 11 – задовольняє потребу спілкування з товаришами по роботі.

Явно задоволені 3-ри потреби, а саме:

- на 90% – № 2 – моя діяльність дає можливість росту професійного;
- на 90% – № 3 – моя діяльність дає можливість зростанню інтелектуальному;
- на 90% – № 13 – моя діяльність необхідна і важлива.

Максимально задоволені 2-ві потреби, а саме:

- на 100% – № 1 – моя діяльність дає мені можливість проявляти творчість;
- на 100% – № 10 – задовольняє потребу в заробітній платі.

Вище ми розглянули приклад аналізу та інтерпретації результатів дослідження респондента № 1, аналогічно такий аналіз здійснюємо по кожному учаснику експерименту.

Нижче надаємо реальну інформацію про результати загального дослідження ступеня задоволеності потреб у процесі професійної діяльності персоналу освітніх організацій, учасників науково-експериментальної роботи, що здійснювалась на базі освітніх організацій різних типів м. Києва та Київської області, м. Одеси, м. Херсона і Херсонської області, м. Сімферополя.

Особливу увагу ми приділили, можливості здійснити порівняльний аналіз оцінок досліджуваних

параметрів у різних категоріях персоналу освітніх організацій, а саме оцінки задоволеності управлінців, педагогів профільної і початкової школи, а також загальної оцінки колективу. Це дало можливість вперше в одному дослідженні зробити цікаві висновки.

Для ефективного аналізу та інтерпретації емпіричних даних дослідження ступеня задоволеності потреб у процесі професійної діяльності, отримані результати ми представляємо графічно, це надало можливість візуально сприйняти та проінтерпретувати досліджувані параметри, де на осі ординат (X) відкладемо значення балу оцінки, а на осі абсцис (Y) номер респондентів, представлені на рис. 6 і рис. 7.

За допомогою описаного дослідження можна:

- Визначити, потреби і в якому ступені задоволенні або не задоволенні для конкретного респондента (персоналу освітньої організації).
- Зрозуміти, які необхідно створити психолого-педагогічні умови для задоволення потреби конкретної особистості, що спонукають її до самовдосконалення, активної творчої інноваційної діяльності для досягнення власних цілей і цілей освітньої організації.

Це дасть змогу створити мотиваційне середовище для формування психологічної готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності.

Рис. 6. Ступінь задоволеності життєвих потреб персоналу освітніх організацій у процесі професійної діяльності (порівняльна характеристика між оцінками управлінців, педагогів профільної і початкової школи і загальною оцінкою колективу)

НЕ ЗАДОВОЛЕНІ життєві потреби у процесі професійної діяльності

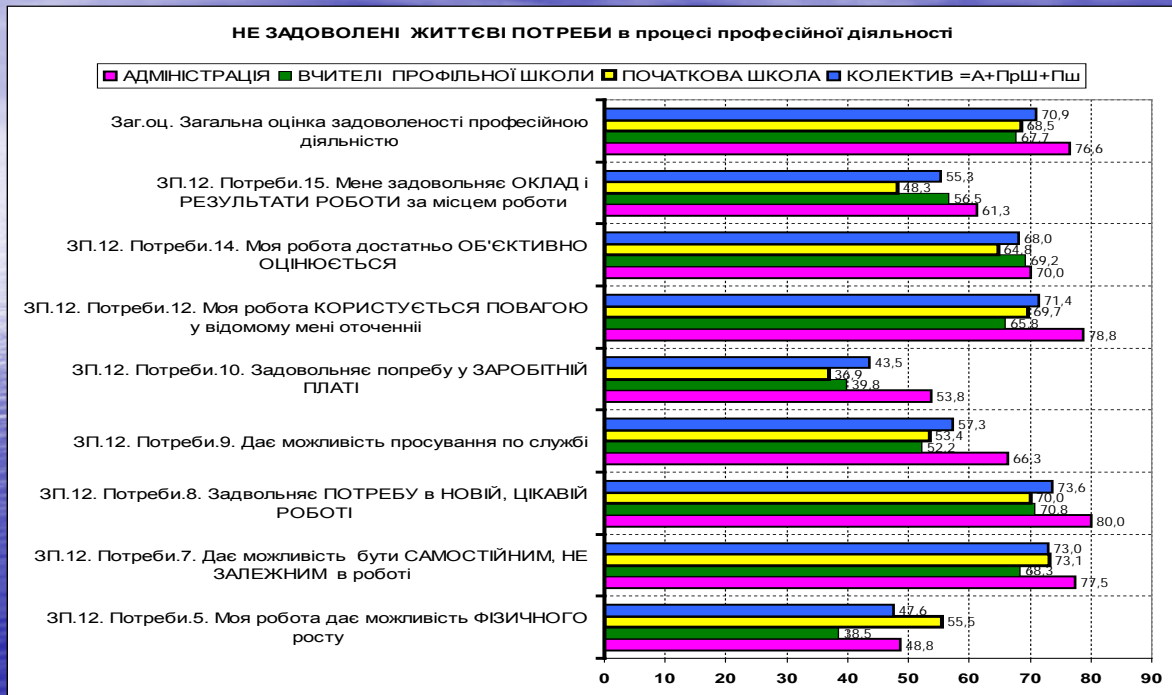

Рис. 7. Ступінь незадоволеності життєвих потреб персоналу освітніх організацій у процесі професійної діяльності (порівняльна характеристика між оцінками управліців, педагогів профільної і початкової школи і загальною оцінкою колективу)

5. Визначення сильних і слабких сторін мотиваційного середовища освітньої організації за показниками ступеня задоволеності потреб у процесі професійної діяльності.

Сукупність умов, що визначають спрямованість і зусилля, що докладає персонал освітньої організації для досягнення цілей організації. Якість мотиваційного середовища важливо визначити для того, щоб керівник міг обґрунтовано визначити, яку віддачу може очікувати від співробітників при створених умовах в організації, а також зрозуміти, за рахунок чого у більшій мірі створюється несприятливе мотиваційне середовище.

За допомогою варіантів відповідей на питання 9 методики «Задоволеність своєю професією» («Зп»), крім визначення ступеня задоволеності особистісних потреб у процесі професійної діяльності можна **визначити сильні та слабкі сторони мотиваційного середовища** освітньої організації, а також з'ясувати потреби у процесі професійної діяльності:

- задоволені, а які спонукають персонал освітніх організацій до самовдосконалення й активної творчої інноваційної діяльності для досягнення власних цілей і організації;
- які потреби *незадоволені* у процесі професійної діяльності, це дасть можливість визначити фактори і

з'ясувати, за рахунок чого створюється несприятливе мотиваційне середовище, які з мотиваційних умов необхідно змінювати.

Таким чином, можна визначити **сильні та слабкі сторони мотиваційного середовища освітньої організації**.

Для цього результати дослідження «ступеня задоволеності життєвих потреб персоналу освітніх організацій у процесі професійної діяльності» заносимо до протоколу № 5, нижче подаємо його форму (табл. 12).

Використовуючи емпіричні дані які розміщено у табл. № 12, аналізуємо на скільки задоволені ті чи інші потреби у процесі професійної діяльності у персоналу освітніх організацій. З чого можна зробити висновок на скільки процентів задоволені, а у деяких не задоволені життєві потреби у процесі професійної діяльності. Це дасть змогу виявити сильні та слабкі сторони мотиваційного середовища.

6. Визначення загальної оцінки Інтегральної характеристики задоволеності своєю професійною діяльністю персоналу освітніх організацій

Загальну оцінку (бал АДГД) інтегральної характеристики «задоволеності своєю професійною діяльністю» персоналу освітніх організацій («Зп») визначаємо за формулою (2):

Таблиця 12.

Протокол № 5. Дослідження мотиваційного середовища за визначеним ступенем задоволеності потреб в процесі професійної діяльності персоналу освітніх організацій

№ п/п	Задоволені потреби	Не задоволені				Частково задоволені				Середній показник				Частково не задоволені				Задоволені				% задоволення загальний	Оцінка загальна		
		0 %		10 %		20 %		30 %		40 %		50 %		60 %		70 %		80 %		90 %				100 %	
		респонденти	кількість	респонденти	%	респонденти	%	респонденти	%	респонденти	%	респонденти	%	респонденти	%	респонденти	%	респонденти	%	респонденти	%			респонденти	%
1	Моя робота дає мені можливість проявляти творчість			14	1	4	7, 27	-	2	8	24	1	4	2, 19, 23	3, 6, 21, 25	9, 10, 12, 20	11	46 %	5, 11, 13, 15, 16	1, 4, 8, 22, 26	9	38	84	5	
2	Моя робота дає можливість росту:																								
3	- професійного																								
4	- інтелектуального																								
5	- культурного																								
6	- фізичного																								
7	- організаторського																								
7	Дає можливість бути самостійним, незалежним у роботі																								
8	Задовольняє мою потребу в новій, цікавій роботі																								
9	Дає можливість просування по службі																								
10	Задовольняє потребу в заробітній платі																								
11	Задовольняє потребу спілкування з товаришами по роботі																								
12	Моя робота користується повагою у відомому мені оточенні																								
13	Моя робота дуже необхідна і важлива																								
14	Моя робота достатньо об'єктивно оцінюється																								
15	Мене задовольняють оклад і результати праці за місцем моєї роботи																								

Цифри у таблиці показують № респондентів, у залежності від їх місця розташування у клітинках таблиці показано на скільки процентів задоволені ті чи інші життєві потреби у процесі професійної діяльності.

За результатами дослідження (проведеного автором на базі освітніх організацій різних типів) визначено:

- ✓ *Не задоволені потреби у процесі професійної діяльності* (що можна вважати слабкими місцями у мотиваційному середовищі):
 - фізичного росту у 74% респондентів;
 - можливості просування по службі у 75% ;
 - потреба у зарплаті у 95% респондентів.
- ✓ *Задоволені потреби у процесі професійної діяльності* (сильні сторони мотиваційного середовища):
 - робота дає можливість проявляти творчість – 84%;
 - задовольняє потребу в новій, цікавій роботі – 70% ;
 - дає можливість професійного росту – 68%;
 - дає можливість інтелектуального росту – 61% ;
 - дає можливість бути самостійним і незалежним – 66%;
 - дає можливість організаторського росту – 60% респондентів.

$$Z_n = \frac{L_k + C_n + H_c + C_{zn}}{4} \quad (2);$$

Таблиця 13

Протокол № 6. Загальне значення оцінки «Задоволеності своєю професійною діяльністю («Зп»)

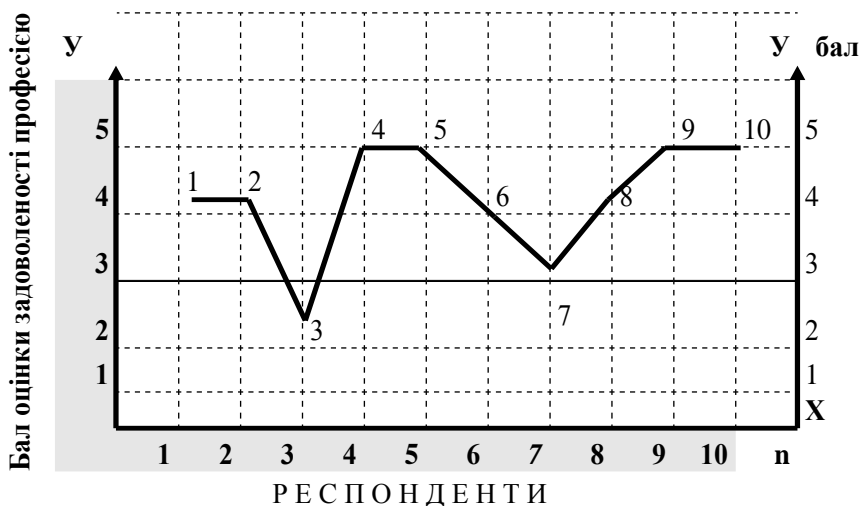
№ респондента	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Загальна оцінка задоволеності «Зп» бал АДГІД	4	4	2	5	5	4	3	4	5	5

де:

- L_k – бал «Задоволеність професією «Логічний квадрат»;
- C_n – бал «Службова перспектива»;
- H_c – бал «Ставлення до професійної діяльності у нинішній час»;
- C_{zn} – бал «Ступеню задоволеності потреб у процесі професійної діяльності»;
- 4 – загальна кількість показників дослідження.

Загальні результати дослідження ставлення персоналу освітніх організацій до своєї професійної діяльності вносимо у протокол № 6, приклад оформлення наведено у табл. 13.

Загальні результати дослідження ставлення особистості до своєї професійної діяльності можна відобразити графічно: де на осі (Y) ординат відмітимо бал оцінки задоволеності професією, а на осі (X) абсцис – номер респондента (приклад оформлення показано на рис. 8).

Критерії оцінки ступеню задоволеності професією:
Явно задоволений своєю професією
Скоріше задоволений, ніж незадоволений
Невизначене і суперечливе ставлення до професії
Скоріше незадоволений, ніж задоволений
Явно незадоволений професією

Рис. 8. Граф-схема «Інтегральна характеристика задоволеності своєю професійною діяльністю» персоналу освітніх організацій

Із граф-схеми можна зробити висновок:

- респонденти № 4; 5; 9; 10 – явно задоволені своєю професією;
- респонденти № 1; 2; 6; 8 – скоріше задоволені ніж не задоволені;

- респондент № 3 – скоріше незадоволений, ніж задоволений.

Нижче надаємо інформацію про результати дослідження інтегральної характеристики «задоволеності своєю професійною діяльністю» персоналу освітніх

організацій, усіх учасників, які приймали участь у науково-експериментальній діяльності на базі освітніх організацій різних типів м. Києва та Київської області, м. Одеси, м. Херсона і Херсонської області, м. Сімферополя.

Для наочного висвітлення результатів реального дослідження інтегральної характеристики задоволеності професійною діяльністю персоналу освітніх організацій («Зп») побудуємо граф-схему 5 (рис. 6), де на осі ординат (Y) відмітимо номера респондентів, а на осі абсцис (X) – бал оцінки задоволеності професійною діяльністю.

Аналізуючи графічне зображення результатів дослідження заслуговує на увагу те, що графічно на рис. 9 представлено оцінки за визначеними оцінними

параметрами дослідження не тільки інтегральної характеристики задоволеності професійною діяльністю, але і її складових :

- «Лк» – задоволеність професією;
- «Нч» – задоволеність професійною діяльністю у нинішній час;
- «СП» – оцінка ставлення до службової перспективи;
- «Сзп» – задоволеність потреб у процесі професійної діяльності,

у респондентів різних категорій персоналу освітніх організацій, а саме, оцінки задоволеності управлінців, педагогів профільної і початкової школи, а також загальної оцінки колективу організації.

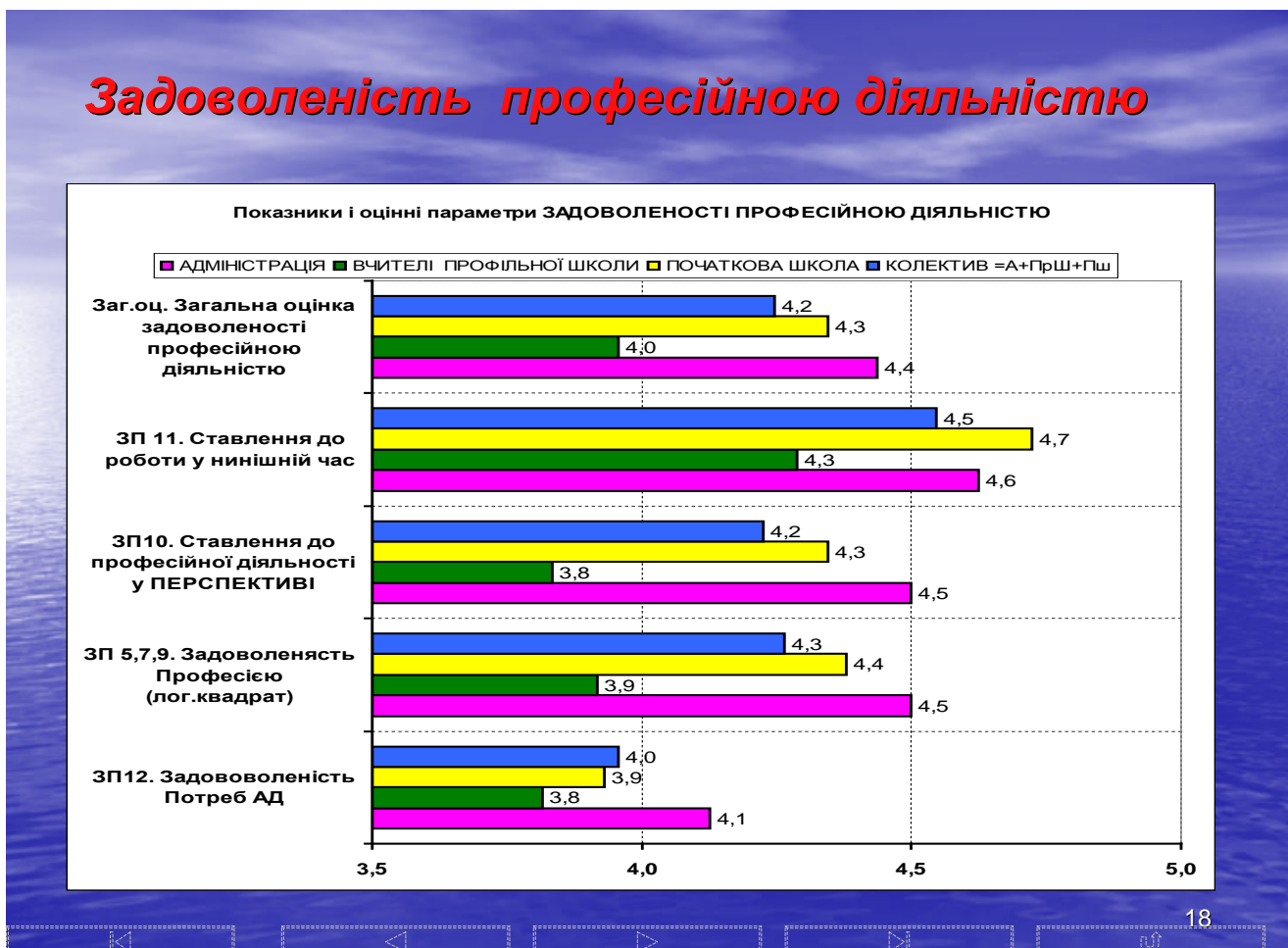

Рис. 9. Ступінь задоволеності інтегральної характеристики задоволеності професією та її складових (порівняльна характеристика між оцінками управлінців, педагогів профільної і початкової школи і загальною оцінкою колективу)

Таким чином, за результатами описаного дослідження можна з'ясувати ступінь задоволеності професійною діяльністю персоналу освітньої організації, здійснивши порівняльний аналіз оцінок досліджуваних параметрів у управлінців, педагогів профільної, педагогів початкової школи, а також порівняти їх оцінки із загальною оцінкою колективу.

Це дало можливість вперше в одному дослідженні зробити цікаві висновки. У таблиці № 14 ми розмістили результати задоволеності досліджуваних параметрів дослідження, згідно шкали критеріїв оцінок, при цьому є можливість здійснити порівняльний аналіз оцінок задоволеності у різних категоріях респондентів.

Таблиця 14

**Порівняльний аналіз оцінних параметрів задоволеності професійною діяльністю
і оцінок задоволеності у різних категорій респондентів**

Оцінні параметри	управлінці	педагоги профільної школи	педагоги початкової школи	колектив освітньої організації
«Сзп» – задоволеність потреб у процесі професійної діяльності	4,1 – Скоріше задоволений, ніж незадоволений	3,8 – Скоріше задоволений, ніж незадоволений	3,9 – Скоріше задоволений, ніж незадоволений	4,0 – Скоріше задоволений, ніж незадоволений
«Лк» – задоволеність професією	4,5 – Явно задоволений	3,9 – Скоріше задоволений, ніж незадоволений	4,4 – Скоріше задоволений, ніж незадоволений	4,3 – Скоріше задоволений, ніж незадоволений
«Сп» – ставлення до службової перспективи;	4,5 – Явно задоволений	3,8 – Скоріше задоволений, ніж незадоволений	4,3 – Скоріше задоволений, ніж незадоволений	4,2 – Скоріше задоволений, ніж незадоволений
«Нч» – задоволеність професійною діяльністю у нинішній час	4,6 – Явно задоволений	4,3 – Скоріше задоволений, ніж незадоволений	4,7 – Явно задоволений	4,5 – Явно задоволений
«Зп» - інтегральна характеристика задоволеності професійною діяльністю	4,4 – Скоріше задоволений, ніж незадоволений	4,0 – Скоріше задоволений, ніж незадоволений	4,3 – Скоріше задоволений, ніж незадоволений	4,2 – Скоріше задоволений, ніж незадоволений

• *менше всього задоволений параметр «Сзп» – задоволеність потреб у процесі професійної діяльності;*

• *менше задоволені потреби у педагогів профільної школи, з'ясування причин цього потребують додаткових досліджень.*

Явно задоволені оцінні параметри:

• задоволеність професійною діяльністю у нинішній час в управлінців та педагогів початкової школи;

• задоволеність професією в управлінців;

• задоволеність професійною діяльністю відносно службової перспективи в управлінців.

Проведення описаного дослідження надає можливість здійснити за визначеним алгоритмом оцінювання, не тільки інтегральної характеристики задоволеності професійною діяльністю, але і її складових: «Лк» – задоволеність професією; «Нч» – задоволеність професійною діяльністю у нинішній час; «Сп» – оцінка ставлення до службової перспективи; «Сзп» – задоволеність потреб у процесі професійної діяльності, а також зробити порівняльний аналіз отриманих результатів емпіричного дослідження у респондентів різних категорій, а саме, оцінки задоволеності управлінців, педагогів профільної і початкової школи, а також загальної оцінки колективу організації. Задоволеність своєю професійною діяльністю

нададуть персоналу освітніх організацій стимулюючі передумови для формування психологічної готовності до інноваційної діяльності й конкурентоздатної особистості у швидкозмінних умовах.

Використані літературні джерела

1. Батаршев А. В. *Диагностика профессиональных важных качеств* / А. В. Батаршев, И. Ю. Алексеева, Е. В. Майоров. – СПб.: Питер, 2007. – 192с.
2. *Диагностика профессионального становления личности: учеб.-метод. пособие* / сост. Я. С. Сунцова, О. В. Кожевникова. Часть 3. – Ижевск: Издательство «Удмуртский университет», 2012. – 144 с.
3. Зеер Э. Ф. *Психология профессии: учебное пособие для студентов вузов.* – М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга. – 2003. – 336с.
4. Иванова Е. М. *Психология профессиональной деятельности.* – М.: ПЭР СЭ, 2006. – 382с.
5. *Интегральная удовлетворенность трудом* / Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. – М., Изд-во Института Психотерапии. 2002. – С.470–473.
6. Ильин Е. П. *Мотивация и мотивы.* Учебное пособие / Е. П. Ильин – СПб.: Питер, 2000. – 512 с.

7. Казачкова В. Г. Метод незаконченных предложений при изучении отношений личности // Вопросы психологии, – 1989. – № 3. – С. 154–157.

8. Лазарев В. С., Афанасьева Т. Т., Елисеєва И. А., Пуденко Т. И. Руководство педагогическим коллективом: модели и методы / Пособие для руководителей образовательных учреждений / Под ред. В. С. Лазарева – М.,: ЦСЭИ. – 158 с.

9. Наумова Н. Ф. Удовлетворенность трудом и некоторые характеристики личности / Н. Ф. Наумова, М. А. Слюсарянский // Социальные исследования. Вып. 3. – М.: Наука, 1970. – С. 145–160.

10. Проблемность в профессиональной деятельности: теория и методы психологического анализа / Под ред. Л. Г. Дикой. – М.: Изд-во ИП РАН, 1999. – 358с.

11. Прусова Н. В., Боронова Г. Х. Психология труда: конспект лекций. – М.: Эксмо, 2008. – 160 с.

12. Пряжникова Е. Ю. Психологические основы развития профессионального самосознания профконсультанта / Е. Ю. Пряжникова. – Тверь, 2001. – 176 с.

13. Психология труда. Учеб. пособие / Е. Г. Ефремов, Ю. Т. Новиков. – Омск: Изд-во ОмГТУ, 2008. – 128 с.

14. Травин В. А. Управление человеческими ресурсами / В. А. Травин, М. И. Магура, М. Б. Курбатова. – М., 2004. – 127 с.

15. Рабочая книга рабочего психолога. Технология эффективной профессиональной деятельности (Пособие для специалистов, работающих с персоналом). – М.: Красная площадь, 1996. – 400 с.

16. Стрелков Ю. К. Инженерная и профессиональная психология. – М.: Издательский центр «Академия», 2005. – 360с.

17. Хаав К. Р. Типологизация рабочих по удовлетворительности трудом. Автореф. дис. ... канд. псих. наук. – Л., 1978. – 22с

18. Чудакова В. П. Научно-методичне забезпечення формування готовності педагогів до інноваційної діяльності» // Освіта і розвиток обдарованої особистості. Щомісячний науково-методичний журнал. 2012. – № 3–4 (серпень – вересень) – С. 186–205.

19. Чудакова В. П. Моделі й технологія формування психологічної готовності персоналу організацій до інноваційної діяльності як чинника конкурентоздатності особистості в швидкозмінних умовах. Зб. наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / [ред. кол.: С. Д. Максименко (гол. ред.) та ін.] – К. – Алчевськ: ЛАДО, 2013. Том II. Організаційна психологія. Соціальна психологія. Економічна психологія. /за ред. С. Д. Максименко, Л. М. Карамушки, – 2013р. – Вип. 38. –С. 314–326.

20. Чудакова В. П. «Управлінська компетентність керівників з формування готовності педагогів до інноваційної діяльності в умовах освітнього середовища профільної школи» / В. П. Чудакова // Управління школою. Видавнича група ОСНОВА, 2012. – № 19–21 (355–357) липень. – С. 10–20.

21. Чудакова В. П. Формування конкурентоздатної особистості, готової до інноваційної діяльності, в швидкозмінних умовах засобами рефлексивно-інноваційного тренінгу / В. П. Чудакова // «Навчання і виховання обдарованої особистості: теорія і практика» Збірник наукових праць. – Випуск 10 // [І. С. Волощук (головний редактор) та ін.] – К.: Інститут обдарованої дитини, – 2013. – 326 с. – С. 300–310.

22. Чудакова В. П. Модель експертизи і корекції внутрішньої психологічної готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності – чинник формування конкурентоздатності особистості / В. П. Чудакова // Освіта та розвиток обдарованої особистості. Щомісячний науково-методичний журнал, – 2013. № 10 (17) (жовтень). – С. 52–61.

4. МАЙСТЕР-КЛАС

Ірина Миколаївна Біла,
доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник
лабораторії психології творчості
Інституту психології імені Г. С. Костюка
НАПН України,
м. Київ, Україна

УДК 159.922.2

САМОЗДІЙСНЕННЯ, САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ

В статті представлено програму психологічного тренінгу, целью которого является самоанализ, саморазвитие и самоутверждение личности. Предложенные упражнения тренинга способствуют активизации природного ресурса, творческих способностей и развитию потенциальных возможностей человека.

Ключевые слова: *тренінг, упражнения, самопознание, саморазвитие.*

The article presents a program of psychological training that aims at self-analysis, self-development and self-identity of the personality. Described exercise training contribute to activation of natural resources, creativity and the development of human potential.

Key words: *training, exercises, self-discovery, self-development.*

Люди народжуються з могутнім індивідуальним потенціалом, ресурсом творчих можливостей, здібностями до тієї чи іншої діяльності та шансом бути успішними. Людина відчувається щасливою, тоді, коли максимально реалізує свої здатності. Нажаль, у житті часто складається не так вдало.

У Марка Твена є сатирична повість «Подорож капітана Стромфілда в рай». У цій фантастичній подорожі капітану прийшлося побачити багато чудес у «царстві небесному». Його найбільше вразило, що жителі «того світу» мають не життєві ранги, а чин у відповідності зі своїми талантами, що взяті «в чистому вигляді». «Великим військовим генієм, – пише він, – у нашому світі був каменярь по імені Джонс. Де б він не з'являвся, миттєво збігається натовп, щоб хоч одним оком на нього поглянути. Цезарь, Ганнібал, Олександр і Наполеон слугують під його началом і, крім них, ще багато прославлених полководців; але народ не звертає на них ніякої уваги, коли бачить Джонса. Кожному відомо, що якщо б цьому Джонсу з'явився шанс, то він продемонстрував би світу такі таланти полководця, що інші здалися б дитячою забавою. Але випадку не трапилось. Скільки разів він не намагався записатися в армію рядовим, сержант-вербувальник його не брав...»[2].

Візьмемо відповідальність змінити ситуацію у дійсності, не допустити її повторення. Інструментом для цього оберемо психологічний тренінг, що має на

меті самопізнання, виявлення потенційно особистісних можливостей, їх реалізацію, тобто самостановлення особистості шляхом виявлення та розвитку самотності.

Програма тренінгу складається зі вступу та двох частин: I. Пізнай себе; II. Посилення себе. 7 занять тренінгу містять вправи на розвиток інтуїції, творчого мислення, почуття гумору та навичок спілкування. Між вправами передбачаються короткі перерви (релаксаційні та мобілізуючі моменти), а також музичний супровід (класична музика). Завершується тренінг підведенням підсумків, висновками.

I. ПІЗНАЙ СЕБЕ

Заняття 1. Вправи на з'ясування формули успіху

1. Привітання, знайомство у групі.

2. Що таке успіх?

Учасники намагаються дати визначення поняттю «успіх» та обговорюють запропоновані варіанти.

3. Якості, що допомагають досягти успіху?

Обговорення людських характеристик без яких успіх неможливий.

4. Бар'єри успіху

Обговорення теми: «Що виступає в ролі бар'єрів успіху?»

5. Формула успіху.

Учасникам пропонують скласти свою формулу успіху.

Наприклад:

а) 10% +40% +50% (Уміння, знання + спосіб мислення, сприймання світу і себе в ньому + оточення, соціальні контакти);

б) тіло («налагоджений автомобіль з мотором, гальмами, накачаними колесами, зарядженим акумулятором»); дух (віра в себе, любов до своєї справи); організованість; розум (власний погляд на речі, неповторний шлях); інтуїція (чарівна опора всередині себе); оточення («короля робить свита») тощо.

Заняття 2. Вправи на розвиток навичок інтроспекції

6. Хто Ви?

Оберіть поняття, яке Вам підходить або доповніть їх перелік.

1. Ранок, день, вечір, ніч?
2. Літо, осінь, зима, весна?
3. Фрак, футболка, гімнастерка?
4. Дитина, дорослий, пенсіонер?
5. Село, місто, столиця?
6. Вода, вогонь, земля?
7. Намет, квартира, вілла?
8. Табличка: «стороннім вхід заборонено», «скоро повернуся», «ласкаво просимо»?
9. Так, можливо, ні?
10. Велосипед, мотоцикл, ролс-ройс?
11. Минуле, сьогодні, майбутнє?
12. Вільний художник, найманий робітник, Керівник фірми?

7. Проективні методики («Хто я?»)

З якими:

- явищем природи;
- героєм казки, мультфільму;
- твариною;
- квіткою тощо.

Ви себе асоціюєте?

Ваш улюблений:

- мистецький твір;
- літературний герой;
- цитата твору;
- порода собак тощо.

Проаналізуйте обрані Вами образи та пріоритети.

Адже Ваші вподобання і є Ви.

8. Запишіть асоціації, що виникають при слові.

Запишіть будь-які послання, які Ви отримали від інтуїції, коли почули слово:

- життя – це ...
- робота ;
- світ;
- люди;
- сім'я;
- гроші;
- батьки;
- здоров'я;
- чоловіки;
- жінки.
- я здатний на ...

Ваші асоціації формують переконання, що спрямовують Ваші дії!

9. Мої переконання

Пригадайте та проаналізуйте Ваші життєві ситуації, що постійно повторюються? Наприклад:

А) Ви завжди закохуетесь в таких людей, які обманюють Вас.

Б) Ви ніколи не вступаєте в суперечку з авторитетними людьми.

В) Ви все життя уникаєте підвищення на роботі...

Запитайте себе: Які з моїх переконань призводять до цих хронічних ситуацій?

У ситуації А – «не можна довіряти чоловікам (жінкам)»; Б – «мені не вистачає освіти чи здібностей»; В – «я ніколи не проб'юся, така моя доля».

Ваші постійні переконання збуваються, змініть їх!

10. Розповідь про себе від імені предмету.

Свідома рефлексія – важливий і складний процес. Складно побачити себе з боку.

Складіть імпровізовану розповідь про себе від імені речі, що багато знає про хазяїна. Наприклад, від імені Вашого годинника, мобільного телефону, сумки, шарпеток тощо.

Починайте зі слів: «Мій господар ...».

11. Професії

Якби Вам належало прожити ще 5 життів, чим би Ви зайнялися у кожній з них?

Домашнє завдання. Розпитайте у своїх близьких, що виходить у Вас краще, краще ніж у інших.

Заняття 3. Вправи на конструювання свого життя

12. Щасливі моменти

Подумайте про той час, коли Ви відчували радість, свободу і душевний комфорт.

Відновіть у пам'яті ці відчуття. Згадайте людей, які Вас тоді оточували, роботу, якою Ви були зайняті.

– Що приносило Вам задоволення?

– Чим Ви найбільше пишалися (сьогодні, минулого тижня, цього місяця, цього року ...)?

Ті моменти, що робили Вас більш щасливими й радісними і є Вашим призначення. Люди, що домоглися успіху цілком зосереджені на тому, що їх надихає та приваблює, що збуджує в них пристрасть.

13. Якщо Ви уявите Ваше життя у вигляді діаграми, який відсоток Вашого часу та енергії відводите на роботу, громадське і духовне життя, сім'ю, задоволення, відпочинок та інші заняття, важливі для Вас? Чи не має, на Ваш погляд, у Вашому житті деякого дисбалансу?

Що Ви можете зробити, щоб повернути у життя рівновагу і відновити гарне самопочуття? Які кроки Вам необхідно зробити, щоб досягти гармонії?

14. У кожній людини є довгий список речей, які ми плануємо здійснити щоб стати здоровими розумом, тілом і духом. Більшість із нас не робить нічого з цього списку, так як це вимагає багато часу. При цьому ми не шкодуємо часу на те, щоб соромити себе за таку бездіяльність. Які п'ять речей ви привнесли б у своє життя? Наприклад, медитації, ведення щоденника, молитви, йога, прогулянки, танці тощо.

15. Різні сторони Вашого життя

Які з наступних тверджень відповідають Вашому життю? Оцініть їх у 10-ти бальній системі.

1. Мені подобається моя робота 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
2. У мене достатньо вільного часу 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
3. Я вдосконалюю свій інтелект 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
4. Я раціонально і збалансовано харчуюся 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
5. У мене є певне коло друзів 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
6. У мене достатньо грошей 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
7. Я фізично здоровий(а) 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
8. Я знаходжу час займатися духовним розвитком 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
9. Мене радує шлях по якому я йду 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
10. У мене прекрасні стосунки з коханою(им) 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
11. У мене близькі стосунки з дітьми 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
12. У мене близькі стосунки з батьками 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
13. У мене близькі стосунки з усіма родичами 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
14. У мене є час на творчі заняття 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
15. У мене збалансоване життя 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
16. У мене є час займатися собою 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Які сторони Вашого життя ще потребують корекції?

16. У майбутньому

Уявіть себе через 20 років. Ви змінилися? Стали іншим(ою), або зовсім не змінилися?

Ви живете у 2033 році дивитесь у 2013 р. і бачите себе молодшим(ою), здоровішим(ою). Ви хочете вберегти себе від помилок, захистити від невдач. Що Ви собі скажете, порадите?

17. Що б Ви зробили, якби несподівано отримали мільйон доларів з умовою, що вкладете його у справу, про яку завжди мріяли?

II. ПОСИЛЕННЯ СЕБЕ**Заняття 4. Вправи на самоствердження**

18. Напишіть 10 речей, за які Ви вдячні долі, життю

Це можуть бути хороші друзі, відмінне здоров'я, чудові діти, цікава робота чи доброзичливі сусіди.

Читайте цей список щоранку протягом місяця.

Якщо Ви схвально не оціните те, що у Вас є, Ви більше нічого не отримаєте, адже Вам нічого й надалі не потрібно, Ви ж його не цінуйте сьогодні.

Як тільки Ви припините зациклюватися на незадоволенні й навчитеся відчувати вдячність за те, що у Вас є, побачите, що настрої буде день від дня покращуватися, з'являться нові можливості, розпочнеться процвітання та успіх.

19. Виберіть щастя

Те на чому Ви зосереджені, сконцентровані розширюється! Згадайте на чому Ви зосереджені останнім часом? Зосередьтесь на радості, подяці та повазі.

Привчіться постійно задавати собі питання: «Що хорошого в цій ситуації?» Коли Ви звикнете до позитивного сприймання світу – щастя, успіх самі знайдуть Вас!

20. Хвалебні слова Самому собі (самореклама). Згадайте і запишіть все, навіть невеликі досягнення, якими можете пишатися. Заявіть світу про свої надбання. Ви єдині та неповторні!

21. Браво

Час від часу кожен із нас заслуговує на оплески. Учасники тренінгу аплодують кожному по черзі.

22. Формула особистості

Опишіть себе, свій характер, погляди, використовуючи символи та умовні позначення.

23. Інвентаризація оточення

Запишіть поіменно всіх, з ким Ви спілкуєтесь. Поставте «+» біля тих, хто заряджає Вас позитивом, і у Вас виростають крила; «-» біля «токсичних» людей.

Виключіть скигліїв і невдах зі сфери Вашого спілкування.

Зробіть так, щоб у списку було більше людей зі знаком «+». Захоплюйтеся успішними! Обговорюйте з ними свої цілі.

Заняття 5. Вправи на розвиток творчої продуктивності

24. Відповідайте з гумором:

- Чому окуляри не носять на потилиці?
- Чому перелітні птахи відлітають взимку на південь?
- Чому люди не літають як птахи?
- Чому ведмідь клишоногий?
- Чому люди на планеті розмовляють на різних мовах?
- Чому жінки воліють багатих?

25. Причини та наслідки

Здатність до асоціацій, прогнозування допомагають успішно адаптуватися у соціумі. Назвіть свої прогнози у різних ситуаціях:

- Бачите сердиту людини, придумайте, чому вона розсерджена?
- Пташки злетіли з гілки, що стало причиною?
- Людина зі зламаною рукою. Що сталося? І т.п.

26. Знайдіть спільне між:

- Сонцем та електричкою;
- Зеброю та матрацом;
- Весною та балетом;
- Любов'ю та Інтернетом тощо.

27. Запропонуйте варіанти використання предметів:

Гудзиків; скріпок; праски; використаної лампочки тощо.

28. Швидкість мислення

Назвіть: все їстівне білого кольору; м'яке та пахуче; мокре та гидке тощо.

29. Оригінальність мислення

Придумайте як вчинити у тих чи інших життєвих ситуаціях:

Що робити, якщо у Вас лопнули штани?

Як знайти ключі у повній темряві?

Що трапиться якщо люди навчаться читати думки один одного?

Як випити з пляшки, не відкриваючи її?

Як дістатися до лампочки зі стрем'янки, до якої не дотягуєшся 20 см?

Як відкрити консервну банку, не маючи консервного ножа?

30. Переконайте інших, що є життя на Марсі; у холодильнику жарко; пучком вати можна вбити людину тощо.

Заняття 6. Вправи на розвиток комунікативних здібностей

31. Ставте себе на місце іншого

За допомогою уяви можна поставити себе на місце різних предметів, речей, наприклад:

Спробуйте подивитися на все з позиції ложки, якою їсте кашу;

Як до всього ставиться Ваш капелюх?

Яка точка зору автомобіля, яким Ви керуєте?

Про що думає комаха, птах за яким Ви спостерігаєте?

32. Вчіться слухати

Повторіть те, що сказав сусід справа і доповніть щось від себе. 3-й повторює фразу першого + 2-го учасника + додає своє тощо.

33. Подібність

Всі ми чимось схожі один на одного. Знайдіть схожість між присутніми.

Чим більше схожостей, тим краще.

34. Меценат

Уявіть, що Ви – джерело необмежених матеріальних засобів. Подумайте, які проекти Ви можете запропонувати з метою використання багатства на благо людей?

7) Вправи на програмування самоздійснення

35. Некролог

Обміркуйте ймовірний ідеальний варіант власного успішного життя. Напишіть свій некролог, називаючи суб'єктивно важливі моменти життя.

36. Малюнок «Я успішний»

Намалюйте свій образ успішної людини з важливими атрибутами.

37. Навіювання позитивного,

Подумайте про Вашу мрію, про речі, яких Ви хотіли б навчитися або які хотіли б робити краще, ніж сьогодні (наприклад, «я хочу схуднути», «відкрити власну фірму», «навчитися малювати» тощо).

Сформулюйте їх у стверджувальній формі та запишіть на аркуші. Кожного після пробудження і перед сном уявляйте, як Ви домагаєтеся мети. У Вас все здійснюється. Збережіть цей образ у пам'яті.

38. Підведення підсумків та висновки.

Використані літературні джерела

1. *Била И. Н.* Справочник успешного человека / И. Н. Била. – К.: «Освіта України», 2009. – 203 с.

2. *Твен М.* Собрание сочинений: в 12 т. / М. Твен. – М., 1961. – т. 11. – С.407–409

5. АВТОРСЬКІ ПРОГРАМИ ТА ПРОЕКТИ

Любов Олексіївна Сидоренко,

учитель української мови та літератури
ЗНЗ I-III ступенів № 259,
вчитель вищої категорії, вчитель-методист,
методист-кореспондент кафедри
методики мов та літератури
ІППО КУ імені Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна

ТВОРЧЕ НАВЧАЛЬНЕ ЗАНЯТТЯ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У 8-МУ КЛАСІ

Тема навчального заняття. Вставні слова (словосполучення, речення). Групи вставних слів та сполучень слів за значущістю.

Мета. Створити комфортні умови для навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність, самостійність.

Навчальна: узагальнити й систематизувати основні відомості про речення із вставними словами, сформулювати цілісну систему особистісних знань восьмикласників із теми, структурувати вивчений теоретичний матеріал; удосконалити пунктуаційні вміння й навички.

Розвивальна: розширити й систематизувати знання учнів про вставні слова, закріпити навички вживання їх у мовленні; ознайомити учнів із народними звичаями, традиціями, обрядами весняного календарного циклу; розвивати творчі вміння самостійно розв'язувати нові пізнавальні завдання; удосконалювати мисленнєві дії аналізувати, порівнювати, систематизувати й узагальнювати, доводити й обґрунтовувати; розвивати мовленнєво-комунікативні вміння редагування, моделювання, конструювання синтаксичних конструкцій із вставними словами; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу розвивати спостережливість, уважність, кмітливість як важливі елементи розумової діяльності людини.

Виховна: виховувати інтерес до культурної спадщини нашого народу, прагнення вдосконалювати себе, своє мовлення, робити його багатим, грамотним; виховувати в учнів самостійність, справедливість, доброзичливість, гуманність, повагу до людей, старанність, наполегливість, бажання творчо працювати.

Правопис: розділові знаки при вставних словах.

Внутрішньопредметні зв'язки:

Лексикологія: засвоєння нових термінів, прислів'їв і приказок.

Граматика: способи морфологічного вираження вставних слів.

Культура мовлення та стилістика: додержання правильної інтонації в реченнях із вставними словами.

Текст (риторичний аспект): удосконалення вміння сприяти й відтворювати висловлювання типу розповіді з використанням речень із вставними словами.

Міжпредметні зв'язки: вставні слова у художніх творах (література).

Тип навчального заняття: формування практичних умінь та навичок учнів.

Наочність: схеми, таблиці, роздатковий матеріал, посібники «Просте речення», різнокольорові картки.

ХІД НАВЧАЛЬНОГО ЗАНЯТТЯ

1. Організаційний момент.
2. Установчо-мотиваційний момент.
3. Актуалізація опорних знань, умінь та навичок.

Психологічна настанова щодо вивчення теми «Вставні слова (словосполучення, речення), групи вставних слів і сполучень слів за значенням».

I. Вступне слово вчителя.

Готуючись до сьогоднішнього навчального заняття, я загадала слова Дмитра Білоуса.

Коли ти плекаєш слово,
Мов струна, воно бринить.

Калиново, барвінково
Рідна мова пломенить.
Коли мовиш, як належить –
Слово чисте, як роса...
І від тебе теж залежить
Мови рідної краса.

Нехай сьогоднішнє навчальне заняття наповнить ваші серця добром, красою, прагненням чути і відчувати слово.

Дорогі діти! Сьогодні у нас незвичайне заняття, на ньому присутні гості. Проведемо заняття у формі гри, тобто, покажемо нашим гостям, як ви вмієте працювати індивідуально, парами, в групах, досліджувати, виконувати творчі завдання, чому ви вже навчилися і що вмієте.

Отже, щоб отримати очікувані результати, я пропоную швидкий темп роботи. Ви, звичайно, звикли до цього. А зараз зверніть увагу на правила поведінки на занятті (Стенд «Сьогодні на навчальному занятті. Можна і не можна.») Який висновок можна зробити з цих правил? Як ви сьогодні працюватимете?

Метод «Мікрофон» (Учні відповідають)

А для цього здійсимо науково – дослідницьку прогулянку в ту синтаксичну частину нашого мовного парку, яка називається «Вставні слова».

Відкрийте зошити, запишіть число, тему заняття та епіграф до нього.

Епіграф:

Сьогодні я маю право назвати себе щасливим: я пізнав творчу радість.

Л. Д. Дмитренко

Відчуєте ви себе щасливими, про це я дізнаюся в кінці заняття.

II. Бесіда.

1. Чи знайоме вам поняття «вставні слова»? (Ця тема вивчалася в 5 класі.)

2. А чи завжди ми знаємо, як і де правильно вживати ті чи інші вставні слова? Будьте уважні та спостережливі, тоді прогулянка стане приємною і корисною.

Учитель. Отже, протягом уроку ми повинні узагальнити й систематизувати основні відомості про речення із вставними словами, сформувані цілісну систему особистісних знань із теми, структурувати вивчений теоретичний матеріал; удосконалити пунктуаційні вміння й навички.

III. Актуалізація опорних знань, умінь та навичок.

Учитель. Переходимо до виконання поставлених перед нами завдань.

Записуємо в зошити: Словниковий диктант.

На щастя, на жаль, як звичайно, безумовно, як на зло, як завжди, по–моєму, передусім, по–перше, крім того, до речі, між іншим.

Після написання словникового диктанту учні обмінюються зошитами, перевіряють роботи і виставляють оцінки (за кожен правильну відповідь 1 бал).

Вчитель. Молодці! З цим завданням ви впоралися, вирушаємо у подорож. Щоб цікавішою була мандрівка, сьогодні ви будете працювати у групах і створювати власний журнал, який здасте мені у кінці заняття.

IV. Метод «Кожен учить кожного» або «Навчаючи вчуся».

Учитель. Кожен із вас удома розглядав певне питання. Всі ви маєте карточки різного кольору. Зараз прошу вас об'єднатися за кольором карточки в «домашні групи» і обмінятися зібраною інформацією. (Учні опрацьовують домашнє завдання і по черзі розповідають теоретичний матеріал).

Зверніть увагу на зворотній бік карточки. На ньому стоїть номер. Для подальшої роботи прошу вас об'єднатися в «експертні групи», обмінятися інформацією, отриманою в «домашній групі» і дати назву своїй групі.

1 гр. (червоні) – Щасливчики.

2 гр. (сині) – Переможці.

3 гр. (зелені) – Розумники.

1 гр. – Вставні слова, їхнє значення.

2 гр. – Групи вставних слів за значенням.

3 гр. – Синтаксична роль вставних слів у реченні.

Учитель. Молодці! Теоретичний матеріал ви за своїли, вирушаємо в подорож на зустріч із практичними завданнями. Нагадую, що виконуючи завдання, ви повинні виготовити журнал.

V. Конструктивне застосування теоретичних завдань.

Практичне виконання завдань.

1) Метод «Біг з бар'єрами»

Завдання: прочитайте подані речення, вкажіть вставні слова і розділові знаки при них.

1. Київ без сумніву – історична і сучасна столиця України, її політичний, культурний і релігійний центр.

2. Ось уже понад п'ятнадцять століть височіє на дніпровських схилах золотоверхий Київ? дійсно столиця нашої духовності.

3. Рукотворна краса храмів западає в серце.

4. Безперечно з глибокою шаною і гордістю вимовляє цю назву кожен українець.

5. До речі у Києві є також музеї і театри, і кіно-театри, і стадіони – все це осередки культури.

6. У столиці зрозуміло багато парково–дослідних інститутів, Академія наук України, безліч вузів, у тому числі університет імені Тараса Шевченка.

7. У місті як відомо багато старовинних пам'яток історії та архітектури: Золоті ворота, Видубицький монастир, Києво–Печерська Лавра, славнозвісний Поділ – все це духовні символи нашого народу.

8. Взагалі сади і парки, Дніпро і Володимирська гірка створюють неповторну атмосферу цього тисячолітнього міста.

9. Отже Київ – одне з найкращих міст світу, що вабить численних туристів.

2) Метод «Творче конструювання»

Завдання: перепишіть речення, замість крапок доберіть вставні слова із значенням, указаним у дужках.

1. Весна – це ...найкраща пора року (відтінок упевненості).
2. З цим погодяться ... всі (відтінок припущення).
3. Весна ... днем красна (вказівка на джерело вислову).
4. Скоро зацвітуть сади, але... вночі можливі заморозки (активізація уваги).
5. ... треба підготуватися, щоб вчасно захистити цвіт (зв'язок із попередньою думкою).
6. Пізня весна... дарує сухе погоже літо (джерело повідомлення).

3) Метод «Розумовий штурм»

Завдання: скласти і записати по два речення так, щоб подані слова і словосполучення в одному з них були вставними, в іншому – членами речення.

- Уявіть собі, правда.
- Здається, одне слово.
- Нарешті, може.

4) Метод «Диво в решеті»

Відредагуйте речення (усно). У яких випадках вставні слова, словосполучення є зайвими?

1. Як відомо, свято української Коляди відзначається, **між іншим**, протягом двох тижнів – з 7 по 19 січня.
2. Це, **звичайно**, цілісний, **як кажуть**, комплекс новорічних обрядів, куди, як відомо, входять Різдво, Василя та Водохреща.
3. Як уже мовилося, серед різноманітних страв на Святвечір обов'язково, **безперечно**, мала бути кутя.
4. Кутя, як відомо, з давніх-давен вважалася, **здається**, основною обрядовою стравою.
5. Як відомо, протягом усіх попередніх свят, **як говорилося**, селяни намагалися не одвідувати шинок, бо це, так би мовити, гріх.
6. Крім того, як уже зазначалося, від Різдва і до Водохреща по воду ходили, **пам'ятайте**, тільки чоловіки та парубки.

5) Графічний диктант

Слухаючи речення, накресліть схеми.

1. Повідомляють, до першого грому земля не замерзається.
2. Високо і швидко плывуть у небі хмари – на гарну погоду, говорять.
3. Весняний день, до речі, рік годує.
4. Весна, кажуть, ледачого не любить.
5. Весною літає багато павутиння – на спекотне літо, між іншим.
6. Пам'ятайте, у березні сім погод надворі: сіє, віє, крутить, мутить, рве, зверху ллє, знизу мете.

6) Метод «Диво в решеті»

Випишіть спочатку ті словосполучення, у яких треба виділити комами вставні слова, потім ті, де немає вставних слів і, отже, не потрібні жодні розділові знаки.

Усе–таки зроблю; стовбичив майже годину; ощадливості на жаль немає; щось мабуть станеться; навіть не подумав про це; дно здавалось поглибшало; деколи буває задумуюся; кмітливість отже потрібна; стало нібито тихо; може прийду; огріхів до речі було

чимало; дивним здавалось те мовчання; славо кажуть не впіймаєш; всіляко кажуть люди; щоправда були не всі; збиралися очевидно давно; тяжко буває часом.

Ключ. У кожному словосполученні підкресліть другу від початку букву. З цих букв прочитаєте закінчення вислову американського письменника Марка Твена: «Очевидячки, на світі немає нічого... (що не могло б статися)».

7) Метод «Цікавинка»

Прочитайте текст, знайдіть вставні слова (усно), визначте їхню групу за значенням. Поясніть роль вставних слів для зв'язку думок у тексті та вираження авторського ставлення до висловленого. Зверніть увагу на розділові знаки при вставних словах.

ПІДКОВА НА ЩАСТЯ

Кожен із вас, сподіваюся, знає вислів «підкова на щастя». Та не всім, далєбі*, відоме його походження. Історія цього афоризму сягає глибокої давнини. Ще в Стародавньому Римі та Греції був звичай підковувати коней і волів. Якщо, скажімо, ратаї чи воїни робили це з практичних міркувань, то для заможної верхівки таке оздоблення тварини мало суто обрядовий характер. Кожен по–своєму намагався продемонструвати статки: власники коней чи волів узували їх у срібні, а то й золоті підківки, намагаючись цим підкреслити своє соціальне становище. Траплялися, однак, випадки, коли дорогі вироби непомітно губилися, і той, кому щастило знайти з благородного металу підківку, неабияк дякував долі. Звідси, отже, й похідний вислів – «підкова на щастя». Коли і де з'явилася підкова, хто той винахідник, що, розірвавши в горні шмат заліза, викував напівовальний каблучок і припасував його до копита коневі? На жаль, історія не зберегла імені далекого майстра (За В. Скуратівським).

* Далєбі – уживається в значенні вставних слів: справді, дійсно та ін.

8) Розвиток творчої рефлексії

Завдання: кожне друге з поданих речень усно переробіть на вставлене і виділіть його потрібними розділовими знаками (при потребі речення можна переробляти).

1. Вранці ми зібралися біля школи, щоб їхати на екскурсію в Ботанічний сад. Це було недавно, в березні.
2. Чекали Петра і розмовляли про се, про те. У Петра погана звичка завжди запізнюватись.
3. Раптом Сергій згадав, що забув фотоапарат удома на столі. І треба ж таке.
4. Складав усе в сумку, а от фотоапарат забув покласати. Поки щось десь знайдеш, то знаєте, як воно буває!
5. Отак завжди у нас: готуємось до чогось цілий місяць, а коли доходить до діла, то нам бракує простої зібраності. Скільки про цю підготовку розмов буває, скільки метушні!
6. Після екскурсії зробили висновки. Висновків виявилось чимало.

9) Метод «Журналіст»

Учитель. Вдома ви виконували творче завдання: написали твори – розповіді про весну із використанням

вставних слів. Прочитайте їх. (Учні зачитують власні твори).

Наша подорож закінчилася. Щоб нас не спиняли в подальшій дорозі ніякі кордони і перешкоди, виконаємо останнє завдання.

10) Метод «Диво в решеті»

Запишіть слова у дві колонки: 1) з буквою і; 2) з буквою и.

Вдал...ну, кипар...с, арх...в, в...заві, локомот...в, пом...дор, параз...тство, фар...сеї, к...лометри, абр...кос, ж...рафи, крокод...л, комб...нат, ч...нари, маг...страль.

Ключ. З останніх букв прочитаєте закінчення вислову німецького філософа Людвіга Фейєрбаха: «Людина тільки тоді чогось досягне, коли...».

Учитель. Чи повірили ви сьогодні у свої сили? Чи відчували себе щасливими?

Про це я дізнаюся пізніше, а зараз запишіть домашнє завдання: вписати з підручників хімії, фізики, геометрії або алгебри текст зі вставними словами і

словосполученнями. Визначити, що вони виражають. Підготуватися до контрольної роботи. Повторити тему «Прислівник».

11) Метод «Мікрофон»

Учитель. Діти! Ще раз зверніть увагу на епіграф до нашого заняття. Чого ви навчилися на ньому? Відповіддю на це питання стане анкета «Мої результати начального заняття», яку ви зараз заповните. Сьогодні ми з вами переконалися, якою багатою, милозвучною та барвистою є наша рідна українська мова. Всі ми живемо в Україні, пишаємося нею і сподіваємося на щасливе майбутнє. І наостанок нашого навчального заняття пропоную послухати пісню у виконанні Н Бучинської «Моя Україна», слова якої є прикладом безмежної любові до Батьківщини.

(Учителі в цей час пишуть відгуки про навчальне заняття.)

Підсумок навчального заняття.

Оцінювання навчальних досягнень учнів.

6. ПОШУКИ ОБДАРОВАНОСТІ

Світлана Вікторівна Дейнеко,

методист

Макіївського навчально-методичного центру

управління освіти, Донецької області

м. Макіївка, Україна

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ (з досвіду роботи)

УДК 159.922.72:-056.45

Стаття розкриває деякі аспекти практичної діяльності міського науково-методичного центру, а саме, розвитку одареного ребенка, характеризує модель роботи, конкретні її результати.

Ключевые слова: одаренный ребенок, система работы, программа, модель, результативность, Центр развития одаренной молодежи.

The paper presents the some aspects of practical activities city scientific and methodical center about developments of the gifted child, characterizes the model, its specific results.

Key words: gifted child, work system, program, model, productivity, Centre of development of gifted youth

Майбутня доля України пов'язується з високим інтелектом народу, його віковичною мудрістю. Актуальність вироблення продуктивної освітянської політики щодо створення умов для навчання талановитої молоді є очевидною і виявляється, як у цілому в державі, так і на місцевому рівні.

Державні цільові програми роботи з обдарованою молоддю, спрямовані на забезпечення формування інтелектуального потенціалу нації, шляхом створення оптимальних умов для виявлення обдарованої молоді й надання їй підтримки в розвитку творчого потенціалу, самореалізації та її постійного духовного самовдосконалення.

Ці програми є основою для розробки регіональних програм роботи з обдарованою молоддю. У Донецькій області прийнято нормативні документи, що забезпечують роботу з обдарованими дітьми. Обласний проект «*Надія Донеччини – гордість України*» на період 2012–2016 років, спрямований на вдосконалення освітнього середовища, що створює умови для навчання, розвитку, виховання та соціалізації обдарованих дітей.

Проектом передбачено здійснення інноваційних перетворень у розробці та впровадженні нових технологій навчання і виховання, розвитку системи безперервної освіти, що включає також підвищення кваліфікації та перепідготовку педагогічних кадрів щодо роботи з обдарованими дітьми.

З метою вдосконалення системи роботи з обдарованими дітьми, підвищення професійної компетентності

вчителя, який працює з обдарованими дітьми, у 2012 році в місті Макіївка прийнято міську Програму щодо роботи з обдарованими «Гордість Макіївки – надія України» (рішення виконкому Макіївської міської ради від 08.08.2012 № 896).

Метою програми є вдосконалення системи роботи з обдарованими дітьми через створення умов для виявлення, підтримки та розвитку обдарованих дітей, забезпечення якісної освіти, формування здатності до неперервної освіти, сприяння їх самореалізації, професійному самовизначенню відповідно до здібностей та інтересів; підвищення професійної компетентності вчителя, що працює з обдарованими дітьми.

Шляхи реалізації програми:

- удосконалення системи виявлення, відбору обдарованої молоді та надання їй соціально-педагогічної підтримки;
- консолідування зусиль органів місцевого самоврядування, навчальних закладів, установ та організацій у роботі з обдарованою молоддю;
- активне залучення обдарованої молоді до науково-дослідницької, експериментальної, творчої діяльності у філіях Малої академії наук, ЦРОМ, гуртках, секціях тощо;
- забезпечення ефективної діяльності загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів з метою створення умов для розвитку особистості учня та вироблення в неї самобутніх професійних якостей;

• розроблення дієвого механізму стимулювання обдарованої молоді та їх наставників.

У м. Макіївці склалася певна система роботи з обдарованими дітьми, що враховує інтереси та нахили самих дітей, сучасні потреби суспільства. Створення цієї системи відбувалось у двох напрямках:

1) *по вертикалі*: визначення мети, завдань, принципів, пріоритетних напрямків роботи з обдарованими дітьми, які стосуються усіх рівнів освітянських структур: школа, округ, місто, область;

2) *по горизонталі*: конкретизація та деталізація цього напрямку діяльності з урахуванням специфічних умов і можливостей кожної школи і навіть вчителів і учнів, а також міста в цілому.

Модель діяльності Макіївського навчально-методичного центру включає реалізацію таких пріоритетних напрямків:

– залучення до роботи з обдарованими дітьми, учнівською молоддю висококваліфікованих вчителів, тренерів;

– розробка оптимальної системи пошуку, відбору, творчого розвитку і педагогічної підтримки обдарованих дітей;

– подальше розширення існуючої мережі профільних класів, класів з поглибленим вивченням окремих предметів, консультаційних пунктів, курсів за вибором, факультативів, гуртків, клубів, секцій тощо для забезпечення необхідних умов розвитку і розкриття здібностей обдарованих дітей та учнівської молоді;

– створення сприятливих умов для самореалізації дітей, через систему масових заходів інтелектуального, художньо-естетичного і спортивного напрямків. На схемі 1 показана система діяльності навчально-методичного центру міста Макіївка.

Процесуальний аспект реалізації цієї моделі потребує використання комплексного, системно-структурного підходів і повинен охоплювати всі ланки педагогічної системи (див. табл. 1):

Схема 1. Модель роботи навчально-методичного центру щодо організації роботи з обдарованими дітьми

Таблиця 1

Ланки педагогічної системи

Рівень	Мета
Управлінський рівень	1. Підготовка педагога щодо роботи з творчими учнями 2. Створення інтегрованої моделі роботи школи щодо розвитку творчої особистості школярів 3. Керівництво і контроль за роботою педагогів щодо розвитку творчих здібностей учнів
Педагогічний рівень	1. Розробка навчально-методичного комплексу (діагностичного, корекційного) щодо формування творчої компетентності учнів 2. Активне залучення учнів у різні форми роботи творчого характеру (олімпіади, МАН, конкурси тощо)
Методичний рівень	1. Формування готовності вчителя до роботи з обдарованими дітьми (система методичних заходів, робота майстер-класів щодо розповсюдження педагогічних знахідок педагогів), розробка методичних рекомендацій щодо організації роботи з творчими учнями, презентації проектів учителів, публікації, узагальнення досвіду роботи вчителів з цієї проблеми). 2. Створення банку перспективного педагогічного досвіду з проблеми розвитку творчої особистості учнів

Одним з пріоритетних напрямків у діяльності міського навчально-методичного центру є:

- підготовка вчителів до роботи з обдарованими дітьми;
- створення умов щодо підвищення педагогічними працівниками професійної майстерності у організації роботи з обдарованою молоддю;
- ефективне використання результатів педагогічної діагностики;
- оволодіння технологією розвивального навчання;
- пошук оптимальних засобів індивідуалізації навчально-виховного процесу.

Учитель надає перший імпульс розвитку обдарованому учню, створюючи морально-психологічні умови для активізації навчальної діяльності, створення позитивної мотивації, збудження внутрішніх імпульсів для інтелектуальної роботи. На вирішення цієї проблеми в місті проведено (дані про діяльність надаються за 2011/2012 та 2012/2013 навчальні роки):

- міську науково-практичну конференцію «Обдарована дитина: досвід, проблеми, перспективи»;
- педагогічні читання «Організація пошуково-дослідної діяльності учнів та педагогів»;
- ПДС «Обдарована дитина – яка вона?»;
- науково-практичний семінар «Інноваційна діяльність учителя в роботі з обдарованими учнями»;
- школа молодого вчителя «Робота з обдарованими учнями»;
- майстер-клас Л. І. Іванової, вчителя української мови та літератури Макіївської гімназії, «Пишемо наукову роботу. Поради майстра»;
- семінар-практикум «Психолого-педагогічна підтримка учнів-членів МАН»;
- психолого-педагогічний консилиум «Обдарована дитина: здобутки, проблеми, перспективи»;
- тренінг «Психолого-педагогічна підтримка обдарованих учнів»;
- тренінг «Створення умов педагогічного супроводу обдарованих дітей»;
- творчі зустрічі з обміну досвідом щодо роботи з обдарованими дітьми.

Процес виявлення обдарованості в навчальних закладах міста здійснюється поетапно.

I-й етап – всебічне спостереження за поведінкою, діяльністю, перебігом розумових процесів у дитини. На цьому етапі вчителі проводять спостереження за учнями, їх діяльністю та поведінкою. В результаті спостереження вони надають шкільному психологу прізвища дітей, яких можна вважати обдарованими.

II-й етап – виявлення і дослідження психологічного стану дитини та її інтересів шляхом власної оцінки. На цьому етапі шкільні психологи розробляють опитувальні листи, анкети і проводять анкетування не тільки обдарованих дітей але й батьків, вчителів, ровесників. Це робиться для того, щоб виявити підвищену потребу дітей у розумових діях, схильність до занять з високим рівнем захопленості, рівень прояву їх інтелектуальних та творчих поривань, кмітливості та винахідливості.

III-й етап – визначення коефіцієнту розвитку інтелекту. На цьому етапі шкільні психологи проводять тестування відібраних дітей за кількома методиками. За наслідками цих досліджень складаються програми індивідуального розвитку обдарованої дитини, розробляється індивідуальний план роботи з кожним учнем.

IV-й етап – вивчення продуктів/продукції творчої діяльності. На цьому етапі учнів залучають до творчої діяльності. Це робота в Малій академії наук, участь у предметних олімпіадах, конкурсах, змаганнях, конференціях різного рівня, від шкільних до Всеукраїнських.

V-й етап – всебічний аналіз досягнень кожного обдарованого учня. Це останній і важливий етап. Педагогічні колективи навчальних закладів проводять експертну оцінку учня і вчителів, які з ним працюють, надають необхідну допомогу, корегують плани індивідуальної (за потребою), проводять корекційну діяльність.

Організація форм додаткової освіти, профільне навчання, шкільні наукові товариства дають більше можливостей для цілеспрямованого виявлення, підтримки та розвитку обдарованих дітей, забезпечення кожному рівних стартових можливостей в реалізації інтересів, самореалізації та професійного самовизначення у відповідності до здібностей.

Показником рівня інтелектуального рівня розвитку обдарованих дітей є результативне функціонування Макіївської філії Донецького територіального відділення Малої академії наук України (див. схему 2).

Схема 2. Кількість призових місць, отриманих учнями міста (I-II етапів)

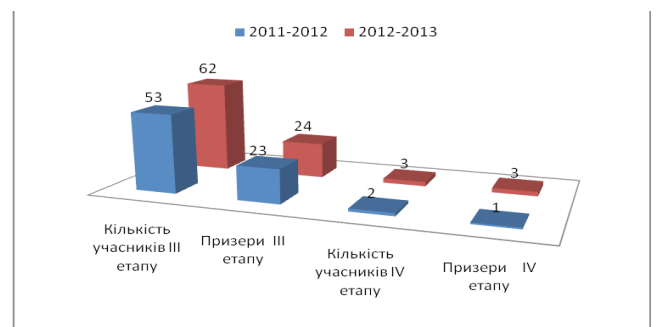

Схема 3. Кількість призових місць, отриманих учнями міста (III-IV етапів)

Участь в олімпіадах дає можливість інтелектуально обдарованим дітям проявити навчальні компетентності, продемонструвати рівень самоорганізації, аналітико-синтетичні здібності, оригінальність мислення.

З метою подальшого підвищення якості освіти, відповідності сучасним стандартам на основі ефективного використання потенціалу ресурсів кожного навчального закладу, створення умов рівного доступу учнів до якісної освіти в місті Макіївці з вересня 2006 року працює Центр розвитку обдарованої молоді (ЦРОМ).

ЦРОМ – це спеціально організоване навчальне середовище, що сприяє життєвому і професійному самовизначенню учнів, створює умови для самореалізації, пропонує використати можливості для розвитку і виховання багатогранної особистості, задоволення її потреб та інтересів, прагнення до творчості. Особливістю цього середовища є функціонування на основі соціального запиту, широкий спектр освітніх послуг, гуманістична взаємодія учасників освітнього процесу, відсутність жорсткої регламентації діяльності, створення атмосфери, яка максимально сприяє самореалізації підлітка.

Основними завданнями ЦРОМу є:

- створення сприятливих умов для задоволення зростаючих пізнавальних потреб учнів;
- поглиблення та розширення знань учнів у відповідній галузі науки;
- стимулювання творчого самовдосконалення дитини, шляхом керованої самоосвітньої діяльності;
- підготовка до участі в олімпіадах з базових дисциплін, конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт Малої академії наук, турнірів тощо;
- пропаганда досягнень світової та національної науки, техніки, підвищення інтересу до розширеного та поглибленого рівнів оволодіння базовими та спеціальними дисциплінами;
- поновлення змісту та технології особистісно орієнтованої моделі в організації педагогічного процесу;
- залучення до роботи з обдарованими дітьми в інтелектуальній сфері науково-педагогічних працівників ВНЗ, аспірантів, науковців;
- актуалізація потреби обдарованої дитини у самопізнанні, самоаналізі, професійному самовизначенні, саморозкритті та використанні психологічних особливостей, стимулюванні їхніх адаптивних навичок;
- формування активної життєвої позиції;
- надання методичної та практичної допомоги вчителям, психологам, керівникам навчальних закладів в роботі з обдарованою дитиною.

Міський Центр розвитку обдарованої молоді починає діяльність згідно з наказом управління освіти Макіївської міської ради на базі загальноосвітніх навчальних закладів нового типу. Кількість та різноманітність предметів (секцій) формується відповідно до запиту учнів і батьків, з урахуванням наявності кваліфікованих кадрів та матеріально-технічної бази.

Основними документами, що регулюють педагогічний процес, є:

- Положення про ЦРОМ;
- Розклад навчальних занять;
- журнал обліку проведених навчальних занять;
- навчальні програми з визначення змісту теоретичної та практичної частини, обсягу самоосвітньої діяльності учнів.

Заняття в ЦРОМ проводяться протягом навчального року з 1 жовтня по 31 травня за розписом, що складає керівник секції. При цьому враховується бажання учнів. Тривалість занять встановлюється відповідно з чинним законодавством.

До роботи в ЦРОМ залучаються науково-педагогічні працівники ВНЗ, науковці, аспіранти, більш досвідчені вчителі. ЦРОМ співпрацює з вищими навчальними закладами Макіївки (Макіївський економіко-гуманітарний інститут, Донбаська Державна академія будівництва і архітектури), Донецьким національним університетом, обласними територіальними відділеннями Малої академії наук України, обласним центром по роботі з обдарованими дітьми «Ерудит», Макіївським науково-дослідницьким інститутом.

Щороку у ЦРОМ працюють близько 10 секцій: математика, фізика, хімія, біологія, географія, журналістика, інформатика, історія, право, краєзнавство, українська мова та теорія літератури, російська мова тощо.

Кількість учнів ЦРОМу – переможців олімпіад, конкурсів тощо показано на схемі 3.

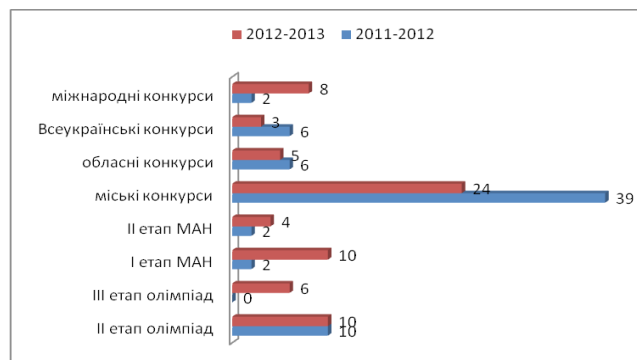

Схема 3. Якість участі учнів міста у конкурсах та олімпіадах

«У наших руках найбільша з усіх цінностей світу – Людина. Ми творимо Людину, як скульптор статую з безформного шматка мармуру: десть у глибині цієї мертвої брили лежать прекрасні риси, які потрібно добути, очистити від усього зайвого...»

(В. Сухомлинський)

7. Я – ОБДАРОВАНА ОСОБИСТІТЬ

ІГОР, ІМ'Я ЯКЕ ОХОРОНЯЄ БОГ

«Олімпус», «Соняшник»). При цьому незмінно показував вищі результати (1 місце) з усіх предметів в олімпіадах I-го і II-го етапів. Так, навчаючись у 7-му класі, Ігор узяв участь у семи міських олімпіадах і в класному зайняв перше місце, в тому числі, з астрономії – за 10-й клас, з російської мови – за 8-й клас.

Останні роки Ігор бере участь в інтернет-олімпіаді з фізики у Санкт-Петербурзькому Державному Університеті, а в 2010, 2011 та 2012 роках, був нагороджений грамотою за відмінний результат.

За досягнуті успіхи в 3-х олімпіадах (області) з математики (2010 р.) та фізики (2011, 2012 р.) нагороджений похвальними грамотами.

У 2010 році Ігоря визнали кращим читачем м. Дебальцевого, а в обласному конкурсі юних читачів він посів друге місце.

Також Ігор, під час навчання у 7, 8 та 9-х класах, брав участь у заочній олімпіаді МАН «Відкрита Природнична Демонстрація» за 2010, 2011, 2012 роки. У 2010 році у складі команди ЗНЗ № 11, зайняв перше місце.

У квітні 2013 р. Ігор брав участь у конкурсі «Гагарінські читання», який проводив Національний аерокосмічний університет імені М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», де представив англійською мовою роботу «Man in Space» і був нагороджений грамотою за друге місце серед загальноосвітніх навчальних закладів.

Ігор неодноразово визнавався кращим учнем ЗНЗ № 11 м. Світлодарська (2011, 2012 р.р.).

Сухенко Ігор бере активну участь у шкільних заходах: спортивні змагання, вечори відпочинку, концерти тощо.

У вільний час займається музикою: грає на гітарі у шкільній групі, займається спортом (баскетбол, теніс, тренажери, плавання ...), самостійним вивченням іноземних мов, систематично спілкується з друзями і допомагає їм, з усіма однокласниками підтримує рівні, гарні стосунки, має авторитет серед товаришів по навчанню, захоплюється велосипедними прогулянками, багато читає художньої та спеціальної літератури, всебічно ерудований. Має власну думку, яку аргументовано відстоює. Відповідальний, обов'язковий. У

Сухенко Ігор народився в м. Світлодарську Донецької обл. 25 серпня 1998р. Це гарне, просте ім'я хлопчику дав дідусь Олександр, батько його мами Олени, на честь великого князя. Вважається, що в давньоруській мові ім'я Ігор мало значення «охороняє ім'я Бога». В енергетиці імені Ігор закладена активність, вдумливість, цілеспрямованість.

Батьки: Сухенко Віталій Володимирович і Сухенко Олена Олександрівна – енергетики, працюють на Вуглегірської ТЕС ПАТ «Центрэнерго».

З 2004 р. Сухенко Ігор є учнем ЗНЗ № 11 м. Світлодарська. Починаючи з початкових класів, він легко засвоював навчальний матеріал з усіх предметів і стабільно показував високий рівень знань. Кізіна Лідія Іванівна, перша вчителька, прищепила хлопчині любов до знань та вміння працювати самостійно. З 5 класу Ігор навчається під керівництвом вчителя Людмили Феодосіївни Курінної, яка вміло розвинула його таланти.

Як результат, Ігор Сухенко має похвальні грамоти (листи) за підсумками навчання за весь період навчання у ЗНЗ № 11.

Починаючи з 6-го класу, він щорічно брав участь у шкільних олімпіадах 3-го, 2-го і 1-го ступенів з усіх предметів, різних конкурсах («Левеня», «Кенгуру»,

відносінах з батьками та старшими проявляє повагу, прислухається до порад, виконує прохання та рекомендації, допомагає батькам по дому. Любить тварин. Удома у Ігоря живе кіт Сімба.

Коло захоплень Ігоря широке та всебічне: музика, подорожі, книги, фотографія, рибалка... Юнак чутлива та талановита натура. Під час натхнення пише вірші та складає пісні. Його музичний витвір «Про кислоти» з успіхом сприйнятий на шкільній конференції з хімії у 2012р:

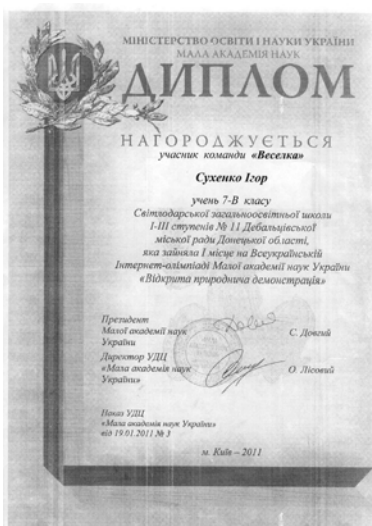
Наводимо уривок цього вірша.

Сегодня мы расскажем про кислоты вам.
Они повсюду, необходимы всем нам.
Все кислоты – это вещества сложные,
В них входит Гидроген и остатки кислотные.
Они могут менять индикаторов цвет,
И ничего магического в этом нет!..

Під час аварії та пожежі, що сталася на Вуглегірській ТЕС наприкінці березня цього року, він дуже хвилювався за свого батька Віталія, який брав участь у ліквідації її наслідків. Тієї ночі народився вірш, який був опублікований у місцевій газеті «Енергетик»:

...Под равнодушною луной
Гуляет пламя по руинам
Недавно мощной и живой
Сталобетонной Атлантиды.
Но оставались люди там,
Ненагражденные герои.
Те, кто плоды труда спасал,
Не будучи готовым к бою.
Но их влекла не слава, нет,
Не жажда подвигов безумных,
А верная мужская честь –
Удел бесстрашных, вольнодумных... (також уривок).

А це деякі з останніх нагород Ігоря

8. АНАЛІТИКА

**Сергій Олександрович
Жерліцин,**

проректор Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти,
м. Луганськ, Україна

**Наталія Валеріївна
Грабовенко,**

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти,
м. Луганськ, Україна

УДК 37.013.42(477.61) + 37.03 (477.61)

ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПІДГОТОВКИ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ ДО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗМАГАНЬ ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМКІВ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ПЕДАГОГІВ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

В статті рассмотрені результати анкетування учасників обласних олімпіад і обласного конкурса-захисту наукових робіт МАН з метою виявлення мотивації учнів до участі в інтелектуальних змаганнях; визначення ролі педагогів в підготовці учнів до інтелектуальних змагань та їх впливу на подальший вибір професії старшокласниками.

Ключевые слова: олімпіада, конкурс, мотивація, успіх, одаренність.

The results of the sample survey among the participants of the regional intellectual competition and regional contest-defence of Minor Academy of Sciences of Ukraine scholarship with the purpose of detection the pupil's motivation to participate in intellectual competitions are examined in this article; determination of teacher's role in the process of preparation for the intellectual competitions and their influence on the further choice of professional self-determination of senior pupils.

Key words: intellectual competition, motivation, success.

Інтеграція України в європейське співтовариство і прагнення суспільства вийти на якісно новий рівень економічного, політичного, інтелектуального й інформаційного розвитку неможливе без реформування системи національної освіти, піднесення ролі творчої

особистості в суспільстві та надання пріоритетної уваги формуванню інтелектуального потенціалу держави. Тому одним з важливих завдань, що стоять перед навчальними закладами, є створення освітнього середовища, сприятливого для реалізації інтелектуального

та духовного потенціалу учнівської молоді, її підготовки до активної діяльності в різних галузях науки і техніки та самовизначення в майбутній професії.

Сьогодні психолого-педагогічні дослідження присвячені визначенню підходів до розуміння психологічних основ та структури обдарованості, проблеми індивідуальних відмінностей, розвитку інтелектуального і творчого потенціалу особистості тощо. Аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави стверджувати, що обдарованість – це комплексне явище психіки людини, що включає єдність інтелекту, творчості і мотивації [5]. Обдаровані люди характеризуються наполегливістю, розвинутою працьовитістю, достатньо стійким інтересом до певної діяльності. Виявлення обдарованих дітей, їх подальший розвиток, пошук педагогічних технологій професійної спрямованості обдарування є важливою проблемою освітньої системи України.

Провідну роль у вирішенні вищезазначених завдань відіграють інститути післядипломної педагогічної освіти (ОІППО), діяльність яких спрямована на підвищення професійної майстерності вчителів, розвиток творчого потенціалу педагогічних колективів, через традиційні та інноваційні форми організаційної, науково-методичної та експериментальної діяльності на рівні школи, міста/району та регіону в цілому.

Науково-методичний супровід створення освітнього середовища, сприятливого для розвитку інтелектуального і творчого потенціалу особистості, передбачає надання інститутами ППО рекомендацій та навчально-методичних матеріалів щодо створення системи цілеспрямованої підготовки талантів, розробку педагогічних технологій та програм навчання й виховання обдарованих дітей у різних навчальних закладах (у тому числі і спеціальних), використання портфоліо та інших форм узагальнення прогресивного педагогічного досвіду з виявлення, розвитку та виховання обдарованої молоді.

Підставою для розробки та підготовки вищезазначених матеріалів виступає Програма науково-методичного супроводу роботи педагогічних працівників з обдарованими дітьми, розроблена у Луганському ОІППО відповідно до Регіональної цільової програми «Освіта Луганщини. 2012–2016 роки».

Програмою передбачено напрямки інноваційної діяльності інституту, серед яких провідне місце займають регіональні моніторингові дослідження якості освіти (щорічно), психологічна діагностика (2012 і 2014 роках) та опитування (анкетування у 2013 та 2015 роках) учасників навчально-виховного процесу, що дозволять методистам інституту своєчасно реагувати на запити вчителів, психологів та керівників навчальних закладів щодо виявлення, розвитку та виховання обдарованих учнів регіону [1, 2, 3].

Метою статті є розгляд результатів анкетування обдарованих учнів Луганщини, яке було проведено Луганським ОІППО в 2013 році для вивчення проблем з підготовки та участі обдарованих учнів в інтелектуальних змаганнях та визначення шляхів підвищення

професійної майстерності педагогічних працівників щодо роботи з обдарованими дітьми в системі післядипломної педагогічної освіти.

Сьогодні в Україні проводиться багато заходів для виявлення обдарованих учнів, серед яких провідне місце (за кількістю учасників та престижністю) займають учнівські олімпіади з навчальних предметів та конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України.

Організаційне, інформаційне та науково-методичне забезпечення вищезазначених інтелектуальних змагань здійснюють обласні інститути післядипломної педагогічної освіти, тому об'єктом досліджень нами були взяті учасники обласних олімпіад та обласного конкурсу-захисту Малої академії наук поточного року.

У 2012/2013 навчальному році в інституті проведено пробне анкетування 150 учнів-учасників Обласної олімпіадної школи та обласних олімпіад з предметів природничо-математичного циклу, за результатами якого визначена остаточна редакція питань та порядок проведення нижчезазначеного дослідження [4].

В опитуванні 2013 року взяли участь 812 учнів 11 класу, у тому числі:

- учасники обласних олімпіад–2013 (з 21 навчального предмета) – 702 учні: з них 354 учні – загальноосвітніх навчальних закладів; 112 учнів – зі спеціалізованих навчальних закладів; 236 учнів – навчальних закладів нового типу: ліцеїв, гімназій тощо;
- учасники обласного конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт МАН – 110 учнів: з них 79 учнів – із загальноосвітніх навчальних закладів; 8 учнів – зі спеціалізованих навчальних закладів; 23 учні – навчальних закладів нового типу: ліцеїв, гімназій тощо.

Анкета складалася з дванадцяти питань відкритого та закритого характеру. Опитування було спрямоване на суб'єктивну оцінку учнями себе та інших людей, тому відповіді на питання залежали від самооцінки та самоусвідомлення респондентів.

Структура анкети мала такий вигляд. Перші п'ять питань спрямовані на виявлення мотивації до участі учнів у вищезазначених інтелектуальних змаганнях.

За результатами відповідей учнів на питання «**Ви берете участь у міській/обласній олімпіаді/конкурсі-захисті МАН головним чином...?**» були отримані такі результати:

- 66,4% учнів-респондентів беруть участь в олімпіадах/конкурсах МАН головним чином за власним бажанням;
- 30,2% – за рекомендацією (проханням) вчителя чи адміністрації навчального закладу;
- 2,5% – за наполяганням (проханням) батьків;
- 0,9% – за іншими причинами.

На питання «**Що спонукає Вас брати участь в олімпіадному/МАНівському русі?**» були отримані такі відповіді:

- 44,6% – заради спроби «власних сил»;
- 28,1% респондентів спонукає до участі в змаганнях бажання бути в числі кращих учнів навчального

закладу (підтвердити або завоювати авторитет серед учителів та учнів);

- 19,2% – бажать вдосконалити власні знання з улюбленого навчального предмета;
- 6,3% – заради отримання додаткових балів до ЗНО;
- 1,8% – заради бажання бути не гірше за інших учнів навчального закладу.

Наведені результати опитування показують, що для певної кількості респондентів мотивацією до участі в змаганнях є пізнавальний інтерес та бажання отримати нову інформацію, здобути досвід участі в інтелектуальних змаганнях.

Але для значної кількості учнів-респондентів мотивацією до участі в інтелектуальних змаганнях є, перш за все, зовнішні мотиви: соціально орієнтовний мотив обов'язку та відповідальності (беруть участь у змаганнях за рекомендацією чи проханням учителя-предметника чи адміністрації закладу, за наполяганням (проханням) батьків. Крім того, 14,5% учнів беруть участь в олімпіаді тільки заради участі (серед конкурсантів МАН таких учнів немає), тобто, є невмотивованими на результат.

Результати анкетування вказують на необхідність активізації діяльності освітян щодо створення у навчальних закладах області умов для формування внутрішньої мотивації інтелектуальної діяльності учнів та установок на самоцінність пізнавальної діяльності при вивченні предмета (орієнтація на засвоєння нових знань, фактів, явищ, закономірностей; на засвоєння способів отримання знань тощо).

На питання «Ви берете участь в обласній олімпіаді/конкурсі, бо впевнені, що...?»:

- 35,2% респондентів відповіли, що впевнені у власній перемозі (будуть призерами). Серед конкурсантів МАН чисельність таких учнів складає 45,5%, тоді як серед учасників олімпіад впевненими у собі є тільки 24,8% учнів;
- 36,5% – не впевнені, що стануть призерами, але сподіваються на достойний результат;
- 13,8% – не впевнені у своїх силах і не сподіваються на гідний результат;
- 14,5% – беруть участь в олімпіаді/конкурсі не замислюючись про результат, тобто, беруть участь заради участі (серед конкурсантів МАН таких учнів немає).

Результати анкетування показують, що певна кількість учнів-респондентів недостатньо впевнена у собі, власних знаннях та можливостях. Такі результати можна пояснити, з одного боку, тим, що учні з високим інтелектом у порівнянні зі «середняками» здатні адекватніше й реалістичніше оцінювати власні здібності й можливості, а з іншого – тим, що до талановитих дітей батьки й учителі частіше висувують більш високі вимоги, ніж до дітей зі середнім рівнем інтелектуального розвитку, що може призводити до формування в них неадекватно заниженої самооцінки власних здібностей та зашкодити реалізації їхніх можливостей, у тому числі, й під час підготовки до участі в інтелектуальних змаганнях.

Отже, форми, педагогічні методи й прийоми, комунікативний компонент у роботі з талановитими учнями має сприяти розвитку їхньої індивідуальності, реалізація якої, як і розвиток здібностей, залежить від рівня самооцінки. Тому показниками розвитку учня мають бути його досягнення як у навчанні, так і формуванні вольової сфери, позитивної Я-концепції, розуміння власних можливостей тощо.

Зусилля педагогічного колективу мають бути спрямовані на підвищення рівня самооцінки талановитих дітей через їх навчання «нормально» реагувати на невдачі, справлятися з завищеними очікуваннями щодо власних можливостей; надання учням необхідної допомоги й емоційної підтримки, шляхом заохочення діяльності; поважне й доброзичливе ставлення педагогів до учнівських особистісних проблем; заохочування до спілкування обдарованих учнів із здібними однолітками для розвитку необхідної гнучкості у спілкуванні, інтересу до інших думок та навичок спільної праці, для уникнення перекрученого уявлення про власні здібності.

На питання «Вкажіть, коли Ви починаєте готуватися до II-III етапів олімпіади/обласного конкурсу-захисту?»:

- 38,7% респондентів відповіли, що за тиждень до початку олімпіади/конкурсу;
- 31,9% – за місяць;
- 25,7% – готувалися до олімпіади/конкурсу протягом року.
- 3,7% – указали інші терміни початку їхньої підготовки.

Необхідно відзначити, що серед учнів-членів МАН, для яких об'єктивне написання й підготовка до захисту наукової роботи є довготривалим процесом, 47,3% респондентів починають підготовку до іспитів з базових дисциплін та захисту роботи майже за тиждень до конкурсу, у той час коли серед учасників олімпіадних змагань кількість таких учнів складає лише 29,5%. Протягом року готуються до конкурсу 24,5% «манівців» і 26,9% «олімпіадників».

Місяця на підготовку до змагань вистачає 30,8% – членам МАН і 33,0% – учасникам олімпіад. Лише 3,5% «манівців» і 3,8% олімпіадників починають працювати над науковою роботою чи постійно вдосконалюють свої знання з предмета (додаткові заняття, факультативи) за два й більше років до терміну проведення обласних інтелектуальних змагань.

На питання «Чим був викликаний Ваш успішний виступ в II етапі олімпіади чи обласному етапі олімпіади/конкурсу в минулому році?»:

- 33,7% респондентів відмічають власний успіх на змаганнях за рахунок глибоких та міцних знань з предмета, отриманих через навчальні заняття та самопідготовку;
- 29,3% – самопідготовкою і незначною допомогою шкільного вчителя;
- 24,5% – підготовкою під керівництвом шкільного вчителя (у т. ч. за рахунок додаткових занять);

– 8,5% – підготовкою під керівництвом репетитора (поза навчальним закладом) та наукового керівника (для «манівців»);

– 1,2% – вважають, що їм просто пощастило (така відповідь відсутня в конкурсантів МАН).

Переважає більшість респондентів (олімпіадників) успіх на змаганнях пов'язує зі систематичною науково-теоретичною та практичною підготовкою з предмета під керівництвом учителя (під час проведення навчальних та додаткових занять), репетитора та самопідготовкою (що також, у певній мірі, здійснюється за консультаціями вчителя-предметника).

Провідне місце вчителя-предметника в системі підготовки учнів до олімпіад, з одного боку, та високий рівень складності олімпіадних завдань, з іншого боку, зумовлює необхідність використання ефективних організаційних форм підготовки вчителів до роботи з обдарованими учнями, які б сприяли розвитку творчого потенціалу та підвищенню їх професійного рівня.

У системі післядипломної педагогічної освіти вчителі на курсах підвищення кваліфікації та в міжкурсовий період залучаються до науково-дослідницької діяльності (що розвиває творчий потенціал педагогів і підвищує їх науковий рівень), роботи у творчих групах та педагогічних майстернях (підвищує ефективність науково-методичної роботи та посилює прагнення вчителя розвивати власний творчий потенціал), «круглих столів» для активної співпраці з колегами, методистами та науковцями.

Необхідно також відзначити, що для конкурсантів МАН характерним для підготовки до захисту наукової роботи є, перш за все, самопідготовка зі значною допомогою вчителя (тільки 11,8% респондентів вважають, що його участь вплинула на успішний результат) та більш значною роллю наукового керівника – 20,9%.

Наступні питання анкети були спрямовані на визначення ролі педагогів (учителів-предметників, психологів, класних керівників) у підготовці учнів до змагань та особливостей використання учнями різних інформаційних ресурсів при підготовці до інтелектуальних змагань.

В оцінюванні ролі вчителів щодо підготовки до інтелектуальних змагань відповіді учнів поділилися наступним чином:

– 40,4% респондентів в їхній підготовці до змагань вважають суттєвою та значною роль учителя-предметника;

– 65,3% учнів відзначають, що шкільний психолог не бере участі у підготовці до змагань, а 18,2% респондентів вважають цю участь не суттєвою і незначною. Тільки 16,5% респондентів (переважно учні ліцеїв та гімназій) указують на суттєву участь і допомогу шкільного психолога;

– 47,8% учнів відзначають, що класний керівник у підготовці до змагань участі не бере, для 31,3% – його участь є не суттєвою і лише 17,6% учнів указують на суттєву роль класного керівника у підготовці до інтелектуальних змагань.

На питання «Чи користувалися Ви при підготовці до обласної олімпіади/екзамену й захисту послугами шкільної бібліотеки та ресурсами Інтернету?»:

– 32,4% учнів відповідали, що не користувалися послугами шкільної бібліотеки та ресурсами Інтернету (серед них високий відсоток (53,6%) учнів загальноосвітніх навчальних закладів).

З тих учнів (549 осіб), хто використовував вищезазначені джерела:

– 41,2% вважають незначною роль шкільної бібліотеки;

– 35,5% вважають, що ресурси шкільної бібліотеки та системи Інтернет для них були корисними та суттєвими;

– 18,2% респондентів використовували для підготовки до інтелектуальних змагань переважно ресурси Інтернету.

– 18,8% респондентів вважають, що суттєву допомогу в підготовці до змагань відіграли навчальні матеріали, розміщені на сайті ЛОІППО «Обдарована молодь» (розв'язки завдань минулих олімпіад, поради психологів, соціальних педагогів, результати моніторингових досліджень щодо якості шкільної освіти за предметами тощо).

Результати анкетування показують, що навчальний заклад, особливо, учителі-предметники, відіграють значну, а в деяких випадках вирішальну роль у підготовці учнів до інтелектуальних змагань. Але необхідно пам'ятати, що міра «автономного самонавчання» (здатність учня керувати власними пізнавальними процесами, планувати діяльність, систематизувати та оцінювати отримані знання) може виступати певним індикатором наявності в учня видатних здібностей.

Сьогодні реалізація потенціалу обдарованих дітей у процесі навчання залежить від ефективної співпраці педагогічного колективу, зокрема, шкільного психолога, соціального педагога та класного керівника, які мають усвідомлювати, що ця категорія учнів складає особливу групу ризику і потребує підвищеної психолого-педагогічної та соціально-педагогічної уваги.

Пасивність шкільних психологів при підготовці учнів до інтелектуальних змагань спонукає інститут та Обласний центр практичної психології на впровадження ефективних форм підвищення кваліфікації практичних психологів, активізацію роботи інституту щодо розповсюдження прогресивного досвіду з організації у навчальних закладах психологічного супроводу навчально-виховного процесу та підготовки обдарованих учнів до інтелектуальних змагань.

Шкільні психологи мають проводити консультування учнів під час підготовки до інтелектуальних змагань; надавати учню інформацію про психологічну природу власної особистості, сильні та слабкі сторони характеру; ефективні методики подолання стресу під час змагання та вчасного налаштування на роботу; допомагати учневі з урахуванням типу темпераменту, характерологічних особливостей,

комунікативних та лідерських здібностей, інтелектуального потенціалу для створення програми саморозвитку та самовдосконалення.

Результати анкетування показують, що учні загальноосвітніх навчальних закладів при підготовці до олімпіад/конкурсів не використовують ресурсний потенціал бібліотек на відміну від учнів ліцеїв та гімназій.

Раз на два роки в ЛОІППО проводиться конкурс фахової майстерності серед бібліотекарів навчальних закладів області. Подані на конкурс матеріали свідчать про значний потенціал шкільних бібліотек щодо заохочення учнів до систематичного читання та підвищення рівня їх читацької компетентності; підготовки до життя в інформаційному суспільстві; створення комфортного інформаційного середовища, через поєднуючи різноманітні форми роботи з урахуванням індивідуальних здібностей.

Отже, актуальним завданням для регіональної системи освіти залишається проблема ефективного використання ресурсного потенціалу шкільних бібліотек (особливо загальноосвітніх навчальних закладів), розповсюдження передового досвіду роботи кращих бібліотекарів області.

Дискусійні клуби, гуртки, науково-творчі об'єднання, спільні заходи з музеями, архівами, клубами та численні тематичні виставки, які працюють при шкільних бібліотеках, мають ефективно допомагати створенню в навчальному закладі середовища, сприятливого для розвитку творчих здібностей дітей та підготовки обдарованих учнів до інтелектуальних змагань.

Попередні регіональні моніторингові дослідження якості освіти інституту вказують на важливу роль батьків у розвитку обдарованої дитини, її майбутньому самовизначенні, кращому розумінні власних здібностей та можливостей, життєвих планів та цінностей. Батьки є головною опорою обдарованої дитини. Тому зусилля класного керівника та педагогічного колективу в цілому мають бути спрямовані на подальшу співпрацю з батьками щодо правильної організації розпорядку дня учня (до і після змагань), поділу домашніх обов'язків, створення сприятливої для учня психологічної атмосфери вдома та умов для розвитку творчих здібностей. Вивчення та розповсюдження кращого досвіду роботи батьків з вищезазначених питань є для інституту пріоритетним напрямком роботи в межах діючої програми.

Наступні п'ять питань ставились з метою з'ясувати, наскільки є необхідним для учнів-учасників інтелектуальних змагань, проведення предметних олімпіад/конкурсів МАН для подальшого професійного самовизначення та вивчення ролі батьків у самовизначенні дітей.

На питання «Чи може певний предмет олімпіади/наукове дослідження в МАНі, на Ваш погляд, зробити Вас успішною людиною в майбутньому?» були отримані такі відповіді:

- 48,3% респондентів відповіли, що скоріше так, ніж ні;
- 32,3% – скоріше ні, ніж так;

- 8,5% – не знають критеріїв успішної людини.
- 10,9% – указували інший варіант.

На питання «Чи розглядасте Ви свою участь в даній олімпіаді/ конкурсі, як реальний шанс вступити до вищого навчального закладу?»:

- 43,3% респондентів відповіли, що розраховують вступити до ВНЗ завдяки участі в інтелектуальних змаганнях;
- 27,2% – що так, але не впевнені, що зможуть вступити;
- 29,5% учнів вважають, що ні, це є складно для них.

На питання «Чи є участь в даній предметній олімпіаді/ конкурсі вирішальною у виборі Вами майбутньої професії?»:

- 46,7% учнів вважають, що так;
- 28,9% – що ні;
- 20,4% – не змогли відповісти на це питання;
- 4,0% – не визначилися з майбутньою професією.

На питання: «Чи співпадають погляди батьків із Вашими поглядами стосовно Вашої майбутньої професії?»:

- 61,7% учнів відзначили, що так, співпадають;
- 23,0% – ні, не співпадають;
- 11,8% – не змогли відповісти на це питання;
- 3,5% – не запитували про це батьків.

На питання «Чи вважаєте Ви себе обдарованою людиною?»:

- 34,2% учнів відповіли, що так, вважають;
- 26,8% – респондентів вважають себе обдарованою людиною лише частково;
- 15,9% – ні, не вважають;
- 10,6% – не знають критеріїв, за якими визначається обдарована людина;
- 12,5% – не змогли відповісти на це питання.

Результати анкетування вказують на доцільність подальшого проведення олімпіад та конкурсів-захистів МАН для ефективного розв'язання питань щодо виявлення та розвитку обдарованих учнів, надання допомоги у виборі професії та залучення їх до навчання у вищих навчальних закладах України.

Учасники інтелектуальних змагань усвідомлюють значущість отримуваних під час підготовки до олімпіад/конкурсів знань для майбутньої професії; вони впевнені, що участь у змаганнях може стати вирішальною у виборі майбутньої професії і заставою їх подальшого успіху, розраховують вступити до ВНЗ завдяки участі в цих інтелектуальних змаганнях.

Разом з тим, необхідно зазначити, що певна кількість респондентів не бачить себе успішними людьми у майбутньому; ще не визначилися з майбутньою професією (а це учні 11-х класів), не вважають участь в інтелектуальних змаганнях запорукою власного професійного самовизначення.

Біля третини респондентів не розглядають своєї участі у предметній олімпіаді/конкурсі реальним шансом для вступу до вищого навчального закладу, а 27,2% не впевнені, що завдяки участі в цих змаганнях вони зможуть вступити до ВНЗ.

Отже, сьогодні ще не всі навчальні заклади області змогли навчити учнів оцінювати власні професійні можливості і здібності в майбутньому та використовувати набуті у загальноосвітньому навчальному закладі досвід та знання для прогнозування й конкретизації власних життєвих планів. Не всі батьки беруть активну участь у професійному самовизначенні своїх дітей. Невпевненість у собі або самовпевненість й некритичність у ставленні до себе може бути результатом впливу родини, що значно ускладнюватиме пошук дитиною власного професійного шляху.

В умовах економічної й соціальної кризи великою є вірогідність випадкового вибору молоддю майбутньої професії. У сфері професійного самовизначення вирішальної значущості набуває вивчення спрямованості особистості молодої людини, змісту та ступеня значущості її інтересів, що мають вплив на формування мотивації вибору майбутньої професії. Досвід провідних країн світу засвідчує, що обґрунтований вибір професії у відповідності здібностей та особистих якостей людини зумовлює гідне її життя й сприяє сталому розвитку країни в цілому.

Усвідомлення учнем призначення, власної долі, життєвих цілей, сенсу життя та організації власного життєвого шляху залишається актуальним завданням для педагогічних колективів, методичних та соціальних служб, батьків.

Використані літературні джерела

1. Жерліцин С. О. Діяльність Луганського ОІППО щодо науково-методичного забезпечення учнівських олімпіад в регіоні / Сергій Жерліцин // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Обдаровані діти – інтелектуальний потенціал держави» 21–25 вересня 2011 р. м. Алушта, АР Крим. – К.: Інститут обдарованої дитини НАПН України. – Ч.2, 2011.– С.27–37.

2. Жерліцин С. О. Підготовка вчителів до роботи з обдарованими дітьми в системі післядипломної педагогічної освіти (на прикладі Луганського ОІППО) / Сергій Жерліцин // Створення регіональної організаційно-методичної моделі педагогічного супроводу обдарованої учнівської молоді: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 16–17 листопада 2011р., м. Харків. – К.: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2011. – С.55–58.

3. Жерліцин С. О. Про деякі напрями роботи Луганського ОІППО щодо виявлення обдарованих учнів та підготовки вчителів до роботи з ними /Сергій

Таким чином, діяльність Луганського ОІППО спрямована на проведення в регіоні на високому організаційно-методичному рівні численних заходів щодо виявлення та розвитку обдарованих учнів, формування професійної компетентності педагогічних працівників щодо якісної підготовки учнів до інтелектуальних змагань та створення у навчальних закладах регіону освітнього середовища, сприятливого для розвитку творчих здібностей учнівської молоді.

За результатами анкетування, регіональних моніторингових досліджень якості освіти та психологічного діагностування обдарованих учнів інститутом розробляються методичні матеріали, що знаходять відображення у змісті навчальних занять на курсах підвищення кваліфікації педагогічних працівників регіону, численних заходах у міжкурсовий період (семінарах, конференціях, проектах професійного розвитку, роботі творчих груп учителів та кафедр інституту з базовими навчальними закладами).

Спільна діяльність інституту з методичними кабінетами та навчальними закладами регіону спрямована на реалізацію основних завдань національної стратегії розвитку освіти в Україні, що сприятиме інноваційному розвитку країни та її інтеграції в європейське та світове співтовариство.

Жерліцин, Наталія Грабовенко // Формування компетентностей обдарованої особистості в системі освіти. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 26–27 червня 2013р. Севастополь. – К.: Інститут обдарованої дитини НАПН України 2013. – С.76–89.

4. Жерліцин С. О. Про результати анкетування обдарованих учнів Луганської області / Сергій Жерліцин, Наталія Грабовенко // Обдаровані діти – інтелектуальний потенціал держави: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 26–30 вересня 2013 року, смт. Гаспра, АР Крим. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2013. – С.191–194.

5. Кульчицька О. І. Соціальне середовище у розвитку обдарованості / О. Кульчицька // Обдарована дитина. 2007. – № 1.– С.25.

6. Яковина А. В. Формування готовності вчителів до роботи з обдарованими дітьми в системі діяльності районних методичних кабінетів: методичні рекомендації / А. В. Яковина. – К.: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2011.– 40с.

9. ІНФОРМАЦІЯ

Фахові видання Інституту обдарованої дитини НАПН України

	<i>Збірник наукових праць «Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика»</i>	Щомісячний науково-методичний журнал <i>«Освіта та розвиток обдарованої особистості»</i>
Засновник	Національна академія педагогічних наук України, Інститут обдарованої дитини НАПН України, Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України	
Видавець	Інститут обдарованої дитини НАПН України	
Затверджено	ДАК України (Протокол № 1-05/8 від 22.12.2010 р.)	ДАК України (Наказ МОН України № 893 від 04.07.2013 р.), Свідоцтво: серія КВ № 19047-7837Р, 2012 р.),
Серія	«Педагогіка» і «Психологія»	«Педагогіка»
Періодичність	двічі на рік (червень, грудень)	щомісячно
Формат	60x84 1/8	
Об'єм	до 10 ум. друк. арк.	7,5 ум. друк. арк.

**З СІЧНЯ 2014 РОКУ ЖУРНАЛ
«ОСВІТА ТА РОЗВИТОК ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ»
БУДЕ ПІДПИСНИМ.**

ІНДЕКС– 68903

ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ ДО ФАХОВИХ ВИДАНЬ

Для розгляду питання про публікацію статті до редакції журналу необхідно вислати електронною поштою або представити особисто наступне:

- статтю;
- відомості про авторів;
- рецензію з завіреним підписом від фахівця в даній галузі з вченим ступенем (ОРИГІНАЛ);
- фото автора (для журналу «Освіта та розвиток обдарованої особистості»).

Вимоги до оформлення статті:

Приймаються статті, набрані в редакторі Microsoft Word.

Параметри сторінки:

- розмір паперу – А4;
- орієнтація – книжкова;
- шрифт – Times New Roman, розмір – 14 pt;
- міжрядковий інтервал – полуторний;
- верхнє поле – 30 мм, нижнє – 30 мм, ліве – 30 мм, праве – 15 мм;
- абзацний відступ – 10 мм.

Без нумерації сторінок.

В електронному варіанті таблиці, схеми та рисунки, зроблені в текстовому редакторі Word, обов'язково мають бути згруповані.

Фото автора необхідно подавати в електронному вигляді у форматі jpg, tif або iff з розширенням 300 dpi або розмір фото не менш ніж 600x600 пікселів.

Послідовність розміщення матеріалу статті:

- **індекс УДК** (у лівому кутку);
- ім'я, по-батькові та прізвище (**жирним курсивом**), науковий ступінь, посада, місто, країна, електронна пошта (українською, російською та англійською мовами) (*курсивом*) у правому кутку;
- назва статті (великими літерами, посередині) українською, російською та англійською мовами;
- анотація 100–150 слів англійською та російською мовами (якщо мова статті – українська) або англійською та українською (якщо мова статті – російська);
- ключові слова 5–10 двома мовами: російською, якщо стаття написана українською, і, навпаки, та англійською мовою;
- текст статті;
- **посилання** у тексті на кожне джерело **обов'язкове**, наприклад, [4];
- використані літературні джерела (5 – 15 джерел);
- транслітерованій список використаних літературних джерел.

Кожна стаття повинна містити таку структуру:

- вступ – постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями;
- формулювання цілей статті (постановка завдання), нерозв'язаних раніше частин загальної проблеми, яким приділена означена проблема;
- виклад основного матеріалу дослідження з

повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів зі статистичною обробкою даних;

- висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку.

Обсяг наукової статті:

- магістрам, аспірантам – 6–12 сторінок;
- докторам – 15–20 сторінок.

Обов'язково додавати відомості про автора:

1. Прізвище, ім'я та по-батькові (повністю).
2. Науковий ступінь.
3. Посада.
4. Контактний телефон.
5. Електронна та домашня адреса.

Список літератури наприкінці статті подається мовою оригіналу і складається в порядку згадування посилань у тексті й відповідно до діючого стандарту на бібліографічний опис. Посилання на літературу в тексті нумеруються послідовно й позначаються цифрою у квадратних дужках.

Транслітерованій список літератури є повним аналогом списку літератури і виконується на основі транслітерації мови оригіналу латиницею.

Посилання на англомовні джерела не транслітеруються. Транслітерація української мови латиницею виконується на основі Постанови Кабінету міністрів України № 55 від 27 січня 2010 р. Транслітерація російської мови латиницею виконується на основі міждержавного стандарту ГОСТ 7.79-2000 (ISO 9-95) «Система стандартів по інформації, бібліотечному і видавничому делу. Правила транслітерації кириллового письма латинським алфавитом».

Статті, які не відповідають наведеним вимогам, не приймаються до розгляду.

Рукописи проходять рецензування редакційною колегією, за результатами якого приймається рішення про доцільність публікації статей або необхідності їх доопрацювання авторами, враховуючи зауваження.

Друкування наукових статей у фаховому збірнику здійснюється за рахунок авторів.

- **Оплата** за безготівковим розрахунком. Вартість 1 сторінки А4 (коректорського варіанту) – 20 гривень.
- **Пересилання збірника** – за рахунок автора.

Статті, копії квитанцій про сплату вартості публікації надсилати на електронну пошту: firsova@iod.gov.ua; рецензії (оригінали) надсилати на адресу: ІОД НАПН України, вул. Артема, 52-Д, м. Київ, 04053

Передплату науково-методичного журналу «Освіта та розвиток обдарованої особистості» можливо оформити в будь-якому відділенні поштового зв'язку (передплатний індекс 68903).

*За достовірність використання цитат
відповідальність несе автор.*

УВАГА!

**Пропонуємо зміни і доповнення до оформлення фахових статей!
Обов'язково слід мати рецензію. Зразок додається.**

1. Інструкція рецензенту (reviewer instructions)

Назва статті <i>Title of the article</i>	
рецензент <i>reviewer</i>	
вчене звання <i>scientific title</i>	
установа <i>institution</i>	
дата, коли ви отримали статтю <i>date when you received the article for review</i>	
дата, коли ви подали огляд <i>date when you submitted the review</i>	

2. Будь ласка, дайте короткі і обґрунтовані науково-методичні зауваження в таблиці нижче. Конфіденційні коментарі для редактора можуть бути записані в кінці форми. Огляд є анонімним для авторів.

№ п/п	Питання для рецензента <i>Questions for reviewers</i>	Yes/ No	Note
1.	Чи є тема відповідною науковому профілю журналу? <i>Is the topic scientifically relevant considering the journal profile?</i>		
2.	Чи є тема науково актуальною і практично корисною? <i>Is the topic scientifically relevant and useful?</i>		
3.	Назва статті відображає зміст і мету цієї статті. <i>The article's title reflects the content and purpose of the article.</i>		
4.	Абстракт є коротким, відповідним змісту і якісним (до 50-70 слів). <i>The abstract is concise and relevant (up to 50-70 words).</i>		
5.	Науковий реферат, що розміщується на сайті є змістовним, інформативним та структурованим (до 100-150 слів). <i>Scientific essay placed on the site is comprehensive, informative and well structured (up to 100-150 words).</i>		
6.	Ключові слова адекватні статті (до п'яти слів). <i>The key words provide adequate index entry for the article (up to 5 words).</i>		
7.	Вступ містить чітко поставлені цілі. <i>The introduction contains a clearly stated objectives.</i>		

8.	Наукова аргументація логічна і переконлива? <i>Is the scientific argument logical and persuasive?</i>		
9.	Результати дослідження методологічно правильно представлено? Дайте можливі пропозиції у разі, якщо ви думаєте, що деякі правки та уточнення є необхідні. <i>Are the empirical research results methodologically correctly presented? Give possible suggestions in case you think some amendments and refinements are needed.</i>		
10.	Висновки повно і вірно ілюструють результати дослідження, показуючи, що є новим і дає пропозиції для майбутніх досліджень. <i>Conclusions illustrate the research results, findings and recommendations showing what is new and giving suggestions for future research.</i>		
11.	Чи можуть або повинні деякі частини статті бути скорочені, видалені, розширені або перероблені? <i>Should some parts of the article be shortened, deleted, extended or refined?</i>		
12.	Чи будете ви рекомендувати деякі уточнення з точки зору стилю і мови? <i>Would you recommend some refinements in terms of style of language?</i>		
13.	Чи задовольняє вас кількість, якість та доцільність посилань і літературних джерел? <i>The references are full and grounded?</i>		
14.	Чи оформлена стаття відповідно до інструкції для авторів (абстракт, ключові слова, література, посилання, таблиці і малюнки)? <i>Is the article in compliance with the Instructions for authors, i.e. are the abstract, key words, literature, table and figure marks written upon the instructions.</i>		
15.	Рекомендації редактора (обвести): а) опублікувати без змін; б) може бути опублікована після незначних змін; в) може бути опублікована після значних змін; г) має бути відхилена.	<i>Recommendation for the editor (circle one):</i> а) to published without changes; б) to published after minor changes; в) to published after significant changes; г) to rejected.	
16.	Додаткові думки, зауваження та рекомендації рецензента: <i>Reviewer's additions, remarks and recommendations:</i>		
17.	Конфіденційні зауваження для редактора <i>Confidential remarks for the editor:</i>		

Підпис рецензента (Reviewer's signature)

ВПЕРШЕ В УКРАЇНІ
в Інституті обдарованої дитини працює психологічна служба, що надає кваліфіковані
психолого-педагогічні послуги та підтримку обдарованим дітям.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА
ТА РОЗВИТОК ОБДАРОВАНОСТІ

Психологічна діагностика – це особлива система спілкування з психологом, за результатами якої людина отримує відомості про структуру своєї особистості й можливість кращим чином використати свої ресурси.

Психологічна діагностика обдарованості – це дослідження особистості за допомогою стандартизованих тестів та проєктивних методик. Батьки й педагоги отримують інформацію про особливості й можливості своєї дитини, про те, що їй належить від народження й над чим необхідно попрацювати. В цьому й полягає неоціненна допомога психолога батькам, дітям й учителям, але важливо, щоб психологічна діагностика здійснювалася кваліфікованим спеціалістом.

Якщо для дорослої людини психологічна підтримка бажана, то для дитини вона необхідна. Спілкування маленької людини з психологом дозволить Вам:

- зрозуміти краще свою дитину;
- виявити вроджені якості і задатки;
- визначити потенціальні можливості особистості та її обмеження;
- виявити переваги дитини в різних видах діяльності;
- як результат, у подальшому допоможе обрати професію та реалізувати природні здібності.

З цією метою, в Інституті обдарованої дитини Національної академії педагогічних наук України, створено **КАБІNET ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ ТА ПІДТРИМКИ ОБДАРОВАНОСТІ**.

У ньому здійснюється науково-практична діяльність в галузі розробки і застосування психодіагностичних методів, у сфері обдарованості та надання консультативних послуг і кваліфікованої психологічної допомоги сім'ї, іншим навчальним закладам з виявлення, підтримки, супроводу та розвитку різних видів обдарованості дітей.

МЕТА діяльності кабінету: сприяння створенню середовища, в якому обдарована дитина отримує можливість реалізувати природні здібності.

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ:

1. Надання консультативних послуг батькам, педагогам, психологам у сфері виявлення, моніторингу, підтримки, супроводу та розвитку обдарованих дітей.
2. Розвиток творчого потенціалу у дітей на різних вікових етапах.

З КИМ працюємо: діти, батьки, психологи, педагоги.

ФОРМИ діяльності: групові, індивідуальні.

ВИДИ діяльності: діагностика, консультування, розвивальні інтерактивні заняття, прогнозування, профілактика, супровід, психолого-педагогічна проєкція батьків.

ОСНОВНІ напрямки:

1. Виявлення та вивчення передумов розвитку інтелектуальних здібностей у дітей дошкільного віку.
2. Виявлення та розвиток академічних здібностей у дітей початкової школи.
3. Проведення психодіагностики дітей підліткового віку, що дозволяє виявити:
 - структуру інтересів та нахилів;
 - структуру особистості та психотип;
 - рівень розвитку та структуру інтелекту;
 - рівень творчого потенціалу (креативності);
 - вид потенційної обдарованості.
4. Профорієнтаційна діагностика старшокласників.
5. Психолого-педагогічний супровід дітей з високим рівнем здібностей та обдарованих дітей.
6. Професійне самовизначення та розв'язання психолого-педагогічних проблем учнівської молоді.
7. Підвищення кваліфікації та майстерності педагогів і психологів у сфері обдарованості дітей.

Система психологічного діагностування передбачає: *діагностику* різних видів обдарованості дітей: інтелектуальної, творчої, академічної, лідерської, соціальної, технічної, художньої, музичної тощо.

Залежно від мети діагностики, можливе, як індивідуальне, так і групове тестування.

Психологічна діагностика із застосуванням комп'ютерних технологій дозволяє скоротити час тестування та отримати більш об'єктивну інформацію.

Діагностику розвитку психічних процесів, пізнавальних здібностей, властивостей особистості та станів застосовуємо переважно у роботі з дошкільниками та молодшими учнями.

Виявляємо психологічні особливості дитини, вроджені задатки та здібності, її потенційні можливості.

Тестування старшокласників проводиться упродовж 2-3 годин з перервами на відпочинок. Під час комп'ютерної діагностики, подання тестів, підрахунків результатів та їх виведення на екран комп'ютера для запису у карту тестування, відбувається автоматично.

Після проходження діагностики спеціалістами формується розгорнутий звіт і надаються практичні рекомендації.

Методичний арсенал складається з апробованих вітчизняних доробок, а також психодіагностичних методик, що широко застосовуються у світовій психологічній практиці.

Тести адаптовані до культурно-національного середовища нашої держави, характеризуються високою надійністю та валідністю.

Обробка, співставлення та інтерпретація результатів здійснюється за допомогою стандартизованих шкал, з урахуванням вікової диференціації, а також гендерного підходу.

Професійну психолого-педагогічну консультативну допомогу надає спеціаліст-психолог кабінету, який має психологічну освіту, науковий та педагогічний стаж і набув навички ведення консультативної бесіди.

У кабінеті організовано клуб для батьків «Гармонійна родина – успішна дитина», з метою підвищення психолого-педагогічної культури родини.

Напрямки його діяльності:

- сприяння позитивному впливу батьківських стосунків на розвиток дитини;
- просвіта щодо набору стереотипних поведінкових реакцій батьків;
- шляхи розв'язання проблемних ситуацій у родині;
- зміна неконструктивних комунікативних установок батьків;
- розвиток сімейних комунікацій з обдарованою дитиною.

Психологам пропонуємо співпрацю для розв'язання спільних завдань:

1. Дослідження феномена обдарованості.
2. Розроблення програм і технологій розвитку обдарованої особистості на різних вікових етапах.
3. Впровадження спільних наукових доробок (інструментарію), спрямованих на виявлення, моніторинг, підтримку, корекцію та розвиток обдарованої особистості.
4. Організація практичних семінарів по роботі з обдарованими дітьми.

Також запрошуємо висвітлювати свій досвід діяльності у наукових виданнях Інституту обдарованої дитини НАПН України.

Для педагогів розробляємо цільові програми на реалізацію педагогічної майстерності. Пропонуємо допомогу у створенні гармонійного середовища, в якому обдарована дитина отримує можливість реалізувати природний потенціал.

Організуємо консультації, ділові ігри, майстер-класи, лекції, семінари, семінари-практикуми, «круглі столи», конференції, дискусії тощо.

Дітям дошкільного та молодшого шкільного віку пропонуємо розвивальні програми різної спрямованості, з метою розвитку творчих, пізнавальних та академічних здібностей і надаємо рекомендації щодо розвитку здібностей та особистісних якостей, необхідних для їх актуалізації; розробляємо програми для створення позитивного мікроклімату в класному колективі.

Для дітей підліткового віку створили «Клуб обдарованих підлітків», з метою самопізнання; формування кола однодумців; гармонійного середовища спілкування; соціалізації дітей.

Розробляємо програми, що сприяють покращенню міжособистісної комунікації; програми на корекцію і профілактику проблемної поведінки.

Зі старшокласниками проводимо діагностику:

- структури особистості;
- акцентуацій особистості;
- соціально-комунікативної зрілості та адаптованості;
- інтелекту та креативності; профорієнтаційну діагностику.

Розробляємо тренінгові програми щодо:

- підвищення рівня комунікативної і особистісної взаємодії;
- для роботи з лідерською групою (розробка лідерської успішності);
- для роботи з групою, яка потребує корекції поведінки.

Шановні батьки!! Якщо:

- у Вас є бажання краще пізнати свою дитину;
- Ви хочете попередити можливі труднощі у різних стосунках;
- Ви бажаєте отримати інформацію про обдарованість, як феномен;
- Ви енергійні, творчі, відповідальні і готові використовувати новітні технології виховання обдарованих дітей.

Ми готові:

- надати Вам потрібну інформацію;
- проконсультувати щодо шляхів подолання труднощів;
- організувати проведення семінарів-практикумів;
- ознайомити з сучасними науковими доробками у сфері обдарованості;
- створити індивідуальну програму або проект.

ЛАСКАВО ПРОСИМО!!!

Ми працюємо за попереднім записом та пропонуємо зручний час для візитів за адресою: м. Київ, вул. Артема 52-Д (Інститут педагогіки НАПН України), кімн. 106.

Запис також здійснюється за телефонами:

(044) 422-55-22, (044) 483-14-67.

ПРОПОНУЄМО:

- компетентну діагностику;
- кваліфіковану консультацію;
- вчасну допомогу.

Тільки у нас Ви отримаєте необхідну інформацію, що змінить погляд на Вашу дитину!

ПЛАН

проведення науково-практичних масових заходів Інституту обдарованої дитини на січень 2014 року

Інститутом обдарованої дитини НАПН України, з метою обміну досвідом представників українських та іноземних державних, неурядових освітніх установ, педагогів з різних країн світу, з питань розробки нових наукових підходів у пошуку, діагностуванні, супроводу обдарованості, методології, інноваційних технологій та перспективних напрямків діяльності з обдарованими особистостями, заплановано проведення наступних науково-практичних заходів на **січень** 2014 року:

№ з/п	Назва заходу	Місце проведення	Дата проведення
1.	Міжнародна науково-практична інтернет конференція <i>«Ідентичність особистості і групи: психолого-педагогічні і соціокультурні аспекти»</i> Секція «психолого-педагогічні особливості становлення ідентичності обдарованої дитини»	Кривий Ріг (Україна) – Прага (Чехія), Регіональний центр «Придніпров'я»	27 – 28 січня

Якщо ви бажаєте взяти участь у зазначених заходах Інституту обдарованої дитини НАПН України, необхідно надіслати заявку на участь, назву та анотацію на доповідь не пізніше 2-х тижнів до початку роботи заходу.

За матеріалами заходів планується видання журналу *«Освіта та розвиток обдарованої особистості»* (щомісячно) та збірника наукових праць *«Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика»* (двічі на рік: червень, грудень).

Звертаємо вашу увагу, що оргкомітет залишає за собою право відхиляти доповіді та статті, що не відповідають тематиці заходу, науковому рівню та вимогам ДАК України.

По завершенні кожного заходу учасники отримують сертифікат.

Витрати на відрядження здійснюються за рахунок організації, що відряджає.